

עשיתי מברוך שם כבוד

3	ברכת השחר
13	קרבנות
20	פסוקי דזמרא
26	ברכת ק"ש
33	שמנה עשרה
44	תחנון
49	הוצאת ספר תורה
65	ברית מילה פדיון הבן, ושאר ברכות
67	ברכת המזון
76	מנחה
91	ערבית
93	ספירת העומר
98	קידוש לבנה
100	ק"ש על המטה
103	סדר מוצאי שבת
109	הלל
112	מוסף לראש חדש
115	מוסף לשלשה רגלים

סדור תפלה נוסח אשכנז

הקדמה

ע'י שו"ע אורח חיים ס' ה: יכוין בברכות פירוש המלות. כשיזכיר השם, יכוין פירוש קריאתו באדנות שהוא אדון הכל, ויכוין בכתיבתו ב'י"ד ה"א שהיה והיה ויהיה, ובהזכירו אלהים, יכוין: שהוא תקיף בעל היכולת ובעל הכחות כלם.

ועי"ש במ"ב סק"א: פי' המלות - כמו שאחז"ל [ברכות מ"ז] שלא יזרוק הברכה מפיו אלא יכוין בעת האמירה ויברך בנחת, וז"ל ס"ח ס' מ"ו כשהוא נוטל ידיו או שמברך על הפירות או על המצות השגורות בפי כל אדם יכוין לבו לשם בוראו אשר הפליא חסדו עמו ונתן לו הפירות או הלחם להנות מהם וצוהו על המצות ולא יעשה כאדם העושה דבר במנהג ומוציא דברים מפיו בלא הגיון הלב ועל דבר זה חרה אף י"י בעמו ושלח לנו ביד ישעיה ואמר יען כי ניגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ועי"ש עוד מה שהאריך בגודל העונש עבור זה.

ועי"ש סק"ג: ובביאור הגר"א כתב דלפי עומק הדין א"צ לכוין אלא פי' קריאתו דבכל מקום הולכין אחר הקריאה אף שיש בהכתיבה סודות גדולות לבד בקריאת שמע שם צריך לכוין ג"כ שהיה וכו' עי"ש. ובמקום שנכתב בא"ד לכ"ע אין צריך לכוין אלא שהוא אדון הכל. יש ליזהר באמירת שם י"י שלא לבלוע את החולם של הד' וגם לא להגיע פתח מתחת לנ' (אם לא שהוא מבני הספרד).

מנהג בית הכנסת

לענין מנהג עי' ריש פס"ח: בשרשי המנהגים שיש חלוקים בין אשכנזים ובין ספרדיים קטאלוניים ואיטליים וכיוצא בהם, שיש בהם מנהגים קדמונים שלהם בסידורי התפלה וכו' והיה אומר מורי זלה"ה שיש י"ב שערים ברקיע נגד י"ב שבטים, וכל אחד עולה תפלתו דרך שער אחד, והם השערים הנזכרים בשלהי ספר יחזקאל. ואמר שודאי לא היו השערים ודרכי השערים שוין, וכל אחד משונה מחבירו, לכן גם התפלות משונות, לכן כל אחד ואחד ראוי להחזיק כמנהג תפלתו, כי מי יודע אם הוא משבט ההוא, ואין תפילתו עולה אלא ע"י שער ההוא. אך מה שהוא דינין מפורשין בתלמוד זה שוה לכל השבטים.

חוץ מזה שאסור לשנות את המנהג שזה בכלל אל תטוש תורה אמך (עי' טור או"ח תנה, וכן תקנא, וכן שם בב"י תקנב), ועי' משנה ברורה (תסח סק"א) אפילו בניהם אחריהם עד סוף כל הדורות אין רשאים לעשות משום אל תטוש תורת אמך.

אבל יש עוד ענין של לא תתגודדו (יבמות יג ע"ב), שאסור לעשות במקום א' כשני הלכות שונות, ועי' מ"ב קלא סק"ו: מתפלל בבית הכנסת והעולם נוהגין כרמ"א (להטות בצד שמאל) אסור לשנות משום לא תתגודדו, וכן הובא במ"ב סי' לא סק"ח. [צ"ע שהרי עי' מג"א תצג סק"ו שמאריך בענין וז"ל: ויען כי דין זה לא נתבאר כ"כ בפוסקים אציגה לפניך הסוגיא, ומסיק: ודבר התלוי במנהג המקומות שבמקום זה נהגו כך ובמקום זה נהגו כך אפי' נתקבצו בני ב' המקומות במקום אחד ועשה כל אחד כמנהג מקומו ל"ל בה וכו' במדינות פולין נוהגים להתענות ולומר סליחות כ' בסיון ואם נתקבצו בני פולין ובני מדינה אחרת למקום אחד מותרים כל אחד לעשות כמנהגו ואין בזה משום ל"ת אבל בדבר שמחולקים בדבר כגון שאלו אוכלין חלב בני רי"ס ואלו אין אוכלין אם נתקבצו למקום אחד צריכים לעשות מנהג שוה משום ל"ת.]

מוֹדָה¹ אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיִם, שֶׁהַחֲזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחַמְלָה, רַבָּה אֲמוּנָתְךָ²:

רִאשִׁית חֲכָמָה יִרְאַת י"י שֶׁכָּל טוֹב לְכָל עוֹשֵׂיהֶם תִּהְיֶה עוֹמֶדֶת לְעַד³: בְּרוּךְ שֵׁם
בָּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד⁴: תּוֹרָה צוּה לָנוּ מִשָּׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב⁵. שָׁמַע בְּנֵי מוֹסֵר אֲבִיךָ
וְאֵל תַּמּוּשׁ תּוֹרַת אִמְךָ⁶. תּוֹרָה תִּהְיֶה אֲמוּנָתִי⁷, וְאֵל שְׂדֵי בַּעֲזָרְתִּי. וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בִּי יי
אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים בְּלָכֶם הַיּוֹם⁸. לִישׁוּעָתְךָ קוִיִּתִּי יי⁹:

בְּרוּךְ¹⁰ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם¹¹ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדַיִם¹²:

- מאיר הסידור -

¹ האם אישה אומרת בקמץ, קשה להחמיר לשום צד שזה סה"כ נוסח של ראשונים אחרונים, ואין הבדל.

² עי' מ"ב סי' א סק"ח: טוב לומר תיכף בקומו מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתی בחמלה רבה אמונתך [מקורו בסדר היום – בן דורו של האריז"ל, ולא מופיע בסידורים קודמים]. ותיבת בחמלה יהיה באתנחתא ורבה אמונתך בלי הפסק והוא מן הכתוב חדשים לבקרים וגו' שהקב"ה מקיים אמונתו להחזיר נשמות המופקדים בבוקר. וא"צ לזה נט"י ואף אם ידיו מטונפות כי אין מזכיר בזה הנוסח לא שם ולא כינוי.

³ תהלים קיא י. ולא מצאתי שום מקור לומר את זה בבקר, ולא מופיע בסידורים הקודמים. ובפרט צ"ע גדול אם מותר לבן דעת לומר אותו לפני ברכת התורה. שהרי עי' שו"ע או"ח סי' מו סעיף ט: לא יקרא פסוקים קודם ברכת התורה אע"פ שהוא אומרם דרך תחנונים, ויש אומרים שאין לחוש, כיון שאינו אומרם אלא דרך תחנונים, ונכון לחוש לסברא ראשונה: הגה אבל המנהג כסברא אחרונה, שהרי בימי הסליחות מתפללים הסליחות ואח"כ מברכין על התורה עם סדר שאר הברכות, וכן בכל יום כשנכנסין לבה"כ אומרים כמה פסוקים ותחנונים, ואח"כ מברכין על התורה. ונהגו לסדר ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר ואין לשנות. ועי' מ"ב סק"ז: ולפי מה שכתב לקמיה, דהיום נהגו לברך ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר, ולא לומר שום פסוקים מתחלה, א"כ סבירא לן דאין לומר פסוקים אפילו דרך תחנונים קודם ברכת התורה, א"כ יש לנהוג ג"כ בימי הסליחות לומר ברכת התורה קודם הסליחות ולדלגה אח"כ.

⁴ פסחים נו ע"א, יומא לה ע"ב.

⁵ דברים לג ד. ועי' סוכה (מב ע"א): [קטן] יודע לדבר אביו לומדו תורה, וקריאת שמע. תורה מאי היא, אמר רב המנונא תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. והוא מובא ביו"ד סי' רמ"ה סעיף ה.

⁶ משלי א ח. ועי' מרדכי (סוכה תשסג): לדבר בם מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו בלשון הקדש ובירושלמי מסיים דמלמדו פסוק שמע בני מוסר אביך.

⁷ עי' רוקח (שבועות רצו): כאשר מביאים את הילד לבית הספר לפעם הראשונה קרואים א"ב ותשר"ק ותורה תהא אומנותי.

⁸ דברים ד ד.

⁹ בראשית מט יח.

¹⁰ עי' אבודרהם (שער ג): ברוך אתה יי, על שם (תהלים קיט יב) ברוך אתה יי למדני חקיק, וברוך אינו לשון פעול, אלא כמו רחום וחנון, שהוא עצמו הוא מקור הברכות, ואינו מקבלם מאחרים.

עי' הרשב"א בפירוש האגדות (ברכות דף ז ע"א): ואל תחשוב כי הברכה ענין הודאה, כי הברכה לשון תוספת וריבוי מלשון וברך את לחמך וכו'. ועי' לש"ו ספר הכללים ח"ב סד ע"ד: באמירת האדם כל ברכה ואומר "ברוך אתה יי וכו'", הנה באמירתו למטה, הנה גורם למעלה קיום והעמדה לגילוי אור קדושתו ית"ש שנתגלה באותו השפע אשר לאותו הענין שמברך עליו.

¹¹ עי' שו"ע אורח חיים סימן ריד: כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה ואם דילג שם או מלכות יחזור ויברך ואפילו לא דילג אלא תיבת העולם לבד צריך לחזור ולברך דמלך לבד אינה מלכות. ועיי"ש בביה"ל שאם אמר המלך לא לחזור.

¹² עי' שו"ע או"ח סי' ד סעיף א: [כשקם ממטות] ירחץ ידיו ויברך על נטילת ידים: הגה ו"א גם אשר יצר ואפי' לא עשה צרכיו וכן נהגו. ועיי"ש במ"ב סק"א: ירחץ ידיו וכו' - יש על זה שני טעמים: הראשון כתב לפי שידיים של אדם עסקניות הן, ואי אפשר שלא יגע בבשר המטונף בלילה, לזה תקנו חז"ל ברכה על הנטילה לק"ש ולתפלה. והרשב"א כתב, לפי שבשחר אחר השינה אנו נעשים כבריה חדשה, דכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתך, צריכין אנו להודות לו יתברך שבראנו לכבודו לשרתו ולברך שמו, ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן הברכות שאנו מברכין בכל בוקר, לכן

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר יצר את האדם בחכמה¹³ וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים¹⁴. גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח אחד מהם או יסתם אחד מהם אי¹⁵ אפשר להתקיים¹⁶ ולעמוד לפניך¹⁷. ברוך אתה יי רופא כל בשר ומפליא לעשות¹⁸:

¹⁹אלהי²⁰. נשמה שנתת בי מהורה היא. אתה בראתה, אתה יצרתה, אתה נפתתה בי, ואתה משמרה בקרבי. ואתה עתיד לטלה ממני, ולהחזירה בי לעתיד לבוא. כל זמן שהנשמה בקרבי מורה אני לפניך יי אלהי ואלהי אבותי, רבון כל המעשים אדון כל הנשמות. ברוך אתה יי המחזיר נשמות לפגרים מתים²¹:

גם דבר זה תקנו בשחר להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי, ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו. ולהלכה אנו תופסים כשני הטעמים לחומרא לענין נטילה. ואם לא בירך ענט"י קודם התפלה שוב לא יברך אחר התפלה לכו"ע.

יוצא לפי הרא"ש יש ליטול מיד קודם התפילה, שאם יגע בבשרו או בנעליו וכו' חייב ליטול עוד פעם לתפילה, אבל אסור לברך עוד פעם, ולפי הרשב"א יש ליטול מיד כאשר הוא מתעורר בבקר ונוטל ידיו, ולכן תמצא סידורים שמדפיסים הברכה סמוכה לברכת השחר, ויש סמוכה לקימת הבקר (עי' שו"ע או"ח סי' ו סעיף ב), ועי' מ"ב ו סק"ח: לכתחלה יותר טוב להמתין מלברך ענט"י עד לאחר שמנקה עצמו ורוצה להתפלל דאז יוצא לכו"ע.

לגבי עניית אמן עי' הערה 238.

¹³ עי' שו"ע או"ח סי' ו: אשר יצר את האדם בחכמה, שבריא את האדם היא בחכמה נפלאה, וי"מ על שם שהגוף דומה לנוד מלא רוח, והוא מלא נקבים, וי"מ בחכמה שהתקין מזונותיו של אדם הראשון ואח"כ בראו.

¹⁴ עי' שו"ע או"ח סי' ו: וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים, פירוש נקבים רבים כגון פה וחוטם ופי טבעת, וגם ברא בו אברים רבים חלולים, כמו לב וכרס ומעיין, שאם יסתם אחד מהם, כלומר שבנקבים יש נקב אחד שהוא הפה, שכשהוא במעי אמו הוא סתום וכשיוצא לאויר העולם הוא נפתח, ואם כשיוצא לאויר העולם היה נשאר סתום, לא היה אפשר להתקיים אפילו שעה אחת. והאברים החלולים אם היה נפתח אחד מהם לא היה אפשר להתקיים אפילו שעה אחת. ועוד יש לפרש שגבול יש לאדם שיכולין נקביו ליסתם ולא ימות וכיון שעבר אותו הגבול אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת. וכיון שבכלל הנקבים הם פי הטבעת ופי האמה ובכלל האברים החלולים שאם יפתח אחד מהם אי אפשר להתקיים הם כרס ומעיין, שפיר הוי שבח זה מענין עשיית צרכיו. ואפשר עוד שמאחר שאם יוצא לנקביו ביותר עד שאם עבר הגבול ימות בכלל שאם יפתח אחד מהם הוא והוי שאם יפתח אחד מהם נמי מענין עשיית צרכיו ממש.

¹⁵ עי' מ"ב ו סק"ד שעיקר הגרסא בצירי.

¹⁶ יש גורסים בפתח מתחת ל' וצ"ע.

¹⁷ גרסת השו"ע "אפילו שעה אחת".

¹⁸ עי' שו"ע או"ח סי' ו: רופא כל בשר על שם שהנקבים שברא בו להוציא פסולת מאכלו, כי אם יתעפש בבטן ימות והוצאתו היא רפואה. ומפליא לעשות מפני שאדם דומה לנוד מלא רוח ואם יעשה אדם בנוד נקב כחודה של מחט הרוח יוצא והאדם מלא נקבים ורוחו משתמרת בתוכו הרי זה פלא ועוד יש לפרש ע"ש שבורר טוב המאכל ודוחה הפסולת: הגה ועוד יש לפרש שמפליא לעשות במה ששומר רוח האדם בקרבו וקושר דבר רוחני בדבר גשמי והכל הוא ע"י שהוא רופא כל בשר כי אז האדם בקו הבריאות ונשמתו משתמרת בקרבו.

ברכות ס ע"ב, וכנ"ל שברכה זו מברכים בבקר אפילו אם לא עשה צרכיו, ועי' מ"ב סי' ו סק"ג: הטעם משום דבבוקר נעשה כבריה חדשה וצריכין אנו להודות לו וניתקן ברכת אלקי נשמה ואשר יצר על יצירת הגוף [והנשמה].

¹⁹ עי' מ"ב סימן ו סק"ב: יש לעשות על צד היותר טוב להסמך אלהי נשמה לברכת אשר יצר [שיש צד שפתיחת ברכה זו היא בברוך אתה יי של אשר יצר]. אם לא בירך ברכת אלהי נשמה עד אחר שהתפלל י"ח אינו מברך עוד לאחר התפלה, שכיון שכבר אמר מחיה המתים, הוא דומה למחזיר נשמות, ואם בעת שאמר ברכת מחיה מתים היה בדעתו לברך אלקי נשמה אחר התפלה רשאי אח"כ לברך. ועי' לעיל בהערה הקודמת בשם המ"ב.

²⁰ עי' מ"ב סימן מו סק"ג: צריך להפסיק מעט בין אלהי לנשמה, כדי שלא יהיה נשמע שהנשמה היא אלהי ח"ו.

²¹ ברכות ס ע"ב.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה²²: והערכ נא יי אלהינו את דברי תורתך בפנינו ובפיות עמך בית ישראל. ונהיה אנחנו וצאצאינו²³ וצאצאי עמך בית ישראל, כלנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה. ברוך אתה יי המלמד תורה לעמו ישראל:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו: ברוך אתה יי נותן התורה:

יברכך יי וישמריך: יאר יי פניו אליך ויהנך: ישא יי פניו אליך וישם לך שלום²⁴: אלו דברים שאין להם שעור. הפאה והפפורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה:

אלו דברים שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה והקרן קימת לו לעולם הבא. ואלו הן. כבוד אב ואם. וגמילות חסדים. והשכמת בית המדרש. שחרית וערבית. והכנסת אורחים. ובקור חולים. והכנסת פלה. ולוית המת. ועיון תפלה. והבאת שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו. ותלמוד תורה כנגד כלם²⁵:

סדר לבישת ציצית:

כשלוש טלית קמן אומר מעומד²⁶:

ברוך אתה יי. אלהינו מלך העולם. אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות ציצית²⁷: יהי רצון מלפניך. יי אלהי ואלהי אבותי. שתהא חשוכה מצות ציצית לפניך באלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכוונותיה. ותרגם מצות התלוים בה. אמן סלה²⁸: מצות יי ברה מאירת עינים:

סדר לבישת טלית גדול:

- מאיר הסידור -

²² ברכות יא ע"ב. ועי' מ"ב ס' מז סק"א: ברכת התורה הוא מן התורה, ולכן אם נסתפק לו אם בירך ברכת התורה חוזר ומברך, ומ"מ כיון שהוא לו ספק, לא יברך אלא ברכת אשר בחר בנו שהיא המעולה שבברכות כדאיתא בגמ'.
י"ג על דברי תורה.

²³ עי' מ"ב ס' מז סק"י: תמיד תהיה תפלת האב והאם שגורה בפיהם להתפלל על בניהם שיהיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מדות טובות ויכוין מאוד בברכת אהבה רבה ובברכת התורה בשעה שאומרים ונהיה אנחנו וצאצאינו. ועי' מ"ב מז סק"א שאם לא בירך ואמר אהבה רבה יצא ידי חובתו וכדאי ללמוד מיד אחר כך, ואם לא למד יצא בידעבד.

²⁴ במדבר ו כד-כו. ועי' מ"ב ס' מז סק"כ: וכן נהגו - הטעם בג' פסוקים שרצו לסדר כדרך הקורא בתורה, ונקטו אלו משום שיש בהן ברכה. עי' תוס' ברכות יא ע"ב (ד"ה &): והצרפתים נהגו לומר פסוקים וברכת כהנים וגם אלו דברים שאין להם שיעור שהיא משנה (פ"א דפאה מ"א) ואלו דברים שאדם אוכל פירותיהן כו' שהיא ברייתא מפני הירושלמי דבעי שילמוד על אתר.

²⁵ עי' פאה פ"א מ"א: אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קימת לו לעולם הבא. כבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והבאת שלום בין אדם לחברו ותלמוד תורה כנגד כלם. אמנם לא מצאתי בחז"ל הנוסח המובא כאן, ובפרט שזה לא בדיוק גמ', אלא המשך המשנה.

²⁶ עי' שו"ע או"ח ס' ח סעיף א: יתעטף בציצית ויברך מעומד, ועי' מ"ב סק"א: יתעטף בציצית - מיד אחר נט"י כדי שלא ילך ד' אמות בלא ציצית. וז"ל סק"ב: מעומד - ר"ל העטיפה והברכה שתיהן בעמידה. וכו' והסכימו רוב האחרונים דלכתחילה צריך להיות הברכה קודם העטיפה, דהיינו בשעה שהוא אוחזו בידו ורוצה להתעטף בו, דזהו עובר לעשייתו ממש, ולא יקדים בשעה שעדיין הטלית מקופלת דזהו עובר דעובר.

²⁷ ברכה זו שונה משל טלית גדול משום שלא מתעטפים בטלית קטן, ואם מתעטפים בו מברכים להתעטף (מ"ב סק"ז).

²⁸ מקור?

יכוון בהתעטפו בטלית שציונו זאת הקב"ה כדי לזכור כל מצוותיו לעשותם. לוקח הטלית ובודק ציציותיו אם הן כשרות, מפריד חוטיהם ואומר:
 בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ. יְיָ אֱלֹהֵי גְדֻלַּת מָאֹד. הוֹד וְהָדָר לְבָשֶׁת: עוֹמֶה אֹר פְּשֻלְמָה.
 נוֹמֶה שְׁמִים בִּירֵיעָה²⁹:

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׂכִינְתָּהּ. בְּדַחֲלוֹ וּרְחִימוֹ. לְיִחָד שֵׁם י"ה בּו"ה בְּיַחְוָדָא
 שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל: הֲרִינִי מִתְעַטֵּף גּוֹפִי בְּצִיצִית. כֵּן תִּתְעַטֵּף נַשְׁמָתִי וּרְמ"ח אֵיבָרֵי
 וּשְׂס"ה גִּידֵי בָּאוֹר הַצִּיצִית הָעוֹלָה תְּרִי"ג. וּבְשֵׁם שְׁאֲנִי מִתְכַּסֶּה בְּטִלִּית בְּעוֹלָם הַזֶּה. כֵּךְ אֶזְכֶּה
 לְחִלּוּקָא דְרַבְּנָן. וְלִטְלִית נָאֶה לְעוֹלָם הַבָּא בְּגֵן עֵדֶן. וְעַל יְדֵי מִצְוֹת צִיצִית. תִּנָּצֵל נַפְשִׁי וְרוּחִי
 וְנַשְׁמָתִי וְתִפְלָתִי מִן הַחִיצוֹנִים. וְהַטְלִית יִפְרוֹשׁ כְּנָפָיו עָלֵיהֶם. וְיִצְלִים כְּנֶשֶׁר יַעִיר קִנּוּ עַל
 גּוֹזְלָיו וְיַחַף. וְתִהְיֶה חֲשׂוּבָה מִצְוֹת צִיצִית לִפְנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. כֹּאֲלוֹ קִימְתִּיהָ בְּכָל פְּרָטִיהָ
 וְדִקְדּוּקֶיהָ וּכְבוֹנֹתֶיהָ. וְתְרִי"ג מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ. אָמֵן סְלָה³⁰:

אוחז את הטלית בשתי ידיו ויברך מעומד להתעטף בציצית:
 בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף
 בְּצִיצִית³¹:

מִה יָקָר חֲסִדְךָ אֱלֹהִים. וּבְנֵי אָדָם בָּצֵל כְּנָפֶיךָ יַחֲסִיוֹ: יְרוּנֵן מִדָּשָׁן בֵּיתְךָ וְנִחַל עֵדְנֶיךָ
 תִּשְׁקֶם: כִּי עַמְּךָ מְקוֹר חַיִּים. בְּאוֹרְךָ נִרְאָה אֹר: מִשׁוֹךְ חֲסִדְךָ לִידְעֶיךָ וְצִדְקָתְךָ לִישְׁרֵי לֵב³²:

סדר הנחת תפילין:

קודם הנחת תפילין יאמר:

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׂכִינְתָּהּ בְּדַחֲלוֹ וּרְחִימוֹ. לְיִחָד שֵׁם י"ה בּו"ה
 בְּיַחְוָדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל: הֲנִנִי מִכֵּן בְּהִנָּחַת תְּפִלִּין לְקִים מִצְוֹת בּוֹרְאִי. שְׁצֻנּוֹ לְהִנִּיחַ
 תְּפִלִּין. בְּכַתוּב בְּתוֹרָתוֹ וּקְשָׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ. וְהָיוּ לְטַטְפַת בֵּין עֵינֶיךָ. וְהֵם אֲרָבַע פְּרָשִׁיּוֹת
 אֵלוֹ. שְׁמַע. וְהָיָה אִם שָׁמַע. קִדְּשָׁנוּ. וְהָיָה כִּי יִבְרָךְ. שִׁשׁ בָּהֶם יְחִידוֹ וְאַחֲדוֹתוֹ וְתִבְרָךְ שְׁמוֹ
 בְּעוֹלָם. וְשִׁנְזָכֵר נְסִים וְנִפְלְאוֹת. שְׁעֲשֵׂה עִמָּנוּ בְּחֻצִּיאָנוּ מִמִּצְוִים. וְאֲשֶׁר לוֹ הַפֶּחַ וְהַמְּשָׁלָה
 בְּעִלְיוֹנִים וּבִתְחִתּוֹנִים לַעֲשׂוֹת בָּהֶם בְּרָצוֹנוֹ: וְצֻנּוֹ לְהִנִּיחַ עַל הַיָּד לְזִכְרוֹן זְרוּעַ הַנְּטוּיָה. וְשֶׁהָיָה
 נֶגֶד הַלֵּב לְשַׁעֲבֵד בְּזֶה תְּאוֹת וּמַחְשָׁבוֹת לִבָּנוּ לַעֲבוֹדָתוֹ וְתִבְרָךְ שְׁמוֹ. וְעַל הָרֹאשׁ נֶגֶד הַפֶּתַח
 שֶׁהַנְּשָׁמָה שְׂבִמְחִי עִם שְׂאֵר חוּשֵׁי וְכֹחוֹתֵי כָּלָם יִהְיוּ מְשַׁעֲבָדִים לַעֲבוֹדָתוֹ וְתִבְרָךְ שְׁמוֹ:
 וּמִשְׁפַּע מִצְוֹת תְּפִלִּין יִתְמַשֵּׁךְ עָלֵי לְהַיּוֹת לִי חַיִּים אֲרָכִים וְשִׁפְעַ קִדְּשׁ וּמַחְשָׁבוֹת קְדוּשׁוֹת. בְּלִי
 הִרְחָוֹר חֲטָא וְעוֹן כָּלָל. וְשֵׁלָא יִפְתָּנוּ וְלֹא יִתְגַּרְרֶה בָּנוּ יִצְרָה הָרַע. וְיִנְיַחְנוּ לַעֲבֹד אֶת יְיָ כֹּאֲשֶׁר
 עִם לְבָבָנוּ. וְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ. יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שְׁתַּהַּא חֲשׂוּבָה מִצְוֹת הַנָּחַת
 תְּפִלִּין לִפְנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. כֹּאֲלוֹ קִימְתִּיהָ בְּכָל פְּרָטִיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ וּכְבוֹנֹתֶיהָ וְתְרִי"ג מִצְוֹת
 הַתְּלוּיִם בָּהּ. אָמֵן סְלָה³³:

- מאיר הסידור -

²⁹ פע"ח ציצית ו.

³⁰ צ"ע מקור לכל הענין של לשם יחוד, עי' שער רוח"ק י ע"ב: א"ל כונת הצדקה והתפלה והוא לייחד שם י"ה הנפרד מן ו"ה וקודם שהאדם יעשה איזו מצוה או צדקה יאמר לייחדא שמא דקב"ה ושכינתיה בדחילו ורחימו ודחילו בשם כל ישראל ויכוין לחבר שם י"ה שהם דחילו ורחימו עם ו"ה שהם קב"ה ושכינתיה. ועי' פע"ח שער הזמירות פרק ה: צריך קודם שיעשה מצוה או צדקה לומר ליחדא שמא דקב"ה ושכינתיה בדחילו ורחימו לחבר י"ה עם ו"ה בשם כל ישראל. ועי' חות יאיר סי' רי ונוב"י ח"א י"ד צג, שהתנגדו לאמירתו.

³¹ מנוקד בשו"א (מ"ב סק"י).

³² פע"ח ציצית ו.

³³ עי' לעיל הערה 30.

קודם הקשירה יברך³⁴:
 בְּרוּךְ אַתָּה יי. אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְצִוָּנוּ לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין:
 לִפְנֵי שְׂמֹהֶדֶק הַרְצוּעָה עַל רֹאשׁוֹ יֹאמַר:
 בְּרוּךְ אַתָּה יי. אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת תְּפִלִּין:
 וּמִהֲדֻקָּן בְּרֹאשׁוֹ וְאוֹמַר:
 בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
 וּמִחֲכָמֶתָךְ אֵל עֲלִיּוֹן תִּתְאַצֵּל עָלַי. וּמִפִּינִי תִּבְיַנֵּנִי. וּבְחֶסֶדְךָ תִּגְדִּיל עָלַי. וּבִגְבוּרָתְךָ
 תַּצְמִית אוֹיְבֵי וְקָמִי. וְשִׁמְן הַטּוֹב תִּרְיֵק עַל שִׁבְעָה קָנִי הַמְנוּחָה. לְהַשְׁפִּיעַ טוֹבְךָ לְבְרִיּוֹתֶיךָ.
 פּוֹתֵחַ אֶת יָדְךָ וּמַשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רֵצוֹן³⁵:

אחר כך יברוך שלש כריכות על האצבע האמצעי ויברוך בתחלה כריכה אחת
 בפרק האמצעי ואח"כ אחת בראש פרק התחתון ואחת בסוף פרק התחתון ואומר:
 וְאַרְשִׁיתֶיךָ לִי לְעוֹלָם: וְאַרְשִׁיתֶיךָ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים: וְאַרְשִׁיתֶיךָ לִי
 בְּאַמּוּנָה. וְיָדַעְתָּ אֶת יי³⁶:

אחר הנחת תפלין יאמר זה³⁷:
 וַיְדַבֵּר יי אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: קִדְּשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאָדָם
 וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זְכוּר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאוּתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית
 עֲבָדִים. כִּי בְּחֹזֶק יָד הוּצִיא יי אֶתְכֶם מִזֶּה. וְלֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ: הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים. בַּחֹדֶשׁ
 הָאֶבִּיב: וְהָיָה כִּי יִבְיֹאֵךְ יי אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַחִי וְהַיְבוֹסִי. אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
 לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְךָ. אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ. וְעַבְדְּתָה אֶת הָעִבְרָהסְדוֹר תַּפְלָה נֹסֵחַ סִפְרָד –
 סֹדֶר הַנַּחֲת תְּפִלִּין: הַזֹּאת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצָּת. וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג ליי:
 מִצְוֹת יֵאָכֵל אֶת שִׁבְעַת הַיָּמִים. וְלֹא יִרְאֶה לְךָ חֶמֶץ וְלֹא יִרְאֶה לְךָ שָׂאֵר בְּכָל זְבֻלְךָ: וְהַגְדַּתְ
 לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר. פֶּעַם זֶה עָשָׂה יי לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם: וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדְךָ
 וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ. לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יי בְּפִיךָ. כִּי בְּיַד חֲזָקָה הוּצֵאתָ יי מִמִּצְרַיִם: וְשִׁמְרָתָ
 אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֶדָה. מִיָּמִים יְמִימָה: וְהָיָה כִּי יִבְיֹאֵךְ יי אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי בְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע
 לְךָ וּלְאַבְרָהָם. וְנִתְּנָה לְךָ: וְהַעֲבַרְתָּ כָּל פֶּטֶר רֶחֶם ליי. וְכָל פֶּטֶר שֹׁגֵר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ
 הַזֹּכְרִים ליי: וְכָל פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְּשֶׁה. וְאִם לֹא תִפְדֶּה וְעִרְפָּתוֹ. וְכָל בְּכוֹר אָדָם בְּבִנְיָךְ
 תִּפְדֶּה: וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מַה-זֹּאת. וְאָמַרְתָּ אֵלָיו. בְּחֹזֶק יָד הוּצֵאתָנוּ יי
 מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: וְהָיָה כִּי תִשְׁאַלְךָ פֶּרְעֹה לְשַׁלְּחָנוּ. וְיֹהָרַג יי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.

- מאיר הסידור -

³⁴ עי' שו"ע סי' כה סעיף ה: יכין בהנחתם שצונו הקב"ה להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהם
 יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע כנגד הלב, ועל הראש כנגד המוח, כדי שנזכור נסים ונפלאות
 שעשה עמנו, שהם מורים על יחודו, ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם
 כרצונו. וישתעבד להקב"ה הנשמה שהיא במוח, וגם הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות, ובזה
 יזכור הבורא וימעט הנאותיו. ויניח של יד תחלה, ויברך להניח תפילין, ואח"כ יניח של ראש ולא
 יברך כי אם ברכה אחת לשתיים: הגה - וי"א לברך על של ראש על מצות תפילין, וטוב לומר תמיד
 אחר הברכה השניה, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ועיי"ש סק"ח שהברכה היא קודם
 ההידוק.

³⁵ מקור?

³⁶ הושע ב כא-כב. מקורו במצת שמורים שער התפילין (ספר קבלה של הרב נתן שפירא
 הירושלמי מדור המג"א).

³⁷ עי' מ"ב כה סקט"ז: יש נוהגים מחמת זה לקרות הארבע פרשיות לאחר הנחת תפלין, היינו
 קדש והיה כי יביאך דשמע והיה אם שמוע בלא"ה קורין כל ישראל בשעת ק"ש. ומנהג יפה הוא.

מִבְּכֹר אָדָם וְעַד בְּכֹר בְּהֵמָה. עַל בֶּן אָנִי זִבְחָ לַיהוָה כָּל פֶּטֶר רֶחֶם הַזִּכָּרִים וְכָל בְּכֹר בְּנֵי אִפְרָיִם: וְהָיָה לְאוֹת עַל יָדְכָה וּלְמוֹטֶפֶת בֵּין עֵינֶיךָ. כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ מִמִּצְרָיִם:

מִה טָבוּ אֱהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֶתֶיךָ יִשְׂרָאֵל³⁸: וְאֲנִי בָרַב חֲסִדְךָ אָבֹא בֵיתְךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הַיֵּכָל קֹדֶשְׁךָ בִּירָאֲתֶךָ³⁹: יְיָ אֱהַבְתִּי מְעֹן בֵּיתְךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן בְּכוֹדְךָ⁴⁰: וְאֲנִי אֶשְׁתַּחֲוֶה וְאֶכְרַע אֲבָרְכָה לִפְנֵי יְיָ עֲשֵׂי⁴¹: וְאֲנִי תַפְלִיתִי לָךְ יְיָ עַת רְצוֹן אֱלֹהִים בָּרַב חֲסִדְךָ עֲנֵנִי בְּאַמֶּת יִשְׁעֶךָ⁴²:

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מֶלֶךְ. בְּטָרֶם כָּל יָצִיר נִבְרָא: לַעֲת נַעֲשֶׂה בְּחֶפְצוֹ כָּל. אֲזִי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא: וְאַחֲרֵי כָּלֹת הַכָּל. לְבָדוֹ יִמְלֹךְ נֹרָא: וְהוּא הָיָה וְהוּא הוֹנָה. וְהוּא יְהִיָּה בְּתַפְאָרְהָ: וְהוּא אַחֵד וְאֵין שְׁנֵי. לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַתְבַּיְרָה: בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית. וְלוֹ הָעוֹ וְהַמְשָׁרָה: וְהוּא אֵלִי וְחִי גּוֹאֲלִי. וְצוֹר חֲבָלִי בַּעַת צָרָה: וְהוּא נָסִי וּמְנוֹס לִי. מִנֶּת כּוֹסֵי בְּיוֹם אֶקְרָא: בְּיָדוֹ אֶפְקִיד רוּחִי. בַּעַת אִישָׁן וְאַעֲיָרָה: וְעַם רוּחִי גִּיְתִי. יְיָ לִי וְלֹא אֵיכָא:

- מאיר הסידור -

³⁸ במדבר כד ה.

אמנם עי' מחזור ויטרי (סדר שחרית פח): ואני ברב חסדך אבא בתיך אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך. ואני תפילתי לך יי עת רצון אלקים ברוב חסדך עניני באמת ישעך. מה טבו אהליך יעקב משכנתך ישראל. שמחתי באומרים לי בית יי נלך. שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב. אמרי האזינה יי בינה הגיגי. הקשיבה לקול שועי מלכי ואלקי כי אליך אתפלל. יי בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה.

³⁹ תהלים ה ח. ועי' מגן אברהם (או"ח ריש סימן מו): בבואו לבה"כ יאמר ואני ברוב חסדך וכו' ובניסיתו יאמר בבית אלהים נהלך ברגש (כתבים) – צ"ע שלא מצאתי בכתבי אריז"ל לומר הפסוק הזה). קודם תפלת שחרית יקבל עליו מ"ע של ואהבת לרעך כמוך [הכוונות].

עי' שעה"כ ג ע"ג: צ"ל כשנכנס בפתח בית הכנסת פסוק, ואני ברוב חסדך אבא בתיך כו'. והוא מזהר ח"א יא ע"א: בצפרא קם מערסיה בעי לברכא למאריה ולמעיל לביתיה ולמסגד קמי היכליה בדחילו סגיא ובתר כן יצלי צלותיה ויסב עיטא מאינון אבהן קדישין דכתיב (תהלים ה ח) ואני ברוב חסדך אבא בתיך אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך הכי אוקמוה לא לבעי ליה לבר נש לאעלא לבי כנישתא אלא אי אמליך בקדמיתא באברהם יצחק ויעקב בגין דאינון תקינו צלותא לקמי קב"ה הה"ד ואני ברוב חסדך אבא בתיך דא אברהם אשתחווה אל היכל קדשך דא יצחק ביראתך דא יעקב ובעי לאכללא לון ברישא ובתר כן ייעול לבי כנישתא ויצלי צלותיה כדין כתיב (ישעיה מט ג) ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר.

תרגום: בבוקר, קם ממטתו, צריך לברך לרבנו, ולהכנס לביתו, ולהשתחוות לפני היכלו ביראה רבה, ואחר כך יתפלל תפלתו. ויקח עצה מאותם האבות הקדושים, שכתוב "ואני ברוב חסדך אבא בתיך אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך". כך פרשוהו, שאדם צריך שלא להכנס לבית הכנסת אלא אם נמלך בתחילה באברהם יצחק ויעקב, משום שהם תקנו התפלה לפני הקדוש ברוך הוא. זהו שכתוב "ואני ברוב חסדך אבא בתיך" זה אברהם, "אשתחווה אל היכל קדשך" זה יצחק, "ביראתך" זה יעקב. וצריך להכלילם בראש, ואחר כך יכנס לבית הכנסת ויתפלל תפלתו. אז כתוב "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר".

ז"ל הפע"ח סדר עולם העשיה סוף פרק א: אחר שישב בבה"כ קודם שיתחיל להתפלל כלל ועיקר בתפלת שחרית צריך שיקבל עליו מצות ואהבת לרעך כמוך ויכוין לאהוב כל איש ישראל כנפשו כי על ידי זה תעלה תפלתו כלולה מכל ישראל ותוכל לעלות ולעשות פרי ויצליח ואסור לאדם להתפלל לפני יי בעצבות רק כעבד המשמש את קונו בשמחה גדולה שאל"כ אין כח בנפש לקבל הארה עליונה הנמשכת בו ע"י תפלתו ואין ראוי להיות עצב רק באומרו וידוי ובהזכרת עונותיו אך בשאר התפלה לא ישים נגד עיניו שום עצבות אפילו דאגות עבירות שחטא בהם אמנם טוב הוא שיהיה נכנע באמרו את התפלה אך בשמחה גדולה וזה דבר גדול מאד וראוי לזהר בו ואין ערך לדבר הזה.

⁴⁰ תהלים כו ח.

⁴¹ עי' שם (צה ו) באו נשתחווה ונכרעה ונברכה לפני יי עשנו.

⁴² שם סט יד.

יגדל אלהים חי וישתבח, נמצא ואין עת אל מציאותו. אחד ואין יחיד ביחודו, נעלם וגם אין סוף לאחדותו. אין לו דמות הגוף ואינו גוף, לא נערך אליו קדשותו. קדמון לכל דבר אשר נברא, ראשון ואין ראשית לראשיתו. הנו אדון עולם לכל נוצר, יורה גדלותו ומלכותו. שפע נבואתו נתנו, אל אנשי סגלתו ותפארתו. לא קם בישראל כמשה עוד, נביא ומביט את תמונתו. תורת אמת נתן לעמו אל, על יד נביאו נאמן ביתו. לא יחליף האל ולא ימיר דתו, לעולמים לזולתו. צופה ויודע סתרינו, מביט לסוף דבר בקדמתו. גומל לאיש חסד כמפעלו, נותן לרשע רע כרשעתו. ישלח לקץ הימין משיחנו, לפדות מחבי קץ ישועתו. מתים יחיה אל ברב חסדו, ברוך עדי עד שם תהלתו.⁴³

ברכות השחר:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. אשר נתן⁴⁴ לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה.⁴⁵

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. שלא עשני גוי.⁴⁶

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. שלא עשני עבד.⁴⁷

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. שלא עשני אשה:

ואשה אומרת – ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. שעשני כרצוני.⁴⁸

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. פוקח עורים.⁴⁹

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. מלביש ערומים.⁵⁰

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. מתיר אסורים.⁵¹

- מאיר הסידור -

⁴³ עי' פע"ח הק' לשער התפילה שהאריז"ל לא היה אומר. ועי' סדר היום (סדר שחרית של שבת): ויש שנהגו לומר אחר התפלה שלשה עשר עיקרים, שהוא פזמון יגדל אלהים חי וכו' בנעימת קול, והוא מנהג טוב ויפה.

⁴⁴ רמב"ם תפילה פ"ז ה"ד, וכן השו"ע גורסים "הנותן".

⁴⁵ עי' מ"ב מו סק"א: כל הברכות האלו הוא משום דאסור לו לאדם ליהנות מן העוה"ז בלי ברכה וכל הנהנה מן העוה"ז בלי ברכה כאילו מעל. ועי' שו"ע מו ח: כל הברכות האלו אם לא נתחייב באחת מהן כגון שלא שמע קול תרנגול או שלא הלך או לא לבש או לא חגר אומר אותה ברכה בלא הזכרת השם: הגה וי"א דאפילו לא נתחייב בהן מברך אותן דאין הברכה דוקא על עצמו אלא מברכין שהקב"ה ברא צרכי העולם וכן המנהג ואין לשנות.

עי' ברכות ס ע"ב: כי שמע קול תרנגולא לימא [תרנגול יאמר] ברוך אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה. ועי' שו"ע מו סעיף ב: עכשיו, מפני שאין הידים נקיות וגם מפני עמי הארצות שאינם יודעים אותם, נהגו לסדרם בבהכ"נ.

⁴⁶ עי' שו"ע מו סעיף ד' שהנוסח היא שלא עשני עובד כוכבים, אמנם בדפ"ר איתא גוי.

לגבי סידורים הגורסים שאשה יאמר שלא עשני גויה – קשה הדבר שלא מוזכר בשום מקום, ויותר טוב לומר הנוסח, עכ"ז אם בירך לא צריכה לחזור.

ועי' מנחות מג ע"ב: תניא היה ר"מ אומר חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום אלו הן שעשאני ישראל, שלא עשאני אשה, שלא עשאני בור.

עי' תוספתא ברכות פ"ו מ"ג: ברוך שלא עשני גוי ברוך שלא עשני אשה [ברוך] שלא עשני בור. גוי, (ישעיה מ) כל הגוים כאין נגדו. אשה, אין אשה חייבת במצות. בור, שאין ירא חטא ולא עם הארץ חסיד.

ועי' רמב"ם תפילה פ"ז ה"ו: מברך אדם בכל יום ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שלא עשני גוי, ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שלא עשני אשה, ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שלא עשני עבד.

⁴⁷ לגבי אם אשה יאמר שלא עשאני שפחה, עי' הערה הקודמת.

⁴⁸ עי' טור ושו"ע אר"ח מו סעיף ד.

⁴⁹ עי' ברכות ס ע"ב: כי פתח עיניה לימא [כאשר נפתח עיניו, יאמר] ברוך פוקח עורים [בגמ' ברכות זה מובא מיד אחרי ברכת הנותן לשכוי בינה].

⁵⁰ עי' שם: כי לביש לימא [כאשר מתלבש יאמר] ברוך מלביש ערומים [בגמ' זה מובא אחרי ברכת מתיר אסורים].

ברוך אתה יי אלֹהינו מֶלֶךְ הָעוֹלָם. זֹקֵף כְּפֹפִים⁵².
 ברוך אתה יי אלֹהינו מֶלֶךְ הָעוֹלָם. רֹקֵעַ הָאָרֶץ עַל הַמַּיִם⁵³.
 ברוך אתה יי אלֹהינו מֶלֶךְ הָעוֹלָם. שֹׁעֵשֶׂה לִּי כָּל צָרָי⁵⁴.
 ברוך אתה יי אלֹהינו מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַמְכִּין מִצְעָדֵי גִבּוֹר⁵⁵.
 ברוך אתה יי אלֹהינו מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בְּגִבּוֹרָה⁵⁶.
 ברוך אתה יי אלֹהינו מֶלֶךְ הָעוֹלָם. עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתַפְאָרָה⁵⁷.
 ברוך אתה יי אלֹהינו מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַנּוֹתֵן לִיעָף כַּח⁵⁸.

ברוך אתה יי אלֹהינו מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַמַּעֲבִיר שָׁנָה מֵעֵינִי וּתְנוּמָה מֵעַפְעָפִי⁵⁹. וְיִהְיֶה רְצוֹן מִלִּפְנֵיךְ יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּרַגְּלֵנוּ בְּתוֹרַתְךָ. וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְאַל תִּבְיָאֵנוּ לֹא לִידֵי חַטָּא. וְלֹא לִידֵי עֲבָרָה וְעוֹן. וְלֹא לִידֵי נִסְיוֹן. וְלֹא לִידֵי כַּזְיוֹן. וְאַל תִּשְׁלַט בָּנוּ יִצָּר הָרָע. וְתַרְחִיקֵנוּ מֵאֲדָם רָע וּמַחֲבֵר רָע. וְדַבְּקֵנוּ בַּיִצָּר הַטּוֹב וּבְמַעֲשֵׂים טוֹבִים. וְכַף אֶת יִצְרָנוּ לְהִשְׁתַּעֲבֹד לָךְ. וְתִנְנֵנוּ הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם לַחַן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָּל רֹאֲיֵינוּ. וְתִגְמְלֵנוּ חֲסִדִּים טוֹבִים: בְּרוּךְ אַתָּה יי הַגּוֹמֵל חֲסִדִּים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

יְהִי רְצוֹן מִלִּפְנֵיךְ יי אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵי שֶׁתְּצִלֵּנִי הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם מֵעַזֵּי פָנִים וּמַעֲזוֹת פָּנִים, מֵאֲדָם רָע, וּמַחֲבֵר רָע, וּמִשְׁכָּן רָע, וּמִפְּגַע רָע, וּמִשְׁטָן הַמִּשְׁחִית, מִדִּין קָשָׁה וּמִבְּעַל דִּין קָשָׁה, בֵּין שְׁהוּא בֵּן בְּרִית וּבֵין שְׁאִינוֹ בֵּן בְּרִית⁶⁰.
 עֲקִידָה⁶¹

⁵¹ עי' שם: כי תריץ ויתב לימא [כשתוריד הרגלים מהמטה ותשב לאמר] ברוך מתיר אסורים.
⁵² עי' שם: כי זקיף לימא [כשיעמוד יאמר] ברוך זוקף כפופים.
⁵³ עי' שם: כי נחית לארעא לימא [כשירד לארץ תאמר] ברוך רוקע הארץ על המים.
⁵⁴ עי' שם: כי סיים מסאניה לימא [כשישים נעליו יאמר] ברוך שעשה לי כל צרכי (זה מובא אחרי ברכת המכין מצעדי גבר).
⁵⁵ עי' שם: כי מסגי לימא [כשילך יאמר] ברוך המכין מצעדי גבר.
⁵⁶ עי' שם: כי אסר המייניה לימא [כשילבש חגורתו יאמר] ברוך אוזר ישראל בגבורה.
⁵⁷ עי' שם: כי פריס סודרא על רישיה לימא [כאשר ישים כובע על ראשו יאמר] ברוך עוטר ישראל בתפארה. [כאן בגמ' מובא ברכת ציצית ותפילין ונטילת ידים].
⁵⁸ עי' שו"ע מו ו: יש נוהגין לברך הנותן ליעף כח ואין דבריהם נראין: הגה, אך המנהג פשוט בבני האשכנזים לאומרה.
 וז"ל הטור שם: עוד ברכה אחת יש בסדורי אשכנז בא"י אמ"ה הנותן ליעף כח, ונתקנה על שאדם מפקיד נשמתו בערב ביד הקב"ה עייפה מעבודה קשה כל היום, ומחזירה לו בבוקר שקטה ושלווה. וע"פ המדרש חדשים לבקרים רבה אמונתך, בשר ודם מפקיד פקדון ביד חבירו ומחזירו לו בלוי ומקולקל, אבל אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקב"ה והיא עייפה ומחזירה לו חדשה ורגיעה.

⁵⁹ עי' ברכות שם: כי משי אפיה לימא ברוך המעביר חבלי שינה מעיני ותנומה מעפעפי ויהי רצון מלפניך יי אלהי שתרגילני בתורתך ודבקני במצותיך ואל תביאני לא לידי חטא ולא לידי עון ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון וכוף את יצרי להשתעבד לך ורחקני מאדם רע ומחבר רע ודבקני ביצר טוב ובחבר טוב בעולמך ותנני היום ובכל יום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ותגמלני חסדים טובים ברוך אתה יי גומל חסדים טובים לעמו ישראל.

⁶⁰ עי' ברכות טז ע"ב: רבי בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך יי אלֹהינו ואלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים מאדם רע ומפגע רע מיצר רע מחבר רע משכן רע ומשטן המשחית ומדין קשה ומבעל דין קשה בין שהוא בן ברית בין שאינו בן ברית.

⁶¹ עי' או"ח סי' א' סעיף ה: טוב לומר פ' העקדה ופ' המן ועשרת הדברות ופ' עולה ומנחה ושלמים וחסאת ואשם: הגה ודוקא ביחיד מותר לומר עשרת הדברות בכל יום אבל אסור לאומרם בצבור. ועי' ב"י שזה בדווקא לפני לעולם יהא אדם, וצ"ע למה.

וז"ל המ"ב סק"ג: פרשת העקידה - קודם פרשת הקרבנות. ויכול לומר פרשת העקידה ופרשת המן אפילו בשבת. ואין די באמירה אלא שיתבונן מה שהוא אומר ויכיר נפלאות יי וכו' וטעם לאמירת כ"ז כי פרשת עקידה כדי לזכור זכות אבות בכל יום, וגם כדי להכניע יצרו, כמו שמסר

בשבת ויו"ט אין אומרים תפילה זו:

אלהינו ואלהי אבותינו זכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו בפקדת ישועה ורחמים משמי שמי קדם וזכר לנו יי אלהינו אהבת הקדמונים אברהם יצחק וישראל עבדיך את הברית ואת החסד ואת השבועה שנשבעת לאברהם אבינו בחר המורה ואת העקדה שעקד את יצחק בנו על גבי המזבח בכתוב בתורתך⁶²:

ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני: ויאמר קח נא את בנו את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המורה והעלהו שם לעלה על אחד ההרים אשר אמר אליך: וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמורו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה ויקם וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים: ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק: ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם: ויקח אברהם את עצי העלה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדו: ויאמר יצחק אל אברהם אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנח האש והעצים ואיה השעה לעלה: ויאמר אברהם אלהים יראה לו השעה לעלה בני וילכו שניהם יחדו: ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים ויבן שם אברהם את המזבח ויערך את העצים ויעקד את יצחק בנו וישם אתו על המזבח ממעל לעצים: וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחט את בנו: ויקרא אליו מלאך יי מן השמים ויאמר אברהם ויאמר הנני: ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנו את יחידך ממני: וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו: ויקרא אברהם שם המקום ההוא יי יראה אשר יאמר היום בחר יי יראה: ויקרא מלאך יי אל אברהם שנית מן השמים: ויאמר בי נשבעתי נאם יי כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנו את יחידך: כי כרך אברכה והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וירש זרעך את שער איכו: והתברכו בזרעך כל גוי הארץ עקב אשר שמעת בקלי: וישב אברהם אל נערי ויקמו וילכו יחדו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע⁶³:

בשבת ויו"ט אין תפלה זו:

רבנו של עולם כמו שפכש אברהם אבינו את רחמי לעשות רצונך בלבב שלם. בן יכבשו רחמיך את בעסך מעלינו ויגלו רחמיך על מדותיך. ותתנהג עמנו יי אלהינו במדת החסד ובמדת הרחמים. ובטובך הגדול ישוב חרון אפך מעמך ומעריך ומאריך ומנחלתך: וקם לנו יי אלהינו את הדבר שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך פאמור. וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אברהם וישראל אברהם⁶⁴:

יצחק נפשו. ופרשת המן כדי שיאמין שכל מזונותיו באין בהשגחה פרטית, וכדכתיב המרבה לא העדיף והממעט לא החסיר, להורות שאין ריבוי ההשתדלות מועיל מאומה. ואיתא בירושלמי ברכות (&) כל האומר פרשת המן מובטח לו שלא יתמעטו מזונותיו. ועשרת הדברות כדי שיזכור בכל יום מעמד הר סיני, ויתחזק אמונתו ביי. ופרשת הקרבנות דאמרינן במנחות (&) זאת תורת החטאת כל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת וכו'. ועיי"ש סקט"ז: אנו נקטינן לאסור [אמירת עשרת הדברות] בצבור כלל וכלל, וביחיד דוקא שלא בתוך התפלה, אבל לקבוע בתוך הברכות גם ליחיד אסור.

צ"ע אם עדיף ללמוד בעיון או לעשות את הסגולה הזאת. ועי' שם סק"ז: כתב בשל"ה דבשבת ויו"ט לא יאמר יה"ר דאין קרבן נדבה בא בהם אבל הפרשיות אין הפסד לאומרן כקורא בתורה ומ"מ אם הוא בן תורה מוטב יותר שיעסוק בפרשה דיומא. ולא מובא בסידור הנאו תפט.

⁶² עי' ב"י מו.

⁶³ בראשית כב א-יט.

⁶⁴ עי' ב"י סי' מו.

⁶⁵לְעוֹלָם יִהְיֶה אָדָם יֵרָא שָׁמַיִם בְּסֵתֶר וּבְגִלּוּי⁶⁶ וּמוֹדָה עַל הָאֲמִת וְדוֹבֵר אֲמִת בְּלִבּוֹ וַיִּשָּׁבֶם וַיֹּאמֶר: רַבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים לֹא עַל צְדָקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מִפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. מָה אֲנַחְנוּ מָה חֵינּוּ מָה חֲסִדְנוּ מָה צְדָקְנוּ מָה יִשְׁעֵנוּ מָה פָּחַנוּ מָה גִּבּוֹרְתָנוּ. מָה נֹאמֵר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ הֲלֹא כָּל הַגִּבּוֹרִים כָּאִין לְפָנֶיךָ וְאִנְשֵׁי הַשָּׁם כָּלָא הָיוּ וַחֲכָמִים כְּבָלִי מִדַּע וְנְבוֹנִים כְּבָלִי הַשְׂכָּל כִּי רַב מַעֲשֵׂיהֶם תַּחֲוֹ וַיְמִי חֵייהֶם הֶבֶל לְפָנֶיךָ. וּמוֹתֵר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אֵין כִּי הֶבֶל הֶבֶל:

אָבֵל אֲנַחְנוּ עִמָּךְ בְּנֵי בְרִיתְךָ. בְּנֵי אֲבֵרָהָם אֲהַבְךָ שְׁנִשְׁבַּעְתָּ לוֹ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה. זָרַע יִצְחָק יַחֲדוֹ. שְׁנַעֲקָד עַל גְּבִי הַמִּזְבֵּחַ. עֲדַת יַעֲקֹב בְּנֶךְ בְּכוֹרְךָ. שְׁמֵאֲהַבְתָּךְ שְׁאֲהַבְתָּ אוֹתוֹ וּמִשְׁמַחְתָּךְ שְׁשִׁמַּחְתָּ בּוֹ. קִרְאָתְךָ אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁרוּן: לְפִיכֶךָ אֲנַחְנוּ חַיִּים לְהוֹדוֹת לָךְ וּלְשַׁבַּחְךָ וּלְפָאֵרְךָ וּלְבָרְךָ וּלְקַדֵּשׁ וּלְתַת שְׁבַח וְהוֹדִיָּה לְשִׁמְךָ: אֲשֶׁרֵינוּ מָה טוֹב חֲלָקְנוּ וּמָה נְעִים גּוֹרְלָנוּ וּמָה יָפָה יְרֻשָּׁתָנוּ: אֲשֶׁרֵינוּ שְׁאֲנַחְנוּ מְשִׁכִּימִים וּמַעֲרִיבִים עָרֵב וְכָקֵר וְאוֹמְרִים פְּעָמִים בְּכָל יוֹם:

- מאיר הסידור -

⁶⁵ עי' טור מו, ועי' ביאור הגר"א על או"ח סימן מו סעיף ט: ונהגו לסדר כו'. בטור כתב ובסידורי אשכנזים כתב אחר יהי רצון, רבון כל העולמים, והוא ע"פ מ"ש בתנא דבי אליהו (פרק כא), העטופים ברעב בראש כל חוצות, אין רעב אלא מד"ת, שנאמר לא רעב ללחם. ועל אותו הדור הוא אומר לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר כו'. וכתב שבולי לקט והנהיגו קדמונינו לומר אותה בכל יום קודם התפלה, ועיקרו נתקן משום דורו של שמד, וזה שאמר ירא שמים בסתר, וזהו שאמר ואומרים שמע ישראל כו', כי גזרו שלא לקרות ק"ש, ולכן אומרים ג"כ אתה הוא [עד שלא נברא] ומקדש את שמך ברבים, והוזכרו בתוס' ברכות מו ע"א [ד"ה כל] ובפסחים דף קד ע"ב [ד"ה כל].

וז"ל התנא דבי אליהו רבה בשלימות: ד"א העטופים ברעב וגו' אין רעב אלא בד"ת שנאמר (עמוס ח) הנה ימים באים נאם י"י והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי י"י וגו'. מכאן אמרו שיהא אדם לומד תורה באימה וביראה ברתת ובזיע ויסתכל אדם בעצמו וידע מה יהיה לו אחר מיתה לכן ישא אדם את עיניו ויסתכל אל השמים ויאמר מי ברא את הכוכבים והמזלות ברקיע ונתן מקום ודרך ומסלה לכל אחד ואחד, וכן יסתכל לארץ ויראה כמה מגדלים בנתה מלכות עכו"ם מי גדען והשליכן לארץ וכמה מגדלים בנתה מלכות מדי מי גדען והשליכן לארץ מי בעט בו במגדל הראשון ונתן ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר וכ"א מיל בין זה לזה שנאמר (ישעיה לג) לבך יהגה אימה איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים. מכאן אמרו לעולם יהא אדם ירא שמים יראה גמורה יראה על האמת ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו ובכל יום ויום ישכים ויאמר רבון כל העולמים ואדוני האדונים לא על צדקותינו אנוחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמך הרבים מה אנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקותינו מה ישועתנו מה כחנו מה גבורתנו מה נאמר לפניך י"י אלהינו ואלהי אבותינו הלא כל הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל כי רוב מעשיהם תוהו וימי חייהם הבל לפניך ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל. אבל אנוחנו עמך בני בריתך בני אברהם אוהבך שנשבעת לו בהר המוריה זרע יצחק ידיו שנעקד על גבי המזבח עדת יעקב בןך בכורך שמאהבתך שאהבת אותו ומשמחתך ששמחת בו קראת את שמו ישראל וישורון. לפיכך אנוחנו חייבים להודות לך ולשבחך ולפארך ולברך ולקדש וליתן שבח והודיה לשמך אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירושתנו אשרינו שאנו משכימים ומעריבים ערב ובוקר ואומרים פעמים בכל יום שמע ישראל י"י אלהינו י"י אחד בשכמל"ו אתה הוא עד שלא בראת את העולם ואתה הוא משבראת את העולם אתה הוא בעוה"ז ואתה הוא בעוה"ב קדש את שמך על מקדישי שמך וקדש את שמך בעולמך ובישועתך תרום ותגביה קרננו בא"י מקדש את שמך ברבים. אתה הוא י"י אלהינו בשמים ובארץ ובשמי השמים העליונים אמת אתה ראשון ואתה הוא אחרון ומבלעדיך אין אלהים קבץ קוץ מארבע כנפות הארץ כדי שיכירו וידעו כל באי עולם כי אתה הוא האלהים לבדך (עליון) לכל ממלכות הארץ אתה עשית את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם ומי בכל מעשה ידיך בעליונים או בתחתונים שיאמר לך מה תעשה כו'. אבינו שבשמים עשה עמנו צדקה וחסד בעבור שמך הגדול שנקרא עלינו וקיים לנו י"י אלהינו מה שכתוב (צפניה ג) בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ בשובי את שבותיכם לעיניכם אמר י"י.

⁶⁶ לבדוק אם גורסים את זה שבתדב"א לא גורסים בסתר או ובגלוי.

שמע ישראל יי אלֵהינו יי אחד⁶⁷:

בלחש – ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ואתה את יי אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאריך: והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך: ושונתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלבבך בדרך ובשכבך ובקומך: וקשרתם לאות על ירך והיו למטפת בין עיניך: וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך:

אתה הוא עד שלא נברא העולם אתה הוא משנברא העולם. אתה הוא בעולם הזה ואתה הוא לעולם הבא: קדש את שמך על מקדישי שמך וקדש את שמך בעולמך. ובישועתך תרים ותגביה קרננו: ברוך אתה יי. המקדש את שמו ברבים⁶⁸:

אתה הוא יי אלֵהינו בשמים ובארץ ובשמי השמים העליונים. אמת אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון ומבלעדך אין אלהים: קבץ קניך מארבע פגפות הארץ. יבירו וידעו כל באי עולם כי אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ: אתה עשית את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם ומי בכל מעשי יריך בעליונים או בתחתונים שיאמר לך מה תעשה אבינו שבשמים עשה עמנו חסד בעבור שמך הגדול שנקרא עלינו. וקום לנו יי אלֵהינו מה שפיתוב בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם. כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ. בשובי את שבתיכם לעיניכם. אמר יי:

סדר הקרבנות:

ביום⁶⁹

- מאיר הסידור -

⁶⁷ עי' גר"א סוף סי' מו, ועי' שו"ע ורמ"א מו ט: וטוב לומר בשחרית אחר שמע ישראל וגו'. בשכמל"ו, כי לפעמים שוהין עם קריאת שמע לקרותה שלא בזמנה ויוצא בזה. ועי' מ"ב סק"ל: ואפי' המשכמים בבוקר השכם ואומרים ק"ש קודם עמוד השחר דשם בודאי אינו יוצא בזה ידי ק"ש אעפ"כ נוהגין לסיים אחריו ברוך שם וכו'. ומש"כ כי לפעמים שוהין וכו' עי' מ"ב סק"ל: משום דלפעמים שוהין הצבור, לכן יאמרו בכל פעם בשכמל"ו, דבלא ברוך שכמל"ו לא נראה הק"ש רק כסיפור דברים, אך יכוין שלא לצאת אלא אם כן ירא שהצבור יעברו זמן ק"ש. אבל כשלא יעברו מוטב לצאת ידי ק"ש עם הצבור, שבצבור יקרא כל השלשה פרשיות וברכותיה כמו שתקנו חז"ל לכתחלה. ובמקום שירא שהצבור יעברו זמן ק"ש יכוין לבו כדין ק"ש ויכוין לצאת בזה המצות עשה דק"ש דבמצוה דאורייתא קי"ל בסימן ס' ס"ג דמצות צריכות כונה וי"א שיקרא כל הפרשה ראשונה ויותר טוב שאז יקרא כל השלשה פרשיות. ועי"ש סק"ל, שבחול לא יכוין לצאת אא"כ הניח תפילין מקודם דכל הקורא ק"ש בלי תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו.

וז"ל הגר"א: ול"נ שאין נכון בזה לצאת בלא ברכות וגם מחמת זה לא יסמוך גאולה לתפלה.

⁶⁸ נוסח הרמב"ם המקדש שמו ברבים, ועי' ב"י מו: אומר ברוך מקדש שמו ברבים לפי שבשעת השמד אין שמו מקדש ברבים אלא בסתר, ועי' ט"ז שם סק"ל: & ברכה שלאחריה מקדש את שמך ברבים שהיא מן הירושלמי והיא נתקנה על קדושת השם שייך שפיר אחריה כשם שהוא מקדש שמו ברבים כך מחויבים אנו לקדש שמו ברבים. ועי' פת"ש יו"ד סי' שמ"א ס"ב שאין לברך ברכה זו לאחר זמן ק"ש.

⁶⁹ עי' שו"ע או"ח סי' א סעיף ט: יש נוהגין לומר פרשת הכיור ואח"כ פרשת תרומת הדשן ואח"כ פ' התמיד ואח"כ פרשת מזבח מקטור קטורת ופרשת סיממני הקטורת ועשייתו. ועי' שם ב"י: יש נוהגים לומר אחר ברכת התורה פרשת כיור (שמות ל יז-כא) כי היא העבודה הראשונה ואחר כך אומר תרומת הדשן (ויקרא ו א-ו) ואחר כך פרשת התמיד (במדבר כח א-ח) ואחר כך פרשת מזבח מקטור קטורת (שמות ל א-י) ופרשת סמני הקטורת ועשייתו (שם לד-לח) כי אחר הקרבת התמיד מקטירים הקטורת ואחר כך פרשת ברכת כהנים (במדבר י כב-כז) כי אחר כך מברכין את העם. ועי' ספק שלנו לעיל הערה 61.

ומה טוב למי שנוהג בזה שילמוד מתחלה את ענינים האלו מן הגמרא או מספרי הרמב"ם כדי שיבין אח"כ מה שהוא אומר ובזה תחשב לו כאילו הקריב ממש קרבן וכן מה שאנו אומרים בכל יום אביי הוה מסדר וכו' וענייני עשיית הקטורת מצוה לראות להבין מה שהוא אומר (ביה"ל א ד"ה פרשת העולה).

וַיִּדְבֹר י"י אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: וְעָשִׂיתָ כִּיֹּר נִחֲשֶׁת וְכִנּוּ נִחֲשֶׁת לְרַחֲצָהּ. וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ. וְנָתַתָּ שָׁמָּה מַיִם: וְרָחֲצוּ אֶהְרֶן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם: בַּבֹּקֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ מַיִם וְלֹא יָמָתוּ. אוֹ בִגְדֵיהֶם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׁרֶת. לְהַקְטִיר אִשָּׁה לִי: וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וּרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמָתוּ. וְהִיָּתָה לָהֶם חֻק עוֹלָם. לוֹ וּלְזֶרְעוֹ לְדֹרֹתָם:

עולה⁷⁰

וַיִּדְבֹר י"י אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: צֹו אֶת אֶהְרֶן וְאֶת בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תֹּוֹרַת הָעֹלָה הִיא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלֵּילָה עַד הַבֹּקֶר וְאִשׁ הַמִּזְבֵּחַ תֹּוֹקֵד בּוֹ: וְלֶבֶשׁ הַכֹּהֵן מִדֹּו בַד וּמִכְנָסֵי בַד יִלְבַּשׁ עַל בְּשָׂרוֹ וְהָרִים אֶת הַדָּשָׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאִשׁ אֶת הָעֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׁמּוֹ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ: וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו וְלֶבֶשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת הַדָּשָׁן אֶל מִחוּץ לַמִּחְנֶה אֶל מְקוֹם טָהוֹר: וְהָאִשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תֹּוֹקֵד בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבָעַר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֲצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהַקְטִיר עָלֶיהָ חֻלְבֵי הַשְּׁלָמִים: אִשׁ תָּמִיד תֹּוֹקֵד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה⁷¹:

וְהִי רִצּוֹן מִלִּפְנֵיךָ י"י אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּרְחֵם עָלֵינוּ וְתִמְחַל לָנוּ עַל כָּל חַטֹּאתֵינוּ וְתִכַּפֵּר לָנוּ עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ וְתִסְלַח לָנוּ עַל כָּל פְּשָׁעֵינוּ וְתִבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ וְנִקְרִיב לְפָנֶיךָ קָרְבַּן הַתָּמִיד שִׁיכַפֵּר בְּעֲדָנוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב עָלֵינוּ בַּתּוֹרָתְךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עֲבָדְךָ מִפִּי כְּבוֹדְךָ כְּאֹמֹר:⁷²
[עִי' נִסְפַח א' הוֹסַפְתָּ מִתּוֹךְ הַבֵּיה"ל]

פרשת התמיד⁷³

וַיִּדְבֹר י"י אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: צֹו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם. אֶת קָרְבָּנֵי לַחֲמֵי לְאִשֵּׁי רִיחַ נִיחָחִי. תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בַּמוֹעֲדוֹ: וְאָמַרְתָּ לָהֶם. זֶה הָאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרִיבוּ לִי. בְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִים. שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָּמִיד: אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַּבֹּקֶר. וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבָּיִם: וְעֲשִׂירִית הָאִיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה. כָּלֹוֶלָה בְּשֶׁמֶן כִּתִּית רְבִיעֵת הַחֵין: עֹלֶת תָּמִיד תַּעֲשֶׂה בָהֶר סִינִי. לְרִיחַ נִיחָח אִשָּׁה לִי: וְנִסְכּוֹ רְבִיעֵת הַחֵין לְכֶבֶשׂ הָאֶחָד. בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נִסְךְ שֶׁכֶר לִי: וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבָּיִם. כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַעֲשֶׂה. אִשָּׁה רִיחַ נִיחָח לִי⁷⁴:

- מאיר הסידור -

⁷⁰ עִי' הָעֵרָה קוֹדֶמֶת.

⁷¹ וִיקְרָא ו אִי- עִי' לִקְמֵן הָעֵרָה 479.

⁷² עִי' או"ח סי' א סעיף ז: כְּשִׁיסִיִּים פֶּרֶשֶׁת הָעוֹלָה יֹאמַר יר"מ שִׁיחִיה זֶה חֲשׁוֹב וּמִקּוֹבֵל כֹּאִילוֹ הַקְרִבְתִּי עוֹלָה וְכֵן יֹאמַר אַחֵר פ' הַמִּנְחָה וְהַשְּׁלָמִים מִפְּנֵי שֶׁהֵם בָּאִים נִדְבָה.

⁷³ עִי' הָעֵרָה 69. וְעִי' רמ"א או"ח סי' מח: וְאֹמְרִים פֶּרֶשֶׁת הַתָּמִיד. וְעִי"ש ב"ב סק"א: וְהִיא בְּמִקְוֵם הַקְרִבַת קָרְבַּן הַתָּמִיד, שֶׁכֵּן קִבְּלוּ חז"ל שְׁבֻזְמֵן שֶׁאֵין בְּה"מ קִיִּים וְאֵין יָכוֹלִין לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת, מִי שְׁעוֹסֵק בָּהֶן וּבִפְרָשִׁיּוֹתֵיהֶן, מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כֹּאִילוֹ הַקְרִיבֻם. וְלִכְךָ יֵשׁ אֹמְרִים ג"כ סֹדֶר הַמַּעֲרָכָה מִטַּעַם זֶה, וְהוּא מֵה שֶׁנִּתְפַּשֵּׁט הַמִּנְחָה בְּיָמֵינוּ לֹוֹמַר כָּל יוֹם אֲבִיִּי הוּא מִסְדֵּר וְכו'. וְנִרְאֶה לִי פְּשׁוּט דְּמִי שִׁידוּעַ סֶפֶר מִצְוָה לַלְמוּד בַּגְמָרָא פִּירוּשׁ הַמִּימְרָא הַזֶּה וְכֵן מֵה שֶׁאֵנוּ אֹמְרִין בְּכָל יוֹם עֲנִינֵי עֲשִׂיַת הַקְטוֹרֶת כְּדִי שִׁיבִין מֵה שֶׁהוּא אֹמֵר וּבִזָּה תַּחֲשַׁב לוֹ הָאִמְרָה בְּמִקְוֵם הַהִקְטָרָה, וְכֵן כָּתוּב הַסְפָּרִים דְּמָה שֶׁאֵמַר הַגְמָרָא כָּל הָעוֹסֵק בִּפְרָשֶׁת עוֹלָה וְכו' וְהַכּוֹנֵנָה שֶׁהוּא מִתְעַסֵּק לְהַבִּין עֲנִינֵיהָ לֹא אִמְרִית הַתִּיבּוֹת לְבַד. כְּתַב הַמ"א פֶּרֶשֶׁת הַקְרִבָּנוֹת יֹאמַר בְּעִמְדָה דּוֹגְמַת הַקְרִבָּנוֹת שֶׁהִיא בְּעִמְדָה. וְעִיִּין בְּש"ת בִּשְׁם כְּמָה אַחֲרוֹנִים שְׁחוֹלְקִין ע"ז וּבִפְרִי מַגְדִּים כְּתַב דַּמ"מ בִּפְרָשֶׁת הַתָּמִיד רָאוּי לַעֲמוּד שְׁקוּרִין בְּצִבּוֹר בְּקוֹל רַם. וְכו' כְּתַב הַפ"ג מֵה שֶׁכָּתוּב בְּסִידוּרִים בְּנוֹסַח הַי"ר כֹּאִילוֹ הַקְרִבָּנוֹת קָרְבַּן הַתָּמִיד וְיֵשׁ גּוֹרְסִין הַקְרִבְתִּי אֵינוּ נִכּוֹן כִּי הַקְרִבְתִּי בִּפְרָשֶׁת חֲטָאֵת אֲבַעֲלִים קֹאִי מִשְׁא"כ בַּתָּמִיד אֵין יַחֲיד מִיִּקְרִי בַעֲלִים וּבִטּוֹר הַגִּירָסָא כֹּאִילוֹ קָרַב הַתָּמִיד בַּמוֹעֵד וְכו' וְזֶה נִכּוֹן וּבְש"ת מִיִּשָּׁב גַּם הַגִּירָסָא שֶׁלָּנוּ.

⁷⁴ בַּמְדַּבֵּר כַּח א-ח.

ושחט אתו על ירך המזבח צפנה לפני יי. וזרקו בני אהרן הפהנים את דמו על המזבח סביב:⁷⁵

יהי רצון מלפניך, יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתהא אמירה זו חשובה ומקבלת ומרצה לפניך באלו הקרבנו קרבן התמיד במועדו ובמקומו ובהלכתו:⁷⁶

אתה הוא יי אלהינו שהקטירו אבותינו לפניך את קטרת הסמים בזמן שבית המקדש היה קיים. באשר צוית אותם על יד משה נביאך בפתוב בתורתך:⁷⁷
ויאמר יי אל משה קח לך סמים נטף וישחלת ויחלבנה סמים ולבנה וכה בד בבד יהיה: ועשית אתה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח טהור קדש: ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדת באהל מועד אשר אועד לך שמה קדש קדשים תהיה לכם:⁷⁸
ונאמר והקטיר עלי אהרן קטרת סמים בפקר בפקר ביהיטבו את הנרות וקטירנה: ובהעלת אהרן את הנרות בין הערבים וקטירנה קטרת תמיד לפני יי לדורתיכם:⁷⁹

⁸⁰תנו רבנן פטום הקטרת ביצד שלש מאות וששים ושמונה מנים היו בה. שלש מאות וששים וחמשה כמנין ימות החמה. מנה לכל יום. פרס בשחרית ופרס בין הערבים. ושלשה מנים יתרים שמהם מכנים כהן גדול מלא חפניו ביום הכפורים. ומחזירין למכתשת בערב יום הכפורים. ושוחקין יפה יפה כדי שתהא דקה מן הדקה:⁸¹
ואחד עשר סמנים היו בה. ואלו הן: (א) הצרי (ב) והצפרן (ג) החלבנה (ד) והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. (ה) מר (ו) וקציעה (ז) שבלת גרד (ח) וכרפס משקל ששה עשר ששה עשר מנה. (ט) הקשט שנים עשר. (י) קלופה שלשה. (יא) קנמון תשעה. ברית כרשינה תשעה קבין. יין קפריסין סאין תלתא וקבין תלתא. ואם לא מצא יין קפריסין מביא חמר חורין עתיק. מלח סדומית רבע מעלה עשן כל שהוא. רבי נתן הבבלי אומר אף כפת הירדן כל שהוא ואם נתן בה דבש פסלה. ואם חסר אחת מקל סמניה חייב מיתה:
רבן שמעון בן גמליאל אומר הצרי אינו אלא שרף הנוסף מעצי הקטף. ברית כרשינה ששפין בה את הצפרן כדי שתהא נאה. יין קפריסין ששורין בו את הצפרן כדי שתהא עזה. והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים במקדש מפני הכבוד:

- מאיר הסידור -

⁷⁵ ויקרא א יא. עי' או"ח סי' א סעיף ח: יאמר עם הקרבנות פסוק ושחט אותו על ירך המזבח צפנה לפני יי. ועי' מ"ב סק"כ: דאיתא במדרש דכל מי שאומר פסוק זה הקב"ה זוכר עקידת יצחק.

⁷⁶ עי' לעיל הערה 73.

⁷⁷ מובא במחזור ויטרי ובטור.

⁷⁸ שמות ל לד - לו.

⁷⁹ שם ל ז - ח.

⁸⁰ עי' מ"ב סי' נ סק"ב: כתב של"ה כשאומר איזהו מקומן או במה מדליקין או פטום הקטורת יעשה קול ניגון דמשניות.

עי' כריתות ו ע"א: תנו רבנן פטום הקטרת הצרי והציפורן והחלבנה והלבונה משקל שבעי' של שבעים מנה מור וקציעה שיבולת נרד וכרכום משקל ששה עשר של ששה עשר מנה הקושט שנים עשר קלופה שלשה וקנמון תשעה בורית כרשינה תשעה קבין יין קפריסין סאין תלתא קבין תלתא אם אין לו יין קפריסין מביא חמר חורין עתיק מלח סדומית רובע מעלה עשן כל שהוא ר' נתן אומר אף כיפת הירדן כל שהוא ואם נתן בה דבש פסלה חסר אחת מכל סממניה חייב מיתה רש"א הצרי אינו אלא שרף [הנוסף] מעצי הקטף בורית כרשינה ששפין בה את הציפורן כדי שתהא נאה יין קפריסין ששורין בו את הציפורן כדי שתהא עזה והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים למקדש.

⁸¹ תנו רבנן קטרת היתה נעשית שס"ח מנה שס"ה כנגד ימות החמה שלשה מנין יתירין שמהן מכניס כהן גדול מלא חפניו ביום הכפורים והשאר ניתנת לאומנין בשכרן.
ועיי"ש ע"ב: ושחקת ממנו הדק מה ת"ל דקה כדי שתהא דקה מן הדקה

תנאי רבי נתן אומר כשהוא שוחק אומר. הדיק היטב היטב הדיק. מפני שהקול יפה
לבשרים. פטמה לחצאין כשרה. לשליש ולרביע לא שמענו:⁸²
אמר רבי יהודה זה הכלל. אם במדתה כשרה לחצאין. ואם חסר אחת מכל סמניה
חייב מיתה:⁸³

תנאי בר קפרא אומר. אחת לששים או לשבעים שנה היתה באה של שירים
לחצאין:⁸⁴

ועוד תני בר קפרא אלו היה נותן בה קורטוב של דבש אין אדם יכול לעמד מפני
ריחה. ולמה אין מערבין בה דבש. מפני שהתורה אמרה כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו
ממנו אשה לוי:⁸⁵

ג"פ – י"י צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה:

ג"פ – י"י צבאות אשרי אדם בוטח בך:

ג"פ – י"י הושיעה המלך יעננו ביום קראנו:

אתה סתר לי מצר תצורני רני רני פלט תסובבני סלה:

וערבה לוי מנחת יהודה וירושלים בימי עולם ובשנים קדמוניות:

אביי הוה מסדר סדר המערכה משמא דגמרא ואלבא דאבא שאול. מערכה גדולה
קודמת למערכה שניה של קטרת. ומערכה שניה של קטרת קודמת לסדור שני גזרי עצים.
וסדור שני גזרי עצים קודם לדשון מזבח הפנימי. ודשון מזבח הפנימי קודם להטבת חמש
גרות. והטבת חמש גרות קודמת לדם התמיד. ודם התמיד קודם להטבת שתי גרות.
והטבת שתי גרות קודמת לקטרת. וקטרת קודמת לאברים. ואברים למנחה. ומנחה
לחבתין. וחבתין לגססין. וגססין למוספין. ומוספין לבזיכין. ובזיכין קודמין לתמיד של בין
הערבים. שנאמר. וערך עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים. עליה השלם כל
הקרנות בלם:

אנא בכח גדלת מינך תתיר צורחה: קבל רנת עמך שגבנו טהרנו נזרא: נא גבור
דורשי יחודך בבבת שמרים: ברכם, טהרם, רחמם, צדקתך תמיד נמלם: חסין קדוש ברוב
טובך נהל עדתך: יחיד גאה לעמך פנה זוכרי קדשתך: שועתנו קבל ושמע צעקתנו יודע
תעלומות: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

בשבת ויו"ט אין אומרים את התחינה שלאחר סדר הקרבנות:

רבין העולמים. אתה צויתנו להקריב קרבן התמיד במועדו ולהיות פהנים
בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם. ועתה בעונותינו חרב בית המקדש ובטל
התמיד. ואין לנו לא כהן בעבודתו ולא לוי בדוכנו ולא ישראל במעמדו. לכן יהי רצון

- מאיר הסידור -

⁸² אמר מר כשהוא שוחק אומר היטב היטב הדיק הדיק היטב היטב הדיק. מפני שהקול יפה
לבשרים (כריתות ו ע"ב).

⁸³ ע"י יומא נג ע"א: ומניין שנותן בה מעלה עשן שנאמר וכסה ענן הקטרת את הכפרת הא לא
נתן בה מעלה עשן או שחיסר אחת מכל סמניה חייב מיתה.

⁸⁴ ע"י כריתות ו ע"ב: תנו רבנן מותר הקטרת אחת לששים או לשבעים שנה היו מפטמין אותה
לחצאין, ועיי' ש ברש"י שהגרסא: אחת לששים או לשבעים שנה [גרסין] היו מפטמין אותה
לחצאין - שלא היה צריך לפטם אלא חצי שיעור משום דמותר דששים או שבעים שנה סלקי לחצי
שיעור הקטרת פעמים לששים פעמים לשבעים או סמוך להם לפי שאין כל החפניים שוות.

⁸⁵ מקור?

מלפניך. יי אלהינו ואלהי אבותינו שיהא שית שפתותינו חשוב ומקבל ומרצה לפניך באלו הקרבנו קרבן התמיד במועדו ועמדנו על מעמדו:

לשבת – וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים, ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו, על עלת התמיד ונסכה:
 לר"ח – ובראשי חדשיכם תקריבו עליה ליי, פרים בני בקר שנים ואיל אחד, כבשים בני שנה שבעה תמימים: ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לפר האחד, ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לאיל האחד: ועשרון עשרון סלת מנחה בלולה בשמן לכבש האחד, עליה ריח ניחח אשה ליי: ונסכיהם, חצי ההין יהיה לפר, ושלישת ההין לאיל, ורביעת ההין לכבש יין, זאת עלת חדש בחדשו לחדשי השנה: ושעיר עזים אחד לחטאת ליי, על עלת התמיד יעשה ונסכו:

⁸⁶ איזהו מקומן של זבחים. קדשי קדשים שחיתתן בצפון. פר ושעיר של יום הכפורים שחיתתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון הוזה על בין הבדים ועל הפרכת ועל מזבח הזהב. מתנה אחת מהן מעפכת. שירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון אם לא נתן לא עכב:

פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים. שחיתתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון הוזה על הפרכת ועל מזבח הזהב. מתנה אחת מהן מעפכת. שירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון. אם לא נתן לא עכב. אלו ואלו נשרפין בבית החדש:

חטאת הצבור והיחיד. אלו הן חטאת הצבור. שעירי ראשי חדשים ושל מועדות שחיתתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון ארבע מתנות על ארבע קרנות. ביצד. עליה כבש ופנה לסובב ובא לו לקרן דרומית מזרחית. מזרחית צפונית. צפונית מערבית. מערבית דרומית. שירי הדם היה שופך על יסוד דרומי. ונאכלין לפנים מן הקלעים. לזכרי כהנה. בכל מאכל. ליום ולילה עד חצות:

העולה קדש קדשים. שחיתתה בצפון וקבול דמה בכלי שרת בצפון. ודמה טעון שתי מתנות שהן ארבע. ומעונה הפשט ונתוח וכליל לאשים:

זבחי שלמי צבור ואשמות. אלו הן אשמות. אשם גזלות. אשם מעילות. אשם שפחה חרופה. אשם נזיר. אשם מצרע. אשם תלוי. שחיתתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון. ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע. ונאכלין לפנים מן הקלעים. לזכרי כהנה. בכל מאכל. ליום ולילה עד חצות:

התודה ואיל נזיר קדשים קלים. שחיתתן בכל מקום בעזרה. ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע. ונאכלין בכל העיר. לכל אדם. בכל מאכל. ליום ולילה עד חצות המזרח מהם פיוצא בהם. אלא שהמזרח נאכל לפניהם ולבניהם ולעבדיהם:

- מאיר הסידור -

⁸⁶ זבחים מז ע"א. ועי' טור אר"ח סימן נ: קבעו לשנות משנת איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל אומר ב"ג מדות אחר פרשת התמיד משום הא דאמר רב ספרא (&) לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד ופרק ומי ידע כמה חיי ומשני לא נצרכה אלא ליומי שצריך בכל יום ללמוד משלשתן ומדרש של ברייתא דרבי ישמעאל הוי במקום תלמוד שהמדרש כתלמוד ועוד שהיא תחלת תורת כהנים שהוא ראש לכל הקרבנות קבעוה אצל הקרבנות ומשנת איזהו מקומן קבעוה אחר פ' התמיד משום דכתיב ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי וכי בכל מקום מוקטר מוגש אלא אלו ת"ח שעוסקין בעבודה בכ"מ מעלה אני עליהם כאילו מקריבין ומגשים לשמי. ועי' שם בב"י: כתב הרא"ה (חי' ברכות לב.) שתיקנו לשנות פרק איזהו מקומן לפי שאין בכל אותו פרק מחלוקת והיא משנה ברורה למשה מסיני.

שְׁלָמִים קָדְשִׁים קָלִים. שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בְּעֶזְרָה. וְדָמָן טָעוֹן שְׁתֵּי מִתְּנוֹת שֶׁהֵן אֶרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר. לְכָל אָדָם. בְּכָל מָאֵכָל. לְשָׁנֵי יָמִים וְלִילָה אֶחָד הַמּוֹרָם מֵהֶם בְּיוֹצֵא בָהֶם. אֲלֵא שֶׁהַמּוֹרָם נֶאֱכָל לַפְּהִנִּים לְנִשְׁיָהֶם וּלְבָנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם: הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח קָדְשִׁים קָלִים. שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בְּעֶזְרָה. וְדָמָן טָעוֹן מִתְּנָה אֶחָת. וּבִלְבָד שְׁתֵּיתָן בְּנֶגֶד הַיָּסוֹד. שְׁנֵה בְּאֵכִילָתָן. הַבְּכוֹר נֶאֱכָל לַפְּהִנִּים. וְהַמַּעֲשֵׂר לְכָל אָדָם. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר. בְּכָל מָאֵכָל. לְשָׁנֵי יָמִים וְלִילָה אֶחָד: הַפֶּסַח אֵינוֹ נֶאֱכָל אֲלֵא בְּלִילָה. וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֲלֵא עַד חֲצוֹת. וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֲלֵא לְמַנּוּיָיו. וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֲלֵא צִלִּי:

רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אוֹמֵר. בְּשֵׁלֶשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרָשָׁת: (א) מִקֵּל וְחֶמֶר. (ב) וּמִגִּזְרָה שְׁוֶה. (ג) מִבְּנִין אֶב מִכְּתוֹב אֶחָד. וּמִבְּנִין אֶב מִשְׁנֵי כְּתוּבִים. (ד) מִכָּלֵל וּפְרָט. (ה) וּמִפְּרָט וּכָלֵל. (ו) כָּלֵל וּפְרָט וּכָלֵל. אִי אֵתָה דִּן אֲלֵא בְּעֵין הַפְּרָט. (ז) מִכָּלֵל שֶׁהוּא צָרִיךְ לַפְּרָט. וּמִפְּרָט שֶׁהוּא צָרִיךְ לְכָלֵל. (ח) כָּל דָּבָר שֶׁהִיא בְּכָלֵל וְיֵצֵא מִן הַכָּלֵל לְלַמֵּד. לֹא לְלַמֵּד עַל עֲצָמוֹ יֵצֵא. אֲלֵא לְלַמֵּד עַל הַכָּלֵל כִּלּוֹ יֵצֵא. (ט) כָּל דָּבָר שֶׁהִיא בְּכָלֵל וְיֵצֵא לְטָעוֹן טָעוֹן אֶחָד שֶׁהוּא כְּעֵנִינוּ. יֵצֵא לְהַקֵּל וְלֹא לְהַחֲמִיר. (י) כָּל דָּבָר שֶׁהִיא בְּכָלֵל וְיֵצֵא לְטָעוֹן טָעוֹן אַחֵר שֶׁלֹּא כְּעֵנִינוּ. יֵצֵא לְהַקֵּל וּלְהַחֲמִיר. (יא) כָּל דָּבָר שֶׁהִיא בְּכָלֵל וְיֵצֵא לְדוֹן בְּדָבָר הַחֲדָשׁ. אִי אֵתָה יָכוֹל לְהַחֲזִירוֹ לְכָלֵל עַד שִׁיחֲזִירוֹ הַכְּתוּב לְכָלֵל בְּפִרוּשׁ. (יב) דָּבָר הַלָּמֵד מִכְּעֵנִינוּ. וְדָבָר הַלָּמֵד מִסּוּפוֹ. (יג) וְכֵן (נ"א וְכֵן) שְׁנֵי כְּתוּבִים הַמְּכַחֲשִׁים זֶה אֶת זֶה. עַד שִׁיבּוֹא הַכְּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְיַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיבִנָּה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ: וְשֵׁם נֶעֱבֹדְךָ בִּירְאָה פִּימִי עוֹלָם וְכִשְׁנִים קְדָמוֹנִיּוֹת:⁸⁷

קִדִּישׁ דְּרַבְּנָן:⁸⁸

יִתְגַּדַּל⁸⁹ וְיִתְקַדַּשׁ⁹⁰ שְׁמֵהּ רַבָּא. אֲמֵן:

- מֵאִיר הַסִּידוֹר -

⁸⁷ בַּמַּחֲזוֹר וִיטְרִי מוֹבָא בְּסוּף אֵתָה הוּא י"י אֶלְקִינוּ וְכו'.

⁸⁸ ז"ל הַרְמַב"ם בְּנוֹסַח הַתְּפִילָה בְּקִדִּישׁ דְּרַבְּנָן: כֹּל עֲשֵׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ יֵתֵר שְׁעוֹסְקִין בְּתַלְמוּד תּוֹרָה שַׁעַל פֶּה וְאִפִּילוּ בְּמִדְרָשׁוֹת אוֹ בְּהַגְדוֹת, כִּשְׁהֵן מִסִּימִין, אוֹמֵר אֶחָד מֵהֶן קִדִּישׁ בְּנוֹסַח זֶה: יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא דַּעֲתִיד לְחֻדְתָּא עֲלֵמָא וְלֹאֲחִיָּא מִתִּיָּא וְלִמִּפְרָק חִיָּא וְלִמִּבְנֵי קִרְתָּא דִּירוּשָׁלַם וְלִשְׁכֵּלָלָא הִיכְלָא קִדִּישָׁא וְלִמִּיעֵקֶר פּוֹלְחָנָא נּוֹכְרָאָה מִן אֶרְעָא וְלֹאֲתַבָּא פּוֹלְחָנָא דְשְׁמִיָּא לֹאֲתַרִּיהּ בְּזִיּוּיָהּ וְיִחּוּדִיהּ וְיִמְלִיךְ מַלְכוּתִיהּ וְכו' עַד וְנַחֲמַתָּא דִּאֲמִירָן בַּעֲלֵמָא וְאֲמִירָן עַל רַבְּנָן וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן דַּעֲסִקִין בְּאוֹרִיָּתָא דִּי בֹאֲתַרָּא הַדִּין וְדִי בְּכָל אֲתַר וְאֲתַר יֵהָא לְהוֹן וְלִכּוֹן חִינָא וְחֻסְדָּא וְרַחֲמֵי וְסִייעָתָא וְרוּחָא מִקְדָּם אֲבוּהוֹן דְּבִשְׁמִיָּא וְאֲמִירָן אֲמֵן. לְפִי זֶה אֵין לּוֹמֵר קִדִּישׁ אִם לֹא שַׁעֲשֵׂרָה אֲנִשְׁתִּים מִקְשִׁיבִים לִשְׁ"ץ וְכוּנִים לְלִימּוֹד.

עִי' מ"ב נָה סִק"ב: לְקִדִּישׁ שֶׁאֲחֵר פְּסוּקֵי דְזִמְרָה בְּעֵינֵן עֲשֵׂרָה, שְׁכָל דְּבַר שְׁבַקְדוּשָׁה כְּגוֹן קִדִּישׁ וְקְדוּשָׁה וּבְרָכָה וְקִרְיַת הַתּוֹרָה וְנִשְׁיַת כָּפִים, אֵין אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּפַחוֹת מַעֲשֵׂרָה, שְׁנֵא' וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְלִפְנֵי בְּגִזְרָה שׁוֹה דְּתוֹךְ תוֹךְ מִמְּרַגְלִים דְּכָתִיב עַד מִתִּי לַעֲדָה הָרַעָה הַזֹּאת יֵצֵאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב נִשְׁאָר עֲשֵׂרָה וְקוֹרְאִין עֲדָה. וְכָל הַקִּדְשִׁים שׁוֹין לְזֶה אִפִּילוּ קִדִּישׁ דְּרַבְּנָן שֶׁאֲחֵר הַלִּימּוֹד. עִי' רמ"א או"ח נו סֵעִיף א: וִישׁ לַעֲמּוֹד כְּשֶׁעוֹנִין קִדִּישׁ וְכָל דְּבַר שְׁבַקְדוּשָׁה. וְיָמִי שְׁבֹא לְבַהֲכ"נ וְשׁוֹמַע הַקֵּהל עוֹנִין קִדִּישׁ, עוֹנָה עִמָּהֶם. אִף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁמַע שְׁלִיחַ צָבוֹר שֶׁאֲמַר יִתְגַּדַּל וְכו': וְגַם הַשְּׁלִיחַ צָבוֹר צָרִיךְ לּוֹמֵר יֵהָא שְׁמִיָּה רַבָּא, וְכִשְׁמַתְחִיל יִתְגַּדַּל יֵשׁ לּוֹמֵר וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כָּח אֲדָנִי כְּאֲשֶׁר דְּבָרְתָּ לֵאמֹר (בְּמִדְבָר יֵד יֵז) זָכַר רַחֲמֵיךָ יְיָ וְחֻסְדֵּיךָ כִּי מַעֲלָם הָמָּה (תְּהִלִּים כֹּה ו'). וְעִי"ש בַּמ"ב שְׁכוּנָתוֹ לּוֹמֵר אֵת זֶה לְפָנֵי הַקִּדִּישׁ, אֲבָל לֹא בְּקִדִּישׁ בְּאֲמַצַּע תְּפִילָה כְּמוֹ קוֹדֵם בְּרָכָה דְּשַׁחֲרִית אוֹ קוֹדֵם י"ח דְּעֶרְבִית. וְעִי' הַתִּקּוּנִים (יֵד ע"א) וְעִי' שַׁע"כ יֵז ע"א לֹא לֵאמֹר. עִי' לְקַמֵּן הָעֵרָה 324, וְלִפִּי מִשְׁכ"כ אֵין שׁוֹם עֵינֵן שׁוֹה דּוּקָא נֹאמֵר עַל יְדֵי יְתוֹם, וְעִי' פְּתַחֵי תְּשׁוּבָה יו"ד שְׁעוֹ סִק"ד שְׁכַתְּבָן כֵּן.

⁸⁹ עִי' סִפְר אֹרֶךְ זְרוּעַ (ח"ב אוֹת טז): וְהָא דֹאמְרִין וְכו' וְכֵן יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ כּו' אִף עַל פִּי שֶׁאֵין מִלֹּאכֵי הַשֶּׁרֶת מִבְּנִים בְּזֶה הַלְשׁוֹן, מִשׁוֹם דְּבַצְבוֹר [הוּא] שֶׁהִשְׁכִּינָה שׁוֹרָה שֵׁם כְּדֹאמְרִין פ' וְאִילוּ

בְּעֶלְמָא דִּי בְּרָא כִּי רְעוּתָהּ וַיְמַלִּיךְ מַלְכוּתָהּ בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיִּי דְכָל בֵּית
 יִשְׂרָאֵל בְּעֶלְמָא וּבְזִמְן קָרִיב. וְאָמְרוּ אֲמִן.⁹²
 יְהֵא שְׁמָה רַבָּא מְבַרְךְ לְעֵלְמָא וּלְעֵלְמִי עֲלֵמִיא.⁹³
 יִתְבָּרַךְ. וַיִּשְׁתַּבַּח וַיְתַפָּאֵר וַיְתַרְוֵם וַיְתַנְשָׂא וַיְתַהַדֵּר וַיְתַעַלֶּה וַיְתַהַלֵּל.⁹⁴ שְׁמָה
 דְּקִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא.⁹⁵ לְעֵלְמָא מִן כָּל (בַּעֲשִׂי"ת לְעֵלְמָא לְעֵלְמָא מְכָל) בְּרַכְתָּא וְשִׁירָתָא תְּשַׁבַּחְתָּא
 וְנַחֲמָתָא דְאֲמִירָן בְּעֶלְמָא. וְאָמְרוּ אֲמִן:
 עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן. וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן. וְעַל כָּל מָאן
 דְּעִסְקִין בְּאוֹרֵיתָא. דִּי בְּאַתְרָא קְדִישָׁא הָדִין וְדִי בְּכָל אֲתֵר וְאַתְר. יְהֵא לָהוֹן וּלְכוֹן שְׁלָמָא
 רַבָּא חֲנָא וְחִסְדָּא וְרַחֲמִין וְחַיִּין אֲרִיכִין וּמוֹזִנִי רוּחִי וּפְרָקְנָא מִן קֳדָם אֲבוּהוֹן דְּבִשְׁמִיא
 וְאַרְעָא וְאָמְרוּ אֲמִן:
 יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמִיא וְחַיִּים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְאָמְרוּ אֲמִן:
 עוֹשֶׂה שְׁלוֹם (בַּעֲשִׂי"ת הַשְׁלוֹם) בְּמִרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה בְּרַחֲמָיו שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל
 יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ אֲמִן:

נאמרין (סוטה לב ע"א) דתנן ואילו נאמרין בכל לשון פ' סוטה וידוי מעשר ק"ש ותפילה ופריך
 בגמרא (שם לג ע"א) ותפילה בכל לשון והאר"י לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית, דאר"י
 השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו, לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון
 [ארמי], לא קשיא הא ביחיד הא בצבור.
 ועי' מחזור ויטרי (הלכות שחרית ט): יתגדל לשון הפסוק הוא (יחזקאל לח) והתגדלתי
 והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני י"י, למלחמת גוג ומגוג. לכך הוא מתחיל בלשון
 עברי ולא בלשון ארמי [לכן מנוקד יתגדל ויתקדש]. [נוסף בטור] שאז יתגדל שמו של הקב"ה.
 עי' אר"ח (נו ד) כשאומר החזן יתגדל כורע וכן ביהא שמיה רבא וכן בברך הוא וכן באמן.
⁹⁰ עי' מ"ב נו סק"ב: יתגדל ויתקדש הוסד על פי המקרא והתגדלתי והתקדשתי האמור
 במלחמת גוג ומגוג שאז יתגדל שמו של הקב"ה דכתיב (זכריה יד) ביום ההוא יהיה י"י אחד ושמו
 אחד.

⁹¹ יש גורסים מודגש

⁹² יש להדגיש אמן זה הולך על גידול וקידוש שמו, וצריכים לכוון לזה שלא יהא אמן יתומה
 (עי' לקמן הערה 238). ועי' מ"ב סק"ב נכון שיאמר השליח צבור בבת אחת ולא יפסיק בין ואמרו
 לאמן.

⁹³ עי' מ"ב נו סק"א: אחז"ל כל העונה איש"ר מברך בכל כחו קורעין לו גזר דינו ופירשו
 הראשונים דר"ל בכל כחו כונתו ובכל איבריו דהיינו שיאמרנה בלב ונפש ולא רק כמוציא
 שפתיו ולבו בל עמו. גם יכוין לשמוע הקדיש מפי הש"ץ כדי שידע על מה הוא עונה איש"ר ואמן
 שאחר דאמירן בעלמא.

עי' אר"ח (נו ג) העונים עד לעלמי עלמא בלבד טועים הם כי אסור להפריד בין עלמא ליתברך.
 ועי"ש במ"ב שהגר"א חולק, והמג"א רק יתברך.

⁹⁴ עי' בית יוסף סי' נו: זה לשון שבלי הלקט (סי' ח) יש בקדיש עשרה לשונות של שבח אלו הם
 יתגדל ויתקדש יתברך ויתפאר ויתרומם ויתנשא וישתבח ויתעלה ויתהלל ויתהדר וי"א שהן כנגד
 עשרה מאמרות שבהם נברא העולם וזהו שאומרים בעלמא דברא כרעותיה ומפני מה הפסיקו בין
 יתגדל ויתקדש לשאר שבחות מצינו באגדה (פסיקתא רבתי כא. פסיקתא זוטרתא ואתחנן ה, ו)
 שעשרה דברות כלולים בעשרה מאמרות ובקדיש עשרה שבחות כנגד עשרה מאמרות וכשם שהיה
 הפסק בין שתי דברות ראשונות לשמונה אחרונות ששני הראשונות מפי הגבורה (מכות כד).
 והשמונה מפי משה לכן הפסיק בין שתי שבחות ראשונות לשמונה אחרונות.

⁹⁵ עי' אר"ח נו ב: כששליח צבור אומר יתברך כל העם עונים אמן וכן כשאומר בריך הוא וכן
 כשאומר ואמרו אמן. וז"ל המ"ב סק"ב: אבל עונים אחרי שמה רבא.

וז"ל הרמ"א שם: ולא נהגו לומר אמן אחר יתברך ולא אחר בריך הוא ולא יפסיק בין בריך הוא
 לעילא מכל ברכתא וכו'. ועי' מ"ב שם סק"ג שעונים בריך הוא.

מזמור⁹⁶ שיר חנכת הבית לדוד: ארוממך יי כי דליתני. ולא שמחת איבי לי: יי
אלהי. שועתי אליך ותפאני: יי העלית מן שאול נפשי. חיתני מירדי בור: זמרו ליי
חסידיו. וחודו לזכר קדשו: כי רגע באפו חיים ברצונו. בערב ילין בכי ולפקר רגז: ואני
אמרתי בשלוי. כל אמוט לעולם: יי ברצונך העמדתה להררי עז. הסתרת פניך הייתי
נבהל: אליך יי אקרא ואל אדני אתחנן: מה בצע בדמי ברתתי אל שחת. היודך עפר הניגד
אמתך: שמע יי וחנני יי היה עזר לי: הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזני שמחה:
למען זמריך כבוד ולא ידם. יי אלהי לעולם אודך:

קדיש יתום⁹⁷:

יתגדל ויתקדש שמה רבא. אמן:
בעלמא די ברא כרעותה וימליך מלכותה בתיכון וביומיכון ובחיי דכל בית
ישראל בעגלא ובזמן קריב, ואמרו אמן:
יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא:
יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתחדר ויתעלה ויתהלל שמה דקדשא.
ברוך הוא. (ברוך הוא:) לעלא (בעשי"ת לעלא לעלא מכל) מן כל ברכתא ושירתא
תשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא. ואמרו אמן:
יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים עלינו ועל כל ישראל. ואמרו אמן:
עושה שלום (בעשי"ת השלום) במקומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל
ואמרו אמן:

מודה אני לפניך יי אלקינו ואלהי אבותינו שהוצאתני מאפלה לאורה.⁹⁸

פסוקי דזמרה⁹⁹:

הריני מזמן את פי להודות ולהלל ולשבח את בוראי¹⁰⁰:
¹⁰¹ ברוך שאמר והיה העולם. ברוך הוא. ברוך עושה בראשית. ברוך אומר ועושה.
ברוך גוזר ומקיים. ברוך מרחם על הארץ. ברוך מרחם על הבתיות. ברוך משלם שכר טוב

- מאיר הסידור -

⁹⁶ לא נמצא במחזור ויטרי ולא בסידור הנאו שפח ולא ברמב"ם, אמנם מופיע בשעה"כ יז ע"ב
ופע"ח לד ע"ג.

⁹⁷ לא מובא ברמב"ם אלא מתחילים בברוך שאמר ולא מוזכר קרבנות בכלל. או במחזור ויטרי
או בסידור הנאו, אבל כן מובא בשעה"כ יד ע"ג.

⁹⁸ עי' ביאור הלכה (סי' א' ד"ה שיהא): נכון מאד ליזהר לומר קודם כל ג' תפלות הודאת היה"ר
המבואר בירושלמי פ' תפלת השחר דהיינו בשחרית מודה אני לפניך יי או"א שהוצאתני מאפלה
לאורה.

⁹⁹ עי' תוספות ברכות דף לא ע"א: רבנן עבדי כמתניתין - וכוותיהו קי"ל ולכן אין מתפללין
מתוך קלות ראש ושחוק אלא מתוך כובד ראש ושמחה של מצוה כגון שעסק בדברי תורה ולכן
נהגו לומר פסוקי דזמרה ואשרי קודם תפלה.

ועי' אור זרוע (ח"א אות ק): דריש ר' שמלאי (דף לב). לעולם יסדיר אדם שבחו של הקב"ה
ואח"כ יתפלל מנלן ממש רבינו שנאמר יי אלקים אתה החלות להראות את עבדך וגו' והדר
אעברה נא וגו' ומשום כך אנו אומרים פסוקי דזמרה בכל יום בשחרית קודם תפלה.

¹⁰⁰ מקור?

¹⁰¹ עי' או"ח סי' נא סעיף ד: צריך ליזהר מלהפסיק בדבור משיתחיל ברוך שאמר עד סוף י"ח,
ואפי' לצורך מצוה. והקדפנו לשים פיסקא במכל מקום שיש בין הפרקים שבהם מותר לשאול מפני
הכבוד ומשיב שלום לכל אדם (שם סעיף ה). ועי' פע"ח ק"ש ג שצריך לאחוז ב' ציציות הקדמיות
בשעת אמירת ב"ש.

ליראיו. ברוך חי לעד וקיים לנצח. ברוך פודה ומציל. ברוך שמו¹⁰²: ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. האל האב הרחמן המהלל בפי¹⁰³ עמו. משבח ומפאר בלשון חסידיו ועבדיו. ובשירי דוד עבדך. נהללך יי אלהינו בשבחות ובזמירות. נגדלך ונשבחך ונפאריך ונזכיר שמך ונמליכך מלכנו אלהינו. יחיד חי העולמים. מלך משבח ומפאר עדי עד שמו הגדול: ברוך אתה יי מלך מהלל בתשבחות:

הודו¹⁰⁴ ליי קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו: שירו לו זמרו לו שירו בכל נפלאותיו: התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי יי: דרשו יי ועזו בקשו פניו תמיד¹⁰⁵: זכרו נפלאותיו אשר עשה מפתיו ומשפטיו פיהו: זרע ישראל עבדו בני יעקב בחיריו: הוא יי אלהינו בכל הארץ משפטיו: זכרו לעולם בריתו דבר צוה לאלה דור¹⁰⁶: אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק: ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם: לאמר לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם: בהיותכם מתי מספר כמעט ונגרים בה¹⁰⁷: ויתהלכו מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר¹⁰⁸: לא הניח לאיש לעשקם ויוכח עליהם מלכים: אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו: שירו ליי כל הארץ בשרו מיום אל יום ישועתו: ספרו בגוים את כבודו בכל העמים נפלאותיו: כי גדול יי ומהלל מאד ונורא הוא על כל אלהים: כי כל אלהי העמים אלילים¹⁰⁹ ויי שמים עשה: הוד והדר לפניו עז וחדוה במקומו: הבו ליי משפחות עמים הבו ליי כבוד ועז: הבו ליי כבוד שמו שאו מנחה ובאו לפניו השתחוו ליי בהדרת קדש: חילו מלפניו כל הארץ אף תבון תבל כל תמוט: ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים יי מלך: ירעם הים ומלאו יעלץ השדה וכל אשר בו: אז ירגנו עצי היער מלפני יי כי בא לשפוט את הארץ: הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו: ואמרו הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים להדות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: ברוך יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ויאמרו כל העם אמן ויהלל ליי¹¹⁰:

- מאיר הסידור -

¹⁰² עי' תנא דבי אליהו זוטא - פרק ד: ברוך שאמר והיה העולם ברוך הוא ברוך עושה מעשה בראשית ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים ברוך שזכר את הראשונות והעביר את האחרונות שהיה לו.

¹⁰³ כן הוא ברמב"ם ומחזור ויטרי, אמנם בשעה"כ וערוה"ש הנוסח היא "בפה".

¹⁰⁴ עי' מסכת סופרים (פי"ז מ"א): צריכין לומר אחר יהי כבוד ליי מלך ומזמור שירו ליי (תהלים צו) מדברי סופרים ואחריו (ד"ה א טז) הודו ליי קראו בשמו וששת המזמורים של כל יום וא"ר יוסי יהי חלקי עם המתפללים בכל יום ששת המזמורים הללו ואמרו למה הזכיר דוד במזמור הודו ליי קראו בשמו כהנים לויים וישראלים להיות אומרים אותו בכל יום.

¹⁰⁵ אמר רבי יוסי בר חלפתא לרבי ישמעאל בריה, אתה מבקש לראות את השכינה בעולם הזה, עסוק בתורה בארץ ישראל, שנאמר, דרשו יי ועוזו בקשו פניו תמיד (מדרש תהלים מזמור קה).

¹⁰⁶ זכר לעולם בריתו דבר צוה לאלה דור. אמר רבי חייא בר אבא, לאלוף שבדור, למעולה שבדור. וכו' רב הונא בשם ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר, דבר צוה לאלה דור, אלה דור עלה במחשבה להבראות, וכמה נמחו מהם תשע מאות ושבעים וארבע. מאי טעמיה, דבר צוה לאלה דור. ששה דורות מאברהם עד משה, הוי דבר צוה לאלה דור, זו התורה, ואין דבר אלא תורה, שנאמר (שמות כ, א) וידבר אלהים את כל הדברים האלה. (מדרש תהלים קה).

¹⁰⁷ עד שלא תפרה בששים ריבוא נחלת הארץ לפנייהם (מדרש תהלים קה).

¹⁰⁸ ויתהלכו מגוי אל גוי. מדבר באברהם ושרה, שנאמר (שם יב, י) והי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה. לא הניח אדם לעשקם, אלו המצרים. ויוכח עליהם מלכים, זה אבימלך ופרעה, שנאמר (בראשית יב, יז) וינגע יי את פרעה נגעים גדולים. אל תגעו במשיחי. אמר רבי ברכיה, אלו האבות. ובנביאי אל תרעו, אלו האמהות שהיו נביאות (מדרש תהלים קה).

¹⁰⁹ עי' אר"ח סי' נא סעיף ו: צריך להפסיק בין אלילים ובין יי שמים עשה.

¹¹⁰ דברי הימים א' טז א-לו.

רוממו יי אלהינו והשתחו ליהם רגלי קדוש הוא¹¹¹: רוממו יי אלהינו והשתחו ליהם קדוש. כי קדוש יי אלהינו¹¹²: והוא רחום וכפר עון ולא ישחית. והרבה להשיב אפן ולא יעיר כל חמתו¹¹³: אתה יי לא תכלא רחמך ממני. חסדך ואמתך תמיד יצונני¹¹⁴: וזכר רחמך יי. וחסדך. כי מעולם המה¹¹⁵: תנו עז לאלהים על ישראל גאותו. ועזו בשחקים¹¹⁶: נורא אלהים ממקדשיך. אל ישראל. הוא נותן עז ותעצמות לעם. ברוך אלהים: אל נקמות יי. אל נקמות הופיע: הנשא שפט הארץ השב גמול על גאים: ליי הישועה. על עמך ברכתך סלה: יי צבאות עמנו. משגב לנו אלהי יעקב סלה: יי צבאות. אשרי אדם בטה בך: יי הושיעה. המלך יעננו ביום קראנו: הושיעה את עמך וברך את נחלתך. ורעם ונשאים עד העולם: נפשונו חבתה ליי. עזרנו ומגננו הוא: כי בו ישמח לבנו. כי בשם קדשו בטחנו: יהי חסדך יי עלינו. באשר יחלנו לך: הראנו יי חסדך. וישעך תתן לנו: קומה עזרתה לנו. ופרנו למען חסדך: אנכי יי אלהיך המעלך מארץ מצרים. הרחב פיך ואמלאהו: אשרי העם שפכה לו. אשרי העם שיי אלהיו: ואני בחסדך בטחתי. יגל לבי בישועתך. אשרי לידור כי גמל עלי:

מזמור לתודה. הריענו ליי כל הארץ: עבדו את יי בשמחה. באו לפניו ברננה: דעו כי יי הוא אלהים. הוא עשנו. ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו: באו שערו בתודה. חצרתיו בתהלה. הודו לו ברכו שמו: כי טוב יי. לעולם חסדו. ועד דר ודר אמונתו¹¹⁷:

יהי כבוד יי לעולם. ישמח יי במעשיו: יהי שם יי מברך. מעתה ועד עולם: ממזרח שמש עד מבוא. מהלל שם יי: רם על כל גוים יי. על השמים כבודו: יי שמך לעולם. יי זכרך לדור ודור: יי בשמים הכין כסאו. ומלכותו בכל משלה: ישמחו השמים ותגל הארץ. ויאמרו בגוים יי מלך: יי מלך. יי מלך. יי מלך לעולם ועד: יי מלך עולם ועד. אבדו גוים מארצו: יי הפיר עצת גוים. הניא מחשבות עמים: רבות מחשבות בלב איש. ועצת יי היא תקום: עצת יי לעולם תעמד. מחשבות לבו לדר ודר: כי הוא אמר ויהי. הוא צוה ויעמד: כי בחר יי בציון. אנה למושב לו: כי יעקב בחר לו יי. ישראל לסגלתו: כי לא יושט יי עמו. ונחלתו לא יעזב: והוא רחום וכפר עון ולא ישחית. והרבה להשיב אפן. ולא יעיר כל חמתו: יי הושיעה. המלך יעננו ביום קראנו:

אשרי יושבי ביתך. עוד יחללך סלה: אשרי העם שפכה לו. אשרי העם שיי אלהיו¹¹⁸: תהלה לדור. ארוממך אלוהי המלך. ואברכה שמך לעולם ועד: בכל יום אברכה. ואהללה שמך לעולם ועד: גדול יי ומהלל מאד. ולגדלתו אין חקר: דור לדור ישבח מעשיך. וגבורתיך יגידו: הדר כבוד הודך. ודברי נפלאתיך אשיחה: ועזו נוראתיך יאמרו.

- מאיר הסידור -

¹¹¹ תהלים צט ה.

¹¹² שם ט.

¹¹³ תהלים עח לח.

¹¹⁴ שם מ יב.

¹¹⁵ שם כה ו.

¹¹⁶ שם סח לה.

¹¹⁷ עי' שרע סי' נא סעיף ט: מזמור לתודה יש לאומרה בנגינה. הגה - וא"א מזמור לתודה בשבת וי"ט או בימי פסח, שאין תודה קריבה בהם משום חמץ, ולא בערב פסח, ולא בערב יום כפור. ועי' מ"ב סקכ"א שאין תודה קרבה בשבת וי"ט, ועי' ש"ס סקכ"ב שכן אומרים בערב ט' באב ובט' באב. ונפק"מ שצריכים לעמוד אם זה במקום התודה עי' &

¹¹⁸ תהלים פד ה-ו. עי' טור אר"ח סימן נא: ונהגו לומר קודם לכן אשרי יושבי ביתך משום דילפינן מיניה שצריך אדם לישוב שעה אחת קודם שיתפלל, ואחריו נהגו לומר ואנחנו נברך יי.

וַיִּגְדְּלֶתָּךְ אֶסְפְּרָנָה; וְכֹר¹¹⁹ רַב טוֹבָךְ יִבְיָעוּ. וַצִּדְקָתְךָ יִרְנְנוּ: חַנוּן וְרַחוּם י"י. אַרְךְ אַפִּים וְגִדְלָה חֶסֶד: טוֹב י"י לְכָל. וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ י"י כָּל מַעֲשֵׂיךָ. וְחִסְדֶּיךָ יִבְרַכְכָּה: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֵאמְרוּ. וְגִבּוֹרֶתְךָ יִדְּבֹרוּ: לַחֲדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גִּבּוֹרֹתָיו. וְכְבוֹד הַדָּר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים. וּמִשְׁלֶתְךָ בְּכָל דּוֹר וָדָר: סוֹמֵךְ י"י לְכָל הַנְּפִלִים. וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים: עֵינֵי כָל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִשְׁבְּרוּ. וְאַתָּה נֹתֵן לָהֶם אֶת אֲכָלָם בְּעֵתוֹ: פּוֹתַח אֶת יָדְךָ. וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רֵצוֹן¹²⁰: צִדִּיק י"י בְּכָל דְּרָכָיו. וְחֶסֶד בְּכָל מַעֲשָׂיו: קְרוֹב י"י לְכָל קָרְאִיו. לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאָהוּ בְּאַמֶּת: רֵצוֹן יִרְאִיו יַעֲשֶׂה. וְאֵת שׁוֹעֲתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר י"י אֶת כָּל אֲהָבָיו. וְאֵת כָּל הַרְשָׁעִים יִשְׁמִיד: תַּהֲלֵת י"י יִדְּבַר פִּי. וַיִּבְרַךְ כָּל בָּשָׂר שֵׁם קֹדֶשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד¹²¹: וְאַנְחָנוּ גִבּוֹרְךָ יְהִי מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם. הַלְלוּיָהּ¹²²:

¹²³ הַלְלוּיָהּ. הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת י"י: אֶהְלֵלָה י"י בְּחַיִּי. אֲזַמְרָה לֵאלֹהֵי בְעוֹדִי: אֵל תִּבְטַחַו בְּנִדְבִים. בֶּן אָדָם שָׁאִין לוֹ תְּשׁוּעָה: תֵּצֵא רוּחוֹ יֹשֵׁב לְאֲדָמָתוֹ. בַּיּוֹם הַהוּא אֲבִדוּ עֲשִׂתְנָתוֹ: אֲשֶׁרִי שָׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ. שִׁבְרוּ עַל י"י אֱלֹהֵיו: עֲשֶׂה שְׁמִים וְאַרְצֵן. אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם. הַשֹּׁמֵר אֶמֶת לְעוֹלָם: עֲשֶׂה מִשְׁפָּט לְעֹשׂוֹקִים. נֹתֵן לָחֶם לָרַעֲבִים. י"י מַתִּיר אֲסוּרִים: י"י פֹּקֵחַ עוֹרִים. י"י זוֹקֵף כְּפוּפִים. י"י אֹהֵב צִדִּיקִים: י"י שׁוֹמֵר אֶת גֵּרִים. יְתוֹם וְאַלְמָנָה יַעֲזֹדֵד. וְדֶרֶךְ רָשָׁעִים יַעֲנֹת: יִמְלֹךְ י"י לְעוֹלָם. אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן לְדֹר וָדָר. הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ. כִּי טוֹב זְמַרָה אֱלֹהֵינוּ. כִּי נָעִים נֶאֱמָה תַּהֲלָה: בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם י"י. גִּדְּחִי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּם: הַרְּפֹא לְשִׁבּוּרֵי לֵב. וּמַחְבֵּשׁ לְעַצְבוֹתָם: מוֹנֵה מִסְפָּר לְכּוֹכְבִּים. לְכָל שְׁמֹת יִקְרָא: גִּדּוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב כֹּחַ. לְתִבּוֹנָתוֹ אֵין מִסְפָּר: מַעֲזֹדֵד עֲנּוּיִם י"י. מַשְׁפִּיל רָשָׁעִים עֲדֵי אֶרֶץ: עֲנֵנו לִי בַתּוֹדָה. זְמַרוּ לֵאלֹהֵינוּ בְּכִנּוֹר: הַמְכַסֶּה שְׁמִים בְּעָבִים. הַמְכִּין לְאֶרֶץ מָטָר. הַמְצַמֵּחַ הָרִים חֲצִיר: נֹתֵן לְבִהֶמָּה לַחֲמָה. לִבְנֵי עֵרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ: לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּם יִחְפֹּץ. לֹא בְּשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה: רוּצֶה י"י אֶת יִרְאָיו. אֶת הַמִּיֻּחָלִים לְחֶסֶדוֹ: שִׁבְחֵי יְרוּשָׁלַיִם אֶת י"י. הַלְלִי אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן: כִּי חֹזֵק בְּרִיחֵי שְׁעָרֶיךָ. בֶּרֶךְ בְּנִיךָ בְּקִרְבְּךָ: הַשֵּׁם גִּבּוֹלְךָ שְׁלוֹם. חֶלֶב חַטִּים יִשְׂבִּיעֶךָ: הַשְׁלַח אֲמָרְתוֹ אֶרֶץ. עַד מַהֲרָה יִרְוֶץ דְּבָרוֹ: הַנֶּתֵן שְׁלֵג בַּצֶּמֶר. בַּפּוֹר פֶּאֶפֶר יַפּוֹר: מַשְׁלִיךְ קִרְחוֹ כְּפֹתִים. לִפְנֵי קִרְתּוֹ מִי יַעֲמֹד: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּמָּסֵם. יֹשֵׁב רוּחוֹ יִזְלוּ מַיִם: מִגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב. חֲקִיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל: לֹא עֲשֶׂה כֵן לְכָל גּוֹי. וּמִשְׁפָּטִים כָּל יַדְעוּם. הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ. הִלְלוּ אֶת י"י מִן הַשָּׁמַיִם. הִלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים: הִלְלוּהוּ כָּל מַלְאָכָיו. הִלְלוּהוּ כָּל צְבָאָיו: הִלְלוּהוּ שְׁמֵשׁ וַיְרַח. הִלְלוּהוּ כָּל כּוֹכְבֵי אוֹר: הִלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם. וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מַעַל הַשָּׁמַיִם: יַהֲלִלוּ אֶת שֵׁם י"י. כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לְעַד לְעוֹלָם. חֵק נָתַן וְלֹא יַעֲבֹר: הִלְלוּ אֶת י"י מִן הָאֶרֶץ. תִּנְיָנִים וְכָל תַּהֲמוֹת: אִשׁ וּבָרָד שְׁלֵג וְקִימּוֹר. רוּחַ סַעֲרָה עֲשֶׂה דְּבָרוֹ: הַהָרִים וְכָל גְּבוּעוֹת. עֵץ פָּרִי וְכָל אֲרָזִים: הַחֲיָה וְכָל בְּהֶמָּה. רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף: מַלְכֵי אֶרֶץ וְכָל לְאֻמִּים. שָׂרִים וְכָל שְׁפָטֵי אֶרֶץ: בַּחֲוָרִים וְגַם בְּתוֹלוֹת. וְקִנָּיִם עִם נְעָרִים: יַהֲלִלוּ אֶת שֵׁם י"י. כִּי נִשְׁגָּב שְׁמוֹ לְכָדוֹ. הוֹדוּ עַל אֶרֶץ וְשָׁמַיִם: וַיִּרָם קֶרֶן לְעַמּוֹ. תַּהֲלָה לְכָל חִסְדֵּיו. לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עִם קִרְבּוֹ. הַלְלוּיָהּ:

- מאיר הסידור -

¹¹⁹ י"ג זְכָר @

¹²⁰ ע"י שו"ע נא סעיף ז: צריך לכוין בפסוק פותח את ידך ואם לא כוון, צריך לחזור ולאומר פעם אחרת.

¹²¹ תהלים קמה.

¹²² תהלים קטו יח. ע"י הערה 118.

¹²³ ע"י שבת קיח ע"ב: @

הַלְלוּיָהּ. שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חֲדָשׁ. תַּהֲלֵתוֹ בְּקֶהֱל חֲסִידִים: יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֲשָׂיו. בְּנֵי צִיּוֹן יִגִּילוּ בְּמִלְכָּם: יַהֲלִלוּ שְׁמוֹ בְּמַחֲוֹל. בְּתֶרֶף וּבְנוֹר יִזְמְרוּ לוֹ: כִּי רוּצָה יְיָ בְּעַמּוֹ. יִפְאֶר עַנּוּיָם בִּישׁוּעָה: יַעֲלוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד. יִרְנְנוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם: רוּמָמוֹת אֵל בְּגִדָם. וְחֶרֶב פִּיפְיוֹת בְּיָדָם: לַעֲשׂוֹת נִקְמָה בְּגוֹיִם. תּוֹכְחוֹת בְּלִאמִּים: לְאַסֹּר מְלָכֵיהֶם בְּזָקִים. וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בְרוֹז: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כְּתוֹב. הִדָּר הוּא לְכָל חֲסִידָיו. הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ. הַלְלוּ אֵל בְּקֶדְשׁוֹ. הַלְלוּהוּ בְּרִקְיעַ עֻזּוֹ: הַלְלוּהוּ בְּגִבּוֹרָתָיו. הַלְלוּהוּ כְּרֹב גְּדֻלּוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתִקְעַ שׁוֹפָר. הַלְלוּהוּ בְּנִבְל וּבְנוֹר: הַלְלוּהוּ בְּתֶרֶף וּמַחֲוֹל. הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעִנְבִּים: הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי שֹׁמֶעַ. הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כָּל הַנְּשָׁמָה תַּהֲלִיל יְהוָה. הַלְלוּיָהּ: כָּל הַנְּשָׁמָה תַּהֲלִיל יְהוָה. הַלְלוּיָהּ:¹²⁴

בְּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם. אָמֵן וְאָמֵן:¹²⁵ בְּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שִׁבְן יְרוּשָׁלַּיִם. הַלְלוּיָהּ:¹²⁶ בְּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. עֲשֵׂה נִפְלְאוֹת לְבָדוֹ:¹²⁷ וּבְרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם. וְיִמְלֹא כְבוֹדוֹ אֶת כָּל הָאָרֶץ. אָמֵן וְאָמֵן:¹²⁸

¹²⁹ וּבְרִיךְ דָּוִיד אֶת יְיָ לְעֵינֵי כָּל הַקֹּהֵל. וַיֹּאמֶר דָּוִיד. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲבִינוּ. מַעֲלָם וְעַד עוֹלָם: לְךָ יְיָ הַגְּדָלָה וְהַגְּבוּרָה וְהַתְּפָאֶרֶת וְהַנִּצָּח וְהַהוֹד. כִּי כָּל בְּשָׂמִים וּבְאָרֶץ. לְךָ יְיָ הַמְּמָלְכָה. וְהַמְּתַנַּשֵּׂא לְכָל לְרָאשׁ: וְהַעֲשֵׂר וְהַכְּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ. וְאַתָּה מוֹשִׁיל בְּכָל. וּבִידֶךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה. וּבִידֶךָ לְגִדֵּל וּלְחַזֵּק לְכָל: וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים אֲנִיחֵנוּ לְךָ. וּמַהֲלִילִים לְשֵׁם תְּפָאֶרֶתְךָ:

אַתָּה הוּא יְיָ לְבָרְכֶךָ. אַתָּה עֹשֶׂת אֶת הַשָּׁמַיִם. שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל צָבָאָם. הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ. הַיָּמִים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם. וְאַתָּה מְחִיָּה אֶת כָּלָם. וְצָבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים: אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ. אֲשֶׁר בְּחֶרֶת בְּאַבְרָם. וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּרַכְשִׁים. וְשִׁמְתָּ שְׁמוֹ אַבְרָהָם: וּמִצָּאתָ אֶת לָבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ: וּבְרוּת עַמּוֹ הַבְּרִית לְתֵת אֶת אָרֶץ הַכְּנַעֲנִי. הַחֲתִי הָאֲמֹרִי וְהַפְּרָזִי וְהַיְבוֹסִי וְהַגְּרָגְשִׁי לְתֵת לוֹרְעוֹ. וְתִקֵּם אֶת דְּבָרֶיךָ כִּי צַדִּיק אַתָּה: וְתִרָא אֶת עֲנֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. וְאַתָּה זַעֲקָתָם שִׁמְעָתָ עַל יַם סוּף: וְתִתֵּן אֶתֶּן וּמִפְתִּים בְּפִרְעֹה וּבְכָל עֲבָדָיו וּבְכָל עַם אֲרָצוֹ. כִּי יִדְעָתָ כִּי הִזִּידוֹ עֲלִיהֶם וְתַעֲשֶׂה לְךָ שֵׁם כְּהִיּוֹם הַזֶּה: וְהֵיכָן בְּקָעָתָ לְפָנֵיהֶם וַיַּעֲבְרוּ בַּתּוֹךְ הַיָּם בִּיבֶשֶׁת. וְאַתָּה רִדְפִיהֶם הִשְׁלַכְתָּ בַּמַּצּוֹלֹת כְּמוֹ אֶבֶן. בְּמִים עֲזִים:

- מאיר הסידור -

¹²⁴ ועי' רמ"א או"ח נא סעיף ז: כופלין פסוק כל הנשמה תהלל יה, לפי שהוא סוף פסוקי דזמרה, וכן פסוק י"י ימלך לעולם ועד [שהוא סוף השירה].

¹²⁵ תהלים פט ב. עי' אבודרהם (השער השלישי): ומפני שבאלו המזמורים הוא נשלם התלים תקנו לומר אחריהם ברוך י"י לעולם אמן ואמן. ברוך י"י מציון וגו' וברוך י"י אלהים אלהי ישראל וגו', ברוך שם כבודו. שאלו הפסוקים מצינו אותם כתובים בסוף ספרי התלים ולכן תקנו לאומרים בהשלמת התלים. ואח"כ אומר ויברך דוד.

¹²⁶

¹²⁷

¹²⁸

¹²⁹ עי' רמ"א נא ז: נהגו לעמוד כשאומרים ברוך שאמר ויברך דויד וישתבח. ועי' ספר אבודרהם (השער השלישי): היו כופלין אותו לא היה נראה כי הוא סוף השירה. והטעם שנהגו לומר ויברך דוד ושירת הים לפי שכל אותם חמשה עשר לשונות של שבח הסדורים בברכת ישתבח דורש במכילתין מתוך שירת הים ומתוך פסוקים של ויברך דוד.

¹³⁰ וַיֹּשַׁע יְיָ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרַיִם. וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת. עַל שְׂפַת הַיָּם: וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ בַּמִּצְרַיִם. וַיֵּרָאוּ הָעַם אֶת יְיָ. וַיֹּאמְרוּ בְּיַי וּבַמֶּשֶׁה עַבְדּוֹ: וּבָרַב גְּאוֹנֵךְ תַּהֲרֹם קִמְיֶךָ. תִּשְׁלַח חֲרֹנֶךָ יֹאכְלֵמוֹ פֶּקֶשׁ: וּבְרוּחַ אֲפִיךָ נַעֲרֵמוֹ מִים. נִצְבּוּ כְמוֹ נֶד נְזִלִים. קָפְאוּ תַּהֲמַת בָּלָב יָם: אָמַר אוֹיֵב אֶרְדָּף אֲשִׁיג אֶחְלֹק שָׁלָל. תִּמְלֵאמוֹ נַפְשִׁי. אֲרִיק חֲרָבִי. תוֹרִישְׁמוֹ יָדִי: נִשְׁפַּת בְּרוּחְךָ כִּסְמוֹ יָם. צָלְלוּ כַּעֲפֹרֶת בְּמִים. אֲדִירִים: מִי כְמֹכָה בְּאֵלֶם יְיָ. מִי כְמֹכָה נֹאדָר בְּקֶדֶשׁ. נוֹרָא תַּהֲלֵת עָשָׂה פֶּלֶא: נָטִיתָ יְמִינֶךָ תִּכְלַעְמוֹ אֶרֶץ: נָחִיתָ בַּחֲסָדֶךָ עִם זֶה וְנָאֲלֵת. נִהְלֵת בְּעֶזְךָ אֵל נֹה קֶדֶשׁ: שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן. חֵיל אֲחֹז יִשְׁבִּי פִלְשֶׁת: אִזְ נִבְהָלוּ אֱלֹפֵי אֲדוֹם. אֵילֵי מוֹאָב יִאֲחֲזֻמוּ רָעַד. נִמְגּוּ כָל יִשְׁבֵּי כְנָעַן: תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וּפָחַד. בְּגָדִל זְרוּעֶךָ יִדְמוּ כְּאֶבֶן. עַד יַעֲבֹר עִמָּךָ יְיָ. עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קִנְיָת: תִּבְאָמוּ וְתִטְעֲמוּ בָהֶר נִחְלָתֶךָ. מִכּוֹן לְשִׁבְתֶּךָ פַּעֲלֵתָ יְיָ. מִקֶּדֶשׁ. אֲדָנִי כּוֹנֵן יָדֶיךָ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעַד: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעַד¹³¹: יְיָ מַלְכוּתָהּ קָאֵם לְעֹלָם וּלְעֹלָמֵי עֲלָמָא¹³².

כִּי בָא סוֹס פֶּרֶעָה בְּרִכְבּוֹ וּבִפְרָשָׁיו בָּיִם. וַיֵּשֶׁב יְיָ עֲלֵיהֶם אֶת מִי הַיָּם. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בַּיָּבֵשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם:

כִּי לִי הַמְּלוּכָה. וּמוֹשֵׁל בְּגוֹיִם¹³³: וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בָּהֶר צִיּוֹן לְשַׁפֵּט אֶת הָרָעָה עֲשׂוֹ. וְהִיָּתָה לִי הַמְּלוּכָה¹³⁴: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ. בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד¹³⁵:

(וּבְתוֹרַתְךָ כְּתוּב שָׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד)¹³⁶

וַיִּשְׁתַּבַּח שְׁמֶךָ לְעַד מְלָכֵנוּ. הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ. כִּי לֶךְ נָאֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ: שִׁיר וּשְׁבַחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמִשְׁלָה נִצַּח גְּדֹלָה וּגְבוּרָה תַּהֲלָה וְתִפְאֶרֶת קֶדֶשׁ וּמַלְכוּת¹³⁷: בְּרִכּוֹת וְהוֹדָאוֹת מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בְּתִשְׁבָּחוֹת. אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלְאוֹת. הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה. מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים¹³⁸:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. מִפְּעֻמָּקִים קָרָאתִיךָ יְיָ: אֲדָנִי שְׁמַעָה בְּקוֹלִי. תַּהֲיִינָה אֲזִנֶּיךָ קִשְׁבוֹת לְקוֹל תַּחֲנוּנָי: אִם עֲזוֹנוֹת תִּשְׁמָר יְהִי. אֲדָנִי מִי יַעֲמֵד: כִּי עִמָּךְ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרָא: קוִינִתִּי יְיָ

- מאיר הסידור -

¹³⁰ @ע"י מ"ב נא יז

¹³¹ ע"י לעיל הערה 124.

¹³² ע"י פע"ח שער הזמירות פרק ו שיש לומר הפסוק גם עם תרגום, וגם פסוק כי בא סוס. ולא מופיע בסידורים ישנים.

¹³³ תהלים כב כט, ולא מצאתי מקור לומר אותו. אמנם מופיע בסידורים ישנים

¹³⁴

¹³⁵

¹³⁶ ע"י פע"ח שם אין לומר שמע ישראל וכו'. אמנם מופיע בסידורים ישנים.

¹³⁷ ע"י זהר ח"ב קלב ע"א: אצטריך לאכללא לה בתליסר מכילן דרחמי עלאי דמנהון אתברכת ואינון תליסר בוסמין עלאין כמה דאת אמר (שיר ד יד) נרד וכרכום קנה וקנמון וגו' והכא אינון שיר ושבחה הלל וזמרה עוז וממשלה נצח גדולה וגבורה תהלה ותפארת קדושה הא תריסר ולבתר לחברא לה בהדיהו ולומר ומלכות הא תליסר בגין דאיהי מתברכא מנייהו.

תרגום: צריך לכלל אותה בשלש עשרה מדות הרחמים העליונות שמהן מתברכת והם שלשה עשר בשמים עליונים כמו שנאמר (שיר השירים ד) נרד וכרכם קנה וקנמון וגו' וכאן הם שיר ושבחה הלל וזמרה עז וממשלה נצח גדולה גבורה ותפארת קדושה הרי שנים עשר אחר כך לחברה עמם ולומר ומלכות והיו שלשה עשר משום שהיא מתברכת מהם.

¹³⁸ ע"י ספר אבודרהם (השער השלישי): ישתבח שמך לעד מלכנו, ברכה זו אינה פותחת בברוך מפני שסמוכה היא לברוך שאמר ופסוקים שבנתיים לא הוו הפסק. וע"י שו"ע סי' נג סעי' א-ב: אומר ש"ץ ישתבח, מעומד. אין לומר ישתבח, אא"כ אמר ברוך שאמר וקצת פסוקי דזמרה.

קִוְיָה נִפְשִׁי וְלִדְבָרוֹ הוֹחֵלֶתִי: נִפְשִׁי לֹא דָנִי. מְשֻׁמְרִים לִפְקֹד שְׁמֵרִים לִפְקֹד: יִחַל יִשְׂרָאֵל אֵל יִי. כִּי עִם יִי הַחֶסֶד. וְהִרְבֵּה עִמּוֹ פְדוּת: וְהוּא יַפְדֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל מִכָּל עֲוֹנוֹתָיו¹³⁹:

וַיִּתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אֲמֵן:
בְּעֶלְמָא דִּי בְרָא כְרֻעֻתָהּ וַיִּמְלִיךְ מַלְכוּתָהּ בְּחַיִּיכוּן וּבְיוֹמִיכוּן וּבְחַיִּי דְכָל בֵּית
יִשְׂרָאֵל בְּעֶלְמָא וּבְזִמְן קָרִיב, וְאָמְרוּ אֲמֵן:
יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמָא וְלְעָלְמֵי עָלְמֵינָא:
יִתְבָּרַךְ וַיִּשְׁתַּבַּח וַיִּתְפָּאֵר וַיִּתְרַומֵם וַיִּתְנַשֵּׂא וַיִּתְהַדָּר וַיִּתְעַלֶּה וַיִּתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְקָדְשָׁא.
בְּרִיךְ הוּא. בְּרִיךְ הוּא:
לְעָלְמָא (בְּעִשְׂי"ת לְעָלְמָא לְעָלְמָא מְכָל) מִן כָּל בְּרַכְתָּא וְשִׁירְתָּא תְּשַׁבְּחָתָא וְנַחֲמָתָא
דְאֲמִירָן בְּעֶלְמָא. וְאָמְרוּ אֲמֵן:

בְּרַכּוּ אֶת יִי הַמְּבָרַךְ¹⁴⁰:
בְּרוּךְ יִי הַמְּבָרַךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

בְּרוּךְ אַתָּה יִי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ. עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת
הַכֹּל¹⁴¹:

¹⁴² הַמַּאִיר לְאָרֶץ וְלִדְרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים¹⁴³. וּבִטְוֵבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תְּמִיד מַעֲשֵׂה
בְּרָאשִׁית¹⁴⁴. מָה רַבּוֹ מַעֲשֵׂיךְ יִי, כָּלֵם בְּחֻכְמָה עֲשִׂיתָ, מְלָאָה הָאָרֶץ קִנְיָנְךָ¹⁴⁵: הַמְּלִיךְ
הַמְּרוֹמֵם לְבָדּוֹ מֵאֵז¹⁴⁶. הַמְּשַׁבַּח וְהַמְּפָאֵר וְהַמְּתַנַּשֵּׂא מִימּוֹת עוֹלָם¹⁴⁷: אֱלֹהֵי עוֹלָם¹⁴⁸.
בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים רַחֵם עָלֵינוּ¹⁴⁹. אֲדוֹן עֲוֹנוֹ¹⁵⁰. צוֹר מִשְׁנֵבָנוּ¹⁵¹. מִגֵּן יִשְׁעֵנוּ¹⁵². מִשְׁנֵב בְּעַדְנוּ¹⁵³:

- מֵאִיר הַסִּידוֹר -

¹³⁹ עִי' שַׁע"כ צ ע"א. עִי' מ"ב נד ד.

¹⁴⁰ עִי' א"ח נז א: אומר שליח צבור ברכו את יי המבורך ועונים אחריו ברוך יי המבורך
לעולם ועד וחוזר ש"צ ואומר ברוך יי המבורך לעולם ועד. ועי' מ"ב סק"ב: אם לא שמע אחד
מהש"ץ כשאמר ברכו רק שמע מהקהל שאמרו ברוך יי המבורך לעולם ועד עונה עמהם ג"כ ביהל"ו
אבל אם שמע מהש"ץ לבד כשעונה ביהל"ו לא יענה עמו רק יענה אמן על דבריו.
עִי' א"ח שם: ונהגו שהש"ץ מאריך בברכו והקהל אומרים יתברך וישתבח וכו' בעוד שהוא
מאריך בברכו: ועי' מ"ב סק"ה: בעוד שהוא מאריך - דוקא בשעת הניגון אבל בשעה שאומר
התיבות לא יאמר כלום ואם אין החזן מאריך בברכו מוטב שישתוק ויכוין מה שאומר הש"ץ כדי
שיענה ביהל"ו [אחרונים].

¹⁴¹ עִי' א"ח נט א: תקנו להזכיר מדת לילה ביום להוציא מלב האפיקורסים שאומרים שמי
שברא אור לא ברא חושך.
מלשון הפסוק (ישעיה מה ז) יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא רע. ועי' גמ' ברכות יא
ע"ב ששינו לעשות לשון מעליא.

¹⁴² עִי' מטה אפרים תקפד שזה פיוט, אמנם הוא מופיע בזהר חלק ב דף רס ע"ב, ברמב"ם
מחזור ויטרי ואבודרהם.

¹⁴³ על שם איוב (כה ג) [הַיֵּשׁ מְסַפֵּר לְגִדּוּדָיו] וְעַל מִי לֹא יָקוּם אוֹרָהּ (אבודרהם).

¹⁴⁴ על זריחת האור בכל יום שנאמר בו כי טוב. ואמר מעשה בראשית, כי כמו שהבדיל בין
האור ובין החשך בששת ימי בראשית, כמו שנאמר (בראשית א ד) ויבדל אלהים בין האור ובין
החשך, כך הוא מתמיד אותה הויה בכל יום. אמר תמיד, על שם (שם ח כב) ויום ולילה לא ישבותו
(אבודרהם).

¹⁴⁵ תהלים קד כד.

¹⁴⁶ על שם ישעיה (לז טז) [יִי צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֹשֵׁב הַכְּרִבִּים] אַתָּה הוּא הָאֱלֹהִים לְבָדָךְ [לְכָל
מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ אַתָּה עֲשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ] (אבודרהם).

¹⁴⁷ מִימּוֹת עוֹלָם עַל שֵׁם תְּהִלִּים (צ ב) [בְּטָרָם הָרִים יִלְדּוּ וְתַחֲלֹל אֶרֶץ וְתַבֵּל] וּמַעוֹלָם עַד עוֹלָם
אַתָּה אֵל (אבודרהם).

אל ברוך גדול דעה¹⁵⁴. הכין ופעל זהרי חמה¹⁵⁵. טוב¹⁵⁶ יצר כבוד לשמו¹⁵⁷. מאורות נתן סביבות עזו¹⁵⁸. פנות צבאיו קדושים¹⁵⁹. רוממי שדי. תמיד מספרים כבוד אל וקדשותו¹⁶⁰. תתברך יי אלהינו¹⁶¹ על שבח מעשי ידיך¹⁶². ועל מאורי אור¹⁶³, שעשית יפארוך סלה¹⁶⁴: תתברך צורנו מלכנו וגואלנו¹⁶⁵ בורא קדושים¹⁶⁶. ישתבח שמך לעד

¹⁴⁸ על שם ישעיה (מ כח) [הלוא ידעת אם לא שמעת] אלהי עולם יי [בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו] (אבודרהם).

¹⁴⁹ על שם (נחמיה ט לא) וברחמך הרבים לא עשיתם כלה [ולא עזבתם כי אל חנון ורחום אתה] (אבודרהם).

¹⁵⁰ על שם (ירמיה טז יט) יי עזי ומעזי [ומנוסי ביום צרה אליך גוים יבאו מאפסי ארץ ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו הבל ואין בם מועיל] (אבודרהם).

¹⁵¹ על שם (שמאל ב' כב ג) אלהי צורי אחסה בו מגני וקרן ישעי משגבי [ומנוסי משעי מחסם תשעני] (אבודרהם).

¹⁵² ע"ש (שם לו) ותתן לי מגן ישעך [ונענתך תרנני] (אבודרהם).

¹⁵³ ע"ש (ת"י ג, ד) ואתה יי מגן בעדי [כבודי ומרים ראשי] (אבודרהם).

¹⁵⁴ אל ברוך גדול דעה על שם (תהלים פט נג) ברוך יי לעולם [אמן ואמן]. ומה שתקנו לומר אלפא ביתא ביוצר של חול ושל שבת, להודיע כי לא נתקיימו שמים וארץ ותולדותיהם אלא בעבור התורה שנאמר (ירמיה לג כה ושבט פח ע"א) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. והתורה כולה יוצאת מאותיות אלפא ביתא כ"ב אותיות, וזהו שאמר הכתוב (שיר השירים א ד) נגילה ונשמחה בך, ואומר במדרש חזית בך בכ"ב אותיות שכתבת בהן את התורה, והפוך כ"ב ויהי בך. גדול דעה ע"ש (ירמיה לב יט) גדל העצה [ורב העלילה אשר עיניך פקחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש פדרכיו וכפרי מעלליו] (אבודרהם).

¹⁵⁵ הכין ופעל זהרי חמה ע"ש (תהלים עד טז) [לך יום אף לך לילה] אתה הכינות מאור ושמש. ופעל על שם (ישעיה מא ד) מי פעל ועשה [קרא הדרות מראש אני יי ראשון ואת אחרנים אני הוא] (אבודרהם).

¹⁵⁶ טוב ע"ש (בראשית א י) וירא אלהים כי טוב וע"ש (תהלים קו א) הודו ליי כי טוב [אבודרהם].

¹⁵⁷ ע"ש (ישעיה מג ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו. כלומר שהוא מתכבד עם בריותיו שיצר וכאלו יצר הכבוד לשמו (אבודרהם).

¹⁵⁸ ע"ש (דניאל ב כב) [הוא גלא עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא] ונהורא עמה שרא [אבודרהם].

¹⁵⁹ כלומר שרי צבאיו שנקראו קדושים. ופירוש פנות שרים מלשון (שמואל א' יד לח) [ויאמר שאל] גשו הלא כל פנות העם [ונדעו וראו במה היתה החטאת הזאת היום] (אבודרהם).

¹⁶⁰ כך עושים המלאכים ערב ובוקר תמיד. ולקח לשון מספרים כבוד אל על שם (תהלים יט ב) השמים מספרים כבוד אל [ומעשה ידיו מגיד הרקיע] (אבודרהם).

¹⁶¹ תתברך יי אלקינו על שם (תהלים טז ז) אברך את יי [אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי] (אבודרהם).

כאן באבודרהם נוסף מש"כ בנוסח ספרד: בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, והוא מפסוק בדברים (ד לט): וידעת היום והשבת אל לבבך כי יי הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. וכן (שמות כ ד) לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ.

¹⁶² על כל שבח מעשה ידיך על שם (תהלים ח ד) כי אראה שמך מעשה אצבעתיך [ירח וכוכבים אשר פוננתה], והוא חוזר על מה שלמעלה ממנו, כלומר שהוא מבורך בשמים ובארץ, על כל שבה מעשה ידיו שעשה למעלה ולמטה (אבודרהם).

¹⁶³ על שם (יחזקאל לב ח) כל מאורי אור בשמים [אקדירם עליך ונתתי חשך על ארצך נאם אדני יהוה] (אבודרהם).

¹⁶⁴ שיצרת יפארוך סלה ע"ש (תהלים יט ב) השמים מספרים כבוד אל [ומעשה ידיו מגיד הרקיע], ומדבר בו על המאורות שהם מפארים לשם (אבודרהם).

¹⁶⁵ על שם (ישעיה מד ו) [פה אמר יי] מלך ישראל וגאלו [יי צבאות אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים] (אבודרהם).

¹⁶⁶ אלו המלאכים על שם (דניאל ח יג) ואשמעה אחד קדוש [מדבר ויאמר אחד קדוש לפלמוני המדבר עד מתי החזון התמיד והפשע שמים תת וקדש וצבא מרמס].

מִלְכָּנוּ יוֹצֵר מְשֻׁרְתִּים¹⁶⁷ וְאֲשֶׁר מְשֻׁרְתִּיו¹⁶⁸ כָּלֶם עוֹמְדִים בְּרוֹם עוֹלָם¹⁶⁹. וּמְשֻׁמִּיעִים בִּירָאָה¹⁷⁰ יַחַד בְּקוֹל¹⁷¹. דְּבָרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וּמִלְכָּ עוֹלָם¹⁷²: כָּלֶם אֲהוּבִים¹⁷³. כָּלֶם בְּרוּרִים¹⁷⁴. כָּלֶם גְּבוּרִים¹⁷⁵. וְכָלֶם עוֹשִׂים בְּאִימָה וּבִירָאָה רְצוֹן קוֹנֵם¹⁷⁶: וְכָלֶם פּוֹתְחִים אֶת פִּיהֶם בְּקִדְשָׁה וּבִטְהָרָה¹⁷⁷. בְּשִׁירָה וּבְזִמְרָה. וּמְבָרְכִים וּמְשַׁבְּחִים וּמְפָאֲרִים וּמַעֲרִיצִים וּמְקַדִּישִׁים וּמְמַלִּיכִים¹⁷⁸:

אֶת שֵׁם הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא קְדוֹשׁ הוּא¹⁷⁹. וְכָלֶם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם זֶה מִזֶּה¹⁸⁰. וְנוֹתְנִים בְּאַהֲבָה רִשּׁוֹת זֶה לָזֶה לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצְרָם בְּנִחַת רוּחַ¹⁸¹. בְּשִׁפְּה בְּרוּרָה¹⁸² וּבִנְעִימָה¹⁸³. קְדֻשָּׁה כָּלֶם בְּאַחֵד. עוֹנִים וְאוֹמְרִים בִּירָאָה:
קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יִי צְבָאוֹת. מְלֵא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ¹⁸⁴:
וְהַאֲפִנִים¹⁸⁵ וְחַיּוֹת הַקֶּדֶשׁ בְּרַעֲשׁ גָּדוֹל¹⁸⁶ מִתְנַשְּׂאִים¹⁸⁷ לְעֶמֶת שְׂרָפִים. לְעֶמֶתָם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים:

- מאיר הסידור -

¹⁶⁷ בכל יום מחדש מלאכים כדאיתא בחגיגה בפ' אין דורשין (יד ע"א) כל יומא מיברי מלאכי מנהר דינור ואמרי שירה ומבטלי, שנאמר (איכה ג כג) חדשים לבקרים רבה אמונתך (אבודרהם).
¹⁶⁸ אשר משרתיו מעולם, כמו מיכאל וגבריאל [שלא מתחדשים] (אבודרהם).
¹⁶⁹ על שם (משלי כה ג) שמים לרום [וארץ לעמק ולב מלכים אין חקר] (אבודרהם).
¹⁷⁰ ע"ש (יחזקאל א יח) [וגביהו וגבה להם] ויראה להם [וגבנתם מלאת עינים סביב לארבעתן] (אבודרהם).
¹⁷¹ ע"ש (שם ג יב) [ותשאני רוח] ואשמע אחרי קול רעש גדול [ברוך כבוד יי ממקומו] (אבודרהם).
¹⁷² על שם (ירמי' י י) [ויי אלהים אמת] הוא אלהים חיים ומלך עולם [מקצפו תרעש הארץ ולא יכלו גוים זעמו] (אבודרהם).
¹⁷³ כולם אהובים שאין ביניהם קנאה ולא שנאה (אבודרהם).
¹⁷⁴ כלם ברורים מלשון (שמואל א' יז ח) [וישמד ויקרא אל מערכת ישראל ויאמר להם למה תצאו לערף מלחמה הלא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול] ברו לכם איש [וירד אלי] (אבודרהם).
¹⁷⁵ כלם גבורים על שם (תהלים קג כ) [ברכו יי מלאכיו] גברי כח עשי דברו [לשמע בקול דברו] (אבודרהם).
¹⁷⁶ כולם עושים באימה רצון קוניהם על שם (שם קג כא) [ברכו יי כל צבאיו] משרתיו עשי רצונו (אבודרהם).
¹⁷⁷ וכולם פותחים את פיהם אמר כן בלשון בני אדם. בקדושה ובטהרה כי כמו שהם קדושים וטהורים כך הם דבריהם (אבודרהם).
¹⁷⁸ מקדישים ומעריצים על שם (ישעיה כט כג) [כי בראתו ילדיו מעשה ידי בקרב יקדישו שמי] והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו (אבודרהם).
¹⁷⁹ ע"ש (תהלים צט ג) יודו שמך גדול ונורא קדוש הוא (אבודרהם).
¹⁸⁰ על שם (ישעיה ו יג) וקרא זה אל זה ואמר [קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו] (אבודרהם).
¹⁸¹ לשון חכמים היא על שם (שמות טו יג) נחית בחסדך [עם זו גאלת נהלת בערך אל נה] קדשך (אבודרהם).
¹⁸² ע"ש (תהלים סג ו) [כמו חלב ודשן תשבע נפשי] ושתתי רננות יהלל פי. ואמר ברורה ע"ש (איוב לג ג) [וישר לפי אמרי] ודעת שפתי ברור מללו (אבודרהם).
¹⁸³ ובנעימה קדושה פירוש ובנעימת קול קדושה וטהורה ע"ש (תהלים קמא ו) [נשמטו בידי סלע שפטיהם] ושמעו אמרי פי נעמו. וכתוב ונעים זמירות ומפני שקרא לשפה ברורה קרא גם כן לנעימה קדושה דרך העברה, ויש יחיד קורים קדושה (אבודרהם).
¹⁸⁴ ישעיה ו יג לעיל הערה 180, ועי' רמ"א סי' נט סעיף ג: וכשעונין קדושה זאת אומרים אותה בקול רם, ועיי"ש במ"ב: ש"א שזה דווקא בציבור, אבל ביחיד לומר בלחש, וי"ח.
¹⁸⁵ והאופנים הם הגלגלים כמו (&) ויסר את אופן מרכבותיו (אבודרהם).
¹⁸⁶ ע"ש (&) קול רעש גדול (אבודרהם).
¹⁸⁷ ע"ש (יחזקאל א כ) והאופנים ינשאו (אבודרהם).

ברוך כבוד י"י ממקומו¹⁸⁸:

¹⁸⁹ לאל ברוך נעימות יתנו¹⁹⁰. למלך אל חי ונקים¹⁹¹ זמירות יאמרו¹⁹² ותשבחות ישמיעו. כי הוא לבדו¹⁹³ פועל גבורות¹⁹⁴. עושה חדשות¹⁹⁵. בעל מלחמות¹⁹⁶. זורע צדקות¹⁹⁷. מצמיח ישועות¹⁹⁸. בורא רפואות¹⁹⁹. נורא תהלות. אדון הנפלאות²⁰⁰: המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית. כאמור לעשה אורים גדלים כי לעולם חסדו²⁰¹: אור חדש על ציון תאיר ונזכה כלנו מהרה לאורו. ברוך אתה י"י יוצר המאורות²⁰²:

אהבה רבה²⁰³ אהבתנו י"י אלהינו. חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו: אבינו מלכנו. בעבור אבותינו שבטחו בך. ותלמדם חקי חיים בן תחנונו ותלמדנו: אבינו האב הרחמן. המרחם. רחם עלינו. ותן בלבנו להבין ולהשפיל. לשמע. ללמד וללמד. לשמר ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה: והאר עינינו בתורתך. ודבק לבנו במצותיך. ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך. ולא נבוש לעולם ועד: כי בשם קדשך הגדול והנורא בטחנו. נגילה ונשמחה בישועתך²⁰⁴ והביאנו לשלום מארבע כנפות הארץ. ותוליכנו

- מאיר הסידור -

¹⁸⁸ יחזקאל (ג יב-יג) ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד ידוד ממקומו, וקול כנפי החיות משיקות אשה אל אחותה וקול האופנים לעמתם וקול רעש גדול:

¹⁸⁹ ע"ש נעימות יתנו (שם טז, יא).

¹⁹⁰ על שם (&) נעימות בימיך נצח.

¹⁹¹ למלך אל חי ע"ש (ירמ' י, י) הוא אלהים חיים ומלך עולם. וקיים ע"ש (איוב כב, כח) ותגזר אומר ויקם לך.

¹⁹² זמירות יאמרו ע"ש (ש"ב כג, א) ונעים זמירות

¹⁹³ על שם אין עוד מלבדו

¹⁹⁴ על שם (ע' תהלים מד ב) פועל פעלת בימי קדם וכתוב בתורה אתה ידך גוים הורשת ותטעם, ולעתיד כתיב (ישעיה מב, יג) י"י כגבור יצא.

¹⁹⁵ עושה חדשית על שם (איכה ג, כג) חדשים לבקרים ולעתיד כתיב (יחז' יח, לא) ורוח חדשה אתן בקרבכם ועוד לעתיד כתיב (ישע' סה, יז) כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה.

¹⁹⁶ בעל מלחמות על שם י"י איש מלחמה ולעתיד כתיב (זכר' יד, ג) ויצא י"י ונלחם בגוים ההם.

¹⁹⁷ ע"ש (הושע י, יב) זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד, ולעתיד כתיב (ישע' נו, א) שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות

¹⁹⁸ על שם (ירמיה יד, ח) מושיעו בעת צדה ולעתיד לבא כתיב (ישע' סא, יא) יצמיח צדקה ותהלה וגו' וכתוב עד יצא (כנגד) כנגה צדקה וישועתה וגו' (ישעיה סב, א).

¹⁹⁹ על שם (דבר' לב, לט) מחצתי ואני ארפא וכתוב בריאה בהשחתה שנאמר (ישע' נד, טז) ואנכי בראתי משחית לחבל ולעתיד כתיב (יחז' לד, טז) ואת החולה אחזק.

²⁰⁰ על שם (יחז' טו, יא) נורא תהלות עושה פלא. ולעתיד כתיב (ישע' סא, יא) יצמיח צדקה ותהלה נגד כל הגוים ופלא לעתיד שנאמר (ת"י פט, ו) ויודו שמים פלאך י"י.

²⁰¹ תהלים קלו ז.

²⁰² שנאמר ויעש אלהים את שני המאורות וגו',

²⁰³ אמנם בשו"ע סי' ס סעיף א ורמב"ם הגיר' אהבת עולם. ועי' ברכות יא ע"ב: ואידך מאי היא אמר רב יהודה אמר שמואל אהבה רבה וכן אורי ליה רבי אלעזר לרבי פדת בריה אהבה רבה תניא נמי הכי אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה ורבנן אמרי אהבת עולם וכן הוא אומר ואהבת עולם אהבתך על כן משכתך חסד.

²⁰⁴ עי' מג"א אר"ח סי' ס סק"א: כשאומר והביאנו לשלום מארבע כנפות הארץ יניח הכנפות של הטלית שעל כתפיו ליפול למטה (והוא מפע"ח ק"ש ג). עי' פרי עץ חיים (שער הקריאת שמע פרק ג): ותכוין באמרו מארבע כנפות, כי הם סוד ד' כנפות הציצית וכו', לקבצם יחד בהיותם מפוזרים, כדי שיהיו ארבעתם יחד וכו'. ותשים ידך השמאלית עם הד' ציצית בצד השמאל נגד הלב שהוא בשמאל, וכו', ויהיו כך ד' ציצית נגדו על לבבך בידך השמאלית, מן באמרו מהר והבא עד אחר אמת ויצב, עד ונחמדים לעד.

קוֹמְמִיּוֹת לְאַרְצֵנוּ: כִּי אֵל פּוֹעֵל יִשׁוּעוֹת אֶתָּה. וּבָנוּ בְּחֶרֶת מְכַל עִם וְלִשׁוֹן.²⁰⁵ וְקִרְבָּתָנוּ²⁰⁶ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל²⁰⁷ סֶלָה בְּאַמֶּת: לְהוֹדוֹת לָךְ²⁰⁸ וּלְיַחְדְּךָ בְּאַהֲבָה: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה²⁰⁹.

יחיד אומר:

אל מֶלֶךְ נֶאֱמָן:²¹⁰

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל²¹² יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד²¹³:

עי' או"ח סי' כד סעיף ב: מצוה לאחוז הציצית ביד שמאלית כנגד לבו בשעת קריאת שמע, רמז לדבר והיו הדברים האלה וגו' על לבבך (דברים ו ו). והוא ממדרש שוחר טוב לה: כל עצמותי תאמרנה יי' מי כמוך, וכו' אמר לו אני אשבחך בכל אבריי, בראשי אני כופף וקודה בתפילתי, וכו', בחזה שימת ציצית כנגד הלב כל זמן שאני קורא את שמע, שנאמר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך (דברים ו ו), מאחריי ומלפניי השלכתי הטלית, שתי כנפות לאחור, ושתי כנפות לפניי. ועיי"ש במג"א סק"א (והובא במ"ב): לאחוז הציצית - בין קמיצה לזרת (סדר ברכות לר' מיכל מארפשטיק). ועי' ספר חרדים (הקדמה למצות) שיש מצוה לקחת ב' ציציות ולא ד'.

כל הזכירות הנמנים כאן הם מצות עשה, וכשיאמר ובנו בחרת יזכור מתן תורה (מג"א סי' ס' סק"ב, ומקורו בפע"ח שער הקריאת שמע פרק ג).

²⁰⁶ לזכור מעמד הר סיני (מג"א שם).

²⁰⁷ לזכור מעשה עמלק שאין השם שלם (מג"א שם).

²⁰⁸ לזכור מעשה מרים שהפה לא נברא רק להודות ולא לדבר לשון הרע (מג"ע שם)

²⁰⁹ עי' שו"ע סי' מז סעיף ז: ברכת אהבת עולם [או אהבה רבה לאשכנזים] פוסרת ברכת התורה, אם למד מיד בלי הפסק. ועי' מ"ב שם סק"ג שזה הן בברכת ק"ש של שחרית והן בשל ערבית, ועי' שם סקט"ו שהלימוד מיד היא אפילו התפלל וסיים התפילה אינו נקרא בזה הפסק עי' או"ח סי' נט סעיף ד: ולא יענה אמן אחר סיום הבוחר בעמו ישראל באהבה משם דהוי הפסק, ועיי"ש במ"ב סקכ"ה שיש מח' בזה ולכן יש לסיים ברכת הבוחר בעמו ישראל באהבה יחד עם הש"ץ שלא יכנס למח'.

²¹⁰ עי' שו"ע או"ח סי' סא סעיף ג' שיחיד הקורא ק"ש יאמר אל מלך נאמן, וטעם הדבר שיש בק"ש רמ"ה תיבות, וכדי להשלים לרמ"ח ה"ץ מסיים יי' אלהיכם אמת וחוזר ואומר עוד פעם בקול רם, ויחיד שאין ש"ץ אומר א"ל מלך נאמן.

²¹¹ עי' או"ח סי' סא סעיף א: יקרא קריאת שמע בכוונה באימה ביראה ברתת וזיע. ועי' שם במ"ב סק"ג: באופן זה שיכוין בשעה שהוא קורא את שמע לקבל עליו עול מ"ש להיות נהרג על קידוש השם המיוחד דזהו בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך. ועיי"ש סק"ד שיחשוב בלבו שיי' נתן פקודה חדשה בכל יום, ושלא תקרא ק"ש בחטיפה ובמרוצה ובעירובוב הדברים אלא במתון מלה במלה ובהפסק בין דבר לדבר כאדם הקורא צווי המלך.

ועיי"ש סעיף ד': נוהגים לקרות פסוק ראשון בקול רם כדי לעורר הכוונה. ועיי"ש סק"ה נוהגים ליתן ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוון.

עי' סי' ס' סעיף ד' שלהלכה מצות צריכות כוונה, היינו שכדי לקיים מצוה בן אדם צריך לכוון שהוא עושה מצוה, ועי' מ"ב שם סק"ח שאם לא כוון לאת ידי חובתו בעשית המצוה לא יצא וצריך לחזור ולעשותה ואפילו אם ספק אם כוון צריך לחזור, ועיי"ש סק"י דהיינו דווקא במצות מן התורה אבל במצוה דרבנן לא חוזר, ועיי"ש עוד דמה דמצרכינן ליה לחזור ולעשות המצוה היינו במקום שיש לתלות שעשייה הראשונה לא היתה לשם מצוה כגון בתקיעה שהיתה להתלמד או בק"ש שהיתה דרך לימודו וכדומה אבל אם קורא ק"ש כדרך שאנו קורין בסדר תפילה וכן שאכל מצה או תקע ונטל לולב אע"פ שלא כיון לצאת יצא שהרי משום זה עושה כדי לצאת אע"פ שאינו מכיון, ור"ל היכא שמוכח לפי הענין שעשייתו הוא כדי לצאת אע"פ שלא כיון בפירוש יצא אבל בסתמא בודאי לא יצא, וכ"ז לענין בדיעבד אבל לכתחילה ודאי צריך ליזהר לכיון קודם כל מצוה לצאת ידי חובת המצוה.

עי' סי' סב סעיף ה: צריך שליח צבור להשמיע קולו בשמע ישראל כדי שישמעו הקהל וימליכו שם שמים יחד.

²¹² עי' או"ח סא סעיף יח: ידגיש יו"ד של שמע ישראל, שלא תבלע ושלא תראה אל"ף.

²¹³ עי' רמ"א סי' סא סעיף יד: יש להפסיק בפסוק ראשון בין ישראל ליי' ובין אלקינו ליי' השני כדי שיהא נשמע שמע ישראל כי יי' שהוא אלהינו הוא יי' אחד, ויש להפסיק מעט בין אח דלברוך כי עיקר קיבול מלכות שמים הוא בפסוק הראשון.

בלחש – ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד²¹⁴:
²¹⁵ וְאֶהְיֶה אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל יְמֵי חַיֶּיךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצִוֶּה הַיּוֹם עָלֶיךָ לְבָבְךָ²¹⁶: וְשָׁנַנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ
וּבְלִכְתְּךָ בַּדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ: וְקִשְׁרָתָם²¹⁹ לְאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיוּ לְטַטְפַּת בֵּין עֵינֶיךָ:
וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ²²⁰:
וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּ תִּשְׁמָעוּ אֶל מְצֻוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצִוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם²²¹ לְאֶהְיֶה אֵת יְיָ
אֱלֹהֵיכֶם וְלַעֲבֹדוֹ בְּכָל יְמֵי חַיֶּיכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מִטֶּר אֶרְצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֶה וּמִלְקוֹשׁ
וְאִסְפַּת דָּגָנְךָ וְתִירְשְׁךָ וְיִצְהַרְךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב וּפֶשֶׂדֶךָ לְבִהְמֹתֶיךָ וְאָכְלֹת וְשִׁבְעָתָ: הִשְׁמָרוּ לָכֶם
פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסָרְתֶם וַעֲבַדְתֶּם²²² אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה²²³ אַף יְיָ
בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטֶּר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְאֲבַדְתֶּם וּמָהְרָה מֵעַל
הָאָרֶץ הַטְּבָחָה אֲשֶׁר יְיָ נָתַן לָכֶם: וְשָׁמַתָּ וְאֶת דְּבָרֵי אֱלֹהֵי עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם
וּקִשְׁרָתָם²²⁴ וְאֶתם לְאוֹת עַל יָדְכֶם וְהָיוּ לְטַטְפַּת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמְדַתְּם וְאֶת בְּנֵיכֶם
לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ בַּדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ: וּכְתַבְתֶּם עַל מְזוּזֹת בֵּיתְךָ
וּבְשַׁעְרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָשָׁבַע²²⁵ יְיָ לְאַבְרָהָם לְתֵת לָהֶם
בְּיָמֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

- מאיר הסידור -

²¹⁴ ע"י פסחים נו ע"ב: אמר רבי שמעון בן לקיש, ויקרא יעקב אל בניו, ויאמר האספו ואגידה לכם. ביקש יעקב לגלות לבניו קץ
הימין, ונסתלקה ממנו שכונה. אמר שמא חס ושלום יש במטתי פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו. אמרו
לו בניו, שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו
ואמר, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמרי רבנן היכי נעביד, נאמרוהו, לא אמרו משה רבינו. לא נאמרוהו, אמרו יעקב. התקינו
שהיו אומרים אותו בחשאי. ע"י או"ח סי' סא סעיף יג: אחר פסוק ראשון צריך לומר ברוך שם כבוד
מלכותו לעולם ועד בחשאי.

מי שלא אמר ברוך שם לא מחזירים אותו (ביה"ל שם ד"ה אחר)

²¹⁵ ע"י פסחים נו ע"א: תנו רבנן כיצד היו כורכין את שמע אומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ולא היו
מפסיקין דברי רבי מאיר. פי' רש"י: ולא היו מפסיקין - בין אחד לואהבת אף על פי דצריך להאריך באחד,
ולאפסיק בין קבלת מלכות שמים לדברים אחרים, שכל אחד מקבל עליו ואומר אחד הוא אלהינו בפסוק ראשון,
ופסוק שני לשון צוואה היא.

ע"י או"ח סי' סא סעיף יד: צריך להפסיק מעט בין לעולם ועד לואהבת כדי להפסיק בין קבלת
עול מלכות שמים לשאר מצות.

²¹⁶ ע"י ברכות טו ע"ב: תני רב עובדיה קמיה דרבא ולמדנתם שיהא למודך תם שיתן ריוח בין הדבקים.
עני רבא בתריה, כגון על לבבך, על לבבכם, בכל לבבך, בכל לבבכם, עשב בשדך, ואבדתם מהרה, הכנף
פתיל, אתכם מארץ. פי' רש"י: בין הדבקים - תיבות המדובקות זו בזו, אם אינך מפרידן כשהתיבה השניה
מתחלת באות שהתיבה שמלפניה נגמרת הוא קורא אותן שתי אותיות באות אחת, אם אינו מתעסק ליתן
ריוח ביניהן כדמפרש רבא. ע"י או"ח סי' סא סעיף כ: צריך ליתן ריוח בין תיבה שתחילתה כסוף
תיבה שלפניה, כגון: בכל לבבך.

²¹⁷ ע"י או"ח סי' סא סעיף יח: ידגיש יר"ד דוהיו, דלא לשתמע והאו.

²¹⁸ ע"י פסחים נו ע"א. ע"י או"ח סי' סא סעיף טו: צריך להפסיק בין היום על לבבך, שלא יהא
נראה היום ולא למחר.

²¹⁹ ע"י ב"י כד ד: כשמגיע לוקשרתם צריך נמי לאחוז תפילין. כשיאמר וקשרתם לאות על ידך
ימשמש בתפילין של יד, וכשיאמר: והיו לטוטפות בין עיניך ימשמש בש"ר (או"ח סא כה).

²²⁰ ע"י ברכות יג ע"א: אמר רבי יהושע בן קרחה למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע כדי
שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך מקבל עליו עול מצות, והיה אם שמוע לויאמר
שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום ובין בלילה ויאמר אינו נוהג אלא ביום בלבד.

²²¹ ע"י לעיל הערה 218.

²²² צריך בכל אל"ף שאחר מ"ם להפסיק ביניהם, כגון: ולמדנתם אותם וכו' (או"ח סי' סא סעיף
כה).

²²³ ע"י או"ח סי' סא סעיף יט: צריך ליתן ריוח בין וחרה לאף, דלא לשתמע וחרף.

²²⁴ ע"י לעיל הערה 219.

²²⁵ ע"י או"ח סי' סא סעיף טז: צריך להפסיק בין נשבע ל"י, כדי להטעים יפה העי"ן שלא תהא
נראית כה"א.

²²⁶ וַיֹּאמֶר יְיָ אֵל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִית
עַל בִּגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתַנּוּ עַל צִיצִית הַכֹּהֵן וּפְתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם
אוֹתוֹ ²²⁷ וּזְכַרְתֶּם ²²⁸ אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ ²²⁹ וַעֲשִׂיתֶם וְאַתֶּם וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶּם וְאַחֲרֵי
עֵינֵיכֶם וְאֲשֶׁר אַתֶּם זִנִּים וְאַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ ²³⁰ וַעֲשִׂיתֶם וְאַתֶּם כָּל מִצְוֹתַי וְהָיִיתֶם קְדוֹשִׁים
לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְאֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם מִצְרַיִם לְהָיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים וְאֲנִי
יְיָ אֱלֹהֵיכֶם. אָמֵן:

הש"ץ חוזר ואומר ²³¹:

יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אָמֵן:

וַיֵּצֵא וְנָכוֹן וְקִים וְיִשָּׁר וְנֶאֱמָן וְאֶחָב וְחָבִיב וְנֶחֱמַד וְנָעִים וְנוֹרָא וְנֶאֱדִיר וְנֶמְתָּק וְנֶמְקָל
וְנוֹב וְנוֹפֵחַ ²³² הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: אָמֵן. אֱלֹהֵי עוֹלָם מְלַכְנוּ. צוּר יַעֲקֹב מִגֵּן יִשְׁעָנוּ.
לְדֹר וָדֹר הוּא קָיָם וְשָׁמוֹ קָיָם. וְכִסְאוֹ נָכוֹן. וּמַלְכוּתוֹ וְאַמּוֹנָתוֹ לְעֵד קָיָמָה: וְדָבָרָיו חַיִּים וְקָיָמִים.
נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לְעֵד וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים ²³³. עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ. עַל בְּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ. וְעַל
כָּל דּוֹרוֹת זְרַע יִשְׂרָאֵל עַדְכֶּיךָ:

עַל הָרֵאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים. דָּבָר טוֹב וְקִים לְעוֹלָם וָעֶד. אָמֵן וְאַמּוֹנָה. חֵק וְלֹא
יַעֲבֹר. אָמֵן. שְׂאֵתָה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. מְלַכְנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ. גּוֹאֲלֵנוּ גּוֹאֵל
אֲבוֹתֵינוּ. יוֹצֵרֵנוּ צוּר יִשׁוּעָתָנוּ. פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מִעוֹלָם שְׁמֶךָ. אֵין אֱלֹהִים זוּלָתְךָ: עֲזֹרָת
אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מִעוֹלָם. מִגֵּן וּמוֹשִׁיעַ לְבָנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם כָּל דּוֹר וָדֹר. בְּרוּם עוֹלָם מוֹשֶׁכְךָ.
וּמְשַׁפְּטִיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אֶרֶץ: אֲשֶׁרִי אִישׁ שִׁישְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יֵשִׁים עַל
לְבוֹ: אָמֵן. אַתָּה הוּא אֲדוֹן לְעַמְּךָ. וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לְרִיב רִיבָם: אָמֵן. אַתָּה הוּא רֹאשׁוֹן וְאַתָּה
הוּא אַחֲרוֹן. וּמִכָּל־עֲדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ: מִמִּצְרַיִם גְּאֻלָּתָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ. וּמִבֵּית
עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. כָּל בְּכוֹרֵיהֶם הִרְגָתָ. וּבְכוֹרְךָ גְּאֻלָּתָ. וַיִּם סוֹף בְּקָעָתָ. וַיִּדִּים טַבַּעְתָּ. וַיִּדִּים
הַעֲבֵרָתָ. וַיִּכְסּוּ מַיִם צָרִיהֶם. אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתֵר: עַל זֹאת שִׁבְּחוּ אֱהוֹבִים וְרוֹמְמוֹ אֵל. וְנָתַנּוּ
יְדִידִים זְמִירוֹת שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקָיָם: קֹם וְנִשְׂא. גְּדוֹל
וְנוֹרָא. מְשֻׁפָּל גָּאִים. וּמִגְּבִיהַ שְׁפָלִים. מוֹצִיא אֲסִירִים. וּפּוֹדֶה עֲנָוִים. וְעוֹזֵר דָּלִים. וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ
בְּעֵת שְׁנֵעַם אֱלֹיו:

- מאיר הסידור -

²²⁶ עי' מג"א סי' ס סק"א (הובא במ"ב): כשיגיע לפ' ציצית יקחם גם ביד ימין ויביט בהם ויהיו
בידו עד שיגיע לנאמנים ונחמדים לעד ואז ינשק הציצית ויסירם מידו. והוא מב"י כד ד.

²²⁷ עי' אר"ח סי' ס סעיף ד: יש נוהגין להסתכל בציצית כשמגיעים לוראיתם אותו (במדבר טו
לט) וליתן אותם על העינים, ומנהג יפה הוא וחבובי מצוה: הגה - גם נוהגים קצת, לנשק הציצית
בשעה שרואה בהם, והכל הוא חיבוב מצוה. ב"י שם.

²²⁸ עי' אר"ח סי' ס סעיף יז: צריך להתיז זי"ן של וזכרתם.

²²⁹ עי' לעיל הערה 205 וכאן שבת ששקולה כנגד כל המצות.

²³⁰ עי' אר"ח סי' ס סעיף יז: צריך להתיז זי"ן של תזכרו, דלא לשתמע תשקרו או תשכרו, והיו
כעבדים המשמשים על מנת לקבל פרס.

²³¹ עי' לעיל הערה 210.

²³² ותמצא כאן ט"ו תיבות כל אחת מתחלת בוי"ו כנגד ט"ו שיר המעלות שאמר דוד. וכנגד ט"ו
מעלות הסדורים בהגדת פסח. וכנגד ט"ו מעלות שבמקדש שעולים מעזרת הנשים לעזרת ישראל
(אבודרהם).

²³³ עי' לעיל הערה 226.

²³⁴ תְּהִלּוֹת לֹאֵל עֲלִיּוֹן. בְּרוּךְ הוּא וּמְבָרֵךְ. מִשֶּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָךְ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה. וְאָמְרוּ כָלָם: מִי כְמוֹכָה בְּאֱלִים יי. מִי כְמוֹכָה נֶאֱדָר בְּקֶדֶשׁ. נוֹרָא תְּהִלָּת. עֲשֵׂה פֶלֶא: שִׁירָה חֲדָשָׁה שֶׁבָחוּ גְּאוּלִּים לְשִׁמְךָ עַל שְׁפַת הַיָּם. יַחַד כָּלָם הוֹדּוּ וְהִמְלִיכוּ וְאָמְרוּ: יי יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: צוּר יִשְׂרָאֵל. קוֹמָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל. וּפְדֵה כְּנָאֲמֶךָ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל. גְּאֻלָּנוּ יי צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: בְּרוּךְ אַתָּה יי. גְּאֻל יִשְׂרָאֵל.²³⁵

²³⁶

²³⁷ אֲדֹנֵי שְׁפַתִּי תִפְתַּח וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ:
²³⁸ בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם²⁴⁰ אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב²⁴¹ הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֲלִיּוֹן גּוֹמֵל חֲסִדִּים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל זוֹכֵר חֲסִדֵּי אֲבוֹת וּמְבִיא גּוֹאֵל לְבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה.²⁴²

- מאיר הסידור -

²³⁴ עי' מ"ב (סי' צה סק"ג): מהר"ל היה נוהג לעמוד בשחרית לתפילת י"ח מתי שהתחיל הש"ץ תהלות לאל עליון.

²³⁵ עי' מ"ב סו סקנ"ו: יכוין לסיים עם הש"ץ בשוה [גאל ישראל], ואז אינו מחוייב לענות אמן או שיתחיל שמ"ע מעט קודם הש"ץ, דהיינו הפסוק יי שפתי וגו'.

²³⁶ עי' אר"ח סי' צ סעיף ט: ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הצבור. ז"ל המ"ב סקכ"ח: מפני שאין הקב"ה מואס בתפלת הצבור, ואפילו היה בהם חוטאים לא ימנע מלהתפלל עמהם. וכו' תפלה בצבור הוא תפלת י"ח דהיינו שיתפללו עשרה אנשים שהם גדולים ביחד ולא כמו שחושבין ההמון שעיקר להתפלל בעשרה הוא רק לשמוע קדיש וקדושה וברכו ולכן אינם מקפידין רק שיהיו י' בבהכ"נ וזהו טעות ולכן חוב על האדם למהר לבוא לבהכ"נ כדי שייגיע להתפלל י"ח בצבור. עי' תענית ח ע"א: אמר רבי אמי אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו שנאמר נשא לבבנו אל כפים [איני והא] אוקים שמואל אמורא עליה ודרש ויפתוהו בפייהם ובלשונם יזבבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בביתו ואף על פי כן והוא רחום יכפר עון וגו' לא קשיא כאן ביחיד כאן בצבור, ע"כ. היינו שצריכים כוונה שלמה כדי שהתפילה יתקבל, אבל בצבור זה מתקבל בכל אופן.

²³⁷ עי' ברכות ד ע"ב: שחרית היכי מצי סמך והא אמר רבי יוחנן בתחלה אומר יי שפתי תפתח ולבסוף הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי אלא התם כיון דתקינן רבנן למימר יי שפתי תפתח כתפלה אריכתא דמיא.

²³⁸ עי' אר"ח סי' צח סעיף א: המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו ויחשוב כאלו שכינה כנגדו וכו' ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה ישתוק עד שתתבטל המחשבה וצריך שיחשוב בדברים המכניעים הלב ומכוונים אותו לאביו שבשמים ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש: הגה ויחשוב קודם התפלה מרוממות האל יתעלה ובשפלות האדם ויסיר כל תענוגי האדם מלבו.

אמר רב יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות, אלא באמצעיות, דאמר רבי חנינא ראשונות דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו, אמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס מרבו, אחרונות דומה לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו (ברכות לד ע"א אר"ח קיב סעיף א').

עי' מגילה דף יז ע"ב: מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים תיקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר תנו רבנן מנין שאומרים אבות שנאמר הבו לי בני אלים. לענין חזרת הש"ץ.

עי' אר"ח סי' קכד: סעיף א: לאחר שסיימו הצבור תפלתן יחזור ש"צ התפלה שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר ויוצא בו וצריך אותו שיוצא בתפלת ש"צ לכוין לכל מה שאומר ש"צ מראש ועד סוף ואינו מפסיק ואינו משיח ופוסע ג' פסיעות לאחריו כאדם שמתפלל לעצמו.

עי' מ"ב סק"א: אבל הבקי אינו יוצא אפילו בדיעבד בתפלת הש"ץ. ואפילו בשאינו בקי אינו יוצא כ"א ביש עשרה בבהכ"נ. ושם סק"ב: וצריך שיבין בלשה"ק דאל"כ לא מהני אף ששומע מש"ץ כל תיבה, אבל המתפלל בעצמו בלשה"ק אפילו אם אינו מבין הלשון יצא. ושם סק"ג: אסור לענות ברוך הוא וברוך שמו אבל אמן על כל ברכה צריך לענות.

ועי' שם סעיף ג: קהל שהתפללו וכלם בקיאים בתפלה אעפ"כ ירד ש"צ וחוזר להתפלל כדי לקיים תקנת חכמים: הגה ואם יש יחידים בקהל שמאריכין בתפלתן אין לש"צ להמתין עליהם אפי' היו חשובי העיר. ועיי"ש במ"ב סק"ג, שכ"ז שיש עשרה לא צריכים עוד, אבל זה בדווקא שהתפללו במהירות מספיק שאפשר להתפלל כהוגן.

ועי' שם סעיף ד: כשש"צ חוזר התפלה הקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכות שמברך החזן ולענות אמן, ואם אין ט' מכוונים לברכותיו קרוב להיות ברכותיו לבטלה, לכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין ט' זולתו ויכוין לברכת החזן. הגה: ו"א שכל העם יעמדו כשחוזר הש"צ התפלה. ועי' מ"ב סק"ט: יתנה הש"ץ בינו לבין עצמו בחזרת התפילה שא"ל יענו תשעה אמן אחריו ויכונו לברכותיו שיהא התפילה ההיא בתורת נדבה. ועי' סעיף י"י: על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום אומר ברוך הוא וברוך שמו. ועי' מ"ב סק"א: שאם רוצה לצאת ידי חיוב ברכה לא לומר. ועי' סעיף ו': ויענו אמן אחר כל ברכה בין אותם שיצאו ידי תפלה בין אותם שלא יצאו ובכוונה שיכוין בלבם אמת היא הברכה שביד המברך ואני מאמין בזה. ועי' מ"ב סק"ה: שבברכה של תפילה שאינה של הודעה צריך לכוון גם כן ויהי רצון שיחונן לנו גם כן. סעיף ז': לא ישיח שיחת חולין בשעה שש"צ חוזר התפלה ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערים בו: הגה וילמד בניו הקטנים שיענו אמן כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא.

סעיף ח': לא יענה אמן חטופה דהיינו כאילו האלף נקודה בחטף וכן שלא יחטוף וימהר לענות אותו קודם שייסיים המברך וכן לא יענה אמן קטופה דהיינו שמחסר קריאת הנ"ן ואינו מוציאה בפה שתהא נכרת (גם לא יפסיק באמצע המלה) ולא יענה אמן יתומה דהיינו שהוא חייב בברכה אחת וש"צ מברך אותה וזה אינו שומעה אע"פ שיודע איזו ברכה מברך הש"צ מאחר שלא שמעה לא יענה אחריו אמן דהוי אמן יתומה: הגה ויש מחמירין דאפילו אינו מחויב באותה ברכה לא יענה אמן אם אינו יודע באיזה ברכה קאי ש"צ דזה נמי מקרי אמן יתומה, ולא ימתין עם עניית האמן אלא מיד שכלה הברכה יענה אמן. ולא יענה אמן קצרה אלא ארוכה קצת כדי שיוכל לומר אל מלך נאמן ולא יאריך בה יותר מדאי לפי שאין קריאת התיבה נשמעת כשמאריך יותר מדאי: סעיף יב: העונה אמן לא יגביה קולו יותר מהמברך.

עי' אר"ח קיג סעיף א: אלו ברכות ששוחין בהם באבות תחלה וסוף ובהודאה תחלה וסוף. ועי' ש"ס סעיף ד: המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה. ולא יכרע באמצע מתניו וראשו ישאר זקוף אלא גם ראשו יכוף כאגמון [גיבנת?]. וסעיף ה: ולא ישחה כל כך עד שיהיה פיו כנגד חגור של מכנסים ואם הוא זקן או חולה ואינו יכול לשחות עד שיתפקקו כיון שהרכין (פי' שהשפיל) ראשו דיו מאחר שניכר שהוא חפץ לכרוע אלא שמצער עצמו. סעיף ו': כשהוא כורע יכרע במהירות בפעם אחת וכשהוא זקוף בנחת ראשו תחילה ואח"כ גופו שלא תהא עליו כמשאוי. סעיף ז': כשכורע כורע בברוך וכשזקוף זקוף בשם. מ"ב סק"ב: כשאומר ברוך יכרע בברכיו וכשאומר אתה ישחה עד שיתפקקו החוליות, וכשאומר מודים יכרע ראשו וגופו כאגמון בבית אחת, ויעמוד כך בשחיה עד י"י ואז יזקוף.

עי' תוס' ברכות מ ע"ב ד"ה אמר אביי: כל ברכה שאין בה מלכות שמים אינה ברכה וכו' וברכות של שמונה עשרה אין בהן מלכות וכו' אבל אלהי אברהם הוי כמו מלכות דאברהם אבינו המלך הקב"ה על כל העולם.

עי' מגילה (יח ע"א): מכאן ואילך (אחרי תקנת י"ח של אנשי כנסת הגדולה) אסור לספר בשבחו של הקדוש ברוך הוא, דאמר רבי אלעזר מאי דכתיב מי ימלא גבורות י"י ישמיע כל תהלתו, למי נאה למלא גבורות י"י, למי שיכול להשמיע כל תהלתו.

עי' ברכות (לג ע"ב): ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא אמר הא"ל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעוז והיראי החזק והאמיץ והודאי והנכבד, המתין לו עד דסיים, כי סיים אמר ליה סיימתיהו לכולהו שבחי דמרך, למה לי כולי האי, אנן הני תלת דאמרין אי לאו דאמרניהו משה רבינו באורייתא ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקניניהו בתפלה לא הוינן יכולין למימר להו, ואת אמרת כולי האי ואזלת, משל למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו. ועי' אר"ח סי' קיג סעיף ט: אין להוסיף על תאריכו של הקב"ה יותר מהאל הגדול הגבור והנורא ודוקא בתפלה מפני שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים אבל בתחנונים או בקשות ושבחים שאדם אומר מעצמו לית לן בה ומכל מקום נכון למי שירצה להאריך בשבחי המקום שיאמר אותו בפסוקים.

עי' יומא (סט ע"ב) אמר רבי יהושע בן לוי למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה, אתא משה אמר הא"ל הגדול הגבור והנורא, אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו, לא אמר נורא, אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו, לא אמר גבור, אתו אינהו ואמרו אדרבה זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים, ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות

עי' זהר ח"ב רסא ע"א ותיקו"ז קמב ע"ב.

בעשיית זכרנו לחיים. מלך חפץ בחיים. וכתבנו בספר החיים. למענך אלהים חיים:²⁴³
 מלך עוזר ומושיע ומגן: ברוך אתה יי. מגן אברהם:²⁴⁴
 אתה גבור לעולם אדני. מחיה מתים אתה רב להושיע:²⁴⁵
 בקיץ – מוריד הטל:²⁴⁶

בחורף – משיב הרוח ומוריד הגשם:²⁴⁷
 מכלכל חיים בחד. מחיה מתים ברחמים רבים. סומך נופלים. ורופא חולים ומתיר
 אסורים. ומקים אמונתו לישני עפר. מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך. מלך ממית ומחיה
 ומצמיח ישועה:

בעשיית – מי כמוך אב הרחמים. זוכר יצוריו לחיים ברחמים:²⁴⁸
 ונאמן אתה להחיות מתים. ברוך אתה יי. מחיה המתים:²⁴⁹
 קדושה בחזרת הש"ץ:²⁵⁰

- מאיר הסידור -

²⁴³ עי' א"ח סי' תקפ"ב סעיף ה: אם לא אמר: זכרנו, ומי כמוך, אין מחזירין אותו: הגה - אפילו
 לא עקר רגליו עדיין, רק שסיים אותה ברכה, וה"ה אם לא אמר: וכתוב, ובספר, נמי דינא הכי.
 עי' תוספות ברכות דף לד ע"א ד"ה אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות -
 פי' ר"ח ורבינו האי דוקא ליחיד אבל צרכי צבור שואלין ולכך אנו אומרים זכרנו וקדוש ויעלה
 ויבא בהם ותדע דדוקא יחיד קאמר שהרי עיקר ברכות אחרונות צרכי צבור הם.
 מספכת סופרים פי"ט.

²⁴⁴ כשניצול אבהם מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מגן אברהם (שבולי הלקט).
²⁴⁵ עי' ברכות (לג ע"א) מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים, (תענית ז ע"א) משום שירידת
 הגשמים שקול כתחיית המתים. ועי' מ"ב קיד סק"א שהגשמים הם חיים לעולם כתחיית המתים.
²⁴⁶ עי' א"ח קיד א: מתחילים לומר משיב הרוח ומוריד הגשם בתפילת מוסף של י"ט אחרון
 של שמיני עצרת/שמחת תורה ואין פוסקין עד תפלת מוסף של י"ט ראשון של פסח
 ועי"ש סעיף ג: אם אמר משיב הרוח (בימות החמה) [ולא אמר ומוריד הגשם] או לא אמר
 בימות הגשמים אין מחזירין אותו, וכן בטל אם הזכירו בימות הגשמים או לא הזכירו בימות החמה
 אין מחזירין אותו: הגה ואנו בני אשכנז לא מזכירין טל לא בימות החמה ולא בימות הגשמים.
 סעיף ד: אם אמר מוריד הגשם בימות החמה מחזירין אותו וחוזר לראש הברכה ואם סיים
 הברכה חוזר לראש התפלה, ואפילו במקום שצריכים גשם בימות החמה אם הזכיר גשם במקום
 טל מחזירין אותו.

סעיף ה: בימות הגשמים אם לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו והני מילי שלא הזכיר טל אבל
 אם הזכיר טל אין מחזירין אותו.

סעיף ו: במה דברים אמורים שמחזירין אותו כשלא אמר בימות הגשמים מוריד הגשם היינו
 כשסיים כל הברכה והתחיל ברכה שאחריה ואז חוזר לראש התפלה אבל אם נזכר קודם שסיים
 הברכה יאמר במקום שנזכר ואפילו אם סיים הברכה ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש א"צ לחזור
 אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה:

סעיף ח: בימות החמה אם נסתפק אם הזכיר מוריד הגשם אם לא עד ל' יום בחזקת שהזכיר
 הגשם וצריך לחזור:

סעיף ט: אם ביום ראשון של פסח אומר ברכת אתה גבור עד מוריד הטל צ' פעמים כנגד ל' יום
 שאומר אותו ג' פעמים בכל יום משם ואילך אם אינו זוכר אם הזכיר גשם הרי הוא בחזקת שלא
 הזכיר גשם ואינו צריך לחזור.

²⁴⁷ עי' אג"מ א"ח ח"ד סי' מ שהנוסח עם קמץ, ועי' תשובות והנהגות ח"א סי' פא שזה עם
 סגול.

²⁴⁸ עי' לעיל הערה 243.

²⁴⁹ ומנין שאומרים גבורות שנאמר הבו ל"י כבוד ועוז (מגילה יז ע"ב). כשנעקד יצחק אבינו על
 גבי המזבח ונעשה דשן והיה אפרו מושלך על הר המוריה מיד הביא עליו הקב"ה טל והחיה אותו
 לפיכך אמר דוד כטל חרמון שיוורד על הררי ציון וגו' כטל שהחיה בו יצחק אבינו מיד פתחו מלאכי
 השרת ואמר ובא"י מחי המתים (שבולי הלקט).

²⁵⁰ עי' פרקי היכלות רבתי (פ"י סי' ה - פ"א סי' א) [בשעת אמירת הקדושה] שאו עיניכם
 לרקיע כנגד בית תפלתכם בשעה שאתם אומרים קדוש קדוש קדוש יי צבאות וגו' [וגם ברוך
 כבוד], אין לי הנאה בבית עולמי שבראתי אלא בשעה שעיניכם נשואות לעיני ועיני נשואות
 לעיניכם בשעה שאתם אומרים לפני קדוש קדוש קדוש. ועי' מדרש תנחומא (צו יג): ובשמים

²⁵¹ נִקְדָּשׁ אֶת שְׁמֶךָ בְּעוֹלָם. בְּשֵׁם שְׁמִקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בְּשָׁמִי מְרוֹם. כְּכַתוּב עַל יָד
נְבִיאֶךָ: וְקָרָא זֶה אֵל זֶה וְאָמַר:
קו"ח - קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
חזן - לְעֲמֻתָּם בְּרוּךְ יְאֻמְרוּ:
קו"ח - בְּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ:
חזן - וּבְדַבְרֵי קִדְשְׁךָ כְּתוּב לְאֹמַר:
קו"ח - יִמְלֶךְ יְיָ לְעוֹלָם. אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר. הִלְלוּהָ:
לחזן - לְדֹר וָדֹר נִגִּיד גְּדֻלָּתְךָ וּלְנִצָּחַת נִצְחִים קִדְשָׁתְךָ נִקְדִּישׁ. וְשִׁבְחֶךָ אֱלֹהֵינוּ מִפְּנֵינוּ
לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקְדוֹשׁ אַתָּה:
בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בְּעִשְׂיִית הַמֶּלֶךְ) ²⁵² הַקְּדוֹשׁ:
²⁵³ אַתָּה קְדוֹשׁ וְשְׁמֶךָ קְדוֹשׁ וְקְדוּשִׁים בְּכָל יוֹם יְהִלְלוּךָ סֶלָה: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. הָאֵל
(בְּעִשְׂיִית הַמֶּלֶךְ) הַקְּדוֹשׁ ²⁵⁴:
אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת. וּמְלַמֵּד לְאִנּוּשׁ בִּינָה:
[בְּמוֹצַ"שׁ ²⁵⁵: אַתָּה חוֹנֵנֵתָנוּ לְמַדָּע תּוֹרָתְךָ. וְתִלְמִדְנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנְךָ. וְתִבְדֹּל יְיָ
אֱלֹהֵינוּ בֵּין קֶדֶשׁ לְחָל. בֵּין אֹרֶךְ לְחֹשֶׁךְ. בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים. בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשִׁשֶּׁת יָמֵי
הַמַּעֲשֶׂה. אֲבִינוּ מְלַכְנוּ הַחַל עָלֵינוּ הַיָּמִים הַבָּאִים לְקִרְאָתְנוּ לְשָׁלוֹם. חֲשׂוֹכִים מְכַל חֲטָא.
וּמְנַקִּים מְכַל עוֹן. וּמְדַבְּקִים בִּירְאָתְךָ:]
חֲנֻנִי ²⁵⁶ מֵאֲתֶךָ דַּעַת בִּינָה וְחֵשֶׁבֶל בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. חוֹנֵן הַדַּעַת: ²⁵⁷
הַשִּׁיבֵנוּ אֲבִינוּ לְתוֹרָתְךָ. וְקַרְבֵּנוּ מְלַכְנוּ לְעִבּוּדֶיךָ וְחַזְרֵנוּ בְּתִשְׁבּוּכָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. הַרּוּצָה בִּי ²⁵⁸ תִּשְׁבּוּכָה ²⁵⁹:

יעופף וכי בכנפים מעופף אלא מכאן תקנו זכרונם לברכה לעוף אדם על רגליו בשעה שאומר שליח
צבור קק"ק י"י צבאות.

²⁵¹ עי' אר"ח סי' קכה סעיף א: אין הצבור אומרים עם ש"ץ נקדישך אלא שותקין ומכונין למה
שש"צ אומר עד שמגיע לקדושה ואז עונים הציבור קדוש. (וכן נפסק במ"ב סק"ב). ועי' מ"ב סק"ג
שחייבים לומר קדוש וברוך יחד עם הציבור, ואם אמר קודם, צריך לומר עוד פעם.
ועי' אר"ח סעיף ב: טוב לכוין רגליו בשעה שאומר קדושה עם שליח ציבור: הגה ויש לישא
העינים למרום בשעה שאומרים קדושה וכן מנענעים גופן ונושאים אותו מן הארץ ואין לדבר
באמצע הקדושה. ומי שאמר סדר קדושה ובא לבהכ"נ ומצא צבור עונין קדושה חוזר ועונה עמהם.
ועי' מ"ב סק"ד: וצריך לכוין ביותר בקדושה לקדש את השם ית' ובזכות זה ישרה עליו הש"י
קדושה מלמעלה ויכוין לקיים הפסוק ונקדשתי בתוך בני ישראל. ועיי"ש סק"ו שהעיניים יהיו
פתוחות. סק"ז: שירים גופו ועקבו למעלה בברוך וימלוך כמו בקדוש.
ועיי"ש ביה"ל ד"ה אלא שותקין - שכדאי שהש"ץ יתחיל קדוש וברוך לפני שהציבור מסיימים
כדי שגם הוא יאמר עם הצבור.

²⁵² ומנין שאומרים קדושות שנאמר הבו לי"י כבוד שמו השתחוו לי"י בהדרת קדש (מגילה יז
ע"ב).

²⁵³ כשבא יעקב אבינו ופגע בשערי שמים והקדיש שמו של הקב"ה מיד פתחו מלאכי השרת
ואמר בא"י האל הקדוש (שבולי הלקט ענין תפילה יח).

²⁵⁴ אומרים הבדלה בחונן הדעת ואם טעה ולא הבדיל משלים תפלתו ואינו חוזר מפני שצריך
להבדיל על הכוס ואם טעם קודם שהבדיל על הכוס צריך לחזור ולהבדיל בתפלה (רצד א). ואפילו
אם הבדיל על הכוס מקודם (מ"ב סק"א).

²⁵⁵ עי' מ"ב קטו סק"א שיש מח' אם לורמ וחננו ואין הכרעה.

²⁵⁶ עי' שו"ע אורח חיים סימן קטו: מפני שמותר האדם מן הבהמה היא הבינה והשכל קבעו
ברכת אתה חונן ראש לאמצעיות שאם אין בינה אין תפלה. כתוב (ירושלמי ברכות דף לט ע"ב)
טעם שקבעו הבדלה בחונן הדעת - אם אין דעה הבדלה מניין. מה ראו לומר בינה אחר קדושה
שנאמר והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו וסמין ליה וידעו תועי רוח בינה (מגילה
יז ע"ב). כשבא פרעה להמליך את יוסף על מצרים בדקו אם היה יודע בשבעים לשון בא גבריאלי
ולמדו שבעים לשון מיד פתחו מלאכי השרת פיהם ואמר בא"י חונן הדעת (שבולי הלקט).

סֶלַח לָנוּ אֲבִינוּ בִּי חֲטָאנוּ. מִחַל לָנוּ מַלְכֵנוּ בִּי פִשְׁעֵנוּ. בִּי מוֹחַל וְסוֹלֵחַ אֶתָּה. בְּרוּךְ
אֶתָּה יְיָ. חֲנוּן הַמִּרְכָּה לְסֶלַח²⁶⁰:

רָאָה נָא²⁶¹ בְּעֵינֵינוּ. וְרִיבָה רִיבֵנוּ. וְגַאֲלָנוּ מִהֶרֶה לְמַעַן שְׂמִיךְ. בִּי גּוֹאֵל חֹזֵק אֶתָּה. בְּרוּךְ
אֶתָּה יְיָ. גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל²⁶²:

בַּתְּעִנִּית צָבוּר אוֹמֵר הַשֵּׁץ עֲנֵנוּ:

עֲנֵנוּ יְיָ עֲנֵנוּ בְּיוֹם צוֹם תְּעִנִּיתֵנוּ בִּי בְצָרָה גְדוֹלָה אֲנַחְנוּ. אֵל תִּפֶּן אֵל רִשְׁעֵנוּ. וְאֵל
תִּסְתַּר פְּנֵיךְ מִפָּנֵינוּ. וְאֵל תִּתְּעַלֵּם מִתַּחַנְתָּנוּ. הִיָּה נָא קָרוֹב לְשׁוֹעֲתֵנוּ. יְהִי נָא חֶסֶדְךָ לְנַחֲמָנוּ.
טָרֵם נִקְרָא אֵלֶיךָ עֲנֵנוּ. בְּדָבָר שְׁנֹאמֵר. וְהִיָּה טָרֵם יִקְרָא וְאֵנִי אֶעֱנֶה. עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וְאֵנִי
אֶשְׁמָע: בִּי אֶתָּה יְיָ הָעוֹנָה בְּעֵת צָרָה. הוֹדָה וּמָצִיל בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה: בְּרוּךְ אֶתָּה יְיָ.
הָעוֹנָה בְּעֵת צָרָה²⁶³:

רַפָּאנוּ יְיָ וְנִרְפָּא. הוֹשִׁיעֵנוּ וְנוֹשְׁעָה בִּי תַחֲלִתֵנוּ אֶתָּה. וְהַעֲלֵה רַפּוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל
מִכּוֹתֵינוּ. בִּי אֵל מֶלֶךְ רּוֹפֵא נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אֶתָּה²⁶⁴. בְּרוּךְ אֶתָּה יְיָ. רּוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל²⁶⁵:
בְּרַךְ עֲלֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת וְאֶת כָּל מִינֵי תְבוּאָתָה לְמוֹכָהּ. וְתֵן (בְּקִיץ –
בְּרֶכֶה) (בַּחֹרֶף – טַל וּמָטָר לְבִרְכָּה)²⁶⁶ עַל פְּנֵי הָאָדָמָה וְשִׁבְעֵנוּ מִטּוֹבָךְ²⁶⁷. וּבְרַךְ שְׁנֵתֵנוּ
בְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת. בְּרוּךְ אֶתָּה יְיָ. מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים²⁶⁸:

²⁵⁸ דגש או רפה ??

²⁵⁹ עי' מגילה (דף יז ע"ב) מה ראו לומר תשובה אחר בינה דכתיב ולבבו יבין ושב. כשעשה
ראובן מעשה בלהה פילגש אביו נקנסה עליו מיתה מיד חזר בתשובה דכתיב וישב ראובן אל הבור
אמר ר' יוחנן שחזר בתשובה וחי דכתיב יחי ראובן ואל ימות וגו' מיד פתחו מלאכי השרת פיהם
ואמר בא"י הרוצה בתשובה (שבולי הלקט).

²⁶⁰ כשעשה יהודה מעשה תמר ואמר הוציאוה ותשרף שלחה לו הכר נא מיד הודה ואמר צדקה
ממני ונסלח לו על אותו עון מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י חנון המרבה לסלוח (שבולי
הלקט).

²⁶¹ עי' מ"ב קטז סק"א שזה עיקר הגרסא.

²⁶² מה ראו לומר גאולה בשביעית אמר רבא מתוך שעתידין ליגאל בשביעית לפיכך קבעוה
בשביעית והאמר מר בששית קולות בשביעית מלחמות במוצאי שביעית בן דוד בא מלחמה נמי
אתחלתא דגאולה היא (מגילה יז ע"ב). כשמרדו המצרים אל חיי אבותינו אמר הקב"ה לישראל
וגאלתי אתכם מיד פתחו מלאכי השרת את פיהם ואמרו בא"י גואל ישראל (שבולי הלקט).

²⁶³ @ מ"ב תקסו יד ועי' ירושלמי ברכות פ"ד מ"ג ותקסה א בשו"ע.

²⁶⁴ עי' מ"ב קטז סק"ג: ויכול להתפלל על חולים ברפאנו ויאמר רפא נא פב"פ רפואה שלמה
בתוך שאר חולי ישראל וה"מ שלא בפניו אבל בפניו א"צ להזכיר שמו. ועי' שו"ע קיט סעיף א: אם
רצה להוסיף בכל ברכה מהאמצעיות מעין הברכה מוסיף כיצד היה לו חולה מבקש עליו רחמים
בברכת רפאינו. היה צריך פרנסה מבקש עליה בברכת השנים הגה וכשהוא מוסיף יתחיל בברכה
ואח"כ מוסיף אבל לא יוסיף ואח"כ יתחיל הברכה ובשומע תפלה יכול לשאול כל צרכיו שהיא
כוללת כל הבקשות.

עי' (ברכות סוף פרק ה לד ע"א) המבקש רחמים על חבירו א"צ להזכיר שמו וז"ל הגר"א שם: כל
המבקש רחמים על חבירו אין צריך להזכיר שמו, שנאמר (במדבר יב יג) אל נא רפא נא לה, ולא
קמדכר שמה דמרים.

²⁶⁵ ומה ראו לומר רפואה בשמינית אמר רבי אחא מתוך שנתנה מילה בשמינית שצריכה רפואה
לפיכך קבעוה בשמינית (מגילה יז ע"ב). כשנצטער אברהם צער מילה בא רפאל ורפאו מיד פתחו
מלאכי השרת ומארו בא"י רופא חולים (שבולי הלקט).

²⁶⁶ עי' אר"ח קיז א: ברכת השנים צריך לומר בה בימות הגשמים ותן טל ומטר ומתחילין
לשאול מטר בחוצה לארץ בתפלת ערבית של יום ס' אחרי תקופת תשרי, ובארץ ישראל מתחילין
לשאול מליל ז' במרחשון ושואלין עד תפלת המנחה של ערב יום טוב הראשון של פסח ומשם
ואילך פוסקין מלשאול.

עי"ש סעיף ג: אם שאל מטר בימות החמה מחזירין אותו.

סעיף ד: אם לא שאל מטר בימות הגשמים מחזירין אותו אע"פ ששאל טל אבל אם שאל מטר
ולא טל אין מחזירין אותו.

תקע בשופר גדול לחרותנו. ושא נס לקבץ גליתינו. וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ. ברוך אתה יי. מקבץ נדחי עמו ישראל²⁶⁹:
השיבה שופטינו כבראשונה ויעצנו כבתולה. והסר ממנו יגון ואנחה. ומלך עלינו אתה יי לבדך בחסד וברחמים. וצדקנו במשפט. ברוך אתה יי. מלך אוהב צדקה ומשפט²⁷⁰: (בעשי"ת – המלך המשפט):
ולמלשינים אל תהי תקנה. וכל הרשעה כרגע תאבד. וכל אויבי עמך מהרה יכרתו. והודים מהרה תעקר ותשבר ותמגר ותכניע במהרה בימינו²⁷¹. ברוך אתה יי. שובר אויבים ומכניע זדים²⁷²:
על הצדיקים ועל החסידים. ועל זקני עמך בית ישראל. ועל פליטת סופריהם. ועל גרי הצדק. ועלינו. יהמו רחמיך יי אליהנו. ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת. ושים חלקנו עמם לעולם ולא גבוש פי בך בטחנו. ברוך אתה יי. משען ומבטח לצדיקים²⁷³:
ולירושלים עירך ברחמים תשוב. ותשכן בתוכה באשר דברת. ובנה אותה בקרוב בימינו בגן עולם. וכסא דוד מהרה לתוכה תבין: ברוך אתה יי. בונה ירושלים²⁷⁴:
את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח. וקרנו תרום בישועתך. כי לישועתך קוינו כל היום. ברוך אתה יי. מצמיח קרן ישועה²⁷⁵:

סעיף ה: אם לא שאל מטר ונזכר קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו ושואל בשומע תפלה: ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה אם לא עקר רגליו חוזר לברכת השנים ואם עקר רגליו חוזר לראש התפלה ואם השלים תפלתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אעפ"י שעדיין לא עקר רגליו כעקורים דמי ואם נזכר אחר שחתם שומע תפלה קודם שהתחיל רצה נראה שאומר ותן טל ומטר ואחר כך אומר רצה.

ע"י מ"ב ק"ז סק"א שזה עיקר הגרסא והאריז"ל גורס ומטובה.²⁶⁷

ומה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית אמר רבי אלכסנדר כנגד מפקיעי שערים דכתיב שבור זרוע רשע ודוד כי אמרה בתשיעית אמרה (מגילה יז ע"ב). כשזרע יצחק אבינו ומצא מאה שערים מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מברך השנים (שבולי הלפט).²⁶⁸

ומה ראו לומר קיבוץ גלויות לאחר ברכת השנים דכתיב ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא (מגילה יז ע"ב). כשבא יעקב אבינו במצרים וראה יוסף ושמעון ונתקבצו הוא ובניו כלם כאחד מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מקבץ נדחי עמו ישראל (שבולי הלפט).²⁶⁹

וכיון שנתקבצו גלויות נעשה דין ברשעים שנאמר ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגך וכתוב ואשיבה שופטך כבראשונה (מגילה יז ע"ב). כשנתנה תורה לישראל ואמר לו הקב"ה למשה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י אוהב צדקה ומשפט (שבולי הלפט).²⁷⁰

זה נוסח הרמב"ם: למלשינים אל תהי תקוה וכל האפיקורוסין כולם כרגע יאבדו ומלכות זדון תעקר ותשבר במהרה בימנו איתא בגמ' (מגילה יז ע"ב): כיון שנעשה דין מן הרשעים כלו הפושעים [בג' שלא צונזרה - המינים] וכולל זדים עמהם שנאמר ושבר פושעים יחדיו.²⁷¹

וכיון שנעשה דין מן הרשעים כלו הפושעים וכולל זדים עמהם שנאמר ושבר פושעים וחטאים יחדיו (מגילה יז ע"ב). ע"י שבולי הלפט: כאשר טבעו מצרים בים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י שובר אויבים ומכניע זדים.²⁷²

וכיון שכלו הפושעים מתרוממת קרן צדיקים דכתיב וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק וכולל גירי הצדק עם הצדיקים שנאמר מפני שיבה תקום והדרת פני זקן וסמך ליה וכי יגור אתכם גר (מגילה יז ע"ב). ע"י שבולי הלפט: כשאמר לו הקב"ה ליעקב אבינו (בראשית מו ד) ויוסף ישית ידו על עיניך, שמח ובטח על דברו של מקום, ובשעה שנפטר יעקב אבינו מן העולם, ובא יוסף ונתן שתי ידיו על עיניו, ונשקו ובכה עליו, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י משען ומבטח לצדיקים.²⁷³

והיכן מתרוממת קרנם בירושלים שנאמר שאלו שלום ירושלם ישליו אוהביך (מגילה יז ע"ב). כשבנה שלמה את בית המקדש שמיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י בונה ירושלים (שבולי הלפט).²⁷⁴

שָׁמַע קוֹלָנוּ. יְיָ אֱלֹהֵינוּ חוּם וְרַחֵם עָלֵינוּ. וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתָנוּ. כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלוֹת וְתַחֲנוּנִים אַתָּה. וּמִלְפָּנֶיךָ מִלְּפָנֵינוּ. רִיקָם אֵל תִּשְׁיָבֵנוּ.²⁷⁶ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה.²⁷⁷

תפלה לעצירת הגשמים בשומע תפלה:²⁷⁸

וְעַנְנוּ בּוֹרְאָ עוֹלָם בְּמִדַּת הַרַחֲמִים, בּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְהוֹדִיעַ גְּדֻלּוֹ וְהַדְרַת כְּבוֹדוֹ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה תֵּן טַל וּמָטָר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה, וְתִשָּׁפֶיעַ אֶת הָעוֹלָם כָּלּוֹ מְטוֹבָךְ, וּמִלֵּא יְדֵינוּ מִבְּרֻכּוֹתֶיךָ וּמַעֲשֵׂי מִתְנַת יָדְךָ, שְׁמֹר וְהַצֵּל שָׁנָה זוֹ מִכָּל דְּבַר רָע, וּמִכָּל מִינֵי מַשְׁחִית, וּמִכָּל מִינֵי פְרַעְנִיּוֹת, וְעֲשֵׂה לָּהּ תַקְוָה וְאַחֲרִית שְׁלוֹם, חוּם וְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל כָּל תְּבוֹאָתָנוּ וּפְרוֹתֵינוּ, וּבְרַכְנוּ בְּגִשְׁמֵי בְרָכָה וְנוֹכָח לַחִיִּים וְשׁוֹבֵעַ וְשְׁלוֹם, כְּשָׁנִים חַטּוֹבוֹת, וְהִסֵּר מִמֶּנּוּ דְבַר וְחָרָב וְרָעָב, וְחִיָּה רָעָה וְשָׂבִי וּבִזָּה, וְיִצֵּר הָרָע וְחִלְיִים רָעִים וְקָשִׁים, וּמַאֲרָעוֹת רָעִים וְקָשִׁים, וְגִזּוֹר עָלֵינוּ גִזְרוֹת טוֹבוֹת מִלְּפָנֶיךָ, וְיִגְלוּ רַחֲמֶיךָ עַל מְדוּתֶיךָ, וְתִתְנַהֵג עִם בְּנֶיךָ בְּמִדַּת הַרַחֲמִים, וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתָנוּ: כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת וְכו':

רִצָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבְתְּפִלָּתָם וְהִשָּׁב אֶת הָעֲבוּדָה לְדַבֵּיר בִּיתְךָ. וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל²⁷⁹ וְתְּפִלָּתָם. בְּאַהֲבָה תִקַּבֵּל בְּרָצוֹן. וְתִהְיֶה לְרָצוֹן תְּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ: בְּרֹאשׁ חוֹדֶשׁ וּבַחֹל הַמוֹעֵד אוֹמְרִים זֶה²⁸⁰:

אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ. וְיִרְאָה וְיִרְצָה וְיִשְׁמַע. וְיִפְקֹד וְיִזְכֹּר וְיִכְרֹנוּ וּפְקֻדּוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עֲבֹדְךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קְדֻשָּׁךְ. וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. לְפָנֶיךָ. לְפָלִיטָה לְטוֹבָה. לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים. לַחִיִּים וּלְשְׁלוֹם בְּיוֹם: בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ – רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ: בַּפֶּסַח – חַג הַמִּצּוֹת:

²⁷⁵ וכיון שנבנית ירושלים בא דוד שנאמר אחר ישובו בני ישראל ובקשו את יי' אלהיהם ואת דוד מלכם (מגילה יז ע"ב). עי' שבולי הלקט: כשנושעו ישראל ועברו בים סוף ואמרו שירה ויושע יי', מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא יי' מצמיח קרן ישועה.

²⁷⁶ עי' מ"ב קיט סק"ד: טוב להתודות בשומע תפילה ויאמר חטאתי עויתי פשעתי. ולשאל על מזונותי אפילו אם הוא עשיר. ואם יש לו עון מחודש מזכירו בפירוש בתפלה הקודמת אצלו. ועי' שנות אליהו ברכות ריש פרק ה: אסור לכוין בתפילה לצורך עצמו, אך להתפלל שיהיו כל ישראל בתכלית השלימות, והיה נשלם כנסת ישראל למעלה, אבל לא לצורך עצמו, אלא יתפלל באלהי נצור על עצמו, שתפלת אלהי נצור הוא על עצמו.

עי' פנ"ח שער העמיד הפרק יט: ראוי לאדם כשיאמר בלחש העמידה שיאמר וידוי בשומע תפלה כנז' בזוהר ח"ג דף קצה ע"ב: ז"ל: בשומע תפלה לפרשא חטאוי דהכי אצטריך יחיד בשומע תפלה בגין לאתדבא בימינא דפשוטה לקבלא לאינון דתבין. תרגום: בשומע תפלה לפרש חטאיו, שכך צריך יחיד בשומע תפלה בשביל להתדבק בימין שפשוטה לקבל לאותם ששבים.

עי"ש בפנ"ח: וגם בשומע תפלה חייב האדם לשאל מזונותיו מן הש"י להורות שהוא בוטח בו ית' אשר בידו מזון כל האדם וזו תפלת רב ייבא בכל יום קודם אכילתו הנזכר בזוהר ח"ב סב ע"ב: את המיחלים לחסדו אינון דמצפאן ומחכאן בכל יומא ויומא למבעי מזונייהו מן קודשא בריך הוא משמע דכתיב את המיחלים לחסדו. תרגום: את המיחלים לחסדו אותם המצפים ומחכים בכל יום ויום לבקש מזונם מן הקדוש ברוך הוא משמע שכתוב את המיחלים לחסדו.

²⁷⁷ וכיון שבא דוד באתה תפלה שנאמר והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתו (מגילה יח ע"א). עי' שבולי הלקט: כשנאנחו ישראל וזעקו לא"ל ושמע צעקתם, וכו' מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא יי' שומע תפילה.

@@ עי' טור תקעט²⁷⁸

@@ עי' תוס' מנחות קי ע"א וביהגר"א קכ ומ"ב שם²⁷⁹

@@ תוספתא ברכות ג יד שבת כד א מסכת סופרים יט יא.²⁸⁰

בסוכות – חג הסוכות:

הָזֶה. וְכָרְנוּ י"י אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפָקַדְנוּ בּוֹ לְבִרְכָּה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים. וּבְדָבָר יִשׁוּעָה וּרְחֻמִּים חוּם וְחֶנֶן וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חֲנוּן וְרַחוּם אַתָּה: וְתַחֲזִיקָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בְּרוּךְ אַתָּה י"י. הַמַּחְזִיר שְׂכִינָתוֹ לְצִיּוֹן²⁸¹:

מוֹדִים אֲנִיחֵנוּ לָךְ. שְׂאֵתָה הוּא י"י אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיִּינוּ. מִגֵּן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר: נֹדֶה לָךְ וְנִסְפָּר תְּהִלָּתְךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְסוּרִים בְּיָדְךָ. וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַמְּקוּדוֹת לָךְ. וְעַל נֶסֶךְ שְׂבָבֵל יוֹם עֲמֻנוּ. וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שְׂבָבֵל עַתָּה. עָרֵב וּבָקָר וְצִהָרִים: הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ. וְהִמְרַחֵם כִּי לֹא תָמוּ חֲסֶדֶיךָ. מַעֲוֹלָם קוֹיָנוּ לָךְ: מוֹדִים דְּרַבְנָן²⁸²:

מוֹדִים אֲנִיחֵנוּ לָךְ. שְׂאֵתָה הוּא י"י אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר. יוֹצֵרנוּ יוֹצֵר בְּרָאשִׁית. בְּרִכּוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ. עַל שֶׁהַחַיִּיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. בֵּן תַּחֲנוּנוֹ וְתַקְיָמָנוּ. וְתַאֲסוּף גְּלוּתֵינוּ לְחֻצְרוֹת קִדְשְׁךָ. לְשִׁמּוֹר חֻקֶּיךָ. וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ. וְלַעֲבֹדְךָ בְּלִבָּב שְׁלֵם. עַל שֶׁאֲנִיחֵנוּ מוֹדִים לָךְ. בְּרוּךְ אַתָּה הַהוֹדָאוֹת²⁸³:

בַּחֲנוּכָה וּפּוֹרִים אוֹמְרִים כֹּאן וְעַל הַנְּסִים:

עַל הַנְּסִים וְעַל הַפְּרָקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמְּלַחְמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לְאֲבוֹתֵינוּ בְּיָמֵם הָהֵם בְּזֶמֶן הַזֶּה: לַחֲנוּכָה:

בְּיָמֵי מַתְתִּיָּהוּ בֶן יוֹחָנָן כִּהֵן גָּדוֹל תְּשׁוּמוֹנָאֵי וּבְנָיו. בְּשַׁעֲמֻדָּה מְלָכוֹת יוֹן הִרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁבִּיחַם תּוֹרַתְךָ וּלְהַעֲבִירָם מִחֻקֵּי רְצוֹנְךָ:

וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים עֲמַדְתָּ לָהֶם בַּעַת צָרָתָם. רַבַּת אֶת רִיבָם. דָּגַת אֶת דִּיגָם. נִקְמַת אֶת נִקְמָתָם. מִסִּרְתָּ גְבוּרִים בְּיַד חֲלָשִׁים. וְרַבִּים בְּיַד מַעֲטִים. וְטַמָּאִים בְּיַד טְהוֹרִים. וְרָשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים. וְנֹדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תּוֹרַתְךָ. וְלָךְ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמְךָ. וְלַעֲמֹךְ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה וּפְרָקָן בְּהַיּוֹם הַזֶּה:

וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בְּגִיד לְדַבֵּיר בֵּיתְךָ. וּפָנּוּ אֶת הַיֶּכֶלְךָ. וּטְהָרוּ אֶת מִקְדָּשְׁךָ. וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחֻצְרוֹת קִדְשְׁךָ. וּקְבָעוּ שְׁמוֹנֶת יָמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל: לְפּוֹרִים:

בְּיָמֵי מְרֹדְכִי וְאַסְתֵּר בְּשׁוֹשֵׁן הַבִּירָה. בְּשַׁעֲמֻד עֲלִיהֶם הָמָן הִרְשָׁע. בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד לְהַרְגוֹ וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים מִנֶּעַר וְעַד זָקֵן טָף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד. בְּשִׁלְשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר. הוּא חֹדֶשׁ אָדָר. וּשְׁלָלָם לְבוֹז:

וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים. הִפְרַת אֶת עֲצָתוֹ. וְקִלְקַלְתָּ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ. וְהִשְׁבֹּתָ לוֹ גְּמוּלוֹ בְּרָאשׁוֹ. וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בְּנָיו עַל הָעֵץ. (וְעָשִׂיתָ עִמָּהֶם גַּם וּפְלֵא וְנֹדָה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה):

וְעַל כָּלֵם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרֻמֵּם שִׁמְךָ מְלַכְנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

בַּעֲשִׂי"ת – וּכְתַב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתְךָ:

שִׁבַּח לּוֹמֵר וּכְתוּב וְנוֹכַח קוֹדֵם שְׁאֵמֵר י"י מְבֹרָכָה הַטּוֹב שִׁמְךָ חוֹזֵר, וְאִם נוֹכַח לְאַחַר

שְׁאֵמֵר י"י אֵינוֹ חוֹזֵר:

- מֵאִיר הַסִּידוֹר -

²⁸¹ וכיון שבאת תפלה באת עבודה שנאמר עולותיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי (מגילה יח ע"א). כשעשו ישראל המשכן וירדה שכינה ושכן בו בין שני הכרובים מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י המחזיר ברחמיו מהרה שכינתו לציזון (שבולי הלקט).

@@²⁸² סוטה מ ע"א ושו"ע קכז סעיף א

@@²⁸³ ע"י שו"ע קכז א ומ"ב שם סק"ד

וְכָל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶלָה. וַיְהַלְלוּ אֶת שְׁמֶךָ בְּאַמֶּת. הָאֵל יְשׁוּעָתָנוּ וְעֲזָרָתָנוּ סֶלָה. בְּרוּךְ
 אַתָּה יְיָ. הַטּוֹב שְׁמֶךָ וְלֶךְ נָאָה לְהוֹדוֹת²⁸⁴:

בְּחֹזֶק הַתַּפְּלָה יֹאמַר הַשֵּׁי"ן כֹּאן אוֹ"א וכו'²⁸⁵:

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. בְּרַכְנוּ בְּבִרְכָּה הַמְּשַׁלֶּשֶׁת בְּתוֹרַת הַתְּנוּכָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה
 עֲבָדְךָ. הָאֲמוּרָה מִפִּי אֶהְרֶן וּבְנָיו כְּהֻנִּים עִם קְדוּשָׁתְךָ. כְּאֲמֹר:

יְבָרְכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרְךָ:

יֵאָר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחַנֶּךָ:

יֵשָׁא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לְךָ שְׁלוֹם:

הַקֹּהֵל – אֲדִיר בְּמָרוֹם שׁוֹכֵן בְּגִבּוֹרָה אַתָּה שְׁלוֹם וְשְׁמֶךָ שְׁלוֹם. יְהִי רָצוֹן שְׁתֵּשִׁים
 עֲלֵינוּ וְעַל כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. חַיִּים וּבְרָכָה לְמִשְׁמֶרֶת שְׁלוֹם:

שֵׁים שְׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה. חֵן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ. בְּרַכְנוּ אֲבִינוּ
 בְּלָנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְּאוֹר פָּנֶיךָ נִתְּתָ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד. וַיַּצְדֵּקָה

- מאיר הסידור -

²⁸⁴ וכיון שבאת עבודה באתה תודה שנאמר זובח תודה יכבדנני (מגילה יח ע"א). כשהכניס
 שלמה הארון לפני ולפנים ואמר י"י אלקים אל תשב פני משיחך וגו' ונתן הודאה ושבח למקום
 ואמר ברוך י"י אשר נתן מנוחה לעמו ישראל וגו' מיד פתחו מלאכי השרת ואמר בא"י הטוב שמך
 ולך נאה להודות (שבולי הלקט).

²⁸⁵ ומה ראו לומר ברכת כהנים אחר הודאה דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד
 מעשות החטאת והעולה והשלמים אימא קודם עבודה לא סלקא דעתך דכתיב וירד מעשות
 החטאת וגו' מי כתיב לעשות מעשות כתיב ולימרה אחר העבודה לא סלקא דעתך דכתיב זובח
 תודה מאי חזית דסמכת אהאי סמוך אהאי מסתברא עבודה והודאה חדא מילתא היא (מגילה יח
 ע"א).

עי' או"ח קכח א: אין נשיאת כפים בפחות מ' והכהנים מהמנין. ועיי"ש סעיף י: עומדים
 [הכהנים] בדוכן פניהם כלפי ההיכל ואחוריהם כלפי העם ואצבעותיהם כפופים לתוך כפיהם עד
 שש"צ מסיים מודים ואז אם הם שנים קורא להם (הש"צ) כהנים: הגה ולא יאמר אלהינו ואלהי
 וכו' וי"א שאומרים אותו בלחש עד מלת כהנים ואז יאמרו בקול רם, וחוזר ואומר עם קדושך
 כאמור בלחש (וכן נוהגין במדינות אלו): ומחזירים פניהם כלפי העם, ואם הוא א' אינו קורא לו
 אלא הוא מעצמו מחזיר פניו.

סעיף טו: ואח"כ מתחיל ש"צ שים שלום ואז כהנים מחזירים פניהם להיכל ואומרים רבון
 העולמים עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים
 וברך את עמך את ישראל: הגה ויאריכו בתפלה זו עד שיסיים ש"צ שים שלום ושיענו הציבור אמן
 על שניהם ואם אינם יכולים להאריך כ"כ יאמרו אדיר במרום וכו' כדלקמן סי' ק"ל.

וז"ל קל סעיף א: מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא ניקום קמיה כהני בשעה שעולים לדוכן
 ונימא הכי [מי שראה חלום ואל יודע מה ראה שיקום לפני בשעה שעולים לדוכן ויאמר כך] רבונו
 של עולם אני שלך וחלומותי שלך וכו' ויכוין דליסיים גם בהדי כהני דעני צבורא אמן ואי לא לימא
 הכי אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יהי רצון שתשים עלינו שלום: הגה
 ובמקום שאין עולין לדוכן יאמר כל זה בשעה שהשליח צבור אומר שים שלום ויסיים בהדי שליח
 צבור שיענו הקהל אמן. ועיי"ש בט"ז סק"ב: ואי לא לימא הכי. פירוש אם גמר אמירת רבש"ע
 קודם סיום הכהנים לימא זה דבזה יסיים עם הכהנים ולפ"ז אין מקום לומר אדיר במרום כו' אם
 סיים עם הכהנים ועכשיו נהגו שבכל פעם אומרים אותו בשעת גמר תפלת ש"ץ בשעה שאומר
 וטוב בעיניך כו'. [אבל משמע שאין שום ענין לומר ללא חלום.??]

עיי"ש במ"ב סק"א: ובמדינותינו נוהגין כל הקהל לאמר תפלה זו בשעת הדוכן אפילו אותם
 שלא חלמו והטעם דכיון דאין אנו נושאים כפים כי אם ברגלים א"א שלא חלם לו פעם אחת בין
 רגל לרגל:

ועי' קכח מ"ב סקע"א שש"ץ המתפלל מתוך סידור יכול לענות אמן לברכת כהנים אבל לא
 לענות אמן לברכה אשר קדשנו.

סעיף כד: עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה אבל מלפניהם ובצדיהם אפילו מחיצה של
 ברזל אינה מפסקת ולאחריהם נמי אם הם אנוסים כגון עם שבשדות שהם טרודים במלאכתן
 ואינם יכולים לבא הם בכלל הברכה.

סעיף כו: בשעה שמברכין אין לומר שום פסוק אלא ישתקו ויכוונו לברכה.

וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם. וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֶךְ אֶת כָּל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בְּשָׁלוֹמְךָ:

בַּעֲשִׂי"ת בְּסֶפֶר חַיִּים. בְּרָכָה וְשָׁלוֹם. וּפְרָנְסָה טוֹבָה. נִזְכָּר וְנִפְתָּח לְפָנֶיךָ. אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. לְחַיִּים טוֹבִים וְלְשָׁלוֹם:

בְּרוּךְ אַתָּה יי. הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹם²⁸⁶:

יְהִיו לְרִצּוֹן אֲמָרֵי פִי וְהִגִּיוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ. יי צוּרֵי וְגוֹאֲלֵי²⁸⁷:

אֱלֹהֵי. נִצֵּר לְשׁוֹנֵי מָרַע וְשִׁפְתֵי מַדְבַּר מְרֻמָּה. וְלִמְקַלְלֵי נַפְשֵׁי תִדְם. וְנִפְשֵׁי כַּעֲפָר לִכְל תְּהִיָּה. פֶּתַח לְבִי בְּתוֹרָתְךָ. וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוּף נַפְשִׁי. וְכָל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה. מְהֵרָה הֲפֹר עֲצָתָם וְקַלְקַל מַחֲשַׁבְתָּם²⁸⁸:

עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינְךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קִדְשֶׁתְךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתְךָ²⁸⁹. לְמַעַן יִחְלְצוּן יְרִידֶיךָ הַוְשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֲנִנֵי:

יְהִיו לְרִצּוֹן אֲמָרֵי פִי וְהִגִּיוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ. יי צוּרֵי וְגוֹאֲלֵי:

עֲשֵׂה שָׁלוֹם (בַּעֲשִׂי"ת - הַשָּׁלוֹם) בְּמְרוֹמָיו. הוּא יַעֲשֵׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְאֲמָרוֹ אָמֵן:

- מאיר הסידור -

²⁸⁶ ומה ראו לומר שים שלום אחר ברכת כהנים דכתיב ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם ברכה דהקדוש ברוך הוא שלום שנאמר יי יברך את עמו בשלום (מגילה יח ע"א). כשנכנסו ישראל לארץ ונתקיים עליהם המקרא דכתיב ונתתי שלום בארץ מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך עושה השלום.

²⁸⁷ עי' אר"ח קכב א, מי שאומר יהיו לרצון מיד אחרי שים שלום לא יכול להפסיק לענות אמן לפני כן, ואם אומר אלקי נצור אחרי שים שלום יכול להפסיק רק לכמו שמפסיק באמצע ברכת ק"ש ואם אומר דברים שלא רגיל לאמרם אז יכול לענות לכל אמן שירצה. ואפילו אם לא אמר יהיו לרצון ואירע לו לומר איש"ר וקדושה קודם שאמר יהיו לרצון ואין לו שהות לומר היהיו לרצון מותר לו לענות, וטוב לומר יהיו לרצון קודם התחנונים ואחריהם. ועי' מ"ב סק"ד: אם כבר סיים הכל אלא שאינו יכול לפסוע מחמת אדם שמתפלל לאחוריו, לכולי עלמא יכול להפסיק ולענות אמן, ואפילו ברוך הוא וברוך שמו. ועי' שם סק"ה: אע"פ שאמר יהיו לרצון מ"מ כ"ז שלא פסע הוי כעומד לפני המלך@@לאיזה הלכה?? ועי' שם סק"ו: [שאם הש"ץ הגיע לקדיש או קדושה והוא באמצע יהיו לרצון] מפסיק באמצע התחנונים ופוסע לאחוריו דאין חובה לומר תחנונים בכל פעם. אר"ח קכב ב: אין נכון לומר תחנונים קודם יהיו לרצון אלא אחר סיום י"ח מיד יאמר יהיו לרצון ואם בא לחזור ולאומרו פעם אחרת אחר התחנונים הרשות בידו.

²⁸⁸ עי' ברכות יז ע"א: מר בריה דרבינא כי הוה מסיים צלותיה אמר הכי אלהי נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי ותצילני מפגע רע מיצר הרע ומאשה רעה ומכל רעות המתרגשות לבא בעולם וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי.

²⁸⁹ עי' אר"ח קכב ג: הרגיל לומר ד' דברים אלו זוכה ומקבל פני שכינה עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען תורתך עשה למען קדושתך (הובא במחזור ויטרי וטור בשם שמואל בהגדה).

²⁹⁰ עי' אר"ח קכג א: כורע ופוסע ג' פסיעות לאחוריו בכריעה אחת, ואחר שפסע ג' פסיעות, בעודו כורע, קודם שיזקוף, כשיאמר עושה שלום במרומיו והופך פניו לצד שמאלו, וכשיאמר הוא יעשה שלום עלינו, הופך פניו לצד ימינו, ואח"כ ישתחוה לפניו כעבד הנפטר מרבו [ועל כלל ישראל יאמר כשמשתחוה לפניו (מ"ב סק"ה)]: הגה ונהגו לומר אח"כ י"ר שיבנה בית המקדש כו' כי התפלה במקום העבודה ולכן מבקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש. [לענין שיעור כריעה עי' לעיל הערה 239 - מ,ב סק"א].

ועיי"ש סעיף ב: במקום שכלו ג' פסיעות, יעמוד ולא יחזור למקומו עד שיגיע ש"צ לקדושה, ולפחות עד שיתחיל שליח צבור להתפלל בקול רם: הגה והש"ץ יעמוד כדי הילוך ד' אמות קודם שיחזור למקומו להתפלל בקול רם, וכן יחיד המתפלל יעמוד במקום שכלו פסיעותיו כשיעור זה קודם שיחזור למקומו.

ועי' מ"ב סק"ט: ואם האריך בתפילתו ובעת שפסע הגיע הש"ץ לקדושה יכול לחזור תיכף למקומו לומר קדושה. ועיי"ש סק"י שעיקר לקדושה חוזרים.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שִׁבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ.
וְתֵן חֵלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ:
וְשֵׁם נַעֲבֹדְךָ בִּירְאָה בְּיָמֵי עוֹלָם וּבְשָׁנִים קִדְמוֹנוֹת:
וְעֶרְבָה לִי מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם. בְּיָמֵי עוֹלָם וּבְשָׁנִים קִדְמוֹנוֹת:

או"ח שם סעיף ג: כשפוסע עוקר רגל שמאל תחלה, ושיעור פסיעות אלו לכל הפחות הוא כדי שיתן גודל בצד עקב, (ולכתחלה לא יפסיע פסיעות גסות יותר מזה):
מ"ב סק"ג: דמסתמא עוקר אינש כרעא דימינא ברישא לכן עוקר כאן בשמאל דמראה בעצמו כאלו כבד עליו ליפטר מן המקום. והנה סדר הג' פסיעות אלו הוא תחלה יפסיע ברגל שמאל פסיעה קטנה ואח"כ יפסיע בשל ימין פסיעה גדולה [היינו מאגודל לאגודל??] ואח"כ יפסיע בשמאל באופן שיהיו רגליו שוים.
עי' מ"ב סק"ד שפחות מגודל בצד עקב אינו נחשב כפסיעה כלל, ויש מקילים בשעת הדחק.
עי"ש סעיף ד: מי שמוסיף על ג' פסיעות הוי יוהרא [גאוה].

סדר תחנון: 291

292 אלהינו ואלהי אבותינו. תבוא לפניך תפלתנו ואל תתעלם מתחנונו. שאין
אנחנו עזי פנים וקשי ערף לומר לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו צדיקים אנחנו ולא
חטאנו. אבל אנחנו ואבותינו חטאנו: 293

אשמנו. בנדנו. גזלנו. דברנו דפי. העונו. והרשענו. ודנו. חמסנו. טפלנו שקר. יעצנו
רע. בזבנו. לצנו. מרדנו. נאצנו. סרדנו. עונו. פשענו. צרדנו. קשינו ערף. רשענו. שחתנו.
תעבנו. תעינו. תעתענו:

סרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו. ואתה צדיק על כל הבא עלינו. כי
אמת עשית. ואנחנו הרשענו:

אל ארך אפים אתה ובעל הרחמים נקראת. ודרך תשובה הורית. גדלת רחמיך
וחסדיך תזכור היום ובכל יום לזרע ידיך. תפן אלינו ברחמים. כי אתה הוא בעל
הרחמים. בתחנון ובתפלה פניך נקדם. כחודעת לענו מקדם. מחרון אפך שוב. כמו
בתורתך כתוב. ובצל כנפיך נחסה ונתלונן. כיום ויחד יי בענו. תעבר על פשע ותמחה
אשם. כיום ויתיצב עמו שם. תאזין שועתנו ותקשיב מנו מאמר. כיום ויקרא בשם יי ושם
נאמר:

יחיד אינו אומר זה ולא הי"ג מדות:

ויעבר יי על פניו ויקרא:

יי. יי. אל רחום וחנון. ארך אפים ורב חסד ואמת נצר חסד לאלפים. נשא עון

ופשע וחטאת. ונקח:

וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו:

סלח לנו אבינו כי חטאנו. מחל לנו מלכנו כי פשענו. כי אתה אדני טוב וסלח ורב

חסד לכל קראיך:

ואחר כך אומרים "שומר ישראל" וכו' תמצא להלן:

לתענית צבור ולעשרת ימי תשובה: 294

- מאיר הסידור -

291 אין לדבר בין תפלה לנפילת אפים (אר"ח סי' קלא סעיף א'). דעי"ז אין תחנונו שמתחנו
בנפילת אפים מתקבלת כל כך ודוקא כשמפסיק ועוסק בדברים אחרים לגמרי, אבל שיחה בעלמא
לית לן בה, וכ"ש דלדבר קדושה כגון מה שמפסיקין בתחנונות כגון והוא רחום בודאי מותר להפסיק
(מ"ב סק"א).

נהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו באב ולא בט"ו בשבט ולא בר"ח ולא במנחה שלפניו ולא
בחנוכה וי"א גם במנחה שלפניו (וכן נוהגין) בפורים [ב' ימים, וכן בפורים קטן בשנה מעוברת –
מ"ב סקל"ג] אין נופלין על פניהם (בל"ג בעומר אין נופלין בעי"כ אין נופלין וכן בערב ר"ה אפי'
שחרית) (אר"ח קלא ו), ובכל אלו אין אומרים גם במנחה שלפניו מלבד בער"ה ובעי"כ אומרים
במנחה שלפניהם (מ"ב סקל"ג). ומנהג פשוט שלא ליפול על פניהם בכל בכל חדש ניסן ולא בט'
באב ולא בין י"כ לסוכות. (ולא מתחלת ר"ח סיון עד אחר שבועות) (אר"ח קלא ז), ויש מקומות
שנוהגים שלא ליפול כל ו' ימים אחר שבועות (מ"ב סקל"ו).

292 מובא באריז"ל (שעה"כ דרושי ויעבור) לומר וידוי וי"ג מידות אחר י"ח, וכן הוא פשוט
נוסח הרמב"ם. ועי' קלד סק"א במ"ב שיש נוהגים לומר את זה דווקא בב' וי"י.

293 עי' יומא פז ע"ב: אמר אבל אנחנו חטאנו תו לא צריך דאמר בר המדודי הוה קאימנא קמיה
דשמואל והוה יתיב וכי מטא שליחא דצבורא ואמר אבל אנחנו חטאנו קם מיקם אמר שמע מינה
עיקר וידוי האי הוא. כאן רואים שזו עיקר הוידוי, ושהוא צריך להיות בעמידה (אר"ח תרז ג).
מעומד - דהכי הוי דרך הכנעה טפי ומתודה בלב שלם וטוב שישחה כמו במודים ולא יסמוך על
דבר שאם ינטל אותו דבר יפול (מ"ב שם).

294 עי' תענית כה ע"ב: מעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע ברכות ולא
נענה ירד רבי עקיבא אחריו ואמר אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה אבינו מלכנו למענך רחם

אָבינו מִלְכֵנוּ. חָטֵאנוּ לְפָנֶיךָ:
אָבינו מִלְכֵנוּ. אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֱלֹא אַתָּה:
אָבינו מִלְכֵנוּ. עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶיךָ:
אָבינו מִלְכֵנוּ. בְּרַךְ (בְּעִשְׂי"ת חֲדָשׁ) עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה:
אָבינו מִלְכֵנוּ. בְּטַל מַעְלֵינוּ כָּל גְּזֵרוֹת קִשּׁוֹת:
אָבינו מִלְכֵנוּ. בְּטַל מַחֲשָׁבוֹת שׁוֹנְאֵינוּ:
אָבינו מִלְכֵנוּ. הַפֵּר עֲצַת אוֹיְבֵינוּ:
אָבינו מִלְכֵנוּ. כִּלָּה כָּל צָר וּמִשְׁטֵיִן מַעְלֵינוּ:
אָבינו מִלְכֵנוּ. סָתַם פִּיּוֹת מִשְׁטֵיִנֵינוּ וּמִקְטָרֵיִנֵנוּ:
אָבינו מִלְכֵנוּ. כִּלָּה דְבַר וְחָרָב וְרָעָב וְשָׂבִי וּמִשְׁחִית וְעוֹן וְשֹׁמֵד מִבְּנֵי בְרִיתְךָ:
אָבינו מִלְכֵנוּ. מָנַע מִגִּפָּה מִנְחֻלְתְּךָ:
אָבינו מִלְכֵנוּ. סָלַח וּמַחֵל לְכָל עֲוֹנוֹתֵינוּ:
אָבינו מִלְכֵנוּ. מַחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ:
אָבינו מִלְכֵנוּ. מַחֵק בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים כָּל שְׂטָרֵי חֻבוֹתֵינוּ:
אָבינו מִלְכֵנוּ. הַחֲזִירֵנוּ בְּתִשְׁבָּחָה שְׁלָמָה לְפָנֶיךָ:
אָבינו מִלְכֵנוּ. שְׁלַח רְפוּאָה שְׁלָמָה לְחוּלֵי עַמְּךָ:
אָבינו מִלְכֵנוּ. קָרַע. רוּעַ גִּזֵּר דֵּינֵנוּ:
אָבינו מִלְכֵנוּ. זְכַרְנוּ בְּזִכְרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ:
לְתַעֲנִית צָבוּר:
אָבינו מִלְכֵנוּ. זְכַרְנוּ לְחַיִּים טוֹבִים:
אָבינו מִלְכֵנוּ. זְכַרְנוּ לְנֶאֱלָה וְיִשׁוּעָה:
אָבינו מִלְכֵנוּ. זְכַרְנוּ לְפִרְנֶסָה וּכְלָלָה:
אָבינו מִלְכֵנוּ. זְכַרְנוּ לְזִכְיוֹת:
אָבינו מִלְכֵנוּ. זְכַרְנוּ לְסִלְיָהּ וּמַחֲלָה:
לְעֶשְׂרֵת יְמֵי תְּשׁוּבָה:
אָבינו מִלְכֵנוּ. כְּתִבְנוּ בְּסֵפֶר חַיִּים טוֹבִים:
אָבינו מִלְכֵנוּ. כְּתִבְנוּ בְּסֵפֶר גְּאוּלָּה וְיִשׁוּעָה:
אָבינו מִלְכֵנוּ. כְּתִבְנוּ בְּסֵפֶר פִּרְנֶסָה וּכְלָלָה:
אָבינו מִלְכֵנוּ. כְּתִבְנוּ בְּסֵפֶר זִכְיוֹת:
אָבינו מִלְכֵנוּ. כְּתִבְנוּ בְּסֵפֶר סִלְיָהּ וּמַחֲלָה:
אָבינו מִלְכֵנוּ. הֲצַמַּח לָנוּ יִשׁוּעָה בְּקָרוֹב:
אָבינו מִלְכֵנוּ. הָרַם קָרֵן יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ:

עלינו וירדו גשמים הוו מרנני רבנן יצתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו.

בית יוסף על אר"ח סימן תקפד: נוהגין בקצת מקומות לומר בראש השנה אחר התפלה אבינו מלכנו חטאנו לפניך וכתב הכל בו (סי' סד כח ע"ד) שהטעם משום דגרסינן בפרק ג' דתעניות (כה ע"ב) שפעם אחת גזרו תעניות ולא נענו וירד רבי עקיבא לפני התיבה ואמר אבינו מלכנו חטאנו לפניך ומיד נענה וכשראו הדור שנענה באותה תפלה הוסיפו עליו דברי בקשות ותחנונים וקבעום לעשרת ימי תשובה עכ"ל:

ש"ע אורח חיים סימן תקפד סעיף א: אין אומרים הלל בראש השנה ויום הכפורים: הגה - ונוהגין לומר אבינו מלכנו על הסדר, ואם הוא שבת אין אומרים אותו
סימן תרב - בכל הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים מרבית בתפלות ותחנונים: הגה - ואומרים אבינו מלכנו ערב ובוקר, מלבד בשבת (טור); ואפילו אם חל מילה, שאין אומרים תחנון, אפילו הכי אומרים אבינו מלכנו.

צ"ע מקור לפתיחת ארון בזה, שמובא במטה אפרים בליל יוה"כ ובמ"ב כלאחר יד?

אֲבִינוּ מִלְכֵּנוּ. הָרַם קֶרֶן מִשִּׁיחָךְ;
 אֲבִינוּ מִלְכֵּנוּ. מָלֵא יָדֵינוּ מִבְּרֻכּוֹתֶיךָ;
 אֲבִינוּ מִלְכֵּנוּ. מָלֵא אֶסְמִינוּ שְׂבַע;
 אֲבִינוּ מִלְכֵּנוּ. שְׁמַע קוֹלֵנוּ חוּם וְרַחֵם עָלֵינוּ;
 אֲבִינוּ מִלְכֵּנוּ. כָּבֵל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תַּפְלָתֵנוּ;
 אֲבִינוּ מִלְכֵּנוּ. פָּתַח שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם לְתַפְלָתֵנוּ;
 אֲבִינוּ מִלְכֵּנוּ. זָכַר כִּי עֹפֵר אָנָּחֵנוּ;
 אֲבִינוּ מִלְכֵּנוּ. נָא אֵל תִּשְׁיבֵנוּ רִיקִם מִלְפָּנֶיךָ;
 אֲבִינוּ מִלְכֵּנוּ. תְּהֵא הַשְׁעָה הַזֹּאת שְׁעַת רַחֲמִים וְעַת רְצוֹן מִלְפָּנֶיךָ;
 אֲבִינוּ מִלְכֵּנוּ. חֲמוּל עָלֵינוּ וְעַל עוֹלָלֵינוּ וְטַפָּנוּ;
 אֲבִינוּ מִלְכֵּנוּ. עֲשֵׂה לְמַעַן הַרוּגִים עַל שֵׁם קִדְשְׁךָ;
 אֲבִינוּ מִלְכֵּנוּ. עֲשֵׂה לְמַעַן טְבוּחִים עַל יְחֹודְךָ;
 אֲבִינוּ מִלְכֵּנוּ. עֲשֵׂה לְמַעַן בָּאֵי בָּאֵשׁ וּבַמֵּיִם עַל קִדּוּשׁ שְׁמֶךָ;
 אֲבִינוּ מִלְכֵּנוּ. נָקוּם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דָּם עֲבָדֶיךָ הַשְּׁפוּךְ;
 אֲבִינוּ מִלְכֵּנוּ. עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם לֹא לְמַעַנֵּנוּ;
 אֲבִינוּ מִלְכֵּנוּ. עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ;
 אֲבִינוּ מִלְכֵּנוּ. עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ הַגָּדוֹל הַגָּבוֹר וְהַנּוֹרָא שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ;
 אֲבִינוּ מִלְכֵּנוּ. חַנּוּן וְעֵנּוּן כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וְחֶסֶד וְהוֹשִׁיעֵנוּ;

לשני וחמישי: 295

והוא רחום יכפר עון ולא ישחית. והרבה להשיב אפן ולא יעיר כל חמתו: אתה יי. לא תכלא רחמך ממנו. חסדך ואמתך תמיד יצונו: הושיענו יי אלהינו וקבצנו מן הגוים. להודות לשם קדשך. להשתבח בתהלתך: אם עונות תשמר יה. אדני מי יעמר: כי עמך הסליחה למען תנא: לא בחטאינו תעשה לנו ולא בעונותינו תגמל עלינו: אם עוננו ענו בנו. יי. עשה למען שםך: זכר רחמך יי וחסדיך. כי מעולם המה: יענו יי ביום צרה. ישגבנו שם אלהי יעקב: יי הושיעה. המלך יענו ביום קראנו: אבינו מלכנו חננו וענונו. כי אין בנו מעשים. צדקה עשה עמנו למען שםך: אדונינו אלהינו. שמע קול תחנונינו. וזכר לנו את ברית אבותינו והושיענו למען שםך: ועתה אדני אלהינו. אשר הוצאת את עמך מארץ מצרים ביד חזקה ותעשילך שם ביום הזה. חטאנו רשענו: אדני. ככל צדקותיך ישב נא אפך וחסדך מעריך ירושלים הר קדשך. כי בחטאינו ובעונות אבותינו. ירושלים ועמך להרפה לכל סביבתינו: ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו. והאר פניך על מקדשך השמים. למען אדני:

הטה אלהי אונך ושמע. פקח עיניך וראה שוממותינו והעיר אשר נקרא שםך עליה. כי לא על צדקותינו אנהנו מפילים תחנונינו לפניך. כי על רחמך הרבים: אדני שמעה. אדני סלחה. אדני הקשיבה. ועשה אל תאחר. למענך אלהי. כי שםך נקרא על עירך ועל עמך: אבינו האב הרחמן. הראנו אות לטובה וקבץ נפוצותינו מארבע כנפות הארץ. יכירו

- מאיר הסידור -

²⁹⁵ (הגה נוהגין להרבות בתחנונים בשני ובחמישי ואומרים) והוא רחום ואומרים אותו בקול רם ואם לא אמרו מעומד עובר על התקנה ונקרא פורץ גדר: הגה וכן נוהגין לאמרו מעומד אבל אומרים אותו בלחש ומה שנוהגים להרבות בתחנונים בשני ובחמישי משום שהם ימי רצון ולכן נוהגין גם כן להתענות בהם (טור): (או"ח קלד א). שבוס חמישי משה עלה למרום וביום שני ירד (מ"ב סק"ו)

וידעו כל הגוים. כי אתה יי אלהינו: ועתה יי אבינו אתה. אנחנו החמר ואתה יצרנו ומעשה ידך בלנו: הושיענו למען שמך. צורנו מלפנו וגואלנו: חוסה יי על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים. למה יאמרו בעמים איזה אלהיהם: ידענו כי הטאנו ואין מי יעמד בעדנו. שמך הגדול יעמד לנו בעת צרה. ידענו כי אין בנו מעשים. צדקה עשה עמנו למען שמך: ברחם אב על בנים בן תרחם יי עלינו. והושיענו למען שמך: חמול על עמך. רחם על נחלתך. חוסה נא ברוב רחמיך. חננו מלפנו ועננו. כי לך יי הצדקה. עשה נפלאות בכל עת:

הבט נא רחם נא על עמך מהרה למען שמך. ברחמיך הרבים יי אלהינו חוס ורחם והושיעה צאן מרעיתך. ואל ימשל בנו קצף. כי לך עינינו תלויות. הושיענו למען שמך. רחם עלינו למען בריתך הביטה ועננו בעת צרה. כי לך יי הישועה. בך תוחלתנו אלזה סליחות. אנא סלח נא. אל טוב וסלח כי אל מלך חנון ורחום אתה:

אנא מלך חנון ורחום. זכר והבט לברית בין הבתרים ותרצה לפניך עקדת יחיד למען ישראל. אבינו מלפנו חננו ועננו. כי שמך הגדול נקרא עלינו. עשה נפלאות בכל עת. עשה עמנו כחסדך. חנון ורחום. הביטה ועננו בעת צרה. כי לך יי הישועה. אבינו מלפנו מחסנו אל תעש עמנו ברע מעללנו ובור רחמיך יי וחסדיך וברב טובך הושיענו וחמל נא עלינו כי אין לנו אלוה אחר מבלעדיך צורנו אל תעזבנו יי אלהינו אל תרחק ממנו כי נפשנו קצרה. מחרב ומשבי ומדבר וממנפה ומכל צרה ויגון הצילנו כי לך קוינו ואל תכלימונו יי אלהינו והאר פניך בנו וזכר לנו את ברית אבותינו והושיענו למען שמך. ראה בצרותינו ושמע קול תפלתנו. כי אתה שומע תפלת כל פה:

אל רחום וחנון, רחם עלינו ועל כל מעשיך, כי אין כמות יי אלהינו, אנא שא נא פשעינו. אבינו מלפנו צורנו וגואלנו, אל חי וקים החסין בפת, חסיד וטוב על כל מעשיך, כי אתה הוא יי אלהינו. אל ארך אפים ומלא רחמים, עשה עמנו ברב רחמיך, והושיענו למען שמך. שמע מלפנו תפלתנו, ומיד אויבינו הצילנו. שמע מלפנו תפלתנו ומכל צרה ויגון הצילנו. אבינו מלפנו אתה, ושמך עלינו נקרא, אל תניחנו. אל תעזבנו אבינו, ואל תטשנו בוראנו, ואל תשכחנו יוצרנו, כי אל מלך חנון ורחום אתה:

אין כמות חנון ורחום יי אלהינו. אין כמות אל ארך אפים ורב חסד ואמת. הושיענו ברחמיך הרבים. מרעש ומרגז הצילנו: זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב. אל תפן אל קשינו ואל רשענו ואל הטאתנו שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך: והסר ממנו מכת המות כי רחום אתה. כי בן דרכך. עושה חסד חנם בכל דור ודור. חוסה יי על עמך והצילנו מזעמך. והסר ממנו מכת המגפה וגזרה קשה. כי אתה שומר ישראל: לך אדני הצדקה ולנו בשרת הפנים. מה נתאונן מה נאמר מה נדבר ומה נצטדק: נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה אליך. כי ימינך פשוטה לקבל שבים: אנא יי הושיעה נא. אנא יי הצליחה נא: אנא יי עננו ביום קראנו: לך יי חבינו. לך יי קוינו. לך יי נחל. אל תחשה ותעננו. כי נאמו גוים. אבדה תקותם. כל בך וכל קומה לך לבד תשתחוה:

הפותח יד בתשובה לקבל פושעים וחטאים. נבחלה נפשנו מרב עצבוננו. אל תשכחנו נצח. קומה והושיענו. כי חסינו בך. אבינו מלפנו. אם אין בנו צדקה ומעשים טובים. זכר לנו את ברית אבותינו. ועדותינו בכל יום יי אחד. הביטה בענינו. כי רבו מכאובינו. וצרות לבבנו. חוסה יי עלינו. ואל תשפך חרונו עלינו. כי אנחנו עמך בני בריתך. אל הביטה. דל כבודנו בגוים ושקצונו כממאת הנדה. עד מתי עזב בשרי. ותפארתיך ביד צר. עוררה גבורתך וקנאתך על אויביך. הם יבושו ויחתו מגבורתם. ואל ימעטו לפניך תלאותינו. מהר יקדמונו רחמיך ביום צרתנו. ואם לא למעננו למענך פעל.

ואל תשחית זכר שאריתנו וחזן אם המיחדים שמך פעמים בכל יום תמיד באהבה ואומרים
שמע ישראל. יי אלהינו. יי אחד:

נפילת אפים: 296

ויאמר דוד אל גר, צר לי מאד, נפלה נא ביד יי, כי רבים רחמי, וביד אדם אל
אפלה: 297

רחום וחנן חטאתי לפניך. יי מלא רחמים. רחם עלי וקבל תחנוני: יי אל באפך
תוכיחני. ואל בחמתך תיטרני: חנני יי. כי אמלל אני. רפאני יי. כי נבהלו עצמי: ונפשי
נבהלה מאד. ואתה יי עד מתי: שובה יי. חלצה נפשי. הושיעני למען חסדך: כי אין במות
זכרך. בשאול מי יודה לך: יגעתי באנחותי. אשחה בכל לילה מטתי. בדמתי ערשי אמסה:
עששה מפעם עיני. עתקה בכל צוררי: סורו ממני כל פעלי און. כי שמע יי קול בכי: שמע
יי תחנוני. יי תפילתי וקח: יבשו ויבהלו מאד כל איבי. ישובו יבשו רגעי:

בשני וחמישי אומרים, ובימים אחרים ממשיכים שומר ישראל
יי אלהי ישראל. שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך:
הבט משמים וראה כי היינו לעג וקלס בגוים. נחשבנו כצאן לטבח ויבל. להרוג
ולאבד ולמכה ולחרפה:
ובכל זאת שמך לא שכחנו. נא אל תשכחנו. יי:
זרים אומרים אין תוחלת ותקוה. חזן אום לשמך מקוה. טהור. ישועתנו קרבה. יגענו
ולא הונח לנו. רחמיך יכבשו את בעסך מעלינו:
אנא שוב מחרונך ורחם סגלה אשר בחרת. יי:
חוסה יי עלינו ברחמיך ואל תתנונו בידי אכזרים. למה יאמרו הגוים איך נא
אלהיהם. למענך עשה עמנו חסד ואל תאחר:
אנא שוב מחרונך ורחם סגלה אשר בחרת. יי:
קולנו תשמע ותחון. ואל תטשנו ביד איבינו למחות את שמנו. זכר אשר נשבעת
לאבותינו ככוכבי השמים ארבה את זרעכם. ועתה נשארנו מעט מהרבה:
ובכל זאת שמך לא שכחנו. נא אל תשכחנו. יי:
עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך. והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך:
יי אלהי ישראל. שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך:

- מאיר הסידור -

296 כשנופל על פניו נהגו להטות על צד שמאל הגה ו"א דיש להטות על צד ימין והעיקר
להטות, בשחרית כשיש לו תפילין בשמאלו על צד ימין משום כבוד תפילין ובערבית או כשאין לו
תפילין בשמאלו יטה על שמאלו (או"ח קלא א). נפילת אפים מיושב ולא מעומד [ובשעת הדחק
מותר בעמידה – מ"ב סק"י]: הגה י"א דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וס"ת בתוכו, אבל
בלא זה אומרים תחינה בלא כיסוי פנים [היינו נפילת אפים – מ"ב סק"ב] (או"ח קלא ב), וארון
קודש ל"ד אלא כל מקום שיש ס"ת (מ"ב סק"א). נהגו שלא ליפול על פניהם לא בבית האבל ולא
בבית החתן ולא בבהל"נ ביום מילה [היינו שעושים בבית הכנסת את המילה, וכן כאשר אבי הבן,
והסנדק והמוהל נמצאים (מ"ב סק"ב)] ולא כשיש שם חתן: הגה וביום המילה שאין אומרים
תחנון דוקא שחרית שמלין אז התינוק אבל במנחה אע"פ שמתפללין אצל התינוק הנימול אומרים
תחנון מה שאין כן בחתן, שאין אומרים תחנון כל היום כשמתפללין אצל החתן, ולא מקרי חתן
אלא ביום שנכנס לחופה (או"ח קלא ד), אבל אבי הבן, וסנדק ומוהל לא אומרים במנחה ואין
הציבור נגררים אחריהם (מ"ב סק"כה), ובזה"ז נוהגים כל ז' ימי המשתה של החתן לא אומרים
תחנון (מ"ב סק"ו).

297 פסוק זה לא מופיע בסידורים ישנים וצ"ע מקורו

²⁹⁸שומר ישראל. שמר שארית ישראל. ואל יאבד ישראל. האומרים שמע ישראל: שומר גוי אחד. שמר שארית עם אחד. ואל יאבד גוי אחד. המיחדים שמך יי' אלהינו יי' אחד: שומר גוי קדוש. שמר שארית עם קדוש. ואל יאבד גוי קדוש. המשלשים בשלש קדשות לקדוש: מתרצה ברחמים ומתפיים בתחנונים. התרצה והתפיים לדור עני. כי אין עוֹזר: אבינו מלכנו. חננו ועננו. כי אין בנו מעשים. עשה עמנו צדקה וחסד והושיענו: ²⁹⁹ואנחנו לא נדע מה נעשה. כי עליך עינינו: זכר רחמיך יי' וחסדיך. כי מעולם חמה: יהי חסדיך יי' עלינו. באשר יחלנו לך: אל תזכר לנו עונות ראשונים. מהר יקדמונו רחמיך. כי דלוננו מאד: חננו יי' חננו. כי רב שבענו בו: ברגז רחם תזכור. כי הוא ידע יצרנו. זכור כי עפר אנחנו: עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך. והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך:

חצי קדיש:

יתגדל ויתקדש שמה רבא. אמן:
בעלמא די ברא כרעותה וימליך מלכותה בתיכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעלמא ובזמן קריב. ואמרו אמן:
יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמא. יתברך:
וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמה דקדשא בריך הוא. לעלא (בעשי"ת לעלא לעלא מכל) מן כל ברכתא ושירתא תשבתתא ונחמתא דאמירן בעלמא. ואמרו אמן:

300

נוסח אשכנז

³⁰¹אל ארך אפים ורב חסד ואמת. אל באפק תוכיחנו. חוסה יי' על ישראל עמך והושיענו מכל רע. חטאנו לך אדון. סלח נא כרוב רחמיך אל:
נוסח פולין
אל ארך אפים ורב חסד ואמת. אל תסתר פניך ממנו. חוסה יי' על ישראל עמך והצילנו מכל רע. חטאנו לך אדון. סלח נא כרוב רחמיך אל:

הוצאת ספר תורה:

ויהי בנסע הארץ ויאמר משה קומה יי' ויפצו איביך ויגסו משנאיך מפניך: ³⁰²כי מציין תצא תורה ודבר יי' מירושלים: ³⁰³ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדשות:

- מאיר הסידור -

²⁹⁸ולאחר שנפל על פניו יגביה ראשו ויתחנן מעט מיושב וכל מקום ומקום לפי מנהגו (א"ח קלא א).

²⁹⁹לפי שהתפללו בכל ענין שיוכל אדם להתפלל בישיבה ובעמידה ובנפילת אפים כמו שעשה משה רבינו ע"ה שנא' ואשב בהר וגו' ואנכי עמדתי בהר וגו' ואתנפל לפני יי' וגו' ומאחר שאין בנו כח להתפלל בע"א אנו אומרים ואנחנו לא נדע מה נעשה כו' וראוי לומר ואנחנו לא נדע בישיבה מה נעשה בעמידה (מ"ב קלא סק"ט):

³⁰⁰עי' מגילה כא ע"א: בשני וחמישי בשבת במנחה קורין שלשה אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן.

³⁰¹ואפי' בימים שאין אומרים תחנון אומרים א"ל ארך אפים מלבד בר"ח וחנוכה ופורים [ב' ימים אפילו באדר א' (מ"ב סק"ה)] וערב פסח וערב יוה"כ וט' באב (א"ח קלא א), וגם לא אומרים בבית אבל (מ"ב שם).

אל ארך אפים שאומרים אחר חצי קדיש צריך לומר ג"כ מעומד מפני שיש בו חטאנו ויודוי צריך לומר מעומד (מ"ב קלד סק"ד).

³⁰⁴ בריך שמה דמרא עלמא. בריך כתרך ואתרך. יהא רעותך עם עמך ישראל לעלם. ופרקן ימינך אחזי לעמך בבית מקדשך. ולאמטויי לנא מטוב נהורך ולקבל צלותנא ברחמין. יהא רעוא קדמך דתוריק לן חיין בטיבו. ולהוי אנא פקידא בגו צדיקיא. למרחם עלי ולמנטר יתי וית כל די לי ודי לעמך ישראל. אנת הוא זן לכלא ומפרנס לכלא. אנת הוא שליט על כלא. אנת הוא דשליט על מלכיא. ומלכותא דילך היא. אנא עבדא דקדשא בריך הוא דסגידנא קמה ומקמי דיקר אורייתא בכל עדן ועדן. לא על אנש רחיצנא ולא על בר אלהין סמיכנא. אלא באלהא דשמיא. דהוא אלהא קשוט ואורייתא קשוט ונביאיה קשוט. ומסגא למעבד טבון וקשוט. בה אנא רחיין. ולשמה יקירא קדישא אנא אמר תשבחן. יהא רעוא קדמך דתפתח לבאי באורייתא. ותשלים משאלין דלבאי ולבא דכל עמך ישראל. לטב ולחיין ולשלם:

חזן – גדלו לי"י אתי ונרוממה שמו יחדו³⁰⁵.

³⁰² במדבר י לה.

³⁰³ ישעיה ב ג

³⁰⁴ עי' זהר ח"ב רו ע"א: אמר רבי שמעון כד מפקין ספר תורה בצבורא למקרא ביה מתפתחן תרעי שמיא דרחמין ומעוררין את האהבה לעילא ואבעי ליה לבר נש למימר הכי בריך שמיא דמארי עלמא בריך כתרך ואתרך יהא רעותך עם עמך ישראל לעלם ופורקן ימינך אחזי לעמך בבית מקדשך ולאמטויי לנא מטוב נהורך ולקבל צלותנא ברחמין יהא רעוא קדמך דתוריק לן חיין בטיבו ולהוי אנא עבד פקידא בגו צדיקיא למרחם עלי ולמנטר יתי וית כל די לי ודי לעמך ישראל אנת הוא זן לכלא ומפרנס לכלא אנת הוא שליט על כלא אנת הוא דשליט על מלכיא ומלכותא דילך הוא אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגידנא קמה ומקמי דיקר אורייתא בכל עידן ועידן לא על אינש רחיצנא ולא על בר אלהין סמיכנא אלא באלהא דשמיא דהוא אלהא קשוט ואורייתא קשוט ונביאיה קשוט ומסגי למעבד טבון וקשוט ביה אנא רחיין ולשמה קדישא יקירא אנא אימר תושבחן יהא רעוא קדמך דתפתח לבאי באורייתך ותיב לי בנין דכרין דעבדין רעותך ותשלים משאלין דלבאי ולבא דכל עמך ישראל לטב ולחיין ולשלם אמן תרגום: אמר רבי שמעון כשמוציאים ספר תורה בצבור לקרא בו נפתחים שערי רחמים בשמים ומעוררים את האהבה למעלה וצריך אדם לומר כך.

ברוך שמו של רבון העולם ברוך כתרך ומקומך יהיה רצונך עם עמך ישראל לעולם ופדות ימינך הראה לעמך בבית מקדשך ולהגיע לנו מטוב אורך ולקבל תפלותינו ברחמים יהי רצון מלפניך שתאריך לנו חיים בטוב ולהיותי נפקד בין הצדיקים לרחם עלי ולשמר אותי ואת כל שלי ושל כל עמך ישראל אתה הזן את הכל אתה הוא השולט על המלכים ומפרנס את הכל אתה הוא השולט על הכל והמלכות שלך היא אני עבדו של הקדוש ברוך הוא שמשתחוה לפניו ומלפני כבוד תורתנו בכל זמן וזמן לא על איש אני בוטח ולא על בני אלהים אני סומך אלא באלהי השמים שהוא אלהי אמת ותורתו אמת ונביאיו אמת ומרבה לעשות טובות ואמת בו אני בוטח ולשמו הקדוש והנכבד אני אומר תשבחות יהי רצון מלפניך שתפתח לבי בתורתך ותתן לי בנים זכרים שעושים רצונך ותשלים משאלות לבי ולב כל עמך ישראל לטוב ולחיים ולשלום אמן. וכן הוא לשון האריז"ל (שער הכוונות - דרושי קידוש ליל שבת דרוש א) שזה בשעת הוצאת ס"ת.

מנהג העולם לומר בריך שמיא בשעת הוצאת הס"ת בין בחול בין בשבת ואם לא אמרו בשעת הוצאה יוכל לאמרו עד שעה שפותחין לקרותו (מ"ב קלד סק"ג). אמנם מצאנו נוסח (רפב סק"א) יש לומר בריך שמיא בפתיחת הארון בין בשבת ובין בחול. ועי' שע"ת אר"ח רצב שזה בהוצאת ס"ת, ועי' אליה רבה קלד שזה בשעת הוצאת ס"ת, ועי' מ"ז אר"ח קמא שזה בשעה שפותחין הארון. ועי' מט"א תקצח: ומוציאין ספר תורה ואומרים בריך שמה כו'.

והנותן ס"ת והמקבלו צריך שיהא בימין (מ"ב רפב סק"א).

³⁰⁵ עי' אר"ח קלד ב: כשמוציאין אותו אומר הש"צ גדלו והקהל אומרים רוממו כו', אב הרחמים הוא ירחם עם עמוסים וכו', וי"א לומר על הכל יתגדל (מ"ס פ"ג וטור ומהר"ל) וכן נוהגים ב"ט ובשבת ויש להחזיק התורה בימין (אר"ח קלד סעיף ב), וצ"ריך להגביה התורה בשעה שאומר גדלו (מ"ב שם סק"ג).

וצריך להגביה התורה ג"פ דהיינו בשעה שאומר שמע וגו' אחד וגו' גדלו וגו' (מ"ב קלד סק"ג).
חייבים לעמוד כשאדם נושא ס"ת (מ"ב קמו סק"ז).

קהל - לך יי הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך
יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: רוממו יי אלהינו והשתחוה להדם רגליו קדוש הוא:
רוממו יי אלהינו והשתחוה להר קדשו יי אלהינו:

אב הרחמים. הוא ירחם עם עמוסים ויזכור ברית איתנים. ויציל נפשותינו מן
השעות הרעות. ויגער ביצר הרע מן הנשואים. ויחון אותנו לפליטת עולמים. וימלא
משאלותינו במדה טובה ישועה ורחמים:

ותגלה ותראה מלכותו עלינו בזמן קרוב. ויחון פלשתנו ופלשת עמו בית ישראל לחן
ולחסד ולרחמים ולרצון ונאמר אמן. הכל הבו גדל לאלהינו ותנו כבוד לתורה. פהן קרב
יעמד (פלוגי בן פלוגי) הפהן. ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדשותו³⁰⁶:

קהל - ואתם הדבקים ביי אלהיכם חיים בלכם היום:

סדר ברכת התורה:

העולה³⁰⁷ אומר:

ברכו את יי המברך:

והקהל עונין:

ברוך יי המברך לעולם ועד³⁰⁸:

והעולה חוזר:

ברוך יי המברך לעולם ועד:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. אשר בחר בנו מכל העמים. ונתן לנו את תורתו.

ברוך אתה יי. נותן התורה:

ואחר קריאת הפרשה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע

בתוכנו³⁰⁹. ברוך אתה יי. נותן התורה:

ברכת הגומל³¹⁰³¹¹:

מביאים התינוקות לנשק התורה כדי לחנכם ולזרזם במצות (או"ח קמט א). כשמוציאין מהיכל
מצוה לכל מי שעוברת לפניו ללותה עד הבימה (מ"ב קמט סק"ז), מנהג אריז"ל שהיה נוהג לנשק
הס"ת (שעה"כ מח ע"ג).

³⁰⁶ וכשעולה הראשון לקרות אומרים ברוך שנתן תורה כו' (או"ח קלד ב):

³⁰⁷ העולה למגדל [לבימה], עולה בפתח שהוא לו בדרך קצרה ממקומו וירד מהמגדל בדרך אחר,
שהוא לו בדרך ארוכה עד מקומו; ואם ב' הדרכים שווים, עולה בפתח שהוא לו בדרך ימין, ויורד
בפתח שכנגדו. (ולא ירד עד שעלה כבר הראוי לקרות אחריו) (קמא ז). בדרך קצרה - משום כבוד
הצבור שלא ימתינו עליו הרבה וגם משום כבוד התורה להראות שהיא חביבה עליו וממהר לקרות
בה (מ"ב סק"ב). שהיא לו בדרך ארוכה - שלא תהא נראה עליו כמשא (מ"ב סק"ג).

³⁰⁸ אומר ברכו והברכות בקול רם; והאומרים בלחש טועה. ויש אומרים שצריך לחזור ולברך
בקול רם; הגה - כדי שישמעו העם ויענו (קלט ו). מש"כ לחש - כל דלית עשרה דצייתי כדין דבר
שבקדושה דאינו בפחות מעשרה (מ"ב סק"ד). וצריכים לעמוד (רמ"א נו א).

אחיזת ס"ת בברכת התורה?

³⁰⁹ ברכה אחרונה: אשר נתן לנו תורת אמת, זו תורה שבכתב; וחיי העולם נטע בתוכנו, הוא
תורה שבע"פ (או"ח קלט י).

³¹⁰ לומר ברכות אלה לפני או אחרי קדיש?

³¹¹ ריט ב

ע"י ברכות (נד ע"ב): אמר רב יהודה אמר רב ארבעה צריכין להודות יורדי הים הולכי מדברות
ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא. וכו' מאי מברך אמר רב יהודה
ברוך גומל חסדים טובים אביי אמר וצריך לאודווי קמי עשרה דכתיב וירוממוהו בקהל עם וגו'.
אמנם גרסת הרמב"ם (ברכות פ"י ה"ח): הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב וכל השומעין
אומרים שגמלך טוב הוא יגמלך סלה.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. הגומל לחיבים טובות. שגמלני כל טוב:
ועונין אחריו:

אמן. מי שגמלך כל טוב. הוא יגמלך כל טוב סלה:

ברוך שפטרני מענשו שלזה³¹²:

יתגדל ויתקדש שמה רבא. אמן:

בעלמא די ברא כרעותה וימליך מלכותה בתיכון וביומיכון ובחיי דכל בית
ישראל בעלמא ובזמן קריב. ואמרו אמן:

יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמא יתברך:

וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתחדר ויתעלה ויתהלל שמה דקדשא בריך
הוא. לעלא (בעשי"ת לעלא לעלא מכל) מן כל ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא
דאמירן בעלמא. ואמרו אמן:

הגבהה וגלילה:³¹³

כשמגביהים את הספר תורה אומרים:

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל³¹⁴:
על פי יי ביד משה³¹⁵:

הכנסת ספר תורה:

כשמוליכין הס"ת לארון אומר החזן:

חזן – יהללו את שם יי. כי נשגב שמו לבדו:

והקהל אומרים – הודו על ארץ ושמים: ויזם קרן לעמו. תהלה לכל חסידיו. לבני
ישראל עם קרובו. הללויה³¹⁶:

לדוד מזמור. ליי הארץ ומלואה. תבל וישבי בה: כי הוא על ימים יסדה. ועל נהרות
יבוננה: מי יעלה בהר יי. ומי יקום במקום קדשו: נקי כפים ובר לבב. אשר לא נשא לשוא
נפשי ולא נשבע למרמה: ישא ברכה מאת יי. וצדקה מאלהי ישעו: זה דור דרשיו. מבקשי

וכן הובא בשו"ע סי' ריט, ועיי"ש מ"ב סק"ג שקטנים ונשים לא מברכים.

³¹² מי שנעשה בנו בר מצוה, יברך: בא"י אמ"ה שפטרני מעונשו של זה, וטוב לברך בלא שם ומלכות (רכה ב). והמברך בשם ומלכות לא הפסיד (מ"ב שם).

³¹³ עי' או"ח קלד ב: מראה פני כתיבת ס"ת לעם העומדים לימינו ולשמאלו, ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה על כל אנשים ונשים לראות הכתב ולכרוע, ולומר: וזאת התורה וכו' תורת יי תמימה וכו' [תהלים יט ח: תורת יי תמימה משיבת נפש עדות יי נאמנה מחכימת פתי]: הגה - ונהגו לעשות כן אחר שקראו בתורה.

המגביה הס"ת מעל התיבה להראות לעם גוללה עד ג' דפין ומגביה ואפשר דדוקא נקט ג', ונ"ל דתלוי לפי כח המגביה שיהיה ביכלתו להגביה כשהיא נגללת הרבה (מ"ב סק"ח). כשמראה הס"ת לעם והוא עומד במזרח התיבה יקיף ממזרח לדרום (מ"ב סק"ט). ואפי' אם מתחלה היה עומד מבחוץ מצוה ליכנס לביהכ"נ לראות כשמוציאין ומכניסין הס"ת משום ברב עם הדרת מלך (מ"ב סק"י). וטוב שיראה האותיות עד שיהיה יכול לקרותם כי כתבו המקובלים שע"ז נמשך אור גדול על האדם (מ"ב סק"א – שעה"כ מח ע"ד). ואין לומר וזאת התורה רק נגד הכתב של הס"ת (מ"ב סק"ב).

הגולל ס"ת, יעמידנו כנגד התפר, כדי שאם יקרע, יקרע התפר (קמז ג).

³¹⁴ דברים ד מד.

³¹⁵ חצי פסוק במדבר ד לז ועוד כמה מקומות, וצ"ע מקורו.

³¹⁶ תהלים קמח יג-יד. מקור לזה לענין תפילה?

פָּנִיךָ יַעֲקֹב סֵלָה: שָׂאוּ שְׁעָרִים רֹאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם. וַיָּבֹא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד. יְיָ עֲזֹז וְגִבּוֹר. יְיָ גִבּוֹר מִלְחָמָה: שָׂאוּ שְׁעָרִים רֹאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם. וַיָּבֹא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד. יְיָ צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד סֵלָה: ³¹⁷
 וּבִגְלוֹתָהּ יֹאמֶר שׁוּבָה יְיָ רַבּוֹת אֱלֹפֵי יִשְׂרָאֵל: קוּמָה יְיָ לְמִנְחֹתֶיךָ. אֶתָּה וְאַרְזֹן עֲנֹךְ: פִּתְחֶיךָ יִלְבָּשׁוּ צִדִּיק. וְחֹסִידֶיךָ יִרְנְנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עֲבַדְךָ אֵל תֵּשֵׁב פָּנֵי מְשִׁיחֶךָ: כִּי לִקְחָה מִטָּב נָתַתִּי לָכֶם. תּוֹרַתִּי אֵל תַּעֲזֹבוּ: עֵץ חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ. וְתִמְכִּיחַ מֵאֲשֶׁר: דִּרְכֵיךָ דִּרְכֵי נֶעֱם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שְׁלוֹם: הִשִּׁיבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְנִשׁוּבָה. חֲדָשׁ יְמֵינוּ בְּקֶרֶם: ³¹⁸

אֲשֶׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ. עוֹד יַחֲלֹוּךְ סֵלָה: אֲשֶׁרֵי הָעָם שִׁכְכָה לוֹ. אֲשֶׁרֵי הָעָם שִׁי"י אֱלֹהֵינוּ: תַּחֲלֶה לְדָוִד. אֲרוֹמֶמְךָ אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ. וְאֶבְרַכָּה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל יוֹם אֶבְרַכְךָ וְאֶחֱלֶלָה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד. וְלִגְדָלְתוֹ אֵין חֶקֶר: דּוֹר לְדוֹר יִשְׁבַח מַעֲשֶׂיךָ. וְגִבּוֹרֶתֶיךָ יִגִּידוּ: הֵרַר כְּבוֹד הוֹדְךָ וְדַבְּרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אֲשִׁיחָה: וְעֲזֹזוּ נִזְרוֹאוֹתֶיךָ יֹאמְרוּ. וְגִדְלָתֶךָ אֲסַפְּרָנָה: זָכַר רַב מִטָּבְךָ יִפְיֵעוּ. וְצִדִּיקֶתֶךָ יִרְנְנוּ: חֲנוּן וְרַחוּם יְיָ. אֶתְּךָ אֲפִים וְגִדְלָה חֶסֶד: מִטָּב יְיָ לְכָל. וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְיָ כָּל מַעֲשֶׂיךָ. וְחֹסִידֶיךָ יִבְרַכּוּכָה: כְּבוֹד מַלְכוּתֶךָ יֹאמְרוּ. וְגִבּוֹרֶתֶךָ יִדְבְּרוּ: לְהוֹדִיעַ לְבָנֵי הָאָדָם גִּבּוֹרֶתָיו וְכְבוֹד הֵרַר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתֶךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים. וּמִמְשַׁלְתֶּךָ בְּכָל דּוֹר וָדָר: סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל הַנִּפְלָאִים. וְזוֹקֵף לְכָל הַכּוֹפִים: עֵינֵי כָל אֱלֹהִים יִשְׁפְּרוּ. וְאֶתָּה נֹתֵן לָהֶם אֶת אֲכָלָם בַּעֲתוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדְךָ וּמַשְׁפִּיעַ לְכָל חַי רֶצוֹן: צִדִּיק יְיָ בְּכָל דִּרְכָּיו. וְחֹסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו: קְרוֹב יְיָ לְכָל קִרְאָיו. לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאָהוּ בְּאַמֶּת: רֶצוֹן יִרְאִיו יַעֲשֶׂה. וְאֶת שְׁוַעֲתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יְיָ אֶת כָּל אֲהָבָיו וְאֶת כָּל הַרְשָׁעִים יִשְׁמִיד: תַּחֲלֶת יְיָ יִדְבֵּר פִּי וַיִּבְרַךְ כָּל בָּשָׂר שֵׁם קֹדֶשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: וְאַנְחֵנוּ נִבְרַךְ יְיָ. מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם. הִלְלוּיָהּ:

³¹⁹ לְמִנְצַח מִזְמוֹר לְדָוִד: יַעֲנֶךָ יְיָ בְּיוֹם צָרָה. יִשְׁנֹבֶךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: וַיִּשְׁלַח עֲזָרְךָ מִקִּדְשׁ. וּמִצִּיּוֹן יִסְעֶדְךָ: יִזְכֹּר כָּל מִנְחֹתֶיךָ. וְעוֹלָתֶךָ יִדְשָׁנָה סֵלָה: יִתֵּן לְךָ כִּלְבֶּכֶךָ. וְכָל עֲצָתֶךָ יִמְלֹא: נִרְנְנָה בִישׁוּעָתֶךָ. וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגָל. יִמְלֹא יְיָ כָּל מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ: עֲתָה יִדְעָתִי. כִּי הוֹשִׁיעַ יְיָ מִשִּׁיחוֹ. יַעֲנֵהוּ מִשְׁמֵי קֹדֶשׁוֹ. בְּגִבּוֹרוֹת יִשַׁע יְמִינוֹ: אֱלֹהֵי בְרַכָּב וְאֱלֹהֵי בְּסוּסִים. וְאַנְחֵנוּ בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהֵינוּ נִזְכִּיר: הִמָּה כָּרְעוּ וְנִפְּלוּ. וְאַנְחֵנוּ קָמְנוּ וְנִתְעוֹדָד: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְּיוֹם קִרְאָנוּ:

- מאיר הסידור -

³¹⁷ מקור?

³¹⁸ מקור?

³¹⁹ ואפי' בימים שאין אומרים תחנון אומרים למנצח מלבד בר"ח וחנוכה ופורים [ב' ימים אפילו באדר א' (מ"ב סקל"ה)] וערב פסח וערב יוה"כ וט' באב (או"ח קלא א), וגם לא אומרים בבית אבל (מ"ב שם).

³²⁰ וְבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשִׁבִי פֹשֶׁעַ בַּיַּעֲקֹב. נָאִם יי': וְאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי. אוֹתָם אָמַר יי'. רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרִי אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּפִיךָ. לֹא יִמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זֶרַע וְזֶרַעְךָ. אָמַר יי'. מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם: וְאַתָּה קְדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל. וְקָרָא זֶה אֵל זֶה וְאָמַר: קְדוֹשׁ. קְדוֹשׁ יי' צְבָאוֹת. מְלֵא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: וּמִקְבְּלֵי דִין מִן דִּין. וְאֲמָרִין קְדִישׁ בְּשֵׁמִי מְרוֹמָא עֲלָאָה בֵּית שְׁכִינְתָּה. קְדִישׁ עַל אֲרַעָא עוֹבֵד גְּבוּרְתָּה. קְדִישׁ לְעֵלָם וּלְעֵלְמֵי עֲלַמְיָא. יי' צְבָאוֹת. מְלֵא כָל אֲרַעָא זִיו וְקָרָה: וּתְשַׁאֲנֵי רוּחַ. וְאֲשַׁמַּע אַחֲרֵי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל. בְּרוּךְ כְּבוֹד יי' מִמְקוֹמוֹ: וְנִטְלָתְנֵי רוּחָא. וְשִׁמְעִית בְּתַרִּי קָל זֶע סְגִיָּא דְּמִשְׁפָּחִין וְאֲמָרִין: בְּרִיךְ יְקָרָא דִּי יי' מֵאַתָּר בֵּית שְׁכִינְתָּה: יי' יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: יי' מְלָכּוּתָהּ קָאֵם לְעֵלָם וּלְעֵלְמֵי עֲלַמְיָא. יי' אֱלֹהֵי אֲבֹרְתָהּ יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל אֲבוֹתֵינוּ. שְׁמָרָה זֹאת לְעוֹלָם לִיצֵר מַחֲשָׁבוֹת לִבָּב עַמְךָ. וְהִכֵּן לְבָבָם אֵלֶיךָ: וְהוּא רַחוּם. יִכְפֹּר עֶזְרָא וְלֹא יִשְׁחִית. וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אָפּוֹ. וְלֹא יַעִיר כָּל חֲמָתוֹ: כִּי אַתָּה אֲדִנִּי טוֹב וְסֵלָה. וְרַב חֶסֶד לְכָל קְרָאִיךָ: צְדָקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: תִּתֵּן אֱמֶת לַיַּעֲקֹב. חֶסֶד לְאֲבֹרְתָהּ. אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאֲבוֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם: בְּרוּךְ אֲדִנִּי יוֹם יוֹם יַעֲמָס לָנוּ. הָאֵל יִשְׁוַעְתָּנוּ סֵלָה: יי' צְבָאוֹת עֲמָנוּ. מִשְׁגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֵלָה: יי' צְבָאוֹת אֲשֶׁרִי אֲדָם בְּטַח בְּךָ: יי' הוֹשִׁיעָה. הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְּיוֹם קְרָאֵנוּ: בְּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵינוּ שְׁפָרְאֵנוּ לְכְבוֹדוֹ. וְהַבְדִּילָנוּ מִן הַתּוֹעִים. וְנִתֵּן לָנוּ תוֹרַת אֱמֶת. וְחַיִּי עוֹלָם נִטְעָה בְּתוֹכָנוּ.

³²¹ הוּא יִפְתַּח לָבָנוּ בְּתוֹרָתוֹ. וְיִשֹּׁם בְּלָבָנוּ אֲהַבְתּוֹ וְיִרְאָתוֹ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ וּלְעַבְדּוֹ בְּלִבָּב שָׁלֵם. לְמַעַן לֹא נִיגַע לְרִיק וְלֹא נִגְלַד לְפִתְחָהּ: יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי' אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שְׁנַשְׁמַר חֻקֶּיךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה. וְנִזְכֶּה וְנַחֲמֶה וְנִרְאָה וְנִירָשׁ טוֹבָה וְנִכְרָכָה לְשָׁנֵי יָמוֹת הַמַּשִּׁיחַ וְלַחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא. לְמַעַן יִזְמַרְךָ כְּבוֹד וְלֹא יָדָם. יי' אֱלֹהֵי לְעוֹלָם אוֹדְךָ: בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בִּי יי'. וְהִיָּה יי' מְבַטְחוֹ: בְּטַחוֹ בִּי יי' עָדִי עַד. כִּי בִּיָּה יי' צוֹר עוֹלָמִים: וְיִבְטַחוּ בְּךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ. כִּי לֹא עֲזַבְתָּ דֹרְשֶׁיךָ יי': יי' חֲפֵץ לְמַעַן צְדָקוֹ. יִגְדִּיל תוֹרָה וְיִאֲדִיר:

- מאיר הסידור -

³²⁰ עי' סוטה מט ע"א: אמר רבא בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו שנאמר בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר הי בקר אילימא בקר דלמחר מי ידע מאי הוי אלא דחליף ואלא עלמא אמאי קא מקיים אקדושה דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא שנא' ארץ עפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים הא יש סדרים תופיע מאופל. ועי' ב"י קלב: פירש רש"י ואלא עלמא אמאי מיקיים - מאחר שהקללה הולכת תמיד ורבה. אקדושה דסידרא - סדר קדושה שלא תקנוה אלא שיהיו כל ישראל עוסקים בתורה בכל יום דבר מועט שאומרים תרגומו [כדי שיבינו - טור] וקרייתו והן כעוסקים בתורה וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ ויש כאן שנים קדושות השם ותלמוד התורה חביב הוא. כתב שבלי הלקט (סי' מד) בשם רש"י (פרדס עמ' שה ולקוטיו שם) אחר תפילה היו קורים מקרא ומשנה ושמועות כדאמרינן (קדושין ל ע"א) לעולם ישליש אדם ימיו וכו' וכיון שרבתה העניות ולא היו יכולים לעסוק כל כך היו קורים בנביא שני [פסוקים] ובא לציון ואני זאת בריתי ובשבת ויום טוב שאין בו ביטול מלאכה לעם החזירו עטרה ליושנה לקרות בתורה ולתרגם מעין היום [היינו הפטורה] ועל כן אין אנו אומרים ובא לציון שחרית שהרי כבר קראו בנביא ואף על פי כן אומרים אותו במנחה כדי שלא ישכח מימות החול. עוד הוסיפו לומר ואתה קדוש וכו' לפי שהקב"ה משרה שכינתו בתוכנו לשמוע תהלות ישראל דאמרינן בבראשית רבה (מח ז) א"ר חנינא על כל קילוס וקילוס שמשבחין ישראל להקב"ה משרה שכינתו עליהם ומאי טעמא ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. עוד הוסיפו לומר וקרא זה אל זה ואמר וגו' שלא היו יכולים לומר קדושה בתוך התפילה שגזרו שלא יענו קדושה והיו אורבים להם אם יענו קדושה ולאחר תפילה כשהיו האורבים הולכים להם היו קורים וקרא זה אל זה ואמר דהיינו שילוש קדושה ומתרגמין אותו מפני החיבה הרי הוא פעמים קדוש דיוצר ותפילה ואע"פ דבזמן הזה אנו אומרים קדושה בחטיבה אחת בתוך התפילה לא בטלו קדושה דסידרא קא סברי שמא יגרום החטא. וכן אומר ותשאני רוח כנגד ברוך כבוד. יי' ימלוך כנגד ימלוך. ועל כן אנו מסיימין ברוך אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים. וכתב רב עמרם גאון (בסידור סי' סז) אסור לאדם לצאת מבית הכנסת קודם קדושה דסידרא שחייב הוא לומר קדושה דסידרא דדבר שהעולם מתקיים עליו אי אפשר לזלזולי ביה.

³²¹ צ"ע מקור לזה, ונ"ל שזה הקדמה למש"כ בס"י קנה: אחר שיצא מבהכ"נ ילך לבהמ"ד ויקבע עת ללמוד וצריך שאותו עת יהיה קבוע שלא יעבירונו אף אם הוא סבור להרויח הרבה.

וַיִּתְנַדֵּל וַיִּתְקַדֵּשׁ שְׁמֹה רַבָּא. אַמֵּן:
 בְּעֶלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתָהּ וַיְמַלִּיךְ מַלְכוּתָהּ בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיִּי דְכָל בֵּית
 יִשְׂרָאֵל בְּעֶנְלָא וּבְזִמְן קָרִיב, וְאָמְרוּ אַמֵּן:
 קוּ"ח - יְהִי שְׁמֹה רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמָא וּלְעָלְמֵי עָלְמֵיָא:
 חוּז - יִתְבָּרַךְ. וַיִּשְׁתַּבַּח וַיִּתְפָּאֵר וַיִּתְרוֹמֵם וַיִּתְנַשֵּׂא וַיִּתְהַדָּר וַיִּתְעַלֶּה וַיִּתְהַלָּל שְׁמֹה
 דְּקִדְשָׁא. בְּרִיךְ הוּא. אַמֵּן:
 לְעֵלָא (בְּעֵשִׂי"ת לְעֵלָא לְעֵלָא מְכָל) מִן כָּל בְּרַכְתָּא וְשִׁירְתָּא תְּשַׁבְּחָתָא וְנַחֲמָתָא
 דְּאִמְרִין בְּעֶלְמָא. וְאָמְרוּ אַמֵּן:
 קחל - קִבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרַצּוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ:
 חוּז - ³²²תִּתְקַבֵּל צְלוֹתֵהוֹן וּבְעוּתֵהוֹן דְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל קֳדָם אַבּוּהוֹן דִּי בְּשִׁמְיָא,
 וְאָמְרוּ אַמֵּן:
 קחל - יְהִי שֵׁם י"י מְבָרַךְ מַעְתָּה וְעַד עוֹלָם:
 חוּז - יְהִי שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמֵיָא וְחַיִּים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְאָמְרוּ אַמֵּן:
 קחל - עֲזָרִי מַעַם י"י עֲשֵׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ:
 חוּז עוֹשֶׂה שְׁלוֹם (בְּעֵשִׂי"ת הַשְׁלוֹם) בְּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל
 וְאָמְרוּ אַמֵּן:

³²³עָלֵינוּ לְשִׁבְתָּ לְאֲדוֹן הַכֹּל. לְתַת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרָאשִׁית. שְׁלֵא עֲשֵׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת.
 וְלֹא שְׁמַנּוּ כְּמִשְׁפָּחוֹת הָאֲדָמָה. שְׁלֵא שָׁם חִלְקֵנוּ כְּדָם וּגְזַלְנוּ כָּכָל הַמוֹנָם: שְׁהֵם מִשְׁתַּחֲוִים
 לְהַבֵּל וְרִיק וּמִתְפַּלְלִים אֶל אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ: וְאִנְחָנוּ בּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לְפָנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי
 הַמַּלְכִּים הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: שְׁהוּא נּוֹטֵה שְׁמִים וְיוֹסֵד אֶרֶץ. וּמוֹשֵׁב יָקָרוּ בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל.
 וְשִׁכִּינַת עֲזוֹ בְּגִבְהֵי מְרוֹמִים: הוּא אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד. אֲמַת מַלְכֵנוּ. אֶפְסָּ וּזְלָתוֹ. בְּכַתוּב בְּתוֹרָתוֹ.
 וַיִּדְעַת הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֵל לְבָבָךְ. כִּי י"י הוּא הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאֶרֶץ מִתַּחַת. אֵין
 עוֹד:

עַל בֶּן נְקוּדָה לֵךְ י"י אֱלֹהֵינוּ לְרֹאוֹת מְהֵרָה בְּתַפְאֶרֶת עֲזָךְ. לְהַעֲבִיר גְּלוּלִים מִן הָאֶרֶץ.
 וְהַאֲלִילִים כְּרוֹת יִבְרַתוּן. לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שְׁדֵי. וְכָל בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בְּשִׁמְךָ לְהַפְּנוֹת
 אֵלֶיךָ כָּל רִשְׁעֵי אֶרֶץ. יִבְרִירוּ וַיִּדְעוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל. כִּי לֵךְ תִּכְרַע כָּל בָּרֶךְ. תִּשְׁבַּע כָּל לָשׁוֹן.
 לְפָנֶיךָ י"י אֱלֹהֵינוּ יִכְרַעוּ וַיִּפְּלוּ. וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יִקְרִי וַיִּתְנוּ. וַיִּקְבְּלוּ כָלָם אֶת עַל מַלְכוּתֶךָ. וְתִמְלֹךְ
 עָלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלָמֵי עַד תִּמְלֹךְ בְּכָבוֹד. בְּכַתוּב
 בְּתוֹרָתֶךָ. י"י יְמַלֵּךְ לְעוֹלָם וָעֶד: וְנֹאמַר. וְהָיָה י"י לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאֶרֶץ. בַּיּוֹם הַהוּא יְהִיָּה י"י
 אֶחָד וְשִׁמוֹ אֶחָד:

- מאיר הסידור -

³²² עי' רמב"ם בנוסח הקדיש: כל קדיש שאומר שליח ציבור אחר שגומר התפלה שאינו אומר
 אחריו כלום אלא כל העם שומעין אותו ונפטרין נהגו העם להוסיף בסופו נוסחא זו תתקבל
 צלותהון ותתעבד בעותהון וצלותהון דכל בית ישראל קדם אבוהון דבשמיא יהא שלמא
 רבא וסייעתא ופורקנא משמיא עליכון ועלנא ועל קהלהון דישראל ואמרו אמן עושה שלום
 במרומיו הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל אמן.

³²³ ואומרים אחר סיום התפלה עלינו לשבח מעומד, ויזהר לאומרו בכוונה. וכשמגיע אל אל לא
 יושיע יפסיק מעט קודם שיאמר ואנחנו כורעים וכו' (סי' קלב סעיף ב). ויש לומר עלינו באימה
 וביראה כי כל צבא השמים שומעים והקב"ה עומד עם פמליא של מעלה וכולם עונים ואומרים
 אשרי העם שככה לו אשרי העם כו' (מ"ב סק"ח). ואנחנו כורעים - וצריך לכרוע שלא יהיה נראה
 ככופר ח"ו (מ"ב סק"ט).

אל תירא מפחד פתאם ומשאת רשעים כי תבא: עזו עצה ותפּר. דברו דבר ולא יקום. כי עמנו אל: ועד זקנה אני הוא. ועד שיבה אני אסבל. אני עשיתי ואני אשא ואני אסבל ואמלט:

³²⁴ קדיש יתום:

יתגדל ויתקדש שמה רבא. אמן:
בעלמא די ברא ברעותה וימליך מלכותיה בתיכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב. ואמרו אמן:
יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא:
יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתגדר ויתעלה ויתהלל שמה דקדשא. בריך הוא. לעלא (בעשי"ת - לעלה לעלא מכל) מן כל ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמיתא דאמירן בעלמא. ואמרו אמן:
יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים עלינו ועל כל ישראל. ואמרו אמן:
עושה שלום (בעשי"ת - השלום) בברוכיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

שיר של יום ³²⁵:

היום יום ראשון בשבת. שבו היו הלויים אומרים בבית המקדש: לדוד מזמור. ל"י הארץ ומלואה. תבל וישבי בה: כי הוא על ימים יסדה. ועל נהרות יבוננה: מי יעלה בהר י"י. ומי יקום במקום קדשו: נקי כפים ובר לבב. אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה: ישא ברכה מאת י"י. וצדקה מאלהי ישעו: זה דור דרשיו. מבקשי פניך יעקב סלה: שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם. ויבוא מלך הכבוד: מי זה מלך הכבוד. י"י עזו וגבור. י"י גבור מלחמה: שאו שערים ראשיכם ונשאו פתחי עולם. ויבא מלך הכבוד: מי הוא זה מלך הכבוד. י"י צבאות הוא מלך הכבוד. סלה:

היום יום שני בשבת. שבו היו הלויים אומרים בבית המקדש:
שיר מזמור לבני קרח: גדול י"י ומהלל מאד בעיר אלהינו הר קדשו: יפה נוף משוש כל הארץ. הר ציון ירבותי צפון. קרית מלך רב: אלהים בארמנותיה נודע למשגב: כי הנה המלכים נועדו. עברו יחדו: המה ראו בן תמהו. נבהלו נחפזו: רעדו אהזתם שם. חיל

- מאיר הסידור -

³²⁴ ואומרים קדיש יתום אחר עלינו ואפי' אין יתום בבית הכנסת יאמר אותו מי שאין לו אב ואם ואפילו מי שיש לו אב ואם יכול לאמרו אם אין אביו ואמו מקפידין (קלב ב). לעולם צריכין לומר קדיש אחר שאמרו פסוקים, ובעלינו יש ג"כ פסוקים, וצריכים קדיש אחריו, אלא שנהגו בקדיש זה להניחו ליתום שמת אביו ואמו, מפני שיש יתומים קטנים או אפילו גדולים שאינם יכולים להיות שלוחי ציבור ולומר קדיש וברכו אחר אביו ואמו [שאם היו יכולים להתפלל לפני העמוד זהו טוב יותר מאמירת קדיש]. וכבר ידוע ממעשה דר' עקיבא תועלת הגדול שיש למת כשיש לו בן האומר קדיש וברכו וביותר בתוך שנה ראשונה, לכך תקנו והניחו קדיש זה שאין צריך שום דבר יותר ליתומים הן קטנים הן גדולים. (מ"ב סק"י).
³²⁵ עי' מ"ב סח סק"ו שהוא אמירת פסוקים וברכו וקדיש אחרי התפילה, ונ"ל שזהו ענין שיר של יום וצ"ע

משנה ברורה סימן קלב

(טו) ואומרים השיר וכו' - עיין במ"א שמסיק דכונת הרמ"א לומר בכל יום השיר השייך לאותו יום (דהיינו שביום א' היו הלויים משוררים לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה וגו' עד סוף המזמור וכן בכל יום המזמור השייך לו) אבל אין כונתו שיאמרו משנת השיר שהיו הלויים אומרים וכו' אכן נוהגין העולם לומר משנה זו אחר פטום הקטורת כמו שנדפס בסידורים:

בַּיּוֹלָדָה: בְּרוּחַ קָדִים תִּשְׁבֵּר אֲנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ: בְּאִשֶּׁר שָׁמַעְנוּ בֶּן רֹאִינוּ בְּעִיר יִי צְבָאוֹת בְּעִיר
אֱלֹהֵינוּ. אֱלֹהִים יִכְוֶנֶה עַד עוֹלָם סֵלָה: דְּמִינוּ אֱלֹהִים חֲסִדָּךְ בְּקֶרֶב הַיְכָלְךָ: בְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים בֶּן
תְּהַלֵּתְךָ עַל קִצּוֹי אֶרֶץ. צִדֵּק מְלָאָה יְמִינְךָ: יִשְׁמַח הָר צִיּוֹן. תִּגְלָגֶה בְּנוֹת יְהוּדָה. לְמַעַן
מִשְׁפָּטֶיךָ: סִבּוּ צִיּוֹן וְחִקִּיפוּהָ. סִפְרוּ מִגְדְּלֶיהָ: שִׁיתוּ לְבָבְכֶם לְחִילָהּ. פִּסְגּוֹ אֲרָמְנוֹתֶיהָ. לְמַעַן
תִּסְפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן: כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד. הוּא יִנְהַגְנוּ עַל מוֹת:

הַיּוֹם יוֹם שְׁלִישִׁי בַּשָּׁבֶת. שָׁבוּ הָיוּ הַלְלוֹם אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:
מִזְמוֹר לְאַסָּף. אֱלֹהִים נָצַב בַּעֲדַת אֵל. בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: עַד מָתִי תִשְׁפָּטוּ עוֹלָם.
וּפְנֵי רָשָׁעִים תִּשְׁאוּ סֵלָה: שִׁפְטוּ דָל וְיִתְנוּם. עֲנֵי וְרָשׁ הַצְדִּיקוּ: פִּלְטוּ דָל וְאַבְיוֹן. מִיַּד רָשָׁעִים
הַצִּילוּ: לֹא יִדְעוּ וְלֹא יִבְיִנוּ בַּחֲשֻׁכָה יִתְהַלְכוּ. יוֹמוֹתוֹ כָּל מוֹסְדֵי אֶרֶץ: אֲנִי אִמְרָתִי אֱלֹהִים אֲתָם.
וּבְנֵי עֲלִיּוֹן כָּלְכֶם: אַכֵּן בְּאֶדָם תִּמּוּתוּן. וּבְאֶחָד הַשָּׂרִים תִּפְלוּ: קוֹמָה אֱלֹהִים שִׁפְטָה הָאֶרֶץ. כִּי
אַתָּה תִּנְחַל בְּכָל הַגּוֹיִם:

הַיּוֹם יוֹם רְבִיעִי בַּשָּׁבֶת. שָׁבוּ הָיוּ הַלְלוֹם אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:
אֵל נְקֻמוֹת יִי. אֵל נְקֻמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שִׁפְט הָאֶרֶץ. הִשָּׁב גְּמוּל עַל גָּאִים: עַד מָתִי
רָשָׁעִים יִי. עַד מָתִי רָשָׁעִים יַעֲלוּ: יִבְעִי וְיִדְּבְרוּ עִתְק. יִתְאַמְרוּ כָּל פֹּעֲלֵי אֹוֹן: עִמָּךְ יִי יִדְבָּאוּ.
וְנִחַלְתָּךְ יַעֲנוּ: אֲלֻמָּנָה וְגַר יִהְרֹגוּ וְיִתּוּמִים יִרְצֲחוּ: וַיִּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יְהוָה. וְלֹא יִבִּין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב:
בִּינוּ בַּעֲרִים בָּעֵם. וּכְסִילִים מָתִי תִשְׁבִּילוּ: הִנָּמַע אֹוֹן הָלֹא יִשְׁמַע. אִם יֵצֵר עֵינַי הָלֹא יִבִּיט:
הַיִּסֵּר גּוֹיִם הָלֹא יוֹכִיחַ. הַמְלִיךְ אֶדָם דָּעַת: יִי יִדַּע מַחֲשָׁבוֹת אֶדָם. כִּי הִמָּה הַבֵּל: אֲשֶׁרִי
הִגִּבֵּר אֲשֶׁר תִּיִסְרֶנּוּ יְהוָה. וּמִתּוֹרֶתְךָ תִּלְמָדְנוּ: לְהִשְׁקִיט לוֹ מִיָּמִי רַע. עַד יִכְרַח לְרָשָׁע שָׁחַת: כִּי
לֹא יִשָּׁשׁ יִי עֲמוֹ. וְנִחַלְתוּ לֹא יַעֲזֹב: כִּי עַד צִדֵּק יֵשׁוּב מִשְׁפָּט. וְאַחֲרָיו כָּל יִשְׂרָאֵל לֵב: מִי יָקוּם לִי
עִם מְרִעִים. מִי יִתְנַצֵּב לִי עִם פֹּעֲלֵי אֹוֹן: לוֹלִי יִי עֲזֹרְתָה לִי כַּמַּעַט שִׁכְנָה דוֹמָה נִפְשִׁי: אִם
אִמְרָתִי מָטָה רִגְלִי. חֲסִדְךָ יִי יִסְעֲדֵנִי: בָּרַב שָׁרַעֲפִי בְּקֶרֶב־י תִּנְחַמְכִּי וְשַׁעֲשַׁעוּ נִפְשִׁי: הִיחַבְּרָךְ
כִּסֵּא הוֹוֹת. יֵצֵר עֲמָל עָלִי חֶק: יִגְדּוּ עַל נֶפֶשׁ צַדִּיק וְדָם נָקִי יִרְשִׁיעוּ: וַיְהִי יִי לִי לְמִשְׁגָּב. וְאֱלֹהֵי
לְצוֹר מַחֲסִי: וַיֵּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת אוֹנָם וּבִרְעָתָם יַצְמִיתָם. יַצְמִיתָם יִי אֱלֹהֵינוּ: לָכוּ נִרְנָנָה לִיִּי.
נִרְיַעָה לְצוֹר יִשְׁעֵנוּ: נִקְדָּמָה פָּנָיו בְּתוֹדָה. בְּזִמְרוֹת נִרְיַע לוֹ: כִּי אֵל גָּדוֹל יִי וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל
אֱלֹהִים:

הַיּוֹם יוֹם חֲמִישִׁי בַּשָּׁבֶת. שָׁבוּ הָיוּ הַלְלוֹם אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:
לְמַנְצֶחַ עַל הַגִּתִּית לְאַסָּף: הִרְגִּינוּ לְאֱלֹהִים עוֹזְנוֹ. הִרְיֵעוּ לְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב: שָׂאוּ זְמֶרָה
וְתִנוּ תָה. כְּנוֹר נָעִים עִם נָבֵל: תִּקְעוּ בַּחֲדָשׁ שׁוֹפָר. בְּכִסֵּה לַיּוֹם חֲנֻנוּ: כִּי חֶק לְיִשְׂרָאֵל הוּא.
מִשְׁפָּט לְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב: עֲדוּת בִּיהוֹסֵף שָׁמוֹ. בְּצִאֲתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם. שִׁפְט לֹא יִדְעָתִי אֲשַׁמְעֵ:
הַסִּירוּתִי מִסִּבָּל שְׂכֻמוֹ. כִּפְיוֹ מִדּוֹד תַּעֲבֹרְנָה: בַּצָּרָה קִרְאָתָּ וְאַחֲלָצְךָ. אֲעֲנֶךָ בִּסְתֵר רַעַם.
אֲבַחֲנֶךָ עַל מִי מְרִיבָה סֵלָה: שָׁמַע עָמִי וְאַעֲיִדָה בְּךָ. יִשְׂרָאֵל אִם תִּשְׁמַע לִי: לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֵל
זָר. וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֹכֵר: אֲנֹכִי יִי אֱלֹהֶיךָ הַמַּעֲלֶךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. הִרְחֵב פִּיךָ וְאַמְלֵאָהוּ:
וְלֹא שָׁמַע עָמִי לְקוֹלִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה לִי: וְאַשְׁלַחְהוּ בְּשִׁרְיוֹת לָבָם. יִלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם: לוֹ
עָמִי שָׁמַע לִי. יִשְׂרָאֵל בְּדֶרֶכִי יִחַלְכוּ: כַּמַּעַט. אוֹיְבֵיהֶם אֲכַנֶּיֶ. וְעַל צָרֵיהֶם אֲשִׁיב יָדִי: מִשְׁנְאֵי
יִי יִכְחָשׁוּ לוֹ. וַיְהִי עֲתָם לְעוֹלָם: וַיִּאֲבִילוּהוּ מַחֲלֵב חֲטָה. וּמִצּוֹר דָּבַשׁ אֲשַׁבֵּעֶךָ:

הַיּוֹם יוֹם שֵׁשִׁי בַּשָּׁבֶת. שָׁבוּ הָיוּ הַלְלוֹם אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:
יִי מֶלֶךְ גָּאוֹת לְבָשׁ. לְבָשׁ יִי עֹז הַתְּאֹזֵר. אֵף תִּבּוֹן תִּבֵּל כָּל תְּמוּט: נִכּוֹן כִּסְאֶךָ מֵאֹוֹ.
מֵעוֹלָם אֲתָה: נִשְׂאוּ נְהָרוֹת יִי. נִשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם. יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דְּבָכִים: מִקְלּוֹת מִיָּם רַבִּים

אֲדִירִים מְשֻׁבְּרֵי יָם. אֲדִיר בְּמָרוֹם י״: עֲדָתֶיךָ נְאֻמְנוּ מְאֹד. לְבֵיתְךָ נֶאֱזָה קִרְשׁ. י״י לְאֶמְךָ יָמִים:

וַיִּתְּנָהּ לַיהוָה וַיִּתְּקֶנָּה שְׁמָהּ רַבָּא. אָמֵן;
בְּעֻלְמָא דִּי בְּרָא כְרַעוּתָהּ וַיְמַלִּיךְ מַלְכוּתָהּ בְּחַיִּיכוּן וּבְיוֹמִיכוּן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית
יִשְׂרָאֵל בְּעֻלְמָא וּבְיוֹמֵי קָרִיב. וְאָמְרוּ אָמֵן;
יְהֵא שְׁמָהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמָא וּלְעָלְמֵי עָלְמֵינָא;
יִתְבָּרַךְ וַיִּשְׁתַּבַּח וַיִּתְפָּאֵר וַיִּתְרוֹמֵם וַיִּתְנַשֵּׂא וַיִּתְהַדָּר וַיִּתְעַלֶּה וַיִּתְהַלָּל שְׁמָהּ דְּקֻדְשָׁא.
בְּרִיךְ הוּא. לְעֻלְמָא (בְּעֻשִׁי"ת - לְעֻלְמָא לְעֻלְמָא מְכָל) מִן כָּל בְּרַכְתָּא וְשִׁירְתָּא תְּשַׁבְּחָתָא
וְנַחֲמָתָא דְאִמְרִין בְּעֻלְמָא. וְאָמְרוּ אָמֵן;
יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמֵינֵי וְחַיִּים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְאָמְרוּ אָמֵן;
עוֹשֶׂה שְׁלוֹם (בְּעֻשִׁי"ת - הַשְׁלוֹם) בְּמִרְמִיּוֹ הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל
וְאָמְרוּ אָמֵן;

נִזְכָּרָה אֶל יְיָ. חֲזוֹן וַיֵּאמְרוּ לַפֶּדָּה. וְנִזְכָּרָה אֶל יְיָ: אֵין קְדוֹשׁ בִּי יִי. בִּי אֵין בְּלִתְכָּךְ. וְאֵין צוּר
בְּאַלְהֵינוּ³²⁷: בִּי מִי אֱלֹהִים מִבְּלִעְדֵי יְיָ. וּמִי צוּר וּזְלָתִי אֱלֹהֵינוּ:
אֵין בְּאַלְהֵינוּ. אֵין בְּאַדְוֵינוּ. אֵין בְּמַלְכֵנוּ. אֵין בְּמוֹשִׁיעֵנוּ: מִי בְּאַדְוֵינוּ.
מִי בְּמַלְכֵנוּ. מִי בְּמוֹשִׁיעֵנוּ: נִזְכָּרָה לְאַלְהֵינוּ. נִזְכָּרָה לְאַדְוֵינוּ. נִזְכָּרָה לְמַלְכֵנוּ. נִזְכָּרָה לְמוֹשִׁיעֵנוּ:
בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ. בְּרוּךְ אֲדֻנֵינוּ. בְּרוּךְ מַלְכֵנוּ. בְּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ. אַתָּה הוּא
אֲדֻנֵינוּ. אַתָּה הוּא מַלְכֵנוּ. אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ. אַתָּה תוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא שֶׁהַקְטִירוֹ אֲבוֹתֵינוּ
לְפָנֶיךָ אֶת קְטוּרַת הַסָּמִים:

פִּטְמוֹם הַקְטִרַת הַצָּרִי. וְהַצִּפְרוֹן. הַחֲלִבָּנָה. וְהַלְבוֹנָה. מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנָה. מֶרֶ.
וּקְצִיעָה. שִׁבְלַת נֶרֶד. וּכְרָכָם. מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנָה. הַקֶּשֶׁט שְׁנַיִם עָשָׂר. וְקְלוּפָה
שְׁלֹשָׁה. וְקִנְמוֹן תִּשְׁעָה. בְּרִית בְּרִשְׁיָנָה תִּשְׁעָה קִבְצִין. יֵין קִפְרִיסִין סְאִין תִּלְתָּא וְקִבְצִין תִּלְתָּא.
וְאִם אֵין לוֹ יֵין קִפְרִיסִין מִבֵּיא חֲמֵר חוֹרֶזֶן עֵתִיק. מֶלַח סְדוּמִית רַבְעֵ. מַעֲלָה עָשֵׂן כָּל שְׁהוּא.
רַבִּי נִתָּן אוֹמֵר. אֵף כֶּפֶת הִירְדָּן כָּל שְׁהוּא. וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבִשׁ פֶּסְלָה. וְאִם חֲסֵר אַחַת מִכָּל
סְמִינָה חֵיב מִיתָה:

רבן שמעון בן גמליאל אומר. הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף. פריית
 ברשינה ששפין בה את הצפרן. כדי שתהא נאה. יין קפריסין ששורין בו את הצפרן. כדי
 שתהא עזה. והלא מי רגלים יפין לה. אלא שאין מבגיסין מי רגלים במקדש מפני הקבוד:
 תנא רבי אליהו. כל השונה הלכות בכל יום. מביט לו שהוא בן עולם הבא.
 שנאמר. הליכות עולם לו. אל תקרי הליכות אלא הלכות:
 אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא. תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. שנאמר.
 וכל בניך למודי יי ורב שלום בניך. אל תקרי בניך. אלא בוניך: שלום רב לאהבי תורתך.
 ואין למו מבשול: יהי שלום בחילך. שלוה בארמנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום
 בך: למען בית יי אליהו אבקשה טוב לך: יי עז לעמו יתן. יי יברך את עמו בשלום:

- מאיר הסידור -

³²⁶ ויש לומר פטום הקטורת אחר התפלה ואומרים תחלה אין כאלהינו וכו'. ויש שכתבו לזהר לומר פטום הקטורת מתוך הכתב ולא בעל פה משום שהאמירה במקום הקטורה וחיישינן שמא ידלג אחד מסממנים ואמרין שהוא חייב מיתה אם חסר אחת מסממניה ולכן נהגו שלא לאמרו בחול שממהרין למלאכתו וחיישינן שמא ידלג. וכשיוצא מבה"ל אומר ה' נחני וגו' [תהילים (ה ט) י"י נְחַנִּי בְצִדְקָתְךָ לְמַעַן שׂוּרְרֵי הַיָּשָׁר {לִפְנֵי דִרְכָּךְ} ומשתחוה ויוצא (קלב ב). דבמקדש נמי כשגמרו העבודה היו משתחוין ויוצאין (מ"ב סק"ח):

327 הובא בשעה"כ יא ע"ד.

קדיש דרבנן:

ויתגדל ויתקדש שמה רבא. אמן:

בעלמא די ברא ברעויה וימליך מלכותה בתיכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב. ואמרו אמן:

יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמא:

חזן – יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמה דקדשא בריך הוא. לעלא (בעשי"ת לעלא ולעלא מפל) מן כל ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמיתא דאמירן בעלמא. ואמרו אמן:

על ישראל ועל רבנן. ועל תלמידיהון ועל כל תלמידי תלמידיהון. ועל כל מאן דעסקין באורייתא. די באתרא קדישא הדין ודי בכל אתר ואתר. יהא לחון ולכון שלמא רבא חנא וחסדא ורחמין וחיין אריכין ומוזני רויחי ופרקנא מן קדם אבוהון דבשמיא וארעא ואמרו אמן:

יהא שלמא רבא מן שמיא וחיין עלינו ועל כל ישראל. ואמרו אמן:

עושה שלום (בעשי"ת השלום) במרומיו הוא יעשה ברחמיו שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

חזן – ברכו את י"י המברך:

קהל וחזן – ברוך י"י המברך לעולם ועד:

לדוד. י"י אורי וישעי ממי אירא. י"י מעוז חיי ממי אפחד: בקרב עלי מרעים לאכל את בשרי. צרי ואיבי לי. המה בשלו ונפלו: אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי. אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח: אחת שאלתי מאת י"י. אותה אבקש. שבתני בבית י"י כל ימי חיי. לחזות בנעם י"י ולבקר בהיכלו: כי יצפני בסכו ביום רעה יסתירני בסתר אהלו. בצור ירוממני: ועתה ירום ראשי על איבי סביבותי. ואזבחה באהלו זבחי תרועה. אשירה ואזמרה לי"י: שמע י"י קולי אקרא. וחנני וענני: לך אמר לבי בקשו פני. את פניך י"י אבקש: אל תסתר פניך ממני. אל תט באר עבדך. עזרתי חיות. אל תששני ואל תעזבני אלהי ישעי: כי אבי ואמי עזבוני. וי"י יאספני: הורני י"י דרכך ונחני בארח מישור למען שוררי: אל תתנני בגפוש צרי. כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס: לולא האמנתי לראות בטוב י"י בארץ חיים: קנה אל י"י. חזק ויאמץ לבך. וקנה אל י"י:

קדיש יתום:

בבית האבל בשחרית ובמנחה אחרי עלינו אומרים זה:

למנצח לבני קרח מזמור: שמעו זאת כל העמים. האזינו כל ישרי חלד: גם בני אדם. גם בני איש. יחד עשיר ואביון: פי ידבר חכמות. והגות לבי תבונות: אטה למשל אונני. אפתח בכנור חידתי: למה אירא בימי רע. עון עקבי יסובני: הפתחים על חילם. וברב עשרם יתהללו: אח לא פדה יפדה איש. לא יתן לאלהים כפרו: ויקר פדיון נפשם. וחדל לעולם: ויחי עוד לנצח. לא יראה השחת: כי יראה חכמים ימותו. יחד כסיל ובער יאבדו. ועזבו לאחרים חילם: קרפם בתימו לעולם. משפנתם לדור ודור. קראו בשמותם עלי אדמות: ואדם ביקר כל ילין. נמשל בבהמות נדמו: זה דרכם כסל למו. ואחריהם בפיהם ירצו סלה: כצאן לשאול שתו מות ירעם. וירדו בם ישרים לבקר. ויצורם לבלות שאול מזבל לו: אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול. כי יקחני סלה: אל תירא כי יעשיר איש. כי ירבה כבוד ביתו: כי לא

במותו יקח הכל. לא ירד אחריו כבודו: כי נפשו בחייו יברך. ויודך כי תשיב לך: תבוא עד דור אבותיו. עד נצח לא יראו אור: אדם ביקר ולא יבין. נמשל בבהמות נדמו: קדיש יתום:

ביום שאין בו תחנון אומרים בבית האבל מזמור זה:

מכתם לדוד, שמרני אל כי חסיתי בך: אמרת לי"י אדני אתה, טובתי כל עליך: לקדושים אשר בארץ הקדש, ואדירי כל חפצי בם: ירבו עצבותם אחר מקרו, כל אסיד נספיהם מדם, וכל אשא את שמותם על שפתי: י"י, מנת חלקי וכוסי, אתה תומיך גורלי: חבלים נפלו לי בנעמים, אף נחלת שפחה עלי: אברך את י"י אשר יעצני, אף לילות יסרוני כליותי: שויתי י"י לנגדי תמיד, כי מימיני כל אמוסי: לכן שמח לבי ויגל כבודי, אף בשרי ישכן לבטח: כי לא תעזב נפשי לשאול, לא תתן חסידך לראות שחת: תודיעני ארח חיים, שבע שמחות את פניך, נעמות בימיך נצח:

ו' זכירות:

עי' ביה"ל סי' א ד"ה הוא – ז"ל החינוך [בהקדמתו ובסימן כ"ה כ"ו תי"ז תי"ח תל"ב תפ"ז] שש מצות חיובן תמיד לא יפסקו מעל האדם אפילו רגע אחד כל ימיו וכל זמן וכל רגע שיחשוב בהן קיים מ"ע ואין קץ למתן שכר המצות ואלו הם. א) להאמין שיש אלוה אחד בעולם שהמציא כל הנמצאות ומחפצו ורצונו הוא כל מה שהוא עכשיו ושהיה ושהיה לעדי עד ושהוא הוציאנו ממצרים ונתן לנו התורה וזהו מ"ע דכתיב אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגו' ופירושו תדעו ותאמינו שיש לעולם אלוה המשגיח שהרי הוצאתיך מארץ מצרים. ב) שלא נאמין בשום אלהים זולתו שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני ואפילו מודה שהקב"ה שולט על הכל רק שידמה בדעתו שמסר הנהגת העולם למלאך או לכוכב ה"ז מודה בע"ז ועובר על לא יהיה לך אלהים אחרים על פני אלא יאמין שהקב"ה בעצמו ובכבודו משגיח בכל העולמות ואין לשום נברא כח לעשות דבר בלתי רצונו ולכן נקרא הקב"ה אלהי האלהים. ג) ליחדו שנא' שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ופירושו שמע ישראל ודע כי ה' שהוזה את הכל ברצונו והוא אלהינו המשגיח בכל העולמות הוא ה' אחד בלי שום שיתוף. ד). לאהוב המקום ב"ה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך וגו' וכיצד יגיע האדם לאהבה הוא ע"י התורה וכדאיתא בספרי לפי שנאמר ואהבת איני יודע כיצד לאהוב את המקום ת"ל והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם כלומר שע"י ההתבוננות בתורה יכיר את גדולתו של הקב"ה שאין לו ערך ולא קץ ותתיישב האהבה בלבו בהכרח. וענין המצוה שיראה האדם להשים כל מגמתו וכל מחשבתו אחר אהבת הש"י ויעריך בלבו כי כל מה שיש בעולם מעושר ובנים וכבוד הכל הוא כאין נגד אהבתו ית' וייגע תמיד בבקשת חכמת התורה למען ישיג ידיעה בה'. והקובע את מחשבתו בענינים הגשמיים ובהבלי העולם שלא לש"ש רק להתענג ולהשיג כבוד ביטל עשה זו ועונשו גדול. ה). להיות יראת הש"י על פניו תמיד לבלתי יחטא וע"ז נאמר את ד' אלהיך תירא ומי שבא דבר עבירה לידו חייב להעיר רוחו ולתת אל לבו באותו הפרק שהקב"ה משגיח בכל מעשי בני אדם אף אם יהיו במחשך מעשיהם וישיב להם נקם לפי רוע המעשה וכדכתיב אם יסתיר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה' וגו'. ו). שלא נתור אחר מחשבת הלב וראיית העינים שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם וגו' ואמרו חכמים אחרי לבבכם זו אפיקורסות ואחרי עיניכם זו זנות ובכלל אפיקורסות הוא כל מחשבות זרות שהם היפך דעת התורה ובכלל זנות הוא מי שהוא רודף אחר תאות העולם מבלי שיכוין בהם כלל לכוונה טובה כלומר שלא יעשה אותם כדי שיעמוד בריא ויוכל להשתדל בעבודת בוראו רק כוונתו תמיד להרבות תענוגים גדולים לנפשו. כ"ז לקטתי מלשונו הנחמד בקצרה וקילורין הם לעינים ואשרי המקיים בראוי ועיין בח"א כלל א' שהאריך ג"כ בהם

י"ג עיקרים

לא הבאתי נוסח אני מאמין מאחר ולא ידוע לי מקורו
נוסח הי"ג יסודות האמונה לרמב"ם לפי הנוסח המובא בספר ראש אמנה
[התוספות ממהד' מוסד הרב קוק נוספו בסוגריים מרובעות].
היסוד הראשון, מציאות הבורא ית' והוא, שיש שם מצוי שלם, בכל מיני
השלימות, והוא עלת המציאות כל המצואים [ובו קיום מציאותם] ומאתו התמדתם ואלו
יעלה על הדעת שהוא אינו נמצא, יתבטל מציאות כל נמצא ואם יעלה על הדעת, שאין כל
הנמצאים לבדו מצואים, הוא לבדו יהיה מצוי ולא יתבטל מציאותו ית' ולא יחסר, כי הוא
אינו צריך במציאותו לזולתו וכל מה שזולתו, מן הדעות הנבדלות [מלאכים] והגלגלים,
ומה שתחתן, הכל נצרך במציאותו אליו והיסוד הראשון הזה, אנו למדין מדבור אנכי יי'
אלהיך וזה מצות עשה.

והיסוד השני, אחדותו שהוא אחד ואינו כאחד המין הכללי ולא כאחד המין
הפרטי ולא כאחד המורכב שהוא נחלק לאחדים רבים ולא כגוף הפשוט שהוא אחד
במספרו והוא מקבל חילוק לאין תכלית אבל הוא ית' אחד באחדות שאין כמוהו
והיסוד הזה השני אנו למדין ממה שנאמר שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד וזה מצות
עשה.

והיסוד השלישי, בטול הגשמות. והוא, שהאחד הזה ית' אינו גוף ולא כח בגוף, ולא
תשיגהו מה ששיגי לגופים [יארעוהו מאורעות הגופים], כמו התנועה והמנוחה, לא בעצם
ולא במקרה. וכבר הרחיקו ממנו החבור והפרוד. ולזה אמר הנביא (ישעיה מ) ואל מי
תדמיוני ואשוה. ואלו היה גוף, היה דומה לגופים. וכל מה שבא בספרים מתוארי הגופים,
כגון הישיבה והעמידה, וכיוצא בזה, כלם הם כנגד לשון בני אדם, כמו שאחז"ל (ב"מ לא)
דברה תורה כלשון בני אדם. וכבר דברו בזה הענין חכמי הדורות הרבה. והיסוד הג' הזה,
אנו למדין מן לא ראיתם כל תמונה, ר"ל לא תשיגהו בעל תמונה, כי הוא כמו שאמרנו לא
גוף ולא כח בגוף.

והיסוד הרביעי הוא, שהאחד הנזכר הוא הקדמון באמת. וכל מה שזולתו אינו
קדמון, כשנעריכהו אליו. והראיות על זה הרבה בספרים. וזה היסוד הד', אנו למדין מן
מעונה א-להי קדם ומתחת זרועות עולם וגו'. [ודע כי היסוד הגדול של תורת משה רבינו
הוא היות העולם מחודש יצרו ה' ובראו אחר ההעדר המחולט וזה שתראה שאני סובב
סביב ענין קדמות העולם לפי דעת הפילוסופים הוא כדי שיהא המופת מוחלט על מציאותו
יתעלה כמו שביארתי וביררתי במורה³²⁸].

והיסוד החמישי הוא, שהקב"ה הוא לבדו הראוי להעבד ולגדל ולנצח, ולהרים
קול ברוממותו ולא יעשה כן לזולתו, למצוי מן המצואים, מהמלאכים והכוכבים
והגלגלים והיסודות, ומה שיורכב, כולם, כי כולם ממונים על פעולותיהם, אין להם לא
שלטון ולא חפץ [בחירה], אלא אהבת הש"י [רצונו יתעלה] ואין ראוי לשומם אמצעיים
בין בני אדם להקב"ה, אלא שיכוננו כל המחשבות לנגדו ויתרחקו מזולתו והיסוד
החמישי הזה, אנו למדין מן המצוה שנצטוינו שלא נעבוד עבודה זרה, ורוב דברי
התורה הם בזה הענין.

והיסוד השישי, הנבואה. והוא, שראוי לדעת כי זה המין האנושי ימצאו בו מדות
הרבה ושלימות גדולה, ותשוב נפשם זכה, עד אשר תקבל צורת השכל, ואחר כך יתחבר

- מאיר הסידור -

³²⁸ תוספת מאוחרת שהוסיף רבינו בהגהה מכתב ידו (נדפס לראשונה במהדורת מוסד הרב
קוק).

אותו השכל האנושי אל הפועל, ויאצל עליהם ממנה אצילה נכבדת, והם הם הנביאים, וזו היא הנבואה, וזה עניינה. וביאור זה, על דרך השלימות, ארוך מאוד, ואין כוונתו להביא מופת על כל יסוד ולפרוש אמתו, כי הוא כולל החכמות כלם, אבל נזכיר אותם על דרך סיפור בלבד, ופסוקי התורה יעידו בנביאים הרבה.

והיסוד השביעי נבואת מרע"ה הוא שצריך להאמין שהיה אביהם של כל הנביאים הראשונים שהיו מלפניו והאחרונים שהיו אחריו כולם היו למטה ממנה במעלה והוא לבדו בחיר ה' מכל המין האנושי והוא שהשיג ממנו יתעלה יותר ממה שהשיג כל אדם שנמצא או ימצא והוא עליו השלום נבדל בתכלית ההבדלה מבני אדם עד שהשיג [המעלה המלאכית] ובטלו ממנו כחות הדמיון וההרגש והשגותיו [לא נשאר לפניו שום מסך שלא קרעו ולא עצר בעדו שום מעצור גופני ולא נשאר בו שום דבר מן החסרון ולא מעט ולא הרבה והושבתו בו הכוחות הדמיוניים והחושים בכל השגותיו ונתבהל כוחו המתעורר] ונשאר שכל בלבד ולפיכך נאמר כי בהיותו מדבר עם השם בלא אמצאות מלאך פה אל פה אדבר בו והייתי מבאר הענין המופלא הזה לולא שראיתי העניינים האלה דקים מאוד וצריכים לפירוש פשוט והקדמות ומשלים ולפרש קודם לכן מציאות המלאכים ושינוי מעלתם מן הבורא ולפרש ענין הנפש וכחותיה ולהרחיב הגלוי בצורות שתקנו הנביאים לבורא ונכלל בענין הזה שיעור קומה ועניינו ולא יושלם כל הענין הזה ואפילו יתחבר בתכלית הקצור במאה דפין ולפיכך אניחנו להביאו במקומו בספר הדרשות שיעדתי או בספר מיוחד שאחבר בו היסודות האלה.

ואשוב ליסוד השביעי הזה ואומר שנבואת משה רבינו ע"ה נבדלה מכל נבואות שאר הנביאים בארבעה דברים הא' שהם נבאו על ידי אמצעי ומשה רבינו ע"ה בלא אמצעי שנאמר פה אל פה אדבר בו.

והב' שכל הנביאים לא נתנבאו אלא כשהם ישנים בחלום חזיון לילה או ביום אחרי תרדמה נופלת על הנביא והתבטלו ההרגשות [ומתרוקנת מחשבתו] ודומה כישן וענין זה יקרא מראה ומחזה אבל משה רבינו ע"ה יבואהו הדבור ביום והוא עומד מבין שני הכרובים כמו שהבטיחהו הקב"ה ונועדתי לך שם וגו' פה אל פה וגו'.

והג' שהנביאים כשתבואם הנבואה אף על פי שתהיה במראה עכ"ז יתקלקלו טבעיו ויזדעזעו בנייני גופו ויבעת מאוד וכמעט שיגיע עד שערי מות כמו שנאמר בדניאל ולא נשאר בי כח והודי נהפך עלי למשחית וגו' ואני הייתי נרדם וגו' [ואמר במראה נהפכו צירי עלי] ומשה רבינו עליו השלום לא היה כן כי אם שיבואהו הדבור ולא יזוע והוא מה שאמר ודבר ה' אל משה פנים אל פנים ר"ל כשם שאין אדם נבעת וחרד מדברי חבירו כן משה לא היה נבעת וחרד מן הדבור בעבור היותו מחובר אל השכל.

והד' שכל נביא לא תבואהו הנבואה בעת שירצה אלא כשירצה הקדוש ברוך הוא וכבר ישאר הנביא שנים רבות ולא יתנבא ופעמים יבקש בתפלה שיתנבא ואחר הימים תבואו אבל לא הודיעתו הנבואה ההיא מה שהיא מבקש וכבר היה מהם מי שיתכוין [על ידי שמחת הלב] ויפנה מחשבותיו כמו שעשה אלישע באמרו ועתה קחו לי מגנן והיה כמגנן המגנן וגו' (מלכים ב' ג) אם כן אין בהם כח שיתנבאו כל זמן שירצו אבל משה רבינו עליו השלום היה מתנבא בכל עת כרצונו שנאמר עמדו ואשמעה מה יצוה יי' וגו' ואומר דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש אהרן בכל יבא ואין משה בכל יבוא.

והיסוד השמיני תורה מן השמים והוא שצריך להאמין כי כל התורה הזאת המצויה בדינינו היום הזה היא התורה שנתנה למשה והיא כולה מפי הגבורה ר"ל שהשיגה כולה מפי הקדוש ברוך הוא בהשגה שנקראות אמירה ע"ד העברת הדבור ואין מי שידע ההשגה ההיא [אלא הוא ע"ה אשר השיג אותו, ושהוא במעלת לבלר] ויכתוב מה שנאמר מדברי

הימים וענייני התורה ומצותיה ולכן נקרא ע"ה מחוקק ואין הפרש בין בני חם כוש ומצרים ובין אנכי יי' אלוהיך ושמע ישראל יי' א-להינו הכל מפי הגבורה והכל תורת יי' תמימה טהורה קדושה ואמת.

אבל נעשה מחלוקת אצל כל כופר [ולא נעשה מנשה אצלם כופר ופורק יותר מכל כופר אחר אלא] לפי שחשבו שיש בתורה פרי וקליפה וכי יש בה דברים [תאריכים וספורים] שאין בהם תועלת שיהיו ממש רבינו עליו השלום [אלא מדעתו עמרם] וזהו ענין אין תורה מן השמים ואמרו חז"ל (חלק דף צ"ט) שהאמין שהתורה כולה מפי הגבורה חוץ מפסוק אחד שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפאת עצמו שזה בכלל דבר יי' בזה ישמרנו השם מדברי הכופרים אלא כל תיבה ותיבה יש בה פלאות חכמה למי שחנן הקב"ה מדע והשכל ואף על פי כן לא תושג תכלית חכמתה ארוכה מארץ מדה ואין לאדם אלא לבקש מלפני הקב"ה מה שבקש דוד משיח אלהי יעקב גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך (תהלים קיט).

וכן פירוש התורה שהוא התלמוד גם הוא מפי הגבורה וזה שאנו עושים היום תבנית הסוכה ומעשה הלולב והציצית והתפילים וזולתם הוא התבנית עצמו שאמר הקב"ה למשה ומה שאמר משה אלינו והוא נאמן בהגעת שליחותו וראית היסוד השמיני הזה הוא מה שאמר בואת תדעון כי ה' שלחני וגו'.

והיסוד התשיעי הוא עיקר הנסיתה³²⁹ והוא כי זאת התורה היא תורת משה רבינו ע"ה לא תהיה נסוחה ולא נחלפת ולא תברא תורה מאת הבורא זולתה ולא תהיה בה תוספת ולא גרעון לא בכתוב ולא בפירוש שנאמר (דברים יג א) לא תוסיף ולא תגרע ממנו וכבר בארנו מה שצריך לבאר ביסוד הזה בתחלת זה החבור³³⁰.

והיסוד העשירי, הוא, שהקב"ה יודע כל פעולות בני אדם, ואינו מתרשל עליהם כמו שחשבו האומרים, עזב ה' את הארץ (יחזקאל ח יב). אלא כדברי הנביא (ירמיה לב יט) שאמר, גדול העצה ורב העלילה אשר עיניך פקוחות וגו', ואמר (בראשית ו ה) וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וגו', ואמר (בראשית יח כ) זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו', וזה יורה על היסוד העשירי הזה.

והיסוד האחד עשר, שהקב"ה יגמול שכר טוב לשומרי מצוותיו ויענש לעובר עליהם ולמי שאינו מקיים אותם, וגמולו הגדול הוא העולם הבא, וענשו הגדול הוא הכרת. וכבר בארנו בפרק זה מה שיש בו די. והפסוק המורה על יסוד הזה הוא, (שמות לב לב) ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת. והשיבו, (שם לב לג) מי אשר חטא לי אמחנו מספרי. וזה ראיה על גמול הצדיק ועונש הרשע.

והיסוד השנים עשר, ימות המשיח. והוא, שצריך להאמין [ולאמת, אבל הוא מוחק בא יבא, ויתכן שזה אותו דבר] שבא יבא ולא יאחר ואם יתמהמה חכה לו (חבקוק ב'), ואין ראוי לקבוע לו זמן ולא להוציא מהפסוקים דיוקים, כדי לידע את בואו. הכי אחז"ל (חלק דף צ"ז), תיפח עצמן של משחבי קיצין. וצריך לזכור הגאולה [גדולה] ואהבת השם, ויתפלל אליו [שהמשיח יבא], כפי מה שבא על יד כל נביא ונביא, ממש רבינו ע"ה עד מלאכי ע"ה. ומי שיש לו בזה ספק, או ימעט עניינו, הוא מכזב התורה אשר יעדה בו,

- מאיר הסידור -

³²⁹ לשון עקירה כמש"כ (דברים כח טג) ונסחתם מעל האדמה, ופי' רש"י שם לשון עקירה.

³³⁰ והנה לשון רבינו כפי שנדפס בש"ס וילנא, היסוד התשיעי³³⁰ ההעתק, והוא כי התורה הזאת מועתקת מאת הבורא הש"י לא מזולתו, ועליה אין להוסיף וממנה אין לגרוע לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה, שנאמר לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו, וכבר ביארנו מה שצריך לבאר ביסוד זה בפתיחת זה החיבור, ע"כ. ולכאורה זו טעות, לכלול מכאן עד ולא מזולתו ביסוד התשיעי.

בפרשת בלעם ובאתם נצבים. ומכלל זה העיקר הוא, שאין מלך בישראל אלא מדוד ומזרע שלמה בלבד, וכל החולק על מלכות זאת המשפחה, הוא כופר באל ובדברי נביאיו. היסוד השלשה עשר, תחיית המתים וכבר בארנוה.

שו"ע אורח חיים סימן קי

(א) בשעת הדחק כגון שהוא בדרך או שהיה עומד במקום שהוא מרוד וירא שיפסיקוהו או שלא יוכל להתפלל בכוונה תפלה ארוכה מתפלל אחר ג' ראשונות הביננו ואומר אחריה ג' אחרונות וצריך לאמרה מעומד וכשיגיע לביתו אין צריך לחזור ולהתפלל ואינו מתפלל הביננו בימות הגשמים ולא במו"ש ויו"ט:

סדר ברית מילה:

כשמביאים את התינוק לבית הכנסת למול אומרים הקהל:

פְּרוּך הָבָא:

והאב אומר:

אֲשֶׁרִי תִבְחַר וְתִקְרַב וְיִשָּׁפֵן חֲצֵרִיךְ:³³¹

והעומדים שם אומרים:

נִשְׁבָּעָה בְּטוֹב בֵּיתְךָ. קֹדֶשׁ הֵיכְלְךָ:

האב מקבל את התינוק ועומד כלפי ארון קודש ואומר (בלחש):

אִם אֲשַׁפְּחֶךָ יְרוּשָׁלַם, תִּשָּׁפַח יְמִינִי:

תִּדְבֹק לְשׁוֹנֵי לְחֻפֵּי אִם לֹא אֶזְכְּרֶכִּי, אִם לֹא אֶעֱלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שְׂמֹחֲתִי. (תהלים קלז):

ואחר כך אומר בקול רם:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

והקהל עונה:

יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מֶלֶךְ יְיָ יְמִלֶךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מֶלֶךְ יְיָ יְמִלֶךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

והקהל עונה:

אָנָּה יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא:

- מאיר הסידור -

³³¹ טורי זהב על יו"ד סימן רסה

(יב) יאמר בפיו כו'. כתוב בזוהר פרשת לך לך דאבי הבן יאמר פסוק אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך והעומדים שם יאמרו סוף הפסוק נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך וכתב ד"מ ולא ראיתי נוהגין כן. ומקורו נהגו כן רבים וכן שלמים שלומדים ספר הזוהר דהיינו שהעומדים אומרים כל הפסוק הזה אחר שמביאים התינוק לבית הכנסת:

ז"ל הזהר ח"א צד ע"ב: בגיני כך חסידי קדמאי סבאן דהכא כד מקריבין בנייהו לקרבנא דא פתחי ואמרי אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך אינן דקיימי עליהו אמרי נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך לבתר מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו ואינן דקיימי עליהו אמרי כשם שהכנסתו לברית וכו' ותנינן בקדמיתא לבעי בר נש רחמין עליה ולבתר על אחרא דכתיב (ויקרא טז ו) וכפר בעדו בקדמיתא ולבתר ובעד כל קהל ישראל ואנן אורחא דא נקטינן והכי שפיר וחזי לקמאן:

תרגום: לכן החסידים הראשונים, זקנינו של כאן, כשמקריבים את בנייהם לקרבן הזה, פותחים ואומרים, "אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך", אותם שעומדים עליהם אומרים, "נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך". אחר כך מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. ואותם שעומדים עליהם אומרים, כשם שהכנסתו לברית וכו'. ושנינו, בתחלה יבקש אדם רחמים עליו, ואחר כך על האחר, שכתוב "וכפר בעדו" בתחלה, ואחר כך "ובעד כל קהל ישראל". ואנו לקחנו את הדרך הזו, וכך יפה וראוי לפנינו.

אָנא י"י הוֹשִׁיעָה נָא:

והקהל עונה:

אָנא י"י הַצְלִיחָה נָא:

אָנא י"י הַצְלִיחָה נָא:

והקהל עונה:

זֶה הַכֶּסֶף שֶׁל אֱלֹהֵינוּ הַנָּבִיא זְכוּר לְטוֹב:

לִישׁוּעָתְךָ קוֹיָתִי י"י:

שְׁבַרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ י"י. וּמִצּוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי:

אֱלֹהֵינוּ מִלֵּאנֶךָ הַבְּרִית. הִנֵּה שְׁלָךְ לִפְנֶיךָ. עֲמוּד עַל יְמִינִי וְסִמְכֵנִי. שְׁבַרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ י"י. שֵׁשׁ אֲנֹכִי עַל אִמְרָתְךָ. כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב. שָׁלוֹם רַב לְאַהֲבֵי תוֹרָתְךָ. וְאֵין לָמוֹ מְכֻשׁוֹל. אֲשֶׁרִי תִבְחַר וּתְקַרֵּב יִשְׁכֵּן חֲצֵרֶיךָ. נִשְׁבָּעָה בְּטוֹב בִּיתְךָ. קֹדֶשׁ הַיְכָלְךָ:

³³² בְּרוּךְ אַתָּה י"י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְצִוָּנוּ עַל הַמִּילָה:
בְּרוּךְ אַתָּה י"י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְצִוָּנוּ לְהַכְנִיסוֹ בְּבְרִיתוֹ
שֶׁל אַבְרָהָם אַבִּינוּ:

בְּרוּךְ אַתָּה י"י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. שֶׁהֲחֵינּוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעֵנוּ לְזִמְנָהּ הַזֶּה:

אָמֵן. כָּשֶׁם שֶׁנִּכְנַס לְבְּרִית. בֵּן יָכֵנס לְתוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשֵׂים טוֹבִים:

בְּרוּךְ אַתָּה י"י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. בּוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן:

בְּרוּךְ אַתָּה י"י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשׁ יָדִיד מִכָּשֶׁן. וְחֹק בִּשְׁאָרוֹ שֵׁם.
וְצִוָּנוּ אֵיךְ חֲתֵם בְּאוֹת בְּרִית קִדְּשׁ. עַל בֵּן בְּשֹׁכֵר זֹאת. אֵל חַי חִלְקֵנוּ צוּרֵנוּ. צִוָּה (נ"א צוּה)
לְהַצִּיל יְדִידוֹת שְׁאֵרֵנוּ מִשַּׁחַת. לְמַעַן בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר שֵׁם בְּבִשְׁרֵנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה י"י בּוֹרֵת הַבְּרִית:
אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. קִיַּם אֶת הַיָּלֶד הַזֶּה לְאַבִּיו וּלְאִמּוֹ. וַיִּקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל
(פְּלוֹנִי בֶן פְּלוֹנִי) יִשְׁמַח הָאֵב בְּיוֹצֵא חֲלָצִיו. וְתִגַּל אִמּוֹ בְּפָרִי בְטָנָהּ. כִּפְתּוּב. יִשְׁמַח אָבִיךָ
וְאִמְךָ וְתִגַּל יוֹלְדֶתְךָ:

וְנֹאמַר. וְנַעֲבֹר עֲלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדָמֶיךָ. וְנֹאמַר לְךָ בְּדָמֶיךָ חַיִּי. וְנֹאמַר לְךָ
בְּדָמֶיךָ חַיִּי. וְנֹאמַר. זְכוּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ. דְּבַר צִוָּה לְאַלְף דּוֹר:
אֲשֶׁר כָּרַת אֶת אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִשְׁחָק:
וַיַּעֲמִידָהּ לְיַעֲקֹב לְחֵק. לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם:
וְנֹאמַר. וַיִּמַּל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן שְׁמוֹנֶת יָמִים. כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֱתָנוּ אֱלֹהִים:
הוֹדּוּ לַי"י כִּי טוֹב. כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד:
הוֹדּוּ לַי"י כִּי טוֹב. כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד:
(פְּלוֹנִי בֶן פְּלוֹנִי יִזְכֹּר שֵׁם הַיָּלֶד) זֶה הַקָּמָן גָּדוֹל יְהִיָּה. כָּשֶׁם שֶׁנִּכְנַס לְבְּרִית. בֵּן יָכֵנס
לְתוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשֵׂים טוֹבִים:

סדר פריון הבן:

אֲשֶׁרִי הַיִּשְׂרָאֵלִית יִלְדָּה לִי בֶן זֶה הַבְּכוֹר:

הַכֹּהֵן יִשְׁאֵל אֶת הָאֵב:

אֵיזָה תִּרְצֶה יוֹתֵר, בְּנֶךְ בְּכוֹרְךָ זֶה אוֹ חֲמִשָּׁה סְלָעִים שְׁנֵתַיִנְבֶּת בְּפָרִיוֹנוֹ:

- מאיר הסידור -

³³² עי' יו"ד רסה א: (א) ³³² המל', מברך ³³²: אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה ³³², ואבי הבן
מברך בין חתיכת הערלה לפריעה: אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו.
הגה האב והמוהל כשמברכים, צריכים לעמוד. "א שכל העם שהם אצל המילה יעמדו. ועי' ט"ז
יו"ד שסא סק"ב: "ל ללמוד דבכל דבר מצוה שאדם הולך ומתעסק בה יש לעמוד לפניו.

האב משיב לכהן בהחזיקו בידו דמי הפדיון חמשת הסלעים ואומר לו:
 חפץ אני לפדות את בני והא לך דמי פדיונו שנתחייבתי מן התורה:
 ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. אשר קדשנו במצותיו. וצונו על פדיון הבן:
 ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה:
 ושימך אלהים באפרים וכמנשה:
 וברכך יי ושמך:
 ואר יי פניו אליך ויחנך:
 וישא יי פניו אליך וישם לך שלום:
 יי שמך יי צלך על יד ימינך:
 יי ושמך מכל רע ושמך את נפשך:
 כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך:
 ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. בורא פרי הגפן:

סדר ברכות אירוסין ונשואין³³³:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:
 ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו. וצונו על העריות, ואסר
 לנו את הארוסות. והתיר לנו את הנשואות לנו, על ידי חפה וקדושין. ברוך אתה יה יהוה,
 מקדש עמו ישראל על ידי חפה וקדושין:
 הרי את מקדשת לי, בטבעת זו, בדת משה וישראל:
 שבע ברכות:
 ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. בורא פרי הגפן:
 ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. שהכל ברא לכבודו:
 ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. יוצר האדם:
 ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. אשר יצר את האדם בצלמו. בצלם דמות
 תבניתו. והתקין לו ממנו בנים עדי עד. ברוך אתה יי יוצר האדם:
 שוש תשיש ותגל העקרה. בקבוץ בניה לתוכה בשמחה. ברוך אתה יי משמח ציון
 בבניה:

שמח תשמח רעים האהובים. בשמחה יצריך בגן עדן מקדם. ברוך אתה יי משמח
 החתן וכלה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. אשר ברא ששון ושמחה. חתן וכלה. גילה רגה.
 היצה וחדנה. אהבה ואהבה. ושלום ורעות. מהרה יי אלהינו ישמע בערי יהודה ובחוצות
 ירושלים. קול ששון וקול שמחה. קול חתן וקול כלה. קול מצהלות חתנים מחפתם ונגרים
 ממשתה נגינתם. ברוך אתה יי משמח החתן עם הכלה:

סדר ברכת המזון:

³³⁴ על נהרות בבל שם ישבנו גם ככינו, בזכרנו את ציון: על ערבים בתוכה, תלינו
 בפרותינו: כי שם שאלונו שובינו דברי שיר ותוללינו שמחה, שירו לנו משיר ציון: איך
 נשיר את שיר יי, על אדמת נכר: אם אשפך ירושלם, תשבח ימיני: תדבק לשוני לחכי
 אם לא אזכרי, אם לא אעלה את ירושלם על ראש שמחתי: זכר יי לבני אדם את יום

- מאיר הסידור -

³³³ עי' באר הטיב ז' סי' סא

³³⁴ עי' מ"ב סי' א סק"א: בכל סעודה יאמר על נהרות בבל ובשבת וכן בימים שאין אומרים
 בהם תחנון יאמר שיר המעלות בשוב ד' וגו'.

יְרוּשָׁלַם, הָאֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיָּסוֹד בָּהּ: בַּת בָּבֶל הַשְּׂדוּדָה, אֲשֶׁרִי שִׁישְׁלָם לָךְ אֶת גְּמוּלָךְ
שְׁגָמְלָתְ לָנוּ: אֲשֶׁרִי שִׁיאֲחֹז וְנִפֵּץ אֶת עַלְלֶיךָ אֶל הַפֶּלַע:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. בָּשׁוּב יִי אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ בְּחִלְמִים: אִזּוּ יִמָּלֵא שְׁחוּךְ פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ
רָנָה. אִזּוּ יֹאמְרוּ בְּגוֹיִם הַגְדִּיל יִי לַעֲשׂוֹת עִם אֱלֹהֵי: הַגְדִּיל יִי לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ. הָיִינוּ שְׂמֵחִים:
שׁוֹבָה יִי אֶת שְׁבִיתֵנוּ בְּאִפְיָקִים בְּנִגְבִּ: הַזֵּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרָנָה יִקְצְרוּ: הַלֹּחַךְ יִלָּךְ וּבִכָּה נִשָּׂא
מִשֶּׁךְ הַזֵּרַע. בֹּא יָבֵא בְּרָנָה. נִשָּׂא אֱלֹמֹתֵינוּ:

³³⁵ חֲמוּזֵם אֹמֵר:

³³⁶ רַבּוֹתֵי נְבֻרָה:

הַמְסוּבִים עוֹנִים:

יְהִי שֵׁם יִי מְבָרֵךְ מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם:

חֲמוּזֵם חוֹזֵר יְהִי שֵׁם וְכו':

בְּרָשׁוֹת מְרִנָּה וְרַבּוֹתֵי נְבֻרָה (בַּעֲשֵׂרָה אֱלֹהֵינוּ) שְׁאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ:

וְאֹמְרִים הַמְסוּבִים וְאֵחָ"כ הַמְבָרֵךְ:

בְּרוּךְ (בַּעֲשֵׂרָה אֱלֹהֵינוּ) שְׁאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ וּבְמִטְבּוֹ חֲיִינוּ:

- מֵאִיר הַסִּידוֹר -

³³⁵ עי' אר"ח קפב א: יש שאומרים שברכת המזון טעונה כוס אפילו ביחיד וצריך לחזור עליו ולא יאכל אם אין לו כוס לברך עליו אם הוא מצפה ואפשר שיהיה לו אפילו אם צריך לעבור זמן אכילה אחת ולפי זה אם שנים אוכלים יחד צריך לקחת כל אחד כוס לברכת המזון וי"א שאינה טעונה כוס אלא בשלשה ויש אומרים שאינה טעונה כוס כלל אפילו בשלשה: הגה ומ"מ מצוה מן המובחר לברך על הכוס. ועי' שם במ"ב (סק"ב): ר"ל דאף לדעה זו שאין טעון כוס כלל היינו שאין בה חיוב אבל כו"ע מודים דמצוה מן המובחר לברך על הכוס אם יש לו יין בביתו. ומנהג העולם להקל בזה כדעה השלישית שלא לחזור אחר כוס אם לא כשיש לו יין או שאר משקין דהוא חמר מדינה בביתו, דאז בודאי מצוה מן המובחר לכו"ע לברך על הכוס וכו"ל, ודוקא כשהוא בזימון שלשה אבל לענין יחיד מקילים כמה אחרונים לגמרי.

ועי' קפג ז: נכון הדבר שכל אחד מהמסובין יאמר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה ואפילו החתימות: הגה ויקדים לסיים קצת קודם המברך כדי שיענה אמן.

ועי' שבמ"ב סק"ז: אף דמדינא היה יותר נכון שישמעו המסובין כל הבהמ"ז מפי המזמן, והוא יוציאם בברכתו ובעצמן לא יברכו כלל, מ"מ בעבור שמצוי בעו"ה שהמסובין מסיחין דעתם ואינם מכוונים לדברי המברך כלל, ונמצא שחסר להם בהמ"ז לגמרי, ומבטלין עשה דאורייתא בידיהם. לכך נכון כהיום יותר שהמסובין יאמרו בעצמן בלחש כל מלה ומלה עם המברך, כדי שיברכו יחדו, ונקרא עי"ז ברכת זימון, ומתקיים מה שאמר הכתוב גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו, דמזה ילפינן ברכת זימון. ועי' שם סק"ח: ועכ"פ יזהרו לומר עמו בלחש ברכה ראשונה דאל"ה להרבה פוסקים לא מקרי זימון כלל, ולפ"ז מה שנוהגין הרבה אנשים שאחר שאמרו ברוך שאכלנו וכו' כל אחד ואחד מברך בקול רם בפ"ע (לא) שלא כדין הם עושין, אלא המברך צריך לברך ברכה ראשונה עכ"פ בקול רם כדי שישמעו המסובין והם יאמרו בלחש עמו מלה במלה, ורק בסיום הברכה יקדימו לסיים כדי שיענו אמן כמו שכתב רמ"א. ועיין במ"א שהוא מצדד להורות כהתשב"ץ שס"ל דעד הזן את הכל צריכין לשתוק ולשמוע ולכוין לצאת מן המברך [ומשם ואילך יברכו בעצמן בלחש עם המברך] דעד שם היא ברכת הזימון, אבל אין אנו נוהגין כן. ומ"מ הטוב והישר כשיודע במסובין שיכוונו לדבריו לעשות כהתשב"ץ, רק שיודיע להם מתחלה שיכוונו לצאת, וגם הוא יכוון להוציאם. ודוקא כשהשומעים כלם מבינים לשון הקדש, דאל"ה בודאי טוב יותר שיברכו בעצמן כל הבהמ"ז ולא לצאת מן המברך.

³³⁶ עי' אר"ח קצב א: היו המסובין ג' חייבים בזימון שאומר אחד מהם נברך שאכלנו משלו והם עונים ואומרים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו והוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו בא"י אמ"ה הזן את העולם וכו' ואם הם ד' יכול לומר ברכו שאכלנו משלו אבל יותר טוב לומר נברך שלא להוציא עצמו מן הכלל. ואם הם עשרה צריך להזכיר את ה' שאומר נברך אלהינו וכו' והם עונים ואומרים ברוך אלהינו וכו'. ואין לומר נברך לאלהינו בלמ"ד ובין שיהיו עשרה או מאה או אלף או רבוא כן הם מברכים וכל המשנה מזה הנוסח כגון שאומר נברך על המזון שאכלנו או שאומר למי שאכלנו משלו או שאומר במקום ובטובו או במקום חיינו או שאומר חיים הרי זה בור וכשהם עשרה כיון שמזכירים את השם יכול לומר נברך אלהינו על המזון שאכלנו משלו:

והמזמן חוזרו:

מי שלא אכל עונה:

³³⁷ ברוך (אלהינו) ומבורך שמו תמיד לעולם ועד:

ברכת המזון לנשואין:

דוי הסר וגם חרון. ואז אלם בשיר ירון. נחנו במעגלי צדק. שעה ברפת בני אהרן:
ברשות מרגן ורבנן ורבותי. נברך אלהינו שהשמחה במעוננו. ושאלנו משלו:
ועונין המסובין:

ברוך אלהינו שהשמחה במעוננו. ושאלנו משלו. ובטובו חיינו:
והמזמן חוזר:

ברוך אלהינו שהשמחה במעוננו. ושאלנו משלו. ובטובו חיינו:
ברכת המזון לברית מילה:

נודה לשמך בתוך אמוני. ברוכים אתם ליי. נודה:
ברשות אל איום וגורא. משגב לעתות בצרה. אל נאזר בגבורה. אדיר במרום יי.

נודה:

ברשות התורה הקדושה. מהורה היא וגם פרושה. צנה לנו מורשה. משה עבד יי.

נודה:

ברשות הפהנים והלונים. אקרא לאלהי העבריים. אהודנו בכל איים. אברכה את
יי. נודה:

ברשות מרגן ורבנן ורבותי. אפתחה בשיר פי ושפתי. ותאמרנה עצמותי. ברוך
הבא בשם יי. נודה:

ברשות מרגן ורבותי נברך וכו':

ברכת המזון:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. חזן את העולם כלו. בטובו בחן בחסד
וברחמים. הוא נותן לחם לכל בשר. כי לעולם חסדו: ובטובו הגדול תמיד לא חסר לנו ואל
יחסר לנו מזון לעולם ועד. בעבור שמו הגדול. כי הוא אל זן ומפרנס לכל ומטיב לכל ומכין
מזון לכל בריותיו אשר ברא: ברוך אתה יי. חזן את הכל:

נודה לך יי אלהינו. על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה. ועל
שהוצאתנו יי אלהינו מארץ מצרים. ופדיתנו מבית עבדים. ועל בריתך שחתמת בבשרנו.
ועל תורתך שלמדנו. ועל חקיך שהודעתנו. ועל חיים חן וחסד שהונגנתנו. ועל אכילת מזון
שאתה זן ומפרנס אותנו תמיד. בכל יום ובכל עת ובכל שעה:
בחנוכה ובפורים ואורים זה:

על הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות. שעשית
לאבותינו בימים ההם בזמן הזה:

לחנוכה: בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו. כשעמדה מלכות יון
הרשעה על עמך ישראל. להשפיתם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך. ואתה ברחמך הרבים.
עמדת להם בעת צרתם. רבת את ריבם. דנת את דינם. נקמת את נקמתם. מסרת גבורים

- מאיר הסידור -

³³⁷ עי' אר"ח קצח א: כין ונכנס אחד שלא אכל אם נכנס כשאומר המברך ברוך שאכלנו משלו
עונה אחריו ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ואם נכנס כשאחרים עונים ברוך שאכלנו משלו
עונה אחריהם אמן.

בְּיָד חֲלָשִׁים. וְרַבִּים בְּיָד מַעֲטִים. וּמִמָּאִים בְּיָד מְהוּרִים. וּרְשָׁעִים בְּיָד צְדִיקִים. וְזוּדִים בְּיָד עוֹסְקֵי תוֹרַתְךָ. וְלֹךְ עֲשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמְךָ. וְלַעֲמֹךְ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גָּדוֹלָה וּפְרָקָן בְּחַיִּים הַזֶּה. וְאַחֵר כֵּן בָּאוּ בְּנֶיךָ לְדְבִיר בִּיתְךָ. וּפָנּוּ אֶת הַיְכָלְךָ. וּמָהָרוּ אֶת מִקְדָּשְׁךָ. וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בַּחֲצֵרוֹת קִדְשְׁךָ. וְקִבְּעוּ שְׁמוֹנֶת יָמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:
לְפוֹרִים: בִּימֵי מְרֻדְכִי וְאַסְתֵּר בְּשׁוֹשֵׁן הַבִּירָה. בְּשַׁעֲמֹד עֲלֵיהֶם הָמָן הָרָשָׁע. בְּקֶשׁ לְהַשְׁמִיד לְהָרֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים. מִנְּעֵר וְעַד זָקֵן. טַף וְנָשִׁים. בְּיוֹם אֶחָד. בְּשִׁלְשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנִים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לְבוֹז. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים הִפַּרְתָּ אֶת עֲצָתוֹ. וְקִלְקַלְתָּ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ. וְהִשְׁבֹּתָ לוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ. וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֵת בְּנָיו עַל הָעֵץ:

וְעַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכַתוּב. וְאַכְלֵתָ וּשְׁבַעְתָּ וּבִרְכַּתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמְּזוּן:

רַחֵם נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ. וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ. וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ. וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו: אֱלֹהֵינוּ. אֲבִינוּ. רַעֲנוּ זִמְנָנוּ פְּרֻסָּנוּ וְכִלְכַּלְנוּ וְהִרְוִיחֵנוּ. וְהַרְחוּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִהֲרָה מְכֹל צְרוּרֵינוּ. וְנָא אַל תִּצְרִיכֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לֹא לִידֵי מִתְּנַת בְּשָׂר וָדָם וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָתָם. כִּי אִם לְדֶרֶךְ הַמִּלְאָה. הַפְּתוּחָה. הַקְּדוּשָׁה וְהַרְחֵבָה. שְׁלֹא יָבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלָם לְעוֹלָם וָעֶד:
בשבת אומרים:

רָצָה וְהַחֲלִיצֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוֹת יוֹם הַשְּׁבִיעִי הַשְּׁבֵת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא לְפָנֶיךָ לְשֵׁבֶת בּוֹ וּלְנוּחַ בּוֹ בְּאַהֲבָה בְּמִצְוֹת רְצוֹנְךָ וּבְרִצּוֹנְךָ הֵנִיחַ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שְׁלֹא תִהְיֶה צָרָה וְיָגוֹן וְאִנְחָה בְּיוֹם מְנוּחָתָנוּ וְהִרְאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּנִחְמַת צִיּוֹן עִירְךָ וּבְבִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קִדְשְׁךָ כִּי אַתָּה הוּא פֹעֵל הַיְּשׁוּעוֹת וּפֹעֵל הַנְּחֻמוֹת:
בראש חדש וביום טוב ובחול המועד אומרים:

אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיִרְאֶה וְיִרְצֶה וְיִשְׁמַע וְיַפְקֹד וְיִזְכֹּר וְיִזְכְּרֵנוּ וּפְקֻדֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עֲבֶדְךָ וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קִדְשְׁךָ וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לְפָלִיטָה לְטוֹבָה לְחַן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם:

לר"ה – ראש החודש הזה:

לפסח – חג המצות הזה:

לשבועות – חג השבועות הזה:

לסוכות – חג הסוכות הזה:

לשמ"ע ולש"ת – שְׁמִינִי חַג הַעֲצֵרֶת הַחַג הַזֶּה:

לר"ה – בְּיוֹם הַזִּכְרוֹן הַזֶּה:

ילדים האוכלים ביו"כ – הַכְּפוּרִים הַזֶּה:

זְכָרְנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפְקֻדָּנוּ בּוֹ לְבִרְכָּה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים. וּבְדִבְרֵי יְשׁוּעָה וּרְחֻמִּים חוּס וְחַנּוּן וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אַתָּה:

וּבִגְדֵי יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקִּדְשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. בּוֹנֵה בְּרַחֲמָיו יְרוּשָׁלַיִם:
אמן³³⁸:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הָאֵל. אֲבִינוּ. מְלֻכָּנוּ. אֲדִירָנוּ. בּוֹרְאָנוּ. גּוֹאֲלָנוּ. יוֹצֵרָנוּ. קְדוֹשָׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב. רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל. הַמֶּלֶךְ הַטוֹב וְהַמְּטִיב לְכָל. שֶׁכָּכָל יוֹם וְיוֹם הוּא הַטִּיב הוּא מְטִיב הוּא יְיָטִיב לָנוּ. הוּא גִמְלָנוּ הוּא גּוֹמְלָנוּ הוּא גִמְלָנוּ לְעַד לְחַן וּלְחֶסֶד

וּלְרַחֲמִים וּלְרִנּוֹת. הַצֵּלָה וְהַצִּלָּהָה. בְּרָכָה וַיְשׁוּעָה. נַחֲמָה. פְּרִינְסָה וּכְלָפָלָה. וּרְחֻמִּים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל טוֹב. וּמִכָּל טוֹב לְעוֹלָם אֵל יִחְסְרֵנוּ. אָמֵן:

הַרְחֵמֵן הוּא יִמְלֵךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: הַרְחֵמֵן הוּא יִתְבָּרֵךְ בְּשִׁמְיִם וּבְאֲרָץ: הַרְחֵמֵן הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים. וַיִּתְפָּאֵר בָּנוּ לְעַד וּלְנֶצַח נִצְחִים. וַיִּתְהַדָּר בָּנוּ לְעַד וּלְעוֹלָמִי עוֹלָמִים: הַרְחֵמֵן הוּא יִפְרֶנְסֵנוּ בְּכַבּוֹד: הַרְחֵמֵן הוּא יִשְׁפֹּר עָלֵנוּ מֵעַל צוֹאֲרֵנוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמָמִיּוֹת לְאַרְצֵנוּ: הַרְחֵמֵן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרָכָה מְרֻבָּה בְּבֵית הַזֶּה וְעַל שְׁלֹחַן זֶה שְׂאֻבְלָנוּ עָלָיו: הַרְחֵמֵן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֱלֹהֵינוּ הַנִּבְיָא זְכוּר לְטוֹב וַיְבַשֵּׁר לָנוּ בְּשׂוֹרֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנִחְמֻת: הַרְחֵמֵן הוּא יְבָרֵךְ אֶת (אָבִי מוֹרֵי) בְּעַל הַבֵּית הַזֶּה וְאֶת (אִמִּי מוֹרֵתִי) בְּעַלֵּת הַבֵּית הַזֶּה. אוֹתָם וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת זֶרְעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם. (וְאִם סִמוּךְ עַל שְׁלֹחַן עֲצָמוּ יֹאמְרוּ: הַרְחֵמֵן הוּא יְבָרֵךְ אוֹתִי וְאֶת אִשְׁתִּי וְאֶת זֶרְעִי וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לִי), אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרַכוּ אֲבוֹתֵינוּ אֲבִרָהִם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, בְּכָל. מְכָל. כָּל. בֶּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ כְּלָנוּ יַחַד בְּבְרָכָה שְׁלֵמָה. וְנֹאמַר אָמֵן: בְּמָרוֹם יִלְמְדוּ עֲלֵיהֶם וְעָלֵינוּ זְכוֹת שֶׁתִּהְיֶה לְמִשְׁמֶרֶת שְׁלוֹם. וְנִשְׂא בְּרָכָה מֵאֵת י"י. וְצִדְקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְנִמְצָא חַן וְשִׁכָּל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

לשבת: הַרְחֵמֵן הוּא יִנְחִילָנוּ יוֹם שְׁכָלוּ שְׁבַת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

לראש חודש: הַרְחֵמֵן הוּא יַחְדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:

ליום טוב: הַרְחֵמֵן הוּא יִנְחִילָנוּ יוֹם שְׁכָלוּ טוֹב:

לראש השנה: הַרְחֵמֵן הוּא יַחְדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:

לסוכות: הַרְחֵמֵן הוּא יָקִים לָנוּ אֶת סִכַּת דָּוִד הַנוֹפֶלֶת:

הַרְחֵמֵן הוּא יִזְכֵּנוּ לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ וְלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא:

בחול – מְגִדִּיל (בְּיוֹם שִׁישׁ בּו מוֹסַף אוֹמֵר מְגִדִּיל) יְשׁוּעוֹת מְלָכּוֹ וְעֲשֵׂה חֶסֶד לְמִשְׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזֶרְעוֹ עַד עוֹלָם:

עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמָרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ אָמֵן: יִרְאוּ אֶת י"י קְדוֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרַעֲבּוּ וְדוֹרְשֵׁי י"י לֹא יִחְסְרוּ כָּל טוֹב: הוֹדּוּ לִי"י כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד: פוֹתַח אֶת יָדָךְ וּמַשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רֵצוֹן: בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בִּי"י וְהִזָּה י"י מִבְּטַחוֹ: נַעַר הָיִיתִי גַם זָקֵנְתִי וְלֹא רָאִיתִי צָדִיק נִעְזֵב וְזֶרְעוֹ מִבְּקֶשׁ לָחֵם: י"י עֹז לַעֲמוֹ יִתֵּן י"י יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם:

לברית מילה אחר בעיני אלהים ואדם יאמר זה:

הַרְחֵמֵן הוּא יְבָרֵךְ אָבִי הַיָּלֵד וְאִמּוֹ, וַיִּזְכֵּנוּ לְגִדּוֹל וּלְחֻנּוֹכּוֹ וּלְחַכְמּוֹ, מִיּוֹם הַשְּׂמִינִי וְהַלָּאָה יִרְצֶה דָּמוֹ, וְהִי י"י אֱלֹהֵינוּ עִמּוֹ. אָמֵן:

הַרְחֵמֵן הוּא יְבָרֵךְ בְּעַל בְּרִית הַמִּילָה, אֲשֶׁר שָׁשׁ לַעֲשׂוֹת צֶדֶק בְּגִילָה, וַיִּשְׁלַם פְּעֻלּוֹ וּמִשְׁכַּרְתּוֹ בְּפוֹלָה, וַיִּתְּנֵהוּ לְמַעַלָּה לְמַעַלָּה. אָמֵן:

הַרְחֵמֵן הוּא יְבָרֵךְ רֵךְ הַנִּמּוֹל לְשִׁמּוֹנָה, וְהִינּוּ יָדָיו וְלִבּוֹ לֹאֵל אֱמוּנָה, וַיִּזְכֵּה לְרֵאוֹת פָּנָיו הַשְּׂכִינָה, שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה. אָמֵן:

הַרְחֵמֵן הוּא יְבָרֵךְ הַמֶּלֶךְ הַיָּשׁוּר הַעֲרֵלָה, וּפְרַע וּמִצֵּץ דָּמִי הַמִּילָה, אִישׁ הַיָּרֵא וְרֵךְ הַלֵּבָב יִרְצֶה עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. אִם שְׁלֹשׁ אֲלֵה יַעֲשֶׂה לָהּ. אָמֵן:

הַרְחֵמֵן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ מְשִׁיחוֹ הוֹלֵךְ תָּמִיד, בְּזִכּוֹת חַתָּן לְמוֹלֹת דָּמִים, לְבַשֵּׁר בְּשׂוֹרֹת טוֹבוֹת וְנַחֲוִמִים, לָעַם אֶחָד מְפֹרָד וּמִפְּרָד בֵּין הָעַמִּים. אָמֵן:

הַרְחֵמֵן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ כֹּהֵן צֶדֶק אֲשֶׁר לִקַּח לְעִילּוֹם, עַד הוֹכֵן כִּסְאוֹ בְּשִׁמְשׁ וַיְהִלּוּם, וַיִּלְט פָּנָיו בְּאַדְרָתוֹ וַיִּגְלוֹם, בְּרִיתִי הִיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם. אָמֵן:

ברכות הנהנין: 339

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו, וצונו על נטילת ידים:

על הלחם מברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ:

על תבשיל מחמשת מיני דגן ועל מיני מאפה מברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא מיני מזונות:

על היין מברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

על כל פרי העץ מברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי העץ:

על פרי האדמה מברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי האדמה:

על בשר ודגים, חלב וביצה וגבינה, כמהין ופטריות וכדומה. גם על המשקים חוץ

מיין אומר:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שהפיל נהיה בך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא

להחיות בהם נפש כל חי ברוך חי העולמים:

ברכות הריח:

- מאיר הסידור -

339 כשיבא לאכול פת שמברכין עליו המוציא יטול ידיו אפילו אינו יודע להם שום טומאה ויברך על נטילת ידים אבל לפת שאין מברכין עליו המוציא כגון לחמניות (פי' סטורט"י בלעז) דקות או פת הבאה בכסנין (פי' פת עשויה עם צוקארו ושקדים ואגוזים) ואינו קובע סעודתו עליהם אין צריך נטילת ידים (או"ח קנח א).

מ"ב סק"א: טעם תקנת נטילה הוא משני דברים אחד מפני סרך תרומה והיינו כיון דידים עסקניות הן (א) ונוגעים בכל דבר ובזמן שהיה נוהג טומאה וטהרה והכהנים אכלו תרומה היו צריכין ליטול ידיהם מדברי סופרים קודם אכילת תרומה כדי שלא יטמאוהו בנגיעתן וכדי שיהיו רגילין הכהנים בזה גזרו ג"כ על כל איש ישראל האוכל פת שאסור לאכול עד שיטול ידיו וגם עכשיו שאין הכהנים אוכלין תרומה מפני הטומאה לא בטלה תקנה זו כדי שיהיו רגילים בני ישראל כשיבנה בהמ"ק ב"ב לאכול בטהרה ועוד טעם לתקנת נטילה משום נקיות וקדושה (ב) וסמכו בגמרא [ברכות נ"א] אקרא דוהתקדשתם והייתם קדושים [סמ"ג]:

סק"ד: שני ידיו ובכלי ואף אם אוכל רק באחת חיישינן שיגע גם בשניה [אחרונים] וכשיטול ידיו טוב שיטול ימין תחלה כדי שהשמאל תשמש לימין: סק"ה אפילו אינו יודע וכו' - וגם (ה) אינם מלוכלכות: סק"ו ויברך ענט"י - היינו אשר קדשנו במצותיו וצונו ענט"י ושייך לומר וצונו אף שהוא מדברי סופרים דנצטוונו לשמוע מהם כדכתיב ע"פ התורה אשר יורוך לא תסור וגו'.

(ז) אעפ"י ששיעורם ברביעית (פירוש רביעית הלוג דהיינו שיעור ביצה וחצי) יוסיף ליטול בשפע דאמר רב חסדא אנא משאי מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא:

(יא) מברך קודם נטילה שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן ונהגו שלא לברך עד אחר נטילה משום דפעמים שאין ידיו נקיות ומפני כך מברכין עליהם אחר ששפשף ידיו שכבר ידיו נקיות קודם שיטיל עליהם מים שניים: הגה גם יכול לברך עליהם קודם נגוב שגם הנגוב מן המצוה ומקרי עובר לעשייתן (הגהות אשירי פ"ק) ואם שכח לברך עד אחר נגוב מברך אח"כ:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, בורא מיני בשמים:

ברכות הראיה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, עושה מעשה בראשית³⁴⁰:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, שעשה את הים הגדול³⁴¹:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, זוכר הברית ונאמן בריתו וקיים במאמרו³⁴²:

ברכות השמיעה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, שפחו וגבורתו מלא עולם³⁴³:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, הטוב והמטיב:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, פין האמת:

ברכות המצות:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות מעקה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו לקבוע מזוזה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו על טבילת פלים

(ואם מטיב כלי אחד אומר – פלי):

ברכה אחרונה מעין שלוש:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם על:

על היין – על הגפן ועל פרי הגפן:

על פירות משבעת המינים – על העץ ועל פרי העץ:

על מזונות – על המחיה ועל הפלפלה:

על מזונות ויין ביחד – על המחיה ועל הפלפלה ועל הגפן ועל פרי הגפן:

ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת לאבותינו לאכל מפריה ולשבוע מטובה, רחם (נא) יי אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל מזבחך ועל היכלך, ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימינו והעלנו לתוכה ושמחנו בבנינה ונאכל מפריה ונשבוע מטובה ונברכך עליה בקדשה ובטהרה:

- מאיר הסידור -

³⁴⁰ על הזיקים והוא כמין כוכב היורה כחץ באורך השמים ממקום למקום ונמשך אורו כשבט ועל רעדת הארץ ועל הברקים [דווקא עם רעמים (מ,ב סק"ג)] ועל הרעמים ועל רוחות שנשבו בזעף על כל אחד מאלו אומר בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית (או"ח רכז א): כל זמן שלא נתפזרו העבים נפטר בברכה אחת (שם ב): היה יושב בבית הכסא ושמע קול רעם או ראה ברק אם יכול לצאת ולברך תוך כדי דבור יצא ואם לאו לא יצא (שם ג): על ימים ונהרות הרים וגבעות ומדברות אומר בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית ועל הים הגדול והוא הים שעוברים בו לארץ ישראל ולמצרים אומר ברוך אתה ה' אמ"ה עושה הים הגדול (רכח א): לא על כל הנהרות מברך אלא על ארבע נהרות דכתיבי בקרא כמו חדקל ופרת והוא שראה אותם במקום שלא נשתנה מהלכם על ידי אדם (שם ב): ולא על כל הרים וגבעות מברך אלא דוקא על הרים וגבעות המשונים וניכרת גבורת הבורא בהם (שם ג): כיון שיסדן (א) מאז ושכחו של מקום הוא כשאנו מכירין היום דבר שאנו יודעין שהמקום בראו מששת ימי בראשית ועדיין הוא קיים (ב) ואין שייך לברך עליהם שכחו וגבורתו מלא עולם כמו על רוחות ורעמים דהתם הם נראים ונשמעים למרחוק אבל ימים ונהרות כל אחד במקומו (מ"ב סק"א):

³⁴¹ היינו אוקיינוס, אבל על mediteranian מברכים עושה בראשית (מ"ב רכח סק"ב).

³⁴² הרואה הקשת אומר בא"י אלהינו מ"ה זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו ואסור להסתכל בו ביותר (או"ח רכט א). ובכאן אם ראה אותו עוד הפעם אפילו בתוך למ"ד יום חזור ומברך ולא דמי לכל הנך דק"ל בהו דפעם אחת בחודש די לברוכי דכאן הקשת שביך עליו חלף והלך לו ודמי לברכת רעמים [שע"ת בשם ברכ"י] (מ"ב סק"ב).

³⁴³ עי' הערה 342

בשבת:

וְרָצָה וְהִחְלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה:

בר"ח:

וְזָכְרֵנוּ לְמוֹכֶה בְּיוֹם רֵאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה:

בר"ה:

וְזָכְרֵנוּ לְמוֹכֶה בְּיוֹם הַזְכָּרוֹן הַזֶּה:

ביו"ט:

וְשִׁמְחֵנוּ בְּיוֹם חַג (פְּלוּגִי) הַזֶּה:

כִּי אַתָּה יְיָ מֵבִיב וּמְטִיב לְכָל וְנֹדֶה לְךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל:

עַל הַיָּיִן – פְּרִי גִפְנָה:

פְּרוּךְ אַתָּה יְיָ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי גִפְנָה:

עַל הַפִּירוֹת – פְּרוּתִיה:

פְּרוּךְ אַתָּה יְיָ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרוּתִיה:

עַל מִזְוֵנוֹת – הַמְחִיָּה:

פְּרוּךְ אַתָּה יְיָ עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמְחִיָּה:

עַל מִזְוֵנוֹת וַיֵּין בִּיחָד – הַמְחִיָּה וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן:

פְּרוּךְ אַתָּה יְיָ עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמְחִיָּה וְעַל הַכֶּלֶלָּה וְעַל פְּרִי גִפְנָה:

סדר תפלת הדרך³⁴⁴:

יְהִי רָצוֹן מִלְפָּנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׁתּוּלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם
וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לְמַחְזֵי הַפְּצָנוּ לְחַיִּים וְלִשְׁמִיחָה וְלִשְׁלוֹם, (אם דעתו לחזור מיד
אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְבֵיתֵנוּ לְשָׁלוֹם) וְתַצִּילֵנוּ מִכָּפַר כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב, וּמִכָּל מִינֵי פְרַעְנִיּוֹת
הַמְתַּרְגְּשׁוֹת לְבֹא לְעוֹלָם וְתַשְׁלַח בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וְתַתֵּנָּה לָחֵן וְלַחֶסֶד וְלִרְחֻמִּים בְּעֵינֶיךָ
וּבְעֵינֵי כָל רְאִינֵנוּ, וְתַשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ, כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּן אַתָּה:
פְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

תפלה קצרה מעין שמונה עשרה. "הביננו":

בשעת הדחק, כגון שהוא בדרך ומפחד שיפסיקוהו בתפלת העמידה, יתפלל
תפלה קצרה:

יתחיל "אדני שפתי תפתח" ויאמר אבות, גבורות וקדושת השם, ובמקום
האמצעיות ברכת אחת "הביננו", ויסיים בשלש האחרונות:
³⁴⁵הַבִּינֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְדַעַת דְּרָכֶיךָ, וּמֹלֵךְ אֶת לְבַבֵּנוּ לִירְאָתְךָ, וְתַסְלַח לָנוּ לְהִיּוֹת
גְּאוּלִּים, וְרַחֲמֵנוּ מִמִּכְאוּב, וְדַשְׁנֵנוּ בְּנֵאוֹת אֶרֶץ, וּנְפֻצּוֹתֵינוּ מֵאֶרֶב תִּקְבֵּץ, וְהַתּוֹעִים עַל

- מאיר הסידור -

³⁴⁴ היוצא לדרך יתפלל יר"מ ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתוליכנו לשלום וכו' וצריך לאמרה
בלשון רבים ואם אפשר יעמוד מלילך כשיאמרנה ואם היה רוכב אין צריך לירד (או"ח קי ד) אין
צריך לומר אותה אלא פעם אחת ביום אפי' אם ינוח בעיר באמצע היום אבל אם דעתו ללון בעיר
ואחר כך נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או לשוב לביתו צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם
אחרת (שם ה).

³⁴⁵ עי' ברכות כט ע"א: מאי מעין שמנה עשרה רב אמר מעין כל ברכה וברכה ושמואל אמר
הביננו ה' אלהינו לדעת דרכיך ומול את לבבנו ליראתך ותסלח לנו להיות גאוילים ורחקנו
ממכאובינו ודשננו בנאות ארץ ונפוצותינו מארבע תקבץ והתועים על דעתך ישפטו ועל הרשעים
תניף ידך וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי
משיחך טרם נקרא אתה תענה ברוך אתה ה' שומע תפלה לייט עלה אביי אמאן דמצלי הביננו.

דַּעֲתֶךָ וְשָׁפְטוּ, וְעַל הָרָשָׁעִים תִּגְיֶיהָ יָדְךָ, וְיִשְׁמְחוּ צַדִּיקִים בְּכִנּוּן עֵירֶךָ וּבִתְקוּן הַיִּכְלָה, וּבְצִמְחַת קֶרֶן לְדוֹר עֲבֶדְךָ וּבְעֲרִיכַת נֶר לְבֵן יִשִּׁי מִשִּׁיחֶךָ. טָרֵם נִקְרָא אֶתָּה תַעֲנֶה. בְּרוּךְ אַתָּה י"י, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

ואומר עבודה, הודאה וברכת שלום:

אֵין מִתְפַּלְלִים תְּפִלָּה קְצֶרָה זו, לֹא בְמוֹצָאֵי שַׁבָּת וּבְמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב, מִפְּנֵי "הַבְדֵּלָה" שֶׁבַחֲנוֹן הַדַּעַת וְלֹא בִימֹת הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לְשׂאֹל גְּשָׁמִים בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים:

בִּשְׁעַת סַכְנָה כְּגוֹן חֵייל בַּחֲזִית וּכְדוּמָה מִתְפַּלְלִים תְּפִלָּה קְצֶרָה זו:
צָרָכִי עִמָּךְ מְרַבִּים וְדַעֲתָם קְצֶרָה. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ י"י אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתִּתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּדֵי פְרֻנְסָתוֹ וְלְכָל גִּיּוֹה וְגִיּוֹה דֵּי מַחְסוּרָה. בְּרוּךְ אַתָּה י"י שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

הפרשת תרומות ומעשרות:

פִּירוֹת שֶׁגִּדְלוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (כֹּלֵל תְּבוּאָה וִירִקוֹת), שֶׁלֹּא הוֹפְרָשׁוּ מֵהֶם תְּרֹמוֹת וּמַעֲשֵׂרוֹת נִקְרָאִים "טַבֵּל", וְאִם סִפְקָהּ הוּא אִם הוֹפְרָשׁוּ מֵהֶם תְּרֹמוֹת וּמַעֲשֵׂרוֹת, נִקְרָאִים "דְּמַאי":

מֵאלוֹ וּמֵאלוֹ אִסּוּר לֹאכּוֹל עַד שִׁיפְרִישׁוּ מֵהֶם תְּרֹמוֹת וּמַעֲשֵׂרוֹת, אִם מִפְּרִישִׁים מִדְּמַאי, אֵין מְבָרְכִים. אִם מִפְּרִישִׁים מִטַּבֵּל וְדַאי מְבָרְכִים:
וְזֶה סֹדֶר הַהִפְרָשָׁה:

שָׁמַיִם בְּצַד חֶלֶק מִן הַפִּירוֹת, שֵׁישׁ בּוֹ יוֹתֵר מֵאֶחָד מִמָּאָה מִן הַכֹּל וּמְבָרְכִים (וְאִם אֵין זֶה טַבֵּל וְדַאי מְדַלְגִים עַל הַבִּרְכָּה):
בְּרוּךְ אַתָּה י"י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַפְרִישׁ תְּרֹמוֹת וּמַעֲשֵׂרוֹת:

ואומרים הן בטבל ודאי והן בדמאי:

מֵה שֶׁהוּא יוֹתֵר מֵאֶחָד מִמָּאָה מִן הַכֹּל שֵׁישׁ כָּאֵן, הָרִי הוּא תְּרֹמָה גְּדוּלָּה בְּצִפּוֹנוֹ, וְהָאֶחָד מִמָּאָה שֶׁנִּשְׁאָר כָּאֵן עִם תְּשַׁעָּה חֲלָקִים כְּמוֹהוּ, בְּצַד הָעֲלִיּוֹן שֶׁל הַפִּירוֹת הִלָּלוּ, הָרִי הֵם מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן. אוֹתוֹ הָאֶחָד מִמָּאָה שֶׁעָשִׂיתִי מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן הָרִי הוּא תְּרֹמַת מַעֲשֵׂר. עוֹד תְּשַׁעָּה חֲלָקִים כָּאֵלֶּה בְּתֵר הַתְּחִתּוֹן שֶׁל הַפִּירוֹת הָרִי הֵם מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְאִם הֵם חֲבִיבִים בְּמַעֲשֵׂר עֲנִי – הָרִי הֵם מַעֲשֵׂר עֲנִי:

וְאִם יֵשׁ מַעֲשֵׂר שְׁנִי וְדַאי – פּוֹדָה בְּבִרְכָּה (וְאִם סִפְקָהּ פּוֹדָה בְּלֹא בִרְכָּה). וְאֹמֵר:
בְּרוּךְ אַתָּה י"י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְפָדוֹת מַעֲשֵׂר שְׁנִי:
מַעֲשֵׂר שְׁנִי זֶה, הוּא וְחִמְשׁוֹ, הָרִי הוּא מְחַלֵּל עַל פְּרוּטָה אֶחָת מִן הַמִּטְבֵּעַ שִׁיחֲדַתִּי לְפָדְיוֹ מַעֲשֵׂר שְׁנִי:

מֵה שֶׁהוֹפְרָשׁ לַחֲיוֹת תְּרֹמָה וְתְרֹמַת מַעֲשֵׂר אִסּוּר בִּאֲכִילָה. אֵין לְזַרוֹק אוֹתוֹ דֶּרֶךְ בְּזִיוֹן אֶלֶּא גּוֹנְזִים אוֹתוֹ כִּשְׁהוּא עִטּוֹף דֶּרֶךְ כְּבוֹד:
הַפְּרָשַׁת חֲלָה:

הַלֵּשׁ עֵיסָה מִחֲמִשַׁת מִינֵי דָגִן כְּדֵי לֵאפּוֹת אוֹתָהּ, חַיִּיב לְהַפְרִישׁ מִמֶּנָּה חֲלָה, אִם יֵשׁ בָּהּ קֶמַח כִּשְׁעוֹר. הַשְּׁעוֹר הַחַיִּיב בַּחֲלָה הוּא יוֹתֵר מִקִּילוֹ וְחֲצִי. וְיֵשׁ אוֹמְרִים קִילוֹ וְרַבֵּעַ,

בִּשְׁעַת הַדַּחַק כְּגוֹן שֶׁהוּא בְּדֶרֶךְ אוֹ שֶׁהִיא עוֹמֵד בְּמִקּוֹם שֶׁהוּא טְרוּד וִירָא שִׁיפְסִיקוּהוּ אוֹ שֶׁלֹּא יוּכַל לְהַתְפַּלֵּל בְּכוּוֹנָה תְּפִלָּה אֲרוּכָה מִתְפַּלֵּל אַחֵר ג' רִאשׁוֹנוֹת הַבִּינָנוּ וְאֹמֵר אַחֲרֶיהָ ג' אַחֲרוֹנוֹת וְצָרִיךְ לֵאמֹר מַעֲמִיד וְכַשִּׁיגִיעַ לְבֵיתוֹ אֵין צָרִיךְ לַחְזוֹר וּלְהַתְפַּלֵּל וְאִינוּ מִתְפַּלְלִים הַבִּינָנוּ בִּימֹת הַגְּשָׁמִים וְלֹא בְּמִרְ"שׁ וִיר"ט (אִר"ח ק"א).

לפיכך מפרישים חלה מקילו ורבע בלא ברכה, ואין מברכים אלא אם יש שם גרם קמח דגן. קמח של תפוחי אדמה, של אורז ושל תירס אינו בכלל קמח דגן:

וזה סדר ההפרשה:

חותך מן העיסה חתיכה גדולה בזית ומברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש חלה מן

העסה:

ואומר – הרי זו חלה:

ואת החלה המופרשת שורפים באש או גונזים אותה דרך כבוד:

תפילה הנכנס לבית המדרש:

346

347 מנחה

348 וידבר יי אל משה לאמר: ועשית ביור נחשת וכנו נחשת לרחצה. ונתת אתו בין אהל מועד ובין המזבח. ונתת שמה מים: ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם: בבאם אל אהל מועד ורחצו מים ולא ימתו. או בגשתם אל המזבח לשרת. להקטיר אשה ליי: ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימתו. והיתת להם חק עולם. לו ולזרעו לדורתם:

וידבר יי אל משה לאמר: צו את בני ישראל ואמרת אליהם. את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי. תשמרו להקריב לי במועדו: ואמרת להם. זה האשה אשר תקריבו ליי. כבשים בני שנה תמימים. שנים ליום עלה תמיד: את הכבש אחד תעשה בפקר. ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: ועשירית האיפה סלת למנחה. בלולה בשמן כתית רביעת ההין: עלת תמיד העשיה בחר סיני. לריח ניחח אשה ליי: ונסכו רביעת ההין לכבש האחד. בפקדן הסך נסך שכר ליי: ואת הכבש השני תעשה בין הערבים. כמנחת הפקר וכנסכו תעשה. אשה ריח ניחח ליי³⁴⁹.

ושחט אתו על ירך המזבח צפנה לפני יי. וזרקו בני אהרן הפתנים את דמו על המזבח סביב:³⁵⁰

יהי רצון מלפניך, יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתהא אמירה זו חשוכה ומקבלת ומרצה לפניך באלו הקרבנו קרבן התמיד במועדו ובמקומו וכהלכתו³⁵¹:

- מאיר הסידור -

346 הנכנס לבית המדרש יתפלל יר"מ ה' אלהינו ואלהי אבותינו שלא אכשל בדבר הלכה וכו' וביציאתו יאמר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש (או"ח קי ח).

347 אם יש לו מים צריך ליטול ידיו כדי להתפלל אע"פ שאינו יודע להם שום כלל וכלל ולא יברך: הגה ואפי' עומד מלמודו יטול ידיו לתפלה, ואם אין לו מים מזומנים אינו צריך ליטול (או"ח רלג ב). היינו בין לתפילת המנחה בין לתפלת ערבית, דמצוה ליטול ידיו לתפלה (מ"ב סקט"ו). ואפילו נטל ידיו לאכילה ואכל ולא הסיח דעתו צריך נטילה לתפלה שאין נטילתו לאכילה עולה לתפלה אבל נטילת שחרית שנטל כשקם ממטתו ולא הסיח דעתו עולה לו לתפלה (מ"ב סקט"ט). א"צ ליטול - אלא ינקה ידיו בכל מידי דמנקי. וכ"ז בסתם ידים אבל אם נגע ידיו במקום מטונף או עשה צרכיו צריך לחזור אחר מים אף בתפלת מנחה ומעריב וכמו בתפלת שחרית (מ"ב סק"כ).

348 ויש שכתבו שנוהגין לומר פרשת התמיד קודם אשרי של תפלת המנחה נגד תמיד של בין הערבים ומנהג יפה הוא (או"ח רלד א). וטוב ג"כ לומר פטום הקטורת אך כ"ז אם לא יעבור זמן תפלה אבל אם יש חשש שיעבור זמן תפלה אפילו אשרי ידלג ובעו"ה יש אנשים שנכשלין בזה (מ"ב סק"ז).

349 במדבר כח א-ח.

350 ויקרא א יא. עי' או"ח סי' א סעיף ח: יאמר עם הקרבנות פסוק ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני יי. ועי' מ"ב סק"כ: דאיתא במדרש דכל מי שאומר פסוק זה הקב"ה זוכר עקידת יצחק.

אתה הוא י"י אלהינו שהקטירו אבותינו לפניך את קטרת הסמים בזמן שפית המקדש היה קיים. באשר צוית אותם על יד משה נביאך בכתוב בתורתך³⁵²:
 ויאמר י"י אל משה קח לך סמים נטף וישחלת ויחלבנה סמים ולבנה ופה בד בבר יהיה: ועשית אתה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח טהור קדש: ושחקה ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדת בזהל מועד אשר אועד לך שמה קדש קדשים תהיה לכם³⁵³:
 ונאמר והקטיר עלי אהרן קטרת סמים בפקר בפקר בהיטיבו את הנרות וקטירנה: ובהעלת אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני י"י לדורתכם³⁵⁴:

³⁵⁵תנו רבנן פטום הקטרת ביצד שלש מאות וששים ושמונה מנים היו בה. שלש מאות וששים וחמשה כמנין ימות החמה. מנה לכל יום. פרס בשחרית ופרס בין הערבים. ושלשה מנים יתרים שמהם מכנים כהן גדול מלא חפניו ביום הכפורים. ומחזירין למכתשת בערב יום הכפורים. ושוחקין יפה ופה כדי שתהא דקה מן הדקה³⁵⁶:
 ואחד עשר סמנים היו בה. ואלו הן: (א) הצרי (ב) והצפרן (ג) החלבנה (ד) והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. (ה) מר (ו) וקציעה (ז) שפלת גרד (ח) וכרפם משקל ששה עשר ששה עשר מנה. (ט) הקשט שנים עשר. (י) קלופה שלשה. (יא) קנמון תשעה. ברית ברשינה תשעה קבין. יין קפריסין סאין תלתא וקבין תלתא. ואם לא מצא יין קפריסין מביא חמר חורין עתיק. מלח סדומית רבע מעלה עשן כל שהוא. רבי נתן הבבלי אומר אף כפת הירדן כל שהוא ואם נתן בה דבש פסלה. ואם חסר אחת מכל סמניה חייב מיתה:
 רבן שמעון בן גמליאל אומר הצרי אינו אלא שרף הנוסף מעצי הקטף. ברית ברשינה ששפין בה את הצפרן כדי שתהא נאה. יין קפריסין ששורין בו את הצפרן כדי שתהא עזה. והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים במקדש מפני הכבוד:
 תנא רבי נתן אומר כשהוא שוחק אומר. הדק היטב היטב הדק. מפני שהקול יפה לבשמים. פטמה לחצאין בשרה. לשליש ולרביע לא שמענו³⁵⁷:
 אמר רבי יהודה זה הכלל. אם כמדתה בשרה לחצאין. ואם חסר אחת מכל סמניה חייב מיתה³⁵⁸:

³⁵¹ עי' לעיל הערה 73.

³⁵² מובא במחזור ויטרי ובטור.

³⁵³ שמות ל לד – לו.

³⁵⁴ שם ל ז – ח.

³⁵⁵ עי' מ"ב סי' נ סק"ב: כתב של"ה כשאומר איזהו מקומן או במה מדליקין או פטום הקטורת יעשה קול ניגון דמשניות.

עי' כריתות ו ע"א: תנו רבנן פטום הקטרת הצרי והציפורן והחלבנה והלבונה משקל שבעי' של שבעים מנה מור וקציעה שיבולת נרד וכרכום משקל ששה עשר של ששה עשר מנה הקושט שנים עשר קילופה שלשה וקנמון תשעה בורית כרשינה תשעה קבין יין קפריסין סאין תלתא קבין תלתא אם אין לו יין קפריסין מביא חמר חורין עתיק מלח סדומית רובע מעלה עשן כל שהוא ר' נתן אומר אף כיפת הירדן כל שהוא ואם נתן בה דבש פסלה חסר אחת מכל סממניה חייב מיתה רש"א הצרי אינו אלא שרף [הנוסף] מעצי הקטף בורית כרשינה ששפין בה את הציפורן כדי שתהא נאה יין קפריסין ששורין בו את הציפורן כדי שתהא עזה והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים למקדש.

³⁵⁶ תנו רבנן קטרת היתה נעשית שס"ח מנה שס"ה כנגד ימות החמה שלשה מנין יתירין שמהן מכניס כהן גדול מלא חפניו ביום הכפורים והשאר ניתנת לאומנין בשכרן.

ועיי"ש ע"ב: ושחקה ממנו הדק מה ת"ל דקה כדי שתהא דקה מן הדקה

³⁵⁷ אמר מר כשהוא שוחק אומר היטב הדק היטב מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר ר"י כשם שהדיבור רע ליין כן הדיבור יפה לבשמים (כריתות ו ע"ב).

תִּנְיָא בַּר קַפְרָא אוֹמֵר. אַחַת לְשָׁשִׁים אוֹ לְשִׁבְעִים שָׁנָה הֵיטָה בָּאָה שֶׁל שִׁירִים
לְחֻצָּאִין.³⁵⁹

וְעוֹד תִּנְיָ בַּר קַפְרָא אָלוּ הָיָה נוֹתֵן בֵּהּ קוֹרְטוֹב שֶׁל דְּבַשׁ אֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲמֹד מִפְּנֵי
רִיחָהּ. וְלָמָּה אֵין מַעֲרָבִין בֵּהּ דְּבַשׁ. מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה כִּי כָל שָׂאֵר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תִקְטְרוּ
מִמֶּנּוּ אִשָּׁה לִי.³⁶⁰

ג"פ – י"י צְבָאוֹת עֲמָנוּ מִשְׁנֵב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סְלָה:

ג"פ – י"י צְבָאוֹת אֲשֶׁרִי אָדָם בּוֹמַח בְּךָ:

ג"פ – י"י הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְּיוֹם קְרָאֵנוּ:

אַתָּה סֵתֵר לִי מִצָּר תִּצְרֵנִי רְנֵי פֶלֶט תְּסוֹבְבֵנִי סְלָה:

וְעָרְבָה לִי מִנַּחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם כִּימֵי עוֹלָם וּבְשָׁנִים קְדֻמוֹנוֹת:

אֲבִי הָיָה מְסַדֵּר סֵדֶר הַמַּעֲרָכָה מִשְׁמָא דְגִמְרָא וְאֵלְבָא דְאֵבָא שְׂאוּל. מַעֲרָכָה גְדוֹלָה
קוֹדֶמֶת לַמַּעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטָרֶת. וּמַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטָרֶת קוֹדֶמֶת לְסִדּוּר שְׁנֵי גִזְרֵי עֲצִים.
וְסִדּוּר שְׁנֵי גִזְרֵי עֲצִים קוֹדֶם לְדִשּׁוֹן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי. וְדִשּׁוֹן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי קוֹדֶם לְהַטְבַּת חֲמֵשׁ
גִּרְוֹת. וְהַטְבַּת חֲמֵשׁ גִּרְוֹת קוֹדֶמֶת לְדָם הַתְּמִיד. וְדָם הַתְּמִיד קוֹדֶם לְהַטְבַּת שְׁתֵּי גִרְוֹת.
וְהַטְבַּת שְׁתֵּי גִרְוֹת קוֹדֶמֶת לְקְטָרֶת. וְקְטָרֶת קוֹדֶמֶת לְאֵבָרִים. וְאֵבָרִים לְמִנְחָה. וּמִנְחָה
לְחֻבְתֵּין. וְחֻבְתֵּין לְנִסְכִּין. וְנִסְכִּין לְמוֹסָפִין. וּמוֹסָפִין לְבִזְיִכִּין. וּבִזְיִכִּין קוֹדֶמֶת לְתְּמִיד שֶׁל בֵּין
הָעֶרְבִים. שְׁנֵאֲמַר. וְעַרְךָ עָלֶיָּהּ הָעֵלָה וְהַקְטִיר עָלֶיָּהּ חֲלָבֵי הַשְּׁלָמִים. עָלֶיָּהּ הַשְּׁלָמִים כָּל
הַקְרָבָנוֹת כָּלָם:

אֲנִי כֹכַח גְּדֹלֶת יְמִינְךָ תִּתִּיר צְרוּרָה: קִבֵּל רֶנֶת עִמָּךְ שֶׁגִּבְנוּ מִהֲרָנוּ נוֹרָא: נָא גִבּוֹר
דּוֹרְשֵׁי יְחוּדְךָ כְּבֻבֶת שְׁמֶרֶם: בְּרָכֶם, מְהֵרָם, רַחֲמֶם, צְדָקָתְךָ תְּמִיד גְּמִלֶם: חֲסִין קְדוֹשׁ בְּרוּב
טוֹבְךָ נִהַל עֲדָתְךָ: יָחִיד גָּאֹה לַעֲמָךְ פִּגְמָה זֹכְרִי קִדְשְׁתְּךָ: שְׁוַעֲתָנוּ קִבֵּל וְשִׁמְעָה צַעֲקָתָנוּ יוֹדֵעַ
תַּעֲלוּמוֹת: בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ. עוֹד יְהַלְלוּךָ סְלָה: אֲשֶׁרִי הָעָם שֶׁכָּכָה לוֹ. אֲשֶׁרִי הָעָם שִׁי"י
אֱלֹהֵיוֹ.³⁶² תַּחֲלֶה לְדוֹר. אֲרוֹמָמְךָ אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ. וְאֶבְרָכָה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל יוֹם אֶבְרָכְךָ.
וְאֶחָלְלָה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גְּדוֹל י"י וּמִהָלָל מְאֹד. וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֶקֶר: דּוֹר לְדוֹר יִשְׁבַּח

³⁵⁸ עי' יומא נג ע"א: ומניין שנותן בה מעלה עשן שנאמר וכסה ענן הקטרת את הכפרת הא לא נתן בה מעלה עשן או שחיסר אחת מכל סמניה חייב מיתה.

³⁵⁹ עי' כריתות ו ע"ב: תנו רבנן מותר הקטרת אחת לששים או לשבעים שנה היו מפטמין אותה לחצאין, ועיי' ש ברש"י שהגרסא: אחת לששים או לשבעים שנה [גרסין] היו מפטמין אותה לחצאין - שלא היה צריך לפטם אלא חצי שיעור משום דמותר דששים או שבעים שנה סלקי לחצי שיעור הקטרת פעמים לששים פעמים לשבעים או סמוך להם לפי שאין כל החפניים שוות.
³⁶⁰ מקור?

³⁶¹ אין לומר אשרי שקודם מנחה אלא כשיש מנין בבית הכנסת, כדי שיאמרו עליו הקדיש שלפני תפלת המנחה. (או"ח רלד א). ואם אמרו בלא מנין ואח"כ בא מנין יאמרו מזמור א' ואח"כ יאמרו קדיש וה"ה כשלומדים בבהמ"ד בלא מנין ואח"כ קורין בבהמ"ד אנשים להשלים המנין לא יפה עושים דהא עיקר טעם קדיש על הלימוד הוא משום שנתקדש השם ברבים וא"כ בעינן שיהיו עשרה בבהמ"ד בעת הלימוד מיהו אפשר ללמוד משנה אחת וכי"ב אחר שהתאספו עשרה אנשים ולומר קדיש (מ"ב סק"ה). אם התפללו מנחה סמוך לחשיכה ונמשכו באמירת אבינו מלכנו או שארי תחנונים אחר התפלה עד שחשיכה אין לומר קדיש תתקבל שהתפלה היתה ביום אחר אבל אם אירע שהתפלה עצמה נמשכה בלילה [וכמו תפלת נעילה] אומרים קדיש תתקבל (מ"ב סק"ח).

³⁶² תהלים פד ה-ו. עי' טור או"ח סימן נא: ונהגו לומר קודם לכן אשרי יושבי ביתך משום דילפינן מיניה שצריך אדם לישוב שעה אחת קודם שיתפלל, ואחריו נהגו לומר ואנחנו נברך יה.

מַעֲשֵׂיךָ. וּבְבוֹרְתֶיךָ יִגִּידוּ: הֲדָר כְּבוֹד הוֹדֶךָ. וְדַבְּרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אֲשִׁיחָה: וְעֻזּוֹ נִזְרָאוֹתֶיךָ יֹאמְרוּ. וְגִדְּלוֹתֶיךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זָכַר³⁶³ רַב טוֹבְךָ יִבְיָעוּ. וְצִדְקָתְךָ יִרְנְנוּ: חֲנוּן וְרַחוּם יִי. אַרְךְ אַפִּים וְגִדְּל חֶסֶד: טוֹב יִי לְכָל. וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו: יוֹדוֹךָ יִי כָּל מַעֲשֵׂיךָ. וְחִסְדֶּיךָ יִבְרַכּוּכָה: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמְרוּ. וּבְבוֹרְתֶיךָ יִדְּבָרוּ: לְהוֹדִיעַ לְבָנֵי הָאָדָם גְּבוּרָתוֹ. וּכְבוֹד הֲדָר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים. וּמַמְשֻׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדָר: סוֹמֵךְ יִי לְכָל הַנִּפְלָאִים. וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים: עֵינֵי כָל אֱלֹהִים יִשְׁבְּרוּ. וְאַתָּה נֹתֵן לָהֶם אֶת אֲכָלָם בְּעֵתוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדְךָ. וּמַשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן³⁶⁴: צִדִּיק יִי בְּכָל דְּרָכָיו. וְחִסִּיד בְּכָל מַעֲשָׂיו: קְרוֹב יִי לְכָל קָרְאִיו. לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאוּהוּ בְּאַמֶּת: רִצּוֹן יִרְאִיו יַעֲשֶׂה. וְאַתָּה שׁוֹעֲתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יִי אֶת כָּל אֲהָבָיו. וְאַתָּה כָּל הַרְשָׁעִים יִשְׁמִיד: תַּהֲלֵת יִי יִדְּבַר פִּי. וּבִכְרֶךָ כָּל בָּשָׂר שֵׁם קֹדֶשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד³⁶⁵: וְאַנְחָנוּ נִבְרַךְ יְהִי מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם. הִלְלוּיָהּ³⁶⁶:

יִתְגַּדֵּל³⁶⁷ וְיִתְקַדֵּשׁ³⁶⁸ שְׁמֵהּ רַבָּא. אֱמֵן:

בְּעֶלְמָא דִּי בְּרָא כִּי³⁶⁹ רְעוּתָהּ וְיִמְלִיךָ מַלְכוּתָהּ בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיִּי דְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּעֶגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב. וְאַמְרוּ אֱמֵן³⁷⁰:

יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמָא וּלְעָלְמֵי עָלְמָיָא³⁷¹:

יִתְבָּרַךְ. וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל³⁷² שְׁמֵהּ דְּקֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא.³⁷³ לְעֶלְמָא מִן כָּל (בְּעֵשִׂי"ת לְעֶלְמָא לְעֶלְמָא מִכָּל) בְּרַכְתָּא וְשִׁירָתָא תִּשְׁבַּחְתָּא וְנִחַמְתָּא דְּאִמִּירָן בְּעֶלְמָא. וְאַמְרוּ אֱמֵן:

- מאיר הסידור -

³⁶³ י"ג זָכַר @

³⁶⁴ עי' שו"ע נא סעיף ז: צריך לכון בפסוק פותח את ידך ואם לא כוון, צריך לחזור ולאומר פעם אחרת.

³⁶⁵ תהים קמה.

³⁶⁶ תהלים קטו יח. עי' הערה 118.

³⁶⁷ עי' ספר אור זרוע (ח"ב אות טז): והא דאמרין וכו' וכן יתגדל ויתקדש כו' אף על פי שאין מלאכי השרת מבינים בזה הלשון, משום דבצבור [הוא] שהשכינה שורה שם כדאמרין פ' ואילו נאמרין (סוטה לב ע"א) דתנן ואילו נאמרין בכל לשון פ' סוטה וידוי מעשר ק"ש ותפילה ופריך בגמרא (שם לג ע"א) ותפילה בכל לשון והא"י לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית, דא"י השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו, לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון [ארמי], לא קשיא הא ביחיד הא בצבור.

ועי' מחזור ויטרי (הלכות שחרית ט): יתגדל לשון הפסוק הוא (יחזקאל לח) והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני יי, למלחמת גוג ומגוג. לכן הוא מתחיל בלשון עברי ולא בלשון ארמי [לכן מנוקד יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ]. [נוסף בטור] שאז יתגדל שמו של הקב"ה. עי' או"ח (נו ד) כשאומר החזן יתגדל כורע וכן ביהא שמיה רבא וכן בבריך הוא וכן באמן.

³⁶⁸ עי' מ"ב נו סק"ב: יתגדל ויתקדש הוסד על פי המקרא והתגדלתי והתקדשתי האמור במלחמת גוג ומגוג שאז יתגדל שמו של הקב"ה דכתיב (זכריה יד) ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד.

³⁶⁹ יש גורסים מודגש

³⁷⁰ יש להדגיש אמן זה הולך על גידול וקידוש שמו, וצריכים לכוון לזה שלא יהא אמן יתומה (עי' לקמן הערה 238). ועי' מ"ב סק"ב נכון שיאמר השליח צבור בבת אחת ולא יפסיק בין ואמרו לאמן.

³⁷¹ עי' מ"ב נו סק"א: אחז"ל כל העונה איש"ר מברך בכל כחו קורעין לו גזר דינו ופירשו הראשונים דר"ל בכל כחו כונתו ובכל איבריו דהיינו שיאמרנה בלב ונפש ולא רק כמוציא שפתיו ולבו בל עמו. גם יכוין לשמוע הקדיש מפי הש"ץ כדי שידע על מה הוא עונה איש"ר ואמן שאחר דאמירן בעלמא.

עי' או"ח (נו ג) העונים עד לעלמי עלמא בלבד טועים הם כי אסור להפריד בין עלמא ליתברך. ועיי"ש במ"ב שהג"א חולק, והמ"א רק יתברך.

³⁷² עי' בית יוסף סי' נו: זה לשון שבלי הלקט (סי' ח) יש בקדיש עשרה לשונות של שבח אלו הם יתגדל ויתקדש יתברך ויתפאר ויתרום ויתנשא וישתבח ויתעלה ויתהלל ויתהדר וי"א שהן כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם וזהו שאומרים בעלמא דברא כרעותיה ומפני מה הפסיקו

³⁷⁴ אֲדֹנָי שְׁפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתְךָ:
³⁷⁵ בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם ³⁷⁷ אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי
³⁷⁸ יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים מְרִיבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חֲסֵדֵי
 אֲבוֹת וּמֵבִיא גּוֹאֵל לְבָנָי בְּנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה ³⁷⁹:

בין יתגדל ויתקדש לשאר שבחות מצינו באגדה (פסיקתא רבתי כא. פסיקתא זוטרתא ואתחנן ה, ו) שעשרה דברות כלולים בעשרה מאמרות ובקדיש עשרה שבחות כנגד עשרה מאמרות וכשם שהיה הפסק בין שתי דברות ראשונות לשמונה אחרונות ששני הראשונות מפי הגבורה (מכות כד.) והשמונה מפי משה לכן הפסיק בין שתי שבחות ראשונות לשמונה אחרונות.

³⁷³ עי' אר"ח נו ב: כששליח צבור אומר יתברך כל העם עונים אמן וכן כשאומר בריך הוא וכן כשאומר ואמרו אמן. וז"ל המ"ב סק"ב: אבל עונים אחרי שמה רבא. וז"ל הרמ"א שם: ולא נהגו לומר אמן אחר יתברך ולא אחר בריך הוא ולא יפסיק בין בריך הוא לעילא מכל ברכתא וכו'. ועי' מ"ב שם סק"ג שעונים בריך הוא.

³⁷⁴ עי' ברכות ד ע"ב: שחרית היכי מצי סמך והא אמר רבי יוחנן בתחלה אומר י"י שפתי תפתח ולבסוף הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי אלא התם כיון דתקינו רבנן למימר י"י שפתי תפתח כתפלה אריכתא דמיא.

³⁷⁵ עי' אר"ח סי' צח סעיף א: המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו ויחשוב כאלו שכינה כנגדו וכו' ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה ישתוק עד שתתבטל המחשבה וצריך שיחשוב בדברים המכניעים הלב ומכוונים אותו לאביו שבשמים ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש: הגה ויחשוב קודם התפלה מרוממות האל יתעלה ובשפלות האדם ויסיר כל תענוגי האדם מלבו.

אמר רב יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות, אלא באמצעיות, דאמר רבי חנינא ראשונות דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו, אמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס מרבו, אחרונות דומה לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו (ברכות לד ע"א אר"ח קיב סעיף א').

עי' מגילה דף יז ע"ב: מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים תיקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר תנו רבנן מנין שאומרים אבות שנאמר הבו ל"י בני אלים. לענין חזרת הש"ץ.

עי' אר"ח סי' קכד: סעיף א: לאחר שסיימו הצבור תפלתן יחזור ש"צ התפלה שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר ויוצא בו וצריך אותו שיוצא בתפלת ש"צ לכוין לכל מה שאומר ש"צ מראש ועד סוף ואינו מפסיק ואינו משיח ופוסע ג' פסיעות לאחוריו כאדם שמתפלל לעצמו.

עי' מ"ב סק"א: אבל הבקי אינו יוצא אפילו בדיעבד בתפלת הש"ץ. ואפילו בשאינו בקי אינו יוצא כ"א ביש עשרה בבהכ"נ. ושם סק"ב: וצריך שיבין בלשה"ק דאל"כ לא מהני אף ששומע מש"ץ כל תיבה, אבל המתפלל בעצמו בלשה"ק אפילו אם אינו מבין הלשון יצא. ושם סק"ג: אסור לענות ברוך הוא וברוך שמו אבל אמן על כל ברכה צריך לענות.

ועי' שם סעיף ג: קהל שהתפללו וכלם בקיאים בתפלה אעפ"כ ירד ש"צ וחוזר להתפלל כדי לקיים תקנת חכמים: הגה ואם יש יחידים בקהל שמאריכין בתפלתן אין לש"צ להמתין עליהם אפי' היו חשובי העיר. ועיי"ש במ"ב סק"ג, שכ"ז שיש עשרה לא צריכים עוד, אבל זה בדווקא שהתפללו במהירות מספיק שאפשר להתפלל כהוגן.

ועי' שם סעיף ד: כשש"צ חוזר התפלה הקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכות שמברך החזן ולענות אמן, ואם אין ט' מכוונים לברכותיו קרוב להיות ברכותיו לבטלה, לכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין ט' זולתו ויכוין לברכת החזן. הגה: י"א שכל העם יעמדו כשחוזר הש"צ התפלה.

ועי' מ"ב סק"ט: יתנה הש"ץ בינו לבין עצמו בחזרת התפילה שא"ל יענו תשעה אמן אחריו ויכונו לברכותיו שיהא התפילה ההיא בתורת נדבה.

ועי' סעיף י"י: על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום אומר ברוך הוא וברוך שמו. ועי' מ"ב סק"א: שאם רוצה לצאת ידי חיוב ברכה לא לומר.

ועי' סעיף ו': ויענו אמן אחר כל ברכה בין אותם שיצאו ידי תפלה בין אותם שלא יצאו ובכוונה שיכוין בלבו אמת היא הברכה שביד המברך ואני מאמין בזה. ועי' מ"ב סק"ה: שבברכה של תפילה שאינה של הודעה צריך לכוון גם כן ויהי רצון שיחונן לנו גם כן.

סעיף ז': לא ישיח שיחת חולין בשעה שש"צ חוזר התפלה ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערים בו: הגה וילמד בניו הקטנים שיענו אמן כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא.

בעשיית זכרנו לחיים. מלך חפץ בחיים. וכתבנו בספר החיים. למענך אלהים חיים:³⁸⁰
 מלך עוזר ומושיע ומגן: ברוך אתה יי. מגן אברהם:³⁸¹
 אתה גבור לעולם אדני. מחיה מתים אתה רב להושיע:
 בקיץ – מוריד הפל:³⁸²

סעיף ח': לא יענה אמן חטופה דהיינו כאילו האלף נקודה בחטף וכן שלא יחטוף וימהר לענות אותו קודם שייסיים המברך וכן לא יענה אמן קטופה דהיינו שמחסר קריאת הנ' ו' ואינו מוציאה בפה שתהא נכרת (גם לא יפסיק באמצע המלה) ולא יענה אמן יתומה דהיינו שהוא חייב בברכה אחת וש"צ מברך אותה וזה אינו שומעה אע"פ שיודע איזו ברכה מברך הש"צ מאחר שלא שמעה לא יענה אחריו אמן דהוי אמן יתומה: הגה ויש מחמירין דאפילו אינו מחויב באותה ברכה לא יענה אמן אם אינו יודע באיזה ברכה קאי ש"צ דזה נמי מקרי אמן יתומה, ולא ימתין עם עניית האמן אלא מיד שכלה הברכה יענה אמן. ולא יענה אמן קצרה אלא ארוכה קצת כדי שיוכל לומר אל מלך נאמן ולא יאריך בה יותר מדאי לפי שאין קריאת התיבה נשמעת כשמאריך יותר מדאי: סעיף יב: העונה אמן לא יגביה קולו יותר מהמברך.

³⁷⁶ עי' אר"ח קיג סעיף א: אלו ברכות ששוחין בהם באבות תחלה וסוף ובהודאה תחלה וסוף. ועיי"ש סעיף ד: המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה. ולא יכרע באמצע מתניו וראשו ישאר זקוף אלא גם ראשו יכוף כאגמון [גיבנת?]. וסעיף ה: ולא ישחה כל כך עד שיהיה פיו כנגד חגור של מכנסים ואם הוא זקן או חולה ואינו יכול לשחות עד שיתפקקו כיון שהרכין (פי' שהשפיל) ראשו דיו מאחר שניכר שהוא חפץ לכרוע אלא שמצער עצמו. סעיף ו': כשהוא כורע יכרע במהירות בפעם אחת וכשהוא זוקף זוקף בנחת ראשו תחילה ואח"כ גופו שלא תהא עליו כמשאוי. סעיף ז': כשכורע כורע בברוך וכשזוקף זוקף בשם. מ"ב סק"ב: כשאומר ברוך יכרע בברכו וכשאומר אתה ישחה עד שיתפקקו החוליות, וכשאומר מודים יכרע ראשו וגופו כאגמון בבת אחת, ויעמוד כך בשחיה עד יי ואז יזקוף.

³⁷⁷ עי' תוס' ברכות מ ע"ב ד"ה אמר אביי: כל ברכה שאין בה מלכות שמים אינה ברכה וכו' וברכות של שמונה עשרה אין בהן מלכות וכו' אבל אלהי אברהם הוי כמו מלכות דאברהם אבינו המליך הקב"ה על כל העולם.

³⁷⁸ עי' מגילה (יח ע"א): מכאן ואילך (אחרי תקנת י"ח של אנשי כנסת הגדולה) אסור לספר בשבחו של הקדוש ברוך הוא, דאמר רבי אלעזר מאי דכתיב מי ימלל גבורות יי ישמיע כל תהלתו, למי נאה למלל גבורות יי, למי שיכול להשמיע כל תהלתו.

עי' ברכות (לג ע"ב): ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא אמר הא"ל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעוז והייראוי החזק והאמיץ והודאי והנכבד, המתין לו עד דסיים, כי סיים אמר ליה סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך, למה לי כולי האי, אנן הני תלת דאמרין אי לאו דאמרניהו משה רבינו באורייתא ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה לא הוינן יכולין למימר להו, ואת אמרת כולי האי ואזלת, משל למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו. ועי' אר"ח סי' קיג סעיף ט: אין להוסיף על תארו של הקב"ה יותר מהאל הגדול הגבור והנורא ודוקא בתפלה מפני שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים אבל בתחנונים או בקשות ושבחים שאדם אומר מעצמו לית לן בה ומכל מקום נכון למי שירצה להאריך בשבחי המקום שיאמר אותו בפסוקים.

עי' יומא (סט ע"ב) אמר רבי יהושע בן לוי למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה, אתא משה אמר הא"ל הגדול הגבור והנורא, אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו, לא אמר נורא, אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו, לא אמר גבור, אתו אינהו ואמרו אדרבה זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים, ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות

³⁷⁹ עי' זהר ח"ב רסא ע"א ותיקו"ז קמב ע"ב.

³⁸⁰ עי' אר"ח סי' תקפ"ב סעיף ה: אם לא אמר: זכרנו, ומי כמוך, אין מחזירין אותו: הגה - אפילו לא עקר רגליו עדיין, רק שסיים אותה ברכה, וה"ה אם לא אמר: וכתוב, ובספר, נמי דינא הכי. עי' תוספות ברכות דף לד ע"א ד"ה אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות - פי' ר"ח ורבינו האי דוקא ליחיד אבל צרכי צבור שואלין ולכן אנו אומרים זכרנו וקרובץ ויעלה ויבא בהם ותדע דדוקא יחיד קאמר שהרי עיקר ברכות אחרונות צרכי צבור הם. מספכת סופרים פי"ט.

³⁸¹ כשניצול אבהם מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מגן אברהם (שבולי הלקט).

³⁸² עי' ברכות (לג ע"א) מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים, (תענית ז ע"א) משום שירידת הגשמים שקול כתחיית המתים. ועי' מ"ב קיד סק"א שהגשמים הם חיים לעולם כתחיית המתים.

בחורף – משיב הרוח ומוריד הגשם³⁸⁴:
מכלכל חיים בחדר. מחיה מתים ברחמים רבים. סומך נופלים. ורופא חולים ומחיר
אסורים. ומקים אמונתו לישני עפר. מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך. מלך ממית ומחיה
ומצמיח ישועה:
בעשי"ת – מי כמוך אב הרחמים. זוכר יצוריו לחיים ברחמים³⁸⁵:
ונאמן אתה להחיות מתים. ברוך אתה יי. מחיה המתים³⁸⁶:
קדושה בחזרת הש"ץ:³⁸⁷
נקדיש את שמך בעולם. בשם שמקדישים אותו בשמי מרום. כפתוב על יד
נביאך: וקרא זה אל זה ואמר:³⁸⁸

³⁸³ עי' אר"ח קיד א: מתחילים לומר משיב הרוח ומוריד הגשם בתפילת מוסף של יו"ט אחרון
של שמיני עצרת/שמחת תורה ואין פוסקין עד תפלת מוסף של יו"ט ראשון של פסח
ועיי"ש סעיף ג: אם אמר משיב הרוח (בימות החמה) [ולא אמר ומוריד הגשם] או לא אמר
בימות הגשמים אין מחזירין אותו, וכן בטל אם הזכירו בימות הגשמים או לא הזכירו בימות החמה
אין מחזירין אותו: הגה ואנו בני אשכנז לא מזכירין טל לא בימות החמה ולא בימות הגשמים.
סעיף ד: אם אמר מוריד הגשם בימות החמה מחזירין אותו וחוזר לראש הברכה ואם סיים
הברכה חוזר לראש התפלה, ואפילו במקום שצריכים גשם בימות החמה אם הזכיר גשם במקום
טל מחזירין אותו.
סעיף ה: בימות הגשמים אם לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו והני מילי שלא הזכיר טל אבל
אם הזכיר טל אין מחזירין אותו.
סעיף ו: במה דברים אמורים שמחזירין אותו כשלא אמר בימות הגשמים מוריד הגשם היינו
כשסיים כל הברכה והתחיל ברכה שאחריה ואז חוזר לראש התפלה אבל אם נזכר קודם שסיים
הברכה יאמר במקום שנזכר ואפילו אם סיים הברכה ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש א"צ לחזור
אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה:
סעיף ח: בימות החמה אם נסתפק אם הזכיר מוריד הגשם אם לא עד ל' יום בחזקת שהזכיר
הגשם וצריך לחזור:
סעיף ט: אם ביום ראשון של פסח אומר ברכת אתה גבור עד מוריד הטל צ' פעמים כנגד ל' יום
שאומר אותו ג' פעמים בכל יום משם ואילך אם אינו זוכר אם הזכיר גשם הרי הוא בחזקת שלא
הזכיר גשם ואינו צריך לחזור.
³⁸⁴ עי' אג"מ אר"ח ח"ד סי' מ שהנוסח עם קמץ, ועי' תשובות והנהגות ח"א סי' פא שזה עם
סגול.
³⁸⁵ עי' לעיל הערה 243.
³⁸⁶ ומנין שאומרים גבורות שנאמר הבו לי"י כבוד ועוז (מגילה יז ע"ב). כשנעקד יצחק אבינו על
גבי המזבח ונעשה דשן והיה אפרו מושלך על הר המוריה מיד הביא עליו הקב"ה טל והחיה אותו
לפיכך אמר דוד כטל חרמון שיוורד על הררי ציון וגו' כטל שהחיה בו יצחק אבינו מיד פתחו מלאכי
השרת ואמר ובא"י מחי המתים (שבולי הלקט).
³⁸⁷ עי' פרקי היכלות רבתי (פ"י סי' ה – פ"א סי' א) [בשעת אמירת הקדושה] שאו עיניכם
לרקיע כנגד בית תפלתכם בשעה שאתם אומרים קדוש קדוש קדוש יי צבאות וגו' [וגם ברוך
כבוד], אין לי הנאה בבית עולמי שבראתי אלא בשעה שענייכם נשואות לעיני ועיני נשואות
לעיניכם בשעה שאתם אומרים לפני קדוש קדוש קדוש. ועי' מדרש תנחומא (צו יג): ובשתיים
יעופף וכי בכנפים מעופף אלא מכאן תקנו זכרונם לברכה לעוף אדם על רגליו בשעה שאומר שליח
צבור קק"ק יי צבאות.
³⁸⁸ עי' אר"ח סי' קכה סעיף א: אין הצבור אומרים עם ש"ץ נקדישך אלא שותקין ומכונין למה
שש"צ אומר עד שמגיע לקדושה ואז עונים הציבור קדוש. (וכן נפסק במ"ב סק"ב). ועי' מ"ב סק"ג
שחייבים לומר קדוש וברוך יחד עם הציבור, ואם אמר קודם, צריך לומר עוד פעם.
ועי' אר"ח סעיף ב: טוב לכוין רגליו בשעה שאומר קדושה עם שליח ציבור: הגה ויש לישא
העינים למרום בשעה שאומרים קדושה וכן מנענעים גופן ונושאים אותו מן הארץ ואין לדבר
באמצע הקדושה. ומי שאמר סדר קדושה ובא לבהכ"נ ומצא צבור עונין קדושה חוזר ועונה עמהם.
ועי' מ"ב סק"ד: וצריך לכוין ביותר בקדושה לקדש את השם ית' ובזכות זה ישרה עליו הש"י
קדושה מלמעלה ויכוין לקיים הפסוק ונקדשתי בתוך בני ישראל. ועיי"ש סק"ו שהעיניים יהיו
פתוחות. סק"ז: שירים גופו ועקבו למעלה בברוך וימלך כמו בקדוש.
ועיי"ש ביה"ל ד"ה אלא שותקין – שכדאי שהש"ץ יתחיל קדוש וברוך לפני שהציבור מסיימים
כדי שגם הוא יאמר עם הצבור.

קו"ח - קדוש קדוש קדוש י"י צבאות מלא כל הארץ כבודו:
 חזן - לעמדתם ברוך יאמרו:
 קו"ח - ברוך כבוד י"י ממקומו:
 חזן - ובדברי קדשך כתוב לאמר:
 קו"ח - ימלך י"י לעולם. אלהיך ציון לדר ודר. הללויה:
 לחזן - לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדשך נקדיש. ושבחך אלהינו מפנינו
 לא ימוש לעולם ועד. כי אל מלך גדול וקדוש אתה:
 ברוך אתה י"י האל (בעשיית המלך)³⁸⁹ הקדוש:
³⁹⁰ אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום והללך סלה: ברוך אתה י"י. האל
 (בעשיית המלך) הקדוש³⁹¹:
 אתה חונן לאדם דעת. ומלמד לאנוש בינה: חננו³⁹² מאתך דעה בינה והשכל ברוך
 אתה י"י. חונן הדעת³⁹³:
 השיבנו אבינו לתורתך. וקרבתנו מלפניו לעבודתך והחזירנו בתשובה שלמה לפניך.
 ברוך אתה י"י. הרוצה ב³⁹⁴ תשובה³⁹⁵:
 סלח לנו אבינו כי חטאנו. מחל לנו מלפניו כי פשענו. כי מוחל וסולח אתה. ברוך
 אתה י"י. חונן המרבה לסלח³⁹⁶:
 ראה נא³⁹⁷ בענינו. וריבה ריבנו. ונאלנו מהרה למען שמך. כי גואל חזק אתה. ברוך
 אתה י"י. גואל ישראל³⁹⁸:
 בתענית צבור אומר הש"ץ עננו:

עננו י"י עננו ביום צום תעניתנו כי בצרה גדולה אנחנו. אל תפן אל רשענו. ואל
 תסתר פניך מפנינו. ואל תתעלם מתחנו. יהיה נא קרוב לשועתנו. יהי נא חסדך לנחמנו.

- מאיר הסידור -

389

ומנין שאומרים קדושות שנאמר הבו לי"י כבוד שמו השתחוו לי"י בהדרת קדש (מגילה יז
 ע"ב).

390

כשבא יעקב אבינו ופגע בשערי שמים והקדיש שמו של הקב"ה מיד פתחו מלאכי השרת
 ואמר בא"י האל הקדוש (שבולי הלקט ענין תפילה יח).

391

עי"מ"ב קטו סק"א שיש מח' אם לורמ וחננו ואין הכרעה.

392

³⁹³ עי' שו"ע אורח חיים סימן קטו: מפני שמותר האדם מן הבהמה היא הבינה והשכל קבעו
 ברכת אתה חונן ראש לאמצעיות שאם אין בינה אין תפלה. כתוב (ירושלמי ברכות דף לט ע"ב)
 טעם שקבעו הבדלה בחונן הדעת - אם אין דעה הבדלה מניין. מה ראו לומר בינה אחר קדושה
 שנאמר והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו וסמך ליה וידעו תועי רוח בינה (מגילה
 יז ע"ב). כשבא פרעה להמליך את יוסף על מצרים בדקו אם היה יודע בשבעים לשון בא גבריאלי
 ולמדו שבעים לשון מיד פתחו מלאכי השרת פיהם ואמר בא"י חונן הדעת (שבולי הלקט).

394

דגש או רפה??
³⁹⁵ עי' מגילה (דף יז ע"ב) מה ראו לומר תשובה אחר בינה דכתיב ולבבו יבין ושב. כשעשה
 ראובן מעשה בלהה פילגש אביו נקנסה עליו מיתה מיד חזר בתשובה דכתיב וישב ראובן אל הבור
 אמר ר' יוחנן שחזר בתשובה וחייה דכתיב יחי ראובן ואל ימות וגו' מיד פתחו מלאכי השרת פיהם
 ואמר בא"י הרוצה בתשובה (שבולי הלקט).

396

כשעשה יהודה מעשה תמר ואמר הוציאנה ותשרף שלחה לו הכר נא מיד הודה ואמר צדקה
 ממני ונסלח לו על אותו עון מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י חונן המרבה לסלוח (שבולי
 הלקט).

397

עי"מ"ב קטו סק"א שזה עיקר הגרסא.

398

מה ראו לומר גאולה בשביעית אמר רבא מתוך שעתידין ליגאל בשביעית לפיכך קבעוה
 בשביעית והאמר מר בששית קולות בשביעית מלחמות במוצאי שביעית בן דוד בא מלחמה נמי
 אתחלתא דגאולה היא (מגילה יז ע"ב). כשמרדו המצרים אל חיי אבותינו אמר הקב"ה לישראל
 וגאלתי אתכם מיד פתחו מלאכי השרת את פיהם ואמרו בא"י גואל ישראל (שבולי הלקט).

מִרְמֵס נִקְרָא אֵלַיךְ עֲנֵנוּ. בְּדָבָר שְׁנֵאמַר. וְהָיָה מִרְמֵס יִקְרָאוּ וְאֵנִי אֶעֱנֶה. עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וְאֵנִי אֶשְׁמַע: כִּי אֶתָּה יְיָ הַעֲוֹנָה בְּעֵת צָרָה. פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל עֵת צָרָה וְצוֹקָה: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. הַעֲוֹנָה בְּעֵת צָרָה³⁹⁹:

רְפָאנוּ יְיָ וְנִרְפָּא. הוֹשִׁיעֵנו וְנוֹשְׁעָה כִּי תַחֲלִתְנוּ אֶתָּה. וְהַעֲלֵה רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל מַכּוֹתֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ רוֹפֵא נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אַתָּה⁴⁰⁰. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל⁴⁰¹:

בָּרַךְ עָלֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת וְאֶת כָּל מִינֵי תְבוּאָתָהּ לְמוֹכָהּ. וְתֵן (בְּקִיץ – בְּרֵכָה) (בַּחוּרְף – טַל וּמָטָר לְבִרְכָּה)⁴⁰² עַל פְּנֵי הָאָדָמָה וְשִׁפְעֵנוּ מִטּוֹבָךְ⁴⁰³. וּבָרַךְ שְׁנֵתְנוּ בְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים⁴⁰⁴:

תִּקַּע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵירוֹתֵנוּ. וְשֵׂא נֶס לְקַבֵּץ גְּלִיּוֹתֵינוּ. וְקַבְּצֵנוּ יַחַד מֵאַרְבַּע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל⁴⁰⁵:

הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ בְּכִרְאִשׁוֹנָה וְיַעֲצֵנוּ בְּבִתְחִלָּה. וְהִסֵּר מִמֶּנּוּ יָגוֹן וְאִנְחָה. וּמֶלֶךְ עָלֵינוּ אַתָּה יְיָ לְבָרֶךְ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים. וְצִדְקָנוּ בְּמִשְׁפָּט. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט⁴⁰⁶: (בַּעֲשִׂית – הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט):

- מאיר הסידור -

@@³⁹⁹ מ"ב תקסו יד ועי' ירושלמי ברכות פ"ד מ"ג ותקסה א בשו"ע.

⁴⁰⁰ עי' מ"ב קטז סק"ג: ויכול להתפלל על חולים ברפאנו ויאמר רפא נא פב"פ רפואה שלמה בתוך שאר חולי ישראל וה"מ שלא בפניו אבל בפניו א"צ להזכיר שמו. ועי' שו"ע קיט סעיף א: אם רצה להוסיף בכל ברכה מהאמצעיות מעין הברכה מוסיף כיצד היה לו חולה מבקש עליו רחמים בברכת רפאינו. היה צריך פרנסה מבקש עליה בברכת השנים הגה וכשהוא מוסיף יתחיל בברכה ואח"כ מוסיף אבל לא יוסיף ואח"כ יתחיל הברכה ובשומע תפלה יכול לשאול כל צרכיו שהיא כוללת כל הבקשות.

עי' (ברכות סוף פרק ה' לד ע"א) המבקש רחמים על חבירו א"צ להזכיר שמו וז"ל הגר"א שם: כל המבקש רחמים על חבירו אין צריך להזכיר שמו, שנאמר (במדבר יב יג) אל נא רפא נא לה, ולא קמדכר שמה דמרים.

⁴⁰¹ ומה ראו לומר רפואה בשמינית אמר רבי אחא מתוך שנתנה מילה בשמינית שצריכה רפואה לפיכך קבעה בשמינית (מגילה יז ע"ב). כשנצטער אברהם צער מילה בא רפאל ורפאו מיד פתחו מלאכי השרת ומארו בא"י רופא חולים (שבולי הלקט).

⁴⁰² עי' א"ח קיז א: ברכת השנים צריך לומר בה בימות הגשמים ותן טל ומטר ומתחילין לשאול מטר בחוצה לארץ בתפלת ערבית של יום ס' אחרי תקופת תשרי, ובארץ ישראל מתחילין לשאול מליל ז' במרחשון ושואלין עד תפלת המנחה של ערב יום טוב הראשון של פסח ומשם ואילך פוסקין מלשאל.

עי"ש סעיף ג: אם שאל מטר בימות החמה מחזירין אותו.

סעיף ד: אם לא שאל מטר בימות הגשמים מחזירין אותו אע"פ ששאל טל אבל אם שאל מטר ולא טל אין מחזירין אותו.

סעיף ה: אם לא שאל מטר ונזכר קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו ושואל בשומע תפלה: ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה אם לא עקר רגליו חוזר לברכת השנים ואם עקר רגליו חוזר לראש התפלה ואם השלים תפלתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אעפ"י שעדיין לא עקר רגליו כעקורים דמי ואם נזכר אחר שחתם שומע תפלה קודם שהתחיל רצה נראה שאומר ותן טל ומטר ואחר כך אומר רצה.

⁴⁰³ עי' מ"ב קיז סק"א שזה עיקר הגרסא והאריז"ל גורס ומטובה.

⁴⁰⁴ ומה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית אמר רבי אלכסנדר כנגד מפקיעי שערים דכתיב שבור זרוע רשע ודוד כי אמרה בתשיעית אמרה (מגילה יז ע"ב). כשזרע יצחק אבינו ומצא מאה שערים מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מברך השנים (שבולי הלקט).

⁴⁰⁵ ומה ראו לומר קיבוץ גליות לאחר ברכת השנים דכתיב ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא (מגילה יז ע"ב). כשבא יעקב אבינו במצרים וראה יוסף ושמעון ונתקבצו הוא ובניו כלם כאחד מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מקבץ נדחי עמו ישראל (שבולי הלקט).

⁴⁰⁶ וכיון שנתקבצו גליות נעשה דין ברשעים שנאמר ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגך וכתוב ואשיבה שופטך כבראשונה (מגילה יז ע"ב). כשנתנה תורה לישראל ואמר לו הקב"ה למשה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י אוהב צדקה ומשפט (שבולי הלקט).

וּלְמַלְשִׁינִים אֵל תְּהִי תְקוּהָה. וְכָל הָרָשָׁעָה כְּרָגַע תֵּאבֵד. וְכָל אוֹיְבֵי עַמְּךָ מִהֲרָה יִכְרְתוּ. וְהַזֹּדִים מִהֲרָה תַעֲקֹר וְתִשְׁבֵּר וְתִמָּגֵר וְתִכְנִיעַ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ⁴⁰⁷. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. שׁוֹבֵר אוֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זֵדִים⁴⁰⁸.

עַל הַצְדִּיקִים וְעַל הַחֲסִידִים. וְעַל זַקְנֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. וְעַל פְּלִיטַת סוֹפְרֵיהֶם. וְעַל גְּרֵי הַצֶּדֶק. וְעַלֵּינוּ. יְהִמוּ רַחֲמֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ. וְתֵן שָׂכָר טוֹב לְכָל הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בְּאַמְתָּה. וְשִׁים חֲלָקְנוּ עִמָּהֶם לְעוֹלָם וְלֹא יִבּוֹשׁ כִּי בְךָ בִּטְחָנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׁעַן וּמִבְטָח לַצְדִּיקִים⁴⁰⁹.

וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב. וְתִשְׁכַּן בְּתוֹכָהּ כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ. וּבִנְה אוֹתָהּ בְּקֶרֶב בְּיָמֵינוּ בְּגֵן עוֹלָם. וְכִסֵּא דָוִד מִהֲרָה לְתוֹכָהּ תִּכְיֶן: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם⁴¹⁰.

אֵת צִמְח דָּוִד עֲבָדְךָ מִהֲרָה תַצְמִיחַ. וְקִרְנוֹ תִרְוֵם בִּישׁוּעָתְךָ. כִּי לִישׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ כָּל הַיּוֹם. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מַצְמִיחַ קֶרֶן יִשׁוּעָה⁴¹¹.

שְׁמַע קוֹלֵנוּ. יְיָ אֱלֹהֵינוּ חוּם וְרַחֵם עָלֵינוּ. וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ. כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלּוֹת וְתַחֲנוּנִים אַתָּה. וּמִלְפָּנֶיךָ מִלְּפָנֵינוּ. רִיקָם אֵל תִּשְׁיָבֵנוּ: ⁴¹²כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה⁴¹³.

- מאיר הסידור -

⁴⁰⁷ זה נוסח הרמב"ם: למלשינים אל תהי תקוה וכל האפיקורוסין כולם כרגע יאבדו ומלכות דודן תעקר ותשבר במהרה בימנו איתא בגמ' (מגילה יז ע"ב): כיון שנעשה דין מן הרשעים כלו הפושעים [בג' שלא צונזרה - המינים] וכולל זדים עמהם שנאמר ושביר פושעים וחטאים יחדיו. ⁴⁰⁸ וכיון שנעשה דין מן הרשעים כלו הפושעים וכולל זדים עמהם שנאמר ושביר פושעים וחטאים יחדיו (מגילה יז ע"ב). עי' שבולי הלקט: כאשר טבעו מצרים בים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י שובר אויבים ומכניע זדים.

⁴⁰⁹ וכיון שכלו הפושעים מתרוממת קרן צדיקים דכתיב וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק וכולל גירי הצדק עם הצדיקים שנאמר מפני שיבה תקום והדרת פני זקן וסמך ליה וכי יגור אתכם גר (מגילה יז ע"ב). עי' שבולי הלקט: כשאמר לו הקב"ה ליעקב אבינו (בראשית מו ד) ויוסף ישית ידו על עיניך, שמח ובטח על דברו של מקום, ובשעה שנפטר יעקב אבינו מן העולם, ובא יוסף ונתן שתי ידיו על עיניו, ונשקו ובכה עליו, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י משען ומבטח לצדיקים.

⁴¹⁰ והיכן מתרוממת קרנם בירושלים שנאמר שאלו שלום יושלם ישליו אוהביך (מגילה יז ע"ב). כשבנה שלמה את בית המקד שמיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י בונה ירושלים (שבולי הלקט).

⁴¹¹ וכיון שנבנית ירושלים בא דוד שנאמר אחר ישובו בני ישראל ובקשו את י"י אלהיהם ואת דוד מלכם (מגילה יז ע"ב). עי' שבולי הלקט: כשנושעו ישראל ועברו בים סוף ואמרו שירה ויושע י"י, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מצמיח קרן ישועה.

⁴¹² עי' מ"ב קיט סק"ד: טוב להתודות בשומע תפילה ויאמר חטאתי עויתי פשעתי. ולשאול על מזונותי אפילו אם הוא עשיר. ואם יש לו עון מחודש מזכירו בפירוש בתפלה הקודמת אצלו. ועי' שנות אליהו ברכות ריש פרק ה: אסור לכוין בתפילה לצורך עצמו, אך להתפלל שיהיו כל ישראל בתכלית השלימות, ויהיה נשלם כנסת ישראל למעלה, אבל לא לצורך עצמו, אלא יתפלל באלהי נצור על עצמו, שתפלת אלהי נצור הוא על עצמו.

עי' פע"ח שער העמיד הפרק יט: ראוי לאדם כשיאמר בלחש העמידה שיאמר וידוי בשומע תפלה כנז' בזוהר ח"ג דף קצה ע"ב: ז"ל: בשומע תפלה לפרשא חטאוי דהכי אצטריך יחיד בשומע תפלה בגין לאתדבקא בימינא דפשוטה לקבלא לאינן דתבין. תרגום: בשומע תפלה לפרש חטאיו, שכך צריך יחיד בשומע תפלה בשביל להתדבק בימין שפשוטה לקבל לאותם ששבים. עי"ש בפע"ח: וגם בשומע תפלה חייב האדם לשאול מזונותיו מן הש"י להורות שהוא בוטח בו ית' אשר בידו מזון כל האדם וזו תפלת רב ייבא בכל יום קודם אכילתו הנזכר בזוהר ח"ב סב ע"ב: את המיחלים לחסדו אינן דמצפאן ומחכאן בכל יומא ויומא למבעי מזונייהו מן קודשא בריך הוא משמע דכתיב את המיחלים לחסדו. תרגום: את המיחלים לחסדו אותם המצפים ומחכים בכל יום ויום לבקש מזונם מן הקדוש ברוך הוא משמע שכתוב את המיחלים לחסדו.

⁴¹³ וכיון שבא דוד באתה תפלה שנאמר והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתו (מגילה יח ע"א). עי' שבולי הלקט: כשאנחו ישראל וזעקו לא"ל ושמע צעקתם, וכו' מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י שומע תפילה.

תפלה לעצירת הגשמים בשומע תפלה:⁴¹⁴

ועננו בורא עולם במדת הרחמים, בחר בעמו ישראל להודיע גדלו והדרת כבודו, שומע תפלה תן טל ומטר על פני האדמה, ותשביע את העולם כלו מטובך, ומלא ידינו מברכותיך ומעשר מתנת ידך, שמור והצל שנה זו מפל דבר רע, ומפל מיני משחית, ומפל מיני פרעניות, ועשה לה תקנה ואחרית שלום, חוס ורחם עלינו ועל כל תבואתנו ופרותינו, וברכנו בגשמי ברכה ונופה לחיים ושובע ושלו, בשנים הטובות, והסר ממנו דבר וחרב ורעב, וחיה רעה ושבי ובזה, ויצר הרע וחללים רעים וקשים, ומאורעות רעים וקשים, וגזור עלינו גזרות טובות מלפניך, ויגלו רחמיך על מדותיך, ותתנהג עם בניך במדת הרחמים, וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו: כי אתה שומע תפלת וכו':

רצה יי אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם והשב את העבודה לדביר ביתך. ואשי ישראל⁴¹⁵ ותפלתם. באהבה תקבל ברצון. ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך: בראש חודש ובחול המועד אומרים זה⁴¹⁶:

אלהינו ואלהי אבותינו. יעלה ויבוא ויגיע. ויראה וירצה וישמע. ויפקד ויזכר ויברך ויפקדוננו וזכרון אבותינו. וזכרון משיח בן דוד עבדך. וזכרון ירושלים עיר קדשך. וזכרון כל עמך בית ישראל. לפניך. לפליטה לטובה. לחן ולחסד ולרחמים. לחיים ולשלום ביום: בראש חדש – ראש החדש:

בפסח – חג המצות:

בסוכות – חג הסוכות:

הזה. וברנו יי אלהינו בו לטובה. ופקדנו בו לברכה. והושיענו בו לחיים. ובדבר ישועה ורחמים חוס ותננו ורחם עלינו והושיענו. כי אליך עינינו. כי אל מלך חנון ורחום אתה: ותחזיקה עינינו בשוכך לציון ברחמים: ברוך אתה יי. המחזיר שכינתו לציון⁴¹⁷: מודים אנחנו לך. שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד. צור חיינו. מגן ישענו אתה הוא לדור ודור: נודה לך וגספך תהלתך על חיינו המסורים בידך. ועל נשמותינו הפקודות לך. ועל נפסך שבכל יום עמנו. ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת. ערב ובקר וצהריים: הטוב כי לא כלו רחמיך. והמרחם כי לא תמו חסדיך. מעולם קוינו לך: מודים דרבנן⁴¹⁸:

מודים אנחנו לך. שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו. אלהי כל בשר. יוצרנו יוצר פראשית. ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש. על שהחייטנו וקיימתנו. בן תחינו ותקיימנו. ותאסוף גלותינו לחצרות קדשך. לשמור חקיך. ולעשות רצונך. ולעבדך בלבב שלם. על שאנחנו מודים לך. ברוך אל ההודאות⁴¹⁹: בחנוכה ופורים אומרים כאן ועל הנסים:

- מאיר הסידור -

@@⁴¹⁴ עי' טור תקעט

@@⁴¹⁵ עי' תוס' מנחות קי ע"א וביהגר"א קכ ומ"ב שם

@@⁴¹⁶ תוספתא ברכות ג יד שבת כד א מסכת סופרים יט יא.

⁴¹⁷ וכיון שבאת תפלה באת עבודה שנאמר עולותיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי (מגילה יח ע"א). כשעשו ישראל המשכן וירדה שכינה ושכן בו בין שני הכרובים מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י המחזיר ברחמיו מהרה שכינתו לציון (שבולי הלקט).

@@⁴¹⁸ סוטה מ ע"א ושו"ע קכז סעיף א

@@⁴¹⁹ עי' שו"ע קכז א ומ"ב שם סק"ד

על הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות שעשית
לאבותינו בימים ההם בזמן הזה:
לחנוכה:

בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו. בשעמדה מלכות יון הרשעה על
עמך ישראל להשפיתם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך:

ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם. רבת את ריבם. דנת את דינם.
נקמת את נקמתם. מסרת גבורים ביד חלשים. ורבים ביד מעטים. וטמאים ביד טהורים.
ורשעים ביד צדיקים. וזדים ביד עוסקי תורתך. ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך. ולעמך
ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן בהיום הזה:

ואחר בן באו בניך לדביר ביתך. ופנו את היכלך. וטהרו את מקדשך. וחדליקו
גרות בחצרות קדשך. וקבעו שמונת ימי חנכה אלו. להודות ולהלל לשמך הגדול:
לפורים:

בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה. בשעמד עליהם הזמן הרשע. בקש להשמיד
להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד. בשלשה עשר לחדש
שנים עשר. הוא חדש אדר. ושללם לבו:

ואתה ברחמיך הרבים. הפרת את עצתו. וקלקלת את מחשבתו. והשבות לו גמולו
בראשו. ותלו אותו ואת בניו על העץ. (ועשית עמהם גם ופלא ונודה לשמך הגדול סלה):
ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד:
בעשיית – וכתב לחיים טובים כל בני בריכתך:

שכח לומר וכתוב ונזכר קודם שאמר יי מברכת הטוב שמך חוזר, ואם נזכר לאחר
שאמר יי אינו חוזר:

וכל החיים יודוך סלה. ויהללו את שמך באמת. האל ישועתנו ועזרתנו סלה. ברוך
אתה יי. הטוב שמך ולך נאה להודות⁴²⁰:
בחזרת התפלה יאמר הש"ץ כאן או"א וכו'⁴²¹:

- מאיר הסידור -

⁴²⁰ וכיון שבאת עבודה באתה תודה שנאמר זובח תודה (מגילה יח ע"א). כשהכניס
שלמה הארון לפני ולפנים ואמר יי אלקים אל תשב פני משיחך וגו' ונתן הודאה ושבח למקום
ואמר ברוך יי אשר נתן מנוחה לעמו ישראל וגו' מיד פתחו מלאכי השרת ואמר בא"י הטוב שמך
ולך נאה להודות (שבולי הלקט).

⁴²¹ ומה ראו לומר ברכת כהנים אחר הודאה דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד
מעשות החטאת והעולה והשלמים אימא קודם עבודה לא סלקא דעתך דכתיב וירד מעשות
החטאת וגו' מי כתיב לעשות מעשות כתיב ולימרה אחר העבודה לא סלקא דעתך דכתיב זובח
תודה מאי חזית דסמכת אהאי סמוך אהאי מסתברא עבודה והודאה חדא מילתא היא (מגילה יח
ע"א).

ע"י אר"ח קכח א: אין נשיאת כפים בפחות מ' והכהנים מהמנין. ועי"ש סעיף י: עומדים
[הכהנים] בדוכן פניהם כלפי ההיכל ואחוריהם כלפי העם ואצבעותיהם כפופים לתוך כפיהם עד
שש"צ מסיים מודים ואז אם הם שנים קורא להם (הש"צ) כהנים: הגה ולא יאמר אלהינו ואלהי
וכו' וי"א שאומרים אותו בלחש עד מלת כהנים ואז יאמרו בקול רם, וחוזר ואומר עם קדושך
כאמור בלחש (וכן נוהגין במדינות אלו): ומחזירים פניהם כלפי העם, ואם הוא א' אינו קורא לו
אלא הוא מעצמו מחזיר פניו.

סעיף טו: ואח"כ מתחיל ש"צ שים שלום ואז כהנים מחזירים פניהם להיכל ואומרים רבון
העולמים עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים
וברך את עמך את ישראל: הגה ויאריכו בתפלה זו עד שיסיים ש"צ שים שלום ושיענו הציבור אמן
על שניהם ואם אינם יכולים להאריך כ"כ יאמרו אדיר במרום וכו' כדלקמן סי' ק"ל.

וז"ל קל סעיף א: מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא ניקום קמיה כהני בשעה שעולים לדוכן
ונימא הכי [מי שראה חלום ואל יודע מה ראה שיקום לפני בשעה שעולים לדוכן ויאמר כך] רבונו
של עולם אני שלך וחלומותי שלך וכו' ויכוין דליסיים גם בהדי כהני דעני צבורא אמן ואי לא לימא
הכי אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יהי רצון שתשים עלינו שלום: הגה

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. בְּרַכְנוּ בְּבִרְכָּהּ הַמְשַׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה
עֲבָדְךָ. הָאֲמוּרָה מִפִּי אֶהְרֶן וּבָנָיו כְּהֹנִים עִם קְדוֹשְׁךָ. כְּאֲמֹר:

יְבָרְכְךָ יי' וַיִּשְׁמְרְךָ:

יֵאָר יי' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחַנְדְּךָ:

יִשָּׂא יי' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לְךָ שְׁלוֹם:

הַקֹּהֵל – אֲדִיר בְּמָרוֹם שׁוֹבֵן בְּגִבּוֹרָה אֶתָּה שְׁלוֹם וְשִׁמְךָ שְׁלוֹם. יְהִי רָצוֹן שְׁתֵּשִׁים
עֲלֵינוּ וְעַל כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. חַיִּים וּבְרָכָה לְמִשְׁמֶרֶת שְׁלוֹם:

שְׁלוֹם רַב עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תִּשְׁשִׁים לְעוֹלָם כִּי אֶתָּה הוּא מֶלֶךְ אֲדוֹן לְכָל הַשְּׁלוֹם וְטוֹב
יְהִיָּה בְּעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ וּלְבָרְךָ אֶת כָּל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בְּשִׁלּוּמְךָ. בְּרַב עֹז
וְשְׁלוֹם:

לַתַּעֲנִית צָבוּר וְלַעֲשֵׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה⁴²²:

אֲבִינוּ מִלִּפְנֵי. חֲטָאנוּ לְפָנֶיךָ:

אֲבִינוּ מִלִּפְנֵי. אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֱלֹהֵי אֶתָּה:

אֲבִינוּ מִלִּפְנֵי. עָשָׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ:

אֲבִינוּ מִלִּפְנֵי. בְּרַךְ (בַּעֲשִׂי"ת חֲדָשׁ) עֲלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה:

אֲבִינוּ מִלִּפְנֵי. בְּטַל מַעֲלֵינוּ כָּל גְּזֵרוֹת קִשּׁוֹת:

אֲבִינוּ מִלִּפְנֵי. בְּטַל מַחֲשָׁבוֹת שׁוֹנְאֵינוּ:

אֲבִינוּ מִלִּפְנֵי. הִפָּר עֲצַת אוֹיְבֵינוּ:

אֲבִינוּ מִלִּפְנֵי. כִּלְהָ כָּל צָר וּמִשְׁטָמִין מַעֲלֵינוּ:

ובמקום שאין עולין לדוכן יאמר כל זה בשעה שהשליח צבור אומר שים שלום ויסיים בהדי שליח
צבור שיענו הקהל אמן. ועיי"ש בט"ז סק"ב: ואי לא לימא הכי. פירוש אם גמר אמירת רבש"ע
קודם סיום הכהנים לימא זה דבזה יסיים עם הכהנים ולפ"ז אין מקום לומר אדיר במרום כו' אם
סיים עם הכהנים ועכשיו נהגו שבכל פעם אומרים אותו בשעת גמר תפלת ש"ץ בשעה שאומר
וטוב בעיניך כו'. [אבל משמע שאין שום ענין לומר ללא חלום.??]

עיי"ש במ"ב סק"א: ובמדינותינו נוהגין כל הקהל לאמר תפלה זו בשעת הדוכן אפילו אותם
שלא חלמו והטעם דכיון דאין אנו נושאים כפים כי אם ברגלים א"א שלא חלם לו פעם אחת בין
רגל לרגל:

ועי' קכח מ"ב סקע"א שש"ץ המתפלל מתוך סידור יכול לענות אמן לברכת כהנים אבל לא
לענות אמן לברכה אשר קדשנו.

סעיף כד: עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה אבל מלפניהם ובצדיהם אפילו מחיצה של
ברזל אינה מפסקת ולאחריהם נמי אם הם אנוסים כגון עם שבשדות שהם טרודים במלאכתן
ואינם יכולים לבא הם בכלל הברכה.

סעיף כו: בשעה שמברכין אין לומר שום פסוק אלא ישתקו ויכוונו לברכה.

⁴²² עי' תענית כה ע"ב: מעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע ברכות ולא
נענה ירד רבי עקיבא אחריו ואמר אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה אבינו מלכנו למענך רחם
עלינו וירדו גשמים הווי מרנני רבנן יצתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר
על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו.

בית יוסף על אר"ח סימן תקפד: נוהגין בקצת מקומות לומר בראש השנה אחר התפלה אבינו
מלכנו חטאנו לפניך וכתב הכל בו (סי' סד כח ע"ד) שהטעם משום דגרסינן בפרק ג' דתעניות (כה
ע"ב) שפעם אחת גזרו תעניות ולא נענו וירד רבי עקיבא לפני התיבה ואמר אבינו מלכנו חטאנו
לפניך ומיד נענה וכשראו הדור שנענה באותה תפלה הוסיפו עליו דברי בקשות ותחנונים וקבעום
לעשרת ימי תשובה עכ"ל:

אין אומרים הלל בראש השנה ויום הכפורים: הגה - ונוהגין לומר אבינו מלכנו על הסדר, ואם
הוא שבת אין אומרים אותו (אר"ח תקפד א)

בכל הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים מרבית בתפלות ותחנונים: הגה - ואומרים אבינו
מלכנו ערב ובוקר, מלבד בשבת (טור); ואפילו אם חל מילה, שאין אומרים תחנון, אפילו הכי
אומרים אבינו מלכנו (אר"ח תרב).

צ"ע מקור לפתיחת ארון בזה, שמובא במטה אפרים בליל יוה"כ ובמ"ב כלאחר יד?

אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. סְתֵם פְּיוֹת מְשֻׁמְיָנוּ וּמְקַטְרֵיגֵנוּ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. בְּלֵה דְבָר וְחָרֵב וְרָעַב וְשָׁבִי וּמִשְׁחִית וְעוֹן וְשֹׁמֵד מִבְּנֵי בְרִיתְךָ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. מִנֵּעַ מִגְּפָה מִנִּחְלֶתְךָ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. סִלַּח וּמַחֵל לְכָל עֲוֹנוֹתֵינוּ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. מַחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ וְחַטָּאוֹתֵינוּ מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. מַחֵק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים כָּל שְׁטָרֵי חֻבוֹתֵינוּ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. הַחֲזִירֵנוּ בְּתִשְׁבָּחָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. שְׁלַח רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְחוּלֵי עַמְּךָ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. קָרַע. רוּעַ גִּזֵּר דִּינֵנוּ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. זְכַרְנוּ בְּזִכְרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ:
 לְתַעֲנִית צָבוּר:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. זְכַרְנוּ לְחַיִּים טוֹבִים:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. זְכַרְנוּ לְגִאֲלָה וְיִשׁוּעָה:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. זְכַרְנוּ לְפִרְנָסָה וּכְלִפְלָה:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. זְכַרְנוּ לְזִכְיוֹת:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ זְכַרְנוּ לְסְלִיחָה וּמַחֲלָה:
 לַעֲשֵׂרֵת יְמֵי תִשְׁבָּחָה:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. בְּתַבְּנוּ בְּסִפְּרֵי חַיִּים טוֹבִים:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. בְּתַבְּנוּ בְּסִפְּרֵי גִאֲלָה וְיִשׁוּעָה:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. בְּתַבְּנוּ בְּסִפְּרֵי פִרְנָסָה וּכְלִפְלָה:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. בְּתַבְּנוּ בְּסִפְּרֵי זִכְיוֹת:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. בְּתַבְּנוּ בְּסִפְּרֵי סְלִיחָה וּמַחֲלָה:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. הַצְמַח לָנוּ יִשׁוּעָה בְּקִרְבֵּנוּ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. הָרֵם קָרְן יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. הָרֵם קָרְן מְשִׁיחְךָ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. מָלֵא יָדֵינוּ מִבְּרָכוֹתֶיךָ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. מָלֵא אֶסְמִינוּ שְׁבָע:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. שְׁמַע קוֹלֵנוּ חוּם וְרַחֵם עָלֵינוּ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. קַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. פָּתַח שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם לְתַפִּלָּתֵנוּ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. זְכַר כִּי עָפָר אֲנִי:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. נָא אֵל תִּשְׁיִבֵנוּ רִיקֵם מִלְּפָנֶיךָ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. תְּהֵא הַשָּׁעָה הַזֹּאת שְׁעַת רַחֲמִים וְעַת רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. חֲמוּל עָלֵינוּ וְעַל עוֹלָלֵינוּ וּמַפְּנֵנוּ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. עֲשֵׂה לָמַעַן הָרוּגִים עַל שֵׁם קְדֻשָּׁתְךָ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. עֲשֵׂה לָמַעַן טְבוּחִים עַל יְחֻדְךָ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. עֲשֵׂה לָמַעַן בָּאֵי בָּאֵשׁ וּבַמַּיִם עַל קְדוּשַׁתְךָ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. נָקוּם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דָּם עֲבָדֶיךָ הַשְּׁפוּךְ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. עֲשֵׂה לָמַעַן אִם לֹא לְמַעַנֵנוּ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. עֲשֵׂה לָמַעַן וְהוֹשִׁיעֵנוּ:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. עֲשֵׂה לָמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים:
 אָבִינוּ מִלְכֵּנוּ. עֲשֵׂה לָמַעַן שְׁמֶךָ הַגָּדוֹל הַגָּבוּר וְהַנּוֹרָא שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ:

אבינו מלכנו. חננו ועננו כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה וחסד והושיענו:

⁴²³ ויאמר דוד אל גר, צר לי מאד, נפלה נא ביד יי, כי רבים רחמי, וביד אדם אל אפלה.⁴²⁴

רחום וחנן חטאתי לפניך. יי מלא רחמים. רחם עלי וקבל תחנוני: יי אל באפך תוכיחני. ואל בחמתך תיסרני: חנני יי. כי אמלל אני. רפאני יי. כי נבהלו עצמי: ונפשי נבהלה מאד. ואתה יי עד מתי: שובה יי. חלצה נפשי. הושיעני למען חסדך: כי אין במות זכרך. בשאול מי יודה לך: ינעתי באנחתי. אשחה בכל לילה מנתי. בדרמתי ערשי אמסה: עששה מפעם עיני. עתקה בכל צוררי: סורו ממני כל פעלי און. כי שמע יי קול בכיי: שמע יי תחנוני. יי תפילתי יקח: יבשו ויבהלו מאד כל איבי. ישבו יבשו רגע:

⁴²⁵ שומר ישראל. שמר שארית ישראל. ואל יאבד ישראל. האומרים שמע ישראל: שומר גוי אחד. שמר שארית עם אחד. ואל יאבד גוי אחד. המיוחדים שמך יי אלהינו יי אחד: שומר גוי קדוש. שמר שארית עם קדוש. ואל יאבד גוי קדוש. המושלשים בשלש קדשות לקדוש: מתרצה ברחמים ומתפנים בתחנונים. התרצה והתפנים לדור עני. כי אין עזר: אבינו מלכנו. חננו ועננו כי אין בנו מעשים. עשה עמנו צדקה וחסד והושיענו:

⁴²⁶ ואנחנו לא נדע מה נעשה. כי עליך עינינו: זכר רחמיך יי וחסדך. כי מעולם המה: יהי חסדך יי עלינו. כאשר יחלנו לך: אל תזכר לנו עונות ראשונים. מהר יקדמונו רחמיך. כי כלונו מאד: חננו יי חננו. כי רב שבענו בזה: ברגו רחם תזכור. כי הוא ידע יצרנו. זכור כי עפר אנחנו: עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך. והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך:

יתגדל ויתקדש שמה רבא. אמן:

בעלמא די ברא כרעותה וימליך מלכותה בתיכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב, ואמרו אמן:

קו"ח – יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא:

חזן – יתברך. וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמה דקדשא. בריך הוא. אמן:

לעלא (בעשי"ת לעלא לעלא מכל) מן כל ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא. ואמרו אמן:

קהל – קבל ברחמים וברצון את תפלתנו:

חזן – ⁴²⁷ תתקבל צלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבוהון די בשמיא, ואמרו אמן:

- מאיר הסידור -

⁴²³ אין נפילת אפים בלילה (קלא ג). אם נמשכה תפלת המנחה עד הלילה אין נופלין ע"פ, ובין השמשות של לילה נוהגין ליפול. ובימים שאומרים אבינו מלכנו במנחה יוכל לדלג א"מ כדי ליפול מבעוד יום (מ"ב סק"ז).

⁴²⁴ פסוק זה לא מופיע בסידורים ישנים וצ"ע מקורו
⁴²⁵ ולאחר שנפל על פניו יגביה ראשו ויתחנן מעט מיושב וכל מקום ומקום לפי מנהגו (א"ח קלא א).

⁴²⁶ לפי שהתפללו בכל ענין שיוכל אדם להתפלל בישיבה ובעמידה ובנפילת אפים כמו שעשה משה רבינו ע"ה שנא' ואשב בהר וגו' ואנכי עמדתי בהר וגו' ואתנפל לפני יי וגו' ומאחר שאין בנו כח להתפלל בע"א אנו אומרים ואנחנו לא נדע מה נעשה כו' וראוי לומר ואנחנו לא נדע בישיבה מה נעשה בעמידה (מ"ב קלא סק"ט):

⁴²⁷ עי' רמב"ם בנוסח הקדיש: כל קדיש שאומר שליח ציבור אחר שגומר התפלה שאינו אומר אחריו כלום אלא כל העם שומעין אותו ונפטרינן נהגו העם להוסיף בסופו נוסחא זו תתקבל צלותהון ותעבד בעותהון וצלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבוהון דבשמיא יהא שלמא

קהל – יהי שם י"י מְבָרַךְ מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם:
 חזן – יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְאָמְרוּ אָמֵן:
 קהל – עֲזָרֵי מַעַם י"י עֲשֵׂה שְׁמִים וְאַרְצֵן:
 חזן עוֹשֶׂה שְׁלוֹם (בַּעֲשִׂי"ת הַשְּׁלוֹם) בְּמִרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל
 וְאָמְרוּ אָמֵן:
 עָלֵינוּ לְשִׁבְחָה לְאֶדוֹן הַכֹּל. לְתַת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרָאשִׁית. שְׁלֹא עֲשֵׂנוּ בְּגוֹיֵי הָאָרְצוֹת.
 וְלֹא שָׁמְנוּ בְּמִשְׁפָּחוֹת הָאֲדָמָה. שְׁלֹא שָׁם חָלַקְנוּ כְּהֵם וְגוֹרְלָנוּ בְּכָל הַמוֹנָם. שְׁהֵם מִשְׁתַּחֲוִים
 לְהֶבֶל וְרִיק וּמִתְפַּלְלִים אֶל אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ:
 וְאִנְחָנוּ בּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.
 שְׁהוּא נוֹמָה שְׁמִים וְיוֹסֵד אֶרֶץ. וּמוֹשֵׁב יָקָרוֹ בְּשָׁמַיִם מְפַעֵל. וְשׁוֹכֵנֵת עֲזוֹ בְּנִבְחֵי מְרוֹמִים. הוּא
 אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד. אֵמֶת מְלַבֵּנוּ. אָפֶס זוּלָּתוֹ. בְּכַתוּב בְּתוֹרָתוֹ. וְיָדַעַת הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֵל לְבַבְךָ.
 כִּי י"י הוּא הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מְפַעֵל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת. אֵין עוֹד:
 עַל בֶּן נִקְוָה לְךָ י"י אֱלֹהֵינוּ לְרֹאוֹת מַהֲרָה בְּתַפְאֶרֶת עֲזֶךָ. לְהַעֲבִיר גְּלוּלִים מִן הָאָרֶץ.
 וְהַאֲלִילִים כְּרוֹת וּבְרִיתוֹן. לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שְׁדֵי. וְכָל בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בְּשִׁמְךָ לְהַפְנוֹת
 אֵלֶיךָ כָּל רָשָׁעֵי אֶרֶץ. יִבְרִירוּ וְיִדְעוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֶל. כִּי לְךָ תִּכְרַע כָּל בָּרֶךְ. תִּשָּׁבַע כָּל לְשׁוֹן.
 לִפְנֵיךָ י"י אֱלֹהֵינוּ יִכְרַעוּ וְיִפְלוּ. וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יִקָּר וְיִתְנוּ. וְיִקְבְּלוּ כָּלֶם אֶת עַל מַלְכוּתְךָ. וְתִמְלֹךְ
 עֲלֵיהֶם מַהֲרָה לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי הַמַּלְכוּת שְׁלֹךְ הִיא וְלְעוֹלָמִי עַד תִּמְלֹךְ בְּכָבוֹד. בְּכַתוּב
 בְּתוֹרָתְךָ. י"י יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:
 וְנֹאמַר. וְהָיָה י"י לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ. בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה י"י אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:
 וְתִגְדֹּל וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמֹה רַבָּא. אָמֵן:
 בְּעֲלָמָא דִּי בְרָא כְרַעוּתָהּ וְיִמְלִיךְ מַלְכוּתָהּ בְּחֵיכּוֹן וּבְיוֹמִיכּוֹן וּבְחֵי רֵבִי דְכָל בֵּית
 יִשְׂרָאֵל בְּעֲנָלָא וּבְזִמְן קָרִיב. וְאָמְרוּ אָמֵן:
 יְהֵא שְׁמֹה רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלָם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא:
 יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֹה דְקָדְשָׁא
 בְּרִיךְ הוּא. לְעָלָא (בַּעֲשִׂי"ת לְעָלָא לְעָלָא מְכָל) מִן כָּל בְּרַכְתָּא וְשִׁירָתָא תְּשַׁבַּחְתָּא וְנַחֲמָתָא
 דְאִמְרִין בְּעֲלָמָא. וְאָמְרוּ אָמֵן:
 יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְאָמְרוּ אָמֵן:
 עוֹשֶׂה שְׁלוֹם (בַּעֲשִׂי"ת הַשְּׁלוֹם) בְּמִרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל
 וְאָמְרוּ אָמֵן:

מעריב

סדר תפלת ערבית
 תפלת ערבית לחול ולמוצאי שבת ויו"ט:
 והוא רחום יְכַפֵּר עֲוֹן וְלֹא יִשְׁחִית. וְהִרְבָּה לְהַשִּׁיב אָפּוֹ וְלֹא יַעִיר כָּל חֲמָתוֹ: י"י
 הוֹשִׁיעָה. הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בַּיּוֹם קָרְאָנוּ⁴²⁸.

רבא וסייעתא ופורקנא משמיא עליכון ועלנא ועל קהלהון דישראל ואמרו אמן עושה שלום
 במרומיו הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל אמן.
⁴²⁸ מ"ב רלו סק"א. ומקורו בטור סימן רלז: סדר תפלת ערבית אומר והוא רחום ותקנו לאומרו
 לפי שבשחרית ומנחה יש תמידין שמכפרין אבל ערבית שאין תמיד לכפר תקנו לומר והוא רחום.
 [במוצאי שבת] נוהגים לומר והוא רחום וברכו באריכות נועם כדי להוסיף מחול על הקודש
 (רצג ג).

חזן:

ברכו את י"י המברך⁴²⁹:

קהל וחזן:

ברוך י"י המברך לעולם ועד:

ברוך אתה י"י. אלהינו מלך העולם. אשר בדברו מעריב ערבים. בחכמה פותח שערים. ובתבונה משנה עתים ומחליף את הזמנים. ומסדר את הכוכבים במשמרותיהם ברקיע ברצונו⁴³⁰. בורא יום ולילה. גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור. ומעביר יום ומביא לילה. ומבדיל בין יום ובין לילה. י"י צבאות שמו: אל חי וקים תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד: ברוך אתה י"י. המעריב ערבים:

אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת. תורה ומצוות חקים ומשפטים אותנו למדת. על בן י"י אלהינו בשכבנו ובקומנו נשית בחקיך. ונשמח בדברי תורתך ובמצותיך לעולם ועד: כי הם חיינו וארך ימינו ובהם נהנה יומם ולילה: ואהבתך אל תסיר ממנו לעולמים. ברוך אתה י"י. אוהב עמו ישראל:

יחיד אומר:

אל מלך נאמן:

⁴³¹שמע ישראל. י"י אלהינו. י"י אחד:

בלחש:

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ואהבת את י"י אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאריך: והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום. על לבבך: ושננתם לבניך ודברת בם. בשבתך בביתך ובלקחתך בדרכך ובשכבך ובקומך: וקשרתם לאות על ירך. והיו לטופת בין עיניך: וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך:

והיה אם שמע תשמעו אל מצותי. אשר אנכי מצוה אתכם היום. לאהבה את י"י אלהיכם ולעבדו. בכל לבבכם ובכל נפשכם: ונתתי מטר ארצכם בעתו. יורה ומלקוש. ואספת דגנך ותירשך ויצהרך: ונתתי עשב בשדה לבקמתיך. ואכלת ושבעת: השמרו לכם פן יפתה לבבכם. וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחוויתם להם: וחרה אף י"י בכם. ועצר את השמים ולא יהיה מטר. והאדמה לא תתן את יבולה. ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה. אשר י"י נתן לכם: ושמרתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם. וקשרתם אותם לאות על ירכם. והיו לטופת בין עיניכם: ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם. בשבתך

- מאיר הסידור -

⁴²⁹ אחר ברכו דינו כאמצע הפרק [דעיקר ברכו שאומר הש"ץ הכונה אברכות שמברכין העולם אח"כ וכיון שענו העולם ברכו הוי כאלו התחילו הברכה] וכו' ולפ"ז צריך ליזהר מאד שלא לספר אחר ברכו דערבית אפילו קודם שהתחיל לברך הברכה ראשונה אם דעתו להתפלל אז מעריב עם הצבור (מ"ב רלו סק"א).

⁴³⁰ כאן צריך להפסיק שהולך אלעיל (מ"ב רלו סק"ב).

⁴³¹ זמן קריאת שמע בלילה משעת יציאת שלשה כוכבים קטנים ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו ואם קראה קודם לכן חוזר וקורא אותה בלא ברכות ואם הצבור מקדימים לקרות קריאת שמע מבעוד יום יקרא עמהם קריאת שמע וברכותיה ויתפלל עמהם וכשיגיע זמן קורא קריאת שמע בלא ברכות (רלה א). ואם הוא יודע מתי שקעה החמה ימתין כשיעור ד' מילין שהוא ע"ב דקות (מ"ב שם סק"ד). ואפילו לדעה זו, מכיון שאנו רואין סימן הכוכבים שוב אין להקפיד עד שלא נשלם השעור דד' מילין (ביאור הלכה סימן רצג ד"ה עד), מנהג א"י שהוא 20 דקות אחרי השקיעה (קצות השלחן צג בדי השלחן סק"ב). לכתחלה צריך לקרות ק"ש מיד בצאת הכוכבים וזמנה עד חצי הלילה ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו (רלה ג), אמנם נקרא עובר על דברי חכמים מי שקורא אחרי חצות (מ"ב סק"ז).

בביתך. ובלכתך בדרך. ובשכבך ובקומך: וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך: למען ירבו מיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע יי לאבותיכם לתת להם. בימי השמים על הארץ: ויאמר יי אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם. ועשו להם ציצת על כנפי בגדיהם לזרתם. ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת: והיה לכם לציצת. וראיתם אתו. וזכרתם את כל מצות יי ועשיתם אתם. ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. אשר אתם זנים אחריהם: למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי. והייתם קדשים לאלהיכם: אני יי אלהיכם. אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים. להיות לכם לאלהים. אני יי אלהיכם:

אמת:

החזן חוזר ואומר:

יי אלהיכם אמת:

ואמונה כל זאת וקים עלינו. כי הוא יי אלהינו ואין זולתו. ואנחנו ישראל עמו: הפורנו מיד מלכים. מלכנו הגואלנו מכף כל העריצים. האל הנפרע לנו מצרינו. והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו: העושה גדולות עד אין חקר. נסים ונפלאות עד אין מספר. השם נפשו בחיים. ולא נתן למוט רגלנו: המדריכנו על במות אויבינו. ויחס קרננו על כל שונאינו: העושה לנו נסים ונקמה בפרעה. אותות ומופתים באדמת בני חם. המכה בעברתו כל בכורי מצרים. ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחרות עולם: המעביר בננו בין גזרי ים סוף. את רודפייהם ואת שונאיהם בתהומות טבע. וראו בננו גבורתו. שפחו והודו לשמו: ומלכותו ברצון קבלו עליהם. משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה. ואמרו כלם: מי כמכה באלים יי. מי כמכה נאדר בפקדש. נורא תהלות עשה פלא: מלכותך ראו בנך. בוקע ים לפני משה. זה אלי ענו. ואמרו: יי מלך לעלם ועד:

ונאמר. כי פדה יי את יעקב. וגאלו מיד חזק מפניו: ברוך אתה יי. גאל ישראל⁴³²: השביבנו יי אלהינו לשלום. והעמידנו מלכנו לחיים. ופרוש עלינו סבת שלומך. ותקננו בעצה טובה מלפניך. והושיענו למען שמך. והגן בעדנו: והסר מעלינו אויב דבר וחרב ורעב ויגון. והסר שטן מלפנינו ומאחרינו. ובצל כנפיך תסתירנו. כי אל שומרנו ומצילנו אתה. כי אל מלך חנון ורחום אתה: ושומר צאתנו ובואנו לחיים ולשלום מעתה ועד עולם: ברוך אתה יי שומר עמו ישראל לעד⁴³³:

סדר ספירת העומר⁴³⁴:

הנני מוכן ומזומן לקים מצות עשה של ספירת העומר. כמו שכתוב בתורה. וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאתכם את עומר התנופה. שבע שבתות תמימות תהיינה. עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום. והקרבתם מנחה חדשה לי יי:

- מאיר הסידור -

⁴³² אין לספר בין גאולה דערבית לתפלה ואף הנהגין לומר י"ח פסוקים ויראו עינינו אין להפסיק בין יראו עינינו לתפלה ומיהו מה שמכריז ש"צ ראש חדש בין קדיש לתפלת ערבית לא היו הפסק כיון שהוא צורך התפלה וכן יכול לומר ברכו להוציא מי שלא שמע ולא היו הפסק. הגה ראיתי מדקדקים נהגו לעמוד כשאומרים הי"ח פסוקים של ברוך ה' לעולם וכו' ומנהג יפה הוא, כי נתקנו במקום תפלת י"ח ועל כן ראוי לעמוד בהן כמו בתפלה (רלו ב).

⁴³³ עי' אג"מ ח"ב ס' קב: בני חו"ל יש לומר פסוקים של יראו עינינו וכו' גם בא"י, ובני א"י אין לומר גם בחו"ל.

⁴³⁴ בליל שני אחר תפלת ערבית מתחילין לספור העומר ואם שכח לספור בתחלת הלילה הולך וסופר כל הלילה ומצוה על כל אחד לספור לעצמו וצריך לספור מעומד ולברך תחלה וסופר הימים והשבועות כיצד ביום הראשון אומר היום יום אחד (בעומר) (א"ח תפט א). אחר תפלת ערבית, וקודם עלינו דכל מה דאפשר לאקדומי מקדמינן כדי שיתקיים יותר מה שכתוב תמימות תהיינה (מ"ב סק"ב). וצריך לעמוד משעה שמתחיל הברכה. ובדיעבד אפילו אם סיפר מיושב יצא (מ"ב סק"ו). וברוב פוסקי סהנוסח לעומר (מ"ב סק"ח).

ויהי נועם אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ בּוֹנֵה עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ בּוֹנֵה:
בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל סְפִירַת הָעוֹמֵר:
ט"ז ניסן:

היום יום אֶחָד, לְעֹמֵר:

י אלהים אנא חסד שבחסד:

י"ז ניסן:

היום שְ�נֵי יָמִים, לְעֹמֵר:

ש יחנונו בכח גבורה שבחסד:

י"ח ניסן:

היום שְׁלֹשָׁה יָמִים, לְעֹמֵר:

מ ויברכנו גדולת תפארת שבחסד:

י"ט ניסן:

היום אַרְבָּעָה יָמִים, לְעֹמֵר:

ח יאר ימינך נצח שבחסד:

כ' ניסן:

היום חֲמִשָּׁה יָמִים, לְעֹמֵר:

ו פניו תתיר הוד שבחסד:

כ"א ניסן:

היום שֵׁשָׁה יָמִים, לְעֹמֵר:

ז אתנו צרורה יסוד שבחסד:

כ"ב ניסן:

היום שִׁבְעָה יָמִים שָׁהם שְׁבֹועַ אֶחָד, לְעֹמֵר:

י סלה אב"ג ית"ץ מלכות שבחסד:

כ"ג ניסן:

היום שְׁמוֹנֶה יָמִים שָׁהם שְׁבֹועַ אֶחָד וַיּוֹם אֶחָד, לְעֹמֵר:

ר לדעת קבל חסד שבגבורה:

כ"ד ניסן:

היום תִּשְׁעָה יָמִים שָׁהם שְׁבֹועַ אֶחָד וּשְׁנֵי יָמִים, לְעֹמֵר:

ג בארץ רנת גבורה שבגבורה:

כ"ה ניסן:

היום עֶשְׂרֵה יָמִים שָׁהם שְׁבֹועַ אֶחָד וּשְׁלֹשָׁה יָמִים, לְעֹמֵר:

ג דרכך עמך תפארת שבגבורה:

כ"ו ניסן:

היום אֶחָד עָשָׂר יוֹם שָׁהם שְׁבֹועַ אֶחָד וְאַרְבָּעָה יָמִים, לְעֹמֵר:

ו בכל שנחנו נצח שבגבורה:

כ"ז ניסן:

היום שְׁנַיִם עָשָׂר יוֹם שָׁהם שְׁבֹועַ אֶחָד וַחֲמִשָּׁה יָמִים, לְעֹמֵר:

ל גוים טהרנו הוד שבגבורה:

כ"ח ניסן:

היום שְׁלֹשָׁה עָשָׂר יוֹם שָׁהם שְׁבֹועַ אֶחָד וְשֵׁשָׁה יָמִים, לְעֹמֵר:

א ישועתך נורא יסוד שבגבורה:

כ"ט ניסן:

- היום ארבעה עשר יום שהם שני שבועות, לעמר:
מ יודוך קר"ע שט"ן מלכות שבגבורה:
ל' ניסן:
- היום חמשה עשר יום שהם שני שבועות ויום אחד, לעמר:
י עמים נא חסד שבתפארת:
א' אייר:
- היום ששה עשר יום שהם שני שבועות ושני ימים, לעמר:
ב אלהים גבור גבורה שבתפארת:
ב' אייר:
- היום שבעה עשר יום שהם שני שבועות ושלשה ימים, לעמר:
כ יודוך דורשי תפארת שבתפארת:
ג' אייר:
- היום שמונה עשר יום שהם שני שבועות וארבעה ימים, לעמר:
י עמים יחודך נצח שבתפארת:
ד' אייר:
- היום תשעה עשר יום שהם שני שבועות וחמשה ימים, לעמר:
ת כולם כבבת הוד שבתפארת:
י"י אייר:
- היום עשרים יום שהם שני שבועות וששה ימים, לעמר:
ש ישמחו שמרם יסוד שבתפארת:
ו' אייר:
- היום אחד ועשרים יום שהם שלשה שבועות, לעמר:
פ וירננו נג"ד יכ"ש מלכות שבתפארת:
ז' אייר:
- היום שנים ועשרים יום שהם שלשה שבועות ויום אחד, לעמר:
ו לאומים ברכם חסד שבנצח:
ח' אייר:
- היום שלשה ועשרים יום שהם שלשה שבועות ושני ימים, לעמר:
ט כי טהרם גבורה שבנצח:
ט' אייר:
- היום ארבעה ועשרים יום שהם שלשה שבועות ושלשה ימים, לעמר:
ע תשפוט רחמי תפארת שבנצח:
י' אייר:
- היום חמשה ועשרים יום שהם שלשה שבועות וארבעה ימים, לעמר:
מ עמים צדקתך נצח שבנצח:
י"א אייר:
- היום ששה ועשרים יום שהם שלשה שבועות וחמשה ימים, לעמר:
י מישור תמיד הוד שבנצח:
י"ב אייר:
- היום שבעה ועשרים יום שהם שלשה שבועות וששה ימים, לעמר:
ב ולאומים גמלם יסוד שבנצח:
י"ג אייר:

היום שמונה ועשרים יום שהם ארבעה שבועות, לעמר:
 מ בארץ בט"ר צת"ג מלכות שבנצח:
 י"ד אייר – פסח שני:
 היום תשעה ועשרים יום שהם ארבעה שבועות ויום אחד, לעמר:
 י תנחם חסין חסד שבהוד:
 ט"ו אייר:
 היום שלשים יום שהם ארבעה שבועות ושני ימים, לעמר:
 ש סלה קדוש גבורה שבהוד:
 ט"ז אייר:
 היום אחד ושלשים יום שהם ארבעה שבועות ושלשה ימים, לעמר:
 ו יודוך ברוב ת"ת שבהוד:
 י"ז אייר:
 היום שנים ושלשים יום שהם ארבעה שבועות וארבעה ימים, לעמר:
 ר עמים טובך נצח שבהוד:
 ל"ג בעומר, י"ח אייר:
 היום שלשה ושלשים יום שהם ארבעה שבועות וחמשה ימים, לעמר:
 ו אלהים נהל חוד שבהוד:
 י"ט אייר:
 היום ארבעה ושלשים יום שהם ארבעה שבועות ושישה ימים, לעמר:
 ל יודוך עדתך יסוד שבהוד:
 כ' אייר:
 היום חמשה ושלשים יום שהם חמשה שבועות, לעמר:
 א עמים חק"ב טנ"ע מלכות שבהוד:
 כ"א אייר:
 היום ששה ושלשים יום שהם חמשה שבועות ויום אחד, לעמר:
 מ כולם יחיד חסד שביסוד:
 כ"ב אייר:
 היום שבעה ושלשים יום שהם חמשה שבועות ושני ימים, לעמר:
 י ארץ גאה גבורה שביסוד:
 כ"ג אייר:
 היום שמונה ושלשים יום שהם חמשה שבועות ושלשה ימים, לעמר:
 ס נתנה לעמך תפארת שביסוד:
 כ"ד אייר:
 היום תשעה ושלשים יום שהם חמשה שבועות וארבעה ימים, לעמר:
 ב יכולה פנה נצח שביסוד:
 כ"ה אייר:
 היום ארבעים יום שהם חמשה שבועות וחמשה ימים, לעמר:
 א יברכנו זוכרי חוד שביסוד:
 כ"ו אייר:
 היום אחד וארבעים יום שהם חמשה שבועות ושישה ימים, לעמר:
 ר אלהים קדשתך יסוד שביסוד:
 כ"ז אייר:

היום שנים וארבעים יום שהם ששה שבועות, לעמר:

ץ אלהינו יג"ל פז"ק מלכות שביסוד:

כ"ח אייר:

היום שלשה וארבעים יום שהם ששה שבועות ויום אחד, לעמר:

ת יברכנו שועתנו חסד שבמלכות:

כ"ט אייר:

היום ארבעה וארבעים יום שהם ששה שבועות ושני ימים, לעמר:

נ אלהים קבל גבורה שבמלכות:

א' סיון:

היום חמשה וארבעים יום שהם ששה שבועות ושלשה ימים, לעמר:

ח ויראו ושמע תפארת שבמלכות:

ב' סיון:

היום ששה וארבעים יום שהם ששה שבועות וארבעה ימים, לעמר:

ס אותו צעקתנו נצח שבמלכות:

ג' סיון:

היום שבעה וארבעים יום שהם ששה שבועות וחמשה ימים, לעמר:

ס כל יודע הוד שבמלכות:

ד' סיון:

היום שמונה וארבעים יום שהם ששה שבועות וששה ימים, לעמר:

ל אפסי תעלומות יסוד שבמלכות:

י"י סיון:

היום תשעה וארבעים יום שהם שבעה שבועות, לעמר:

ה ארץ שק"ו צי"ת מלכות שבמלכות:

הרחמן. הוא יחזיר לנו עבודת בית המקדש למקומה במהרה בימינו. אמן סלה:

למנצח בנגינות מזמור שיר: אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה: לדעת

בארץ דרךך בכל גוים ישועתך: יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם: ישמחו וירננו לאמים

כי תשפט עמים מישר ולאמים בארץ תנחם סלה: יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם:

ארץ נתנה יבולה יברכנו אלהים אלהינו: יברכנו אלהים וייראו אותו כל אפסי ארץ:

אנא בכת. גדלת ימינך. תתיר צרור:

אב"ג ית"ץ:

קבל רנת עמך. שגבנו טהרנו נורא:

קר"ע שט"ן:

נא גבור. דורשי יחודך. בבבת שמרם:

נג"ד יב"ש:

ברכם טהרם. רחמם. צדקתך תמיד נמלם:

במ"ר צת"ג:

חסין קדוש. ברוב טובך. נהל עדתך:

חק"ב טנ"ע:

יחיד גאה. לעמך פנה. זוכרי קדשתך:

יג"ל פז"ק:

שׁוֹעֲתָנוּ קָבֵל. וְשָׁמַע צַעֲקָתָנוּ. יוֹדֵעַ תַּעֲלֹמוֹת:
שְׁקִי צִי"ת:

בלחש – בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם. אֵתָּה צוֹיֵתָנוּ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדְּךָ לְסַפֹּר סְפִירַת הָעוֹמֵר כְּדֵי לְמַהֲרֵנוּ
מִקְלָפוֹתֵינוּ וּמְטוֹמָאוֹתֵינוּ. כִּמּוֹ שְׂכַתְבַּת בְּתוֹרָתְךָ. וּסְפָרְתָם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשָּׁבֶת מִיּוֹם
הַבִּיאָכֶם אֶת עוֹמֵר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שָׁבָתוֹת תְּמִימוֹת תִּהְיֶינָה. עַד מַמַּחֲרַת הַשָּׁבֶת הַשְּׁבִיעִית
תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם. כְּדֵי שִׁיטְהָרוּ נַפְשוֹת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מִזֵּהָמָתָם:
וּבְכֵן יִהְיֶה רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבְּזִכּוֹת סְפִירַת הָעוֹמֵר שֶׁסְּפַרְתִּי
הַיּוֹם יִתְקַן מִה שֶׁפָּגַמְתִּי בְּסִפְרָהּ (הַשִּׁיךְ לְאוֹתוֹ הַלֵּילָה). וְאַמְתָּה וְאַתְקַדֵּשׁ בְּקִדְשָׁהּ שֶׁל
מַעֲלָה. וְעַל יְדֵי זֶה יִשְׁפַע שְׁפַע רַב בְּכָל הָעוֹלָמוֹת וּלְתַקֵּן אֶת נַפְשׁוֹתֵינוּ וְרוּחֹתֵינוּ וְנַשְׁמוֹתֵינוּ
מִכָּל סִיג וּפְגָם. וְלְמַהֲרֵנוּ וּלְקַדְּשָׁנוּ בְּקִדְשָׁתְךָ הָעֲלִיזָה. אָמֵן סְלָה:

⁴³⁵ סדר קדוש לבנה:

עֵיקַר קִידוּשׁ הַלְבָּנָה עַפְ"י הָאֲרִיז"ל מְשִׁיעֵבְרוּ עֲלֶיהָ שְׁבַעַת יָמִים מִהַמּוֹלָד מַעֲלָ"ע,
וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהַלֵּאָה הוּא קִידוּשׁ הַלְבָּנָה, וִיקְדֹשׁ בְּבִגְדִים נָאִים וּבִשְׂמֹחָה, כִּי הוּא קִבְּלָת
פְּנֵי הַשְּׁכִינָה הַקָּדוֹשׁ, וְרַגְלֵיהֶם רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל וְלִצְד מִזְרַח דְּוֹקָא, וּכְשֶׁמִּגִּיעַ לְבִרְוֵךְ יוֹצֵרֶךָ, כְּשֶׁ
שָׂאֲנִי רוֹקֵד וְכו' אֲזִי יִהְיוּ פָנָיו נֹגֵד הַלְבָּנָה:
הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת יְיָ מִן הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ בְּמִרוֹמִים:
הַלְלוּהוּ כָּל מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל צְבָאָיו:
הַלְלוּהוּ שְׁמֵשׁ וַיְרַח הַלְלוּהוּ כָּל כּוֹכָבֵי אוֹר:
הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מַעַל הַשָּׁמַיִם:
יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ:
וְנַעֲמִידֵם לְעֵד לְעוֹלָם חֵק נָתַן וְלֹא יַעֲבֹר:
יְשִׁים פָּנָיו לְמִזְרַח וַיִּשְׁרַח רַגְלָיו וַיִּרְאֵה רְאִיָּה אַחַת בְּפָנֵי הַלְבָּנָה קוֹדֵם שִׁיתְחִיל לְבִרְךָ
וְאַחֲ"כָּ לֹא יֵבִיט בָּהּ כָּלָל:

- מֵאִיר הַסִּידוּר -

⁴³⁵ הַרְוָאָה לְבָנָה בַּחֲדוּשָׁה מִבְּרַךְ אֲשֶׁר בְּמֵאֲמָרוֹ בְּרָא שְׁחָקִים וְכו': הֵגָה וְאִין לְקַדֵּשׁ הַחֲדָשׁ אֵלָּא
בְּלִילָה בַּעַת שֶׁהַלְבָּנָה זֹרַחַת וְנִהְיִין מֵאוּרָה (תְּכוּ א). מִשְׁ"כ וְנִהְיִין מֵאוּרָה, דִּהְיִינוּ בַּעַת שְׁזָרִיחָתָהּ
נִיכְרַת עַ"ג קִרְקַע. אִם נִתְכַּסָּה הַלְבָּנָה בְּעֵבִים, אִם הָעֵב דִּק וְקִלוּשׁ שְׁנֵרֵאִית הַלְבָּנָה מִמֶּנּוּ וְנִהְיָ בָּהּ
מִבְּרַךְ, וְאִם הָעֵנָן עָב אִינוּ מִבְּרַךְ. וְאִם הַתְּחִיל לְבִרְךָ וְאַחֲ"כָּ נִתְכַּסָּה בְּעֵבִים גּוֹמֵר הַבְּרָכָה. אִם לֹא
שֶׁהוּא מְשַׁעֵר שֶׁתְּכַסֶּה הַלְבָּנָה בְּאִמְצַע בְּרַכְתּוֹ שֶׁאֵז לֹא יִתְחִיל בְּרַכְתּוֹ (מ"ב סק"ג).
אִין מִבְּרַכִּין עַל הִירַח אֵלָּא בְּמוֹצָאֵי שְׁבַת כִּשְׁהוּא מְבוּשֵׁם וּבִגְדֵי נָאִים: הֵגָה וְדוֹקָא אִם לֵיל
מוֹצָאֵי שְׁבַת הוּא קוֹדֵם י' בַּחֲדָשׁ אִז מִמַּתִּינִין עַד מוֹצָאֵי שְׁבַת אֲבָל אִם הוּא אַחֲ"כָּ אִין מִמַּתִּינִין עַד
מוֹצָאֵי שְׁבַת שְׁמָא יִהְיֶה ב' לֵילוֹת אוֹ ג' אוֹ ד' עֲנִינִים וְלֹא יִרְאוּ הַלְבָּנָה וַיַּעֲבֹר הַזְּמָן וְכִשְׁמִקְדָּשִׁין אוֹתָהּ
בַּחֹל יֵשׁ לְלָבוֹשׁ בְּגָדִים נָאִים אִין מִקְדָּשִׁין הַלְבָּנָה קוֹדֵם תְּשַׁעֵה בָּאֵב וְלֹא קוֹדֵם יוֹ"כָּ וּבְמוֹצָאֵי יוֹ"כָּ
מִקְדָּשִׁין אוֹתָהּ דָּאֵז שׁוֹרִין בְּשִׂמְחָה אֲבָל לֹא בְּמוֹצָאֵי ת"ב אוֹ שְׁאָר תַּעֲנִית וְאִין מִקְדָּשִׁין אוֹתָהּ
בְּמוֹצָאֵי שְׁבַת שַׁחַל בּו' ט' וְתוֹלָה עֵינָיו וּמִיִּשְׁרַח רַגְלָיו וּמִבְּרַךְ וְאוֹמֵר שֶׁלֹּשׁ פַּעֲמִים סִימֵן טוֹב תִּהְיֶה
לְכָל יִשְׂרָאֵל בְּרוּךְ יוֹצֵרֶךָ (תְּכוּ ב):
מוֹצָ"ש – לְמַצוֹה מִן הַמּוֹבָחַר (מ"ב סק"ד), וְהוּ"ה לְמוֹצָאֵי יו"ט (שֵׁם סק"ה), וַיֵּ"א שְׁלֹא יִמְתִּין (מ"ב
סק"ז). וְתוֹלָה עֵינָיו - אֲפִילוּ בְּשַׁעַת הַבְּרָכָה אִין לוֹ לְהִסְתַּכֵּל בָּהּ אֵלָּא רֹאֵה אוֹתָהּ פַּעַם אַחַת
כְּשִׁירֵצָה לְבִרְךָ וְאַחֲ"כָּ לֹא יִסְתַּכֵּל בָּהּ (שֵׁם סק"ג).
אִין מִבְּרַכִּין עֲלֶיהָ עַד שִׁיעֲבֹרוּ שְׁבַעַת יָמִים עֲלֶיהָ: הֵגָה וְאִין מִקְדָּשִׁין הַלְבָּנָה תַּחַת הַגֵּג (תְּכוּ ד):
שְׁבַעַת יָמִים - עַכ"פּ לְאַחֲרָה ג' יָמִים מַעֲלָ"ע מַעַת הַמּוֹלָד שְׁנֵהְיִין כְּבֵר מֵאוּרָה יֵשׁ לְבִרְךָ עֲלֶיהָ וְאִין
לְהַחֲמִיץ הַמַּצּוֹה (מ"ב סק"ז). תַּחַת הַגֵּג - כ"ז הוּא רַק לְכַתְּחֵלָה אֲבָל מִי שֶׁחוּשׁ בְּאִיזָה מִיְּחוּשׁ שְׁלֹא
יֻכַּל לְצַאת לַחוּץ אִי נִמִּי שֶׁהַמָּקוֹם אִינוּ נָקִי אוֹ שֶׁשְׁרוּי בֵּין הָעֵכוֹ"ם יִקְדֹשׁ בְּבִיתוֹ דֶּרֶךְ חֲלוֹן אוֹ פֶּתַח
הַפֶּתוּחַ נֹגֵד הַלְבָּנָה (מ"ב סק"א).

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. אשר במאמרו ברא שחקים. וברוח פיו כל צבאם. חק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם. ששים ושמים לעשות רצון קונם. פועל אמת שפעלתו אמת. וללכנה אמר שתתחדש. עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש במופתה. ולפאר ליוצרים על שם כבוד מלכותו:

ברוך אתה יי מחדש חדשים:

ג"פ:

ברוך יוצרך ברוך עושך ברוך קונך ברוך בוראך:

ורוקד ג"פ ואומר ג"פ⁴³⁶:

בשם שאני רוקד כנגדך ואני יכול לנגוע כך כך לא יוכלו כל אויבי לנגוע בי לרעה:

ג"פ:

תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן⁴³⁷:

ג"פ:

כאבן ידמו זרועך בגדל ופחד אימתה עליהם תפל:

ואומר לחבירו ג"פ:

שלום עליכם:

וחבירו משיבו ג"פ:

עליכם שלום:

ג"פ:

דוד מלך ישראל חי וקים⁴³⁸:

ג"פ:

סמן טוב ומזל טוב יהא לנו ולכל ישראל אמן:

קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות דומה דודי לצבי או לעפר

האילים הנה זה עומד אחר בתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים:

שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי: עזרי מעם יי עשה שמים וארץ:

אל יתן למוט רגלך אל ינום שמך: הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל: יי שמך יי צלך

על יד ימינך: יומם השמש לא יכבה וירח בלילה: יי ושמך מכל רע ישמר את נפשך: יי

ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם:

הללויה הללו אל בקדשו הללויה ברקיע עז: הללויה בגבורתיו הללויה ברב גדלו:

הללויה בתקע שופר הללויה בגבול ובגור: הללויה בתף ומחול הללויה במנים וענב: הללויה

בצלצלי שמע הללויה בצלצלי תרועה: כל הנשמה תהלל יה הללויה:

תנא רבי רבי ישמעאל אלמלי לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים

פעם אחת בחדש דים. אמר אבי הלך צריך למימרא מעמד: מי זאת עולה מן המדבר

מתרפקת על דודה: ויהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי למלאת פגימת הלכנה ולא

יהיה בה שום מעוט. ויהי אור הלכנה באור החמה ובאור שבעת ימי בראשית כמו שהיתה

- מאיר הסידור -

⁴³⁶ ורוקד ג' פעמים כנגדה ואומר כשם שאני רוקד כו' (תכו ב). ורוקד - יזהר מאוד שלא יכרע ברכיו לרקוד דלא יהא נראה ככורע ללבנה אלא יסמוך על אצבעות רגליו וירקוד (מ"ב סק"ד).

⁴³⁷ ואומר תפול עליהם וגו' ולמפרע כאבן ידמו כו' ג' פעמים ויאמר לחבירו ג"פ שלום עליך ומשיב הוי כשואל (תכו ב). ויאמר לחבירו וכו' - מפני שאמר בתחלה תפול וכו' אומר לחבירו שלום עליך (מ"ב סקט"ז).

⁴³⁸ ונוהגין לומר דוד מלך ישראל חי וקיים שמלכותו נמשל ללבנה ועתיד להתחדש כמותה וכנסת ישראל תחזור להתדבק בבעלה שהוא הקב"ה דוגמת הלבנה המתחדשת עם החמה שנאמר שמש ומגן ה' ולכך עושין שמחות ורקודין בקידוש החדש דוגמת שמחת נשואין (תכו ב).

קדם מעוטה. שנאמר את שני המאורות הגדולים: ויתקנים בננו מקרא שכתוב ובקשו את יי אלהיהם ואת דויד מלכם. אמן:

למנצח בנגינות מזמור שיר: אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה: לדעת בארץ דרכך בכל גוים ישועתך: יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם: ישמחו וירננו לאמים כי תשפוט עמים מישור ולאמים בארץ תנחם סלה: יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם: ארץ נתנה יבולה יברכנו אלהים אלהינו: יברכנו אלהים וייראו אותו כל אפסי ארץ: עלינו לשבת לאדון הכל. לתת גדלה ליוצר בראשית. שלא עשנו כגוי הארצות. ולא שמנו כמשפחות האדמה. שלא שם חלקנו בהם וגורלנו בכל המונם. שהם משתחווים להבל וריק ומתפללים אל אל לא יושע: ואנחנו בורעים ומשתחווים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ. ומושב יקרו בשמים ממעל. ושכינת עזו בגבהי מרומים. הוא אלהינו אין עוד. אמת מלכנו. אפס וולתו. בכתוב בתורתו. וידעת היום והשבת אל לבבך. כי יי הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. אין עוד:

על בן נקוה לך יי אלהינו לראות מהרה בתפארת עזך. להעביר גלולים מן הארץ. והאלילים פרות יברתון. לתקן עולם במלכות שדי. וכל בני בשר יקראו בשמך להפנות אליך כל רשעי ארץ. יבירו וידעו כל יושבי תבל. כי לך תכרע כל בך. תשבע כל לשון. לפניך יי אלהינו יכרעו ויפלו. ולכבוד שמך יקר יתנו. ויקבלו כלם את על מלכותך. ותמלך עליהם מהרה לעולם ועד. כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלך בכבוד. בכתוב בתורתך. יי ימלך לעולם ועד: ונאמר. והיה יי למלך על כל הארץ. ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד:

קדיש יתום:

יתגדל ויתקדש שמה רבא. אמן:

בעלמא די ברא ברעויה וימליך מלכותה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעלמא ובזמן קריב. ואמרו אמן:

יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא:

יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמה דקדשא בריך הוא. לעלא (בעשיית לעלא לעלא מכל) מן כל ברכתא ושירתא תשבחתיא ונחמתיא דאמירן בעלמא. ואמרו אמן:

יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים עלינו ועל כל ישראל. ואמרו אמן:

עושה שלום (בעשיית השלום) במרומו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל

ואמרו אמן:

יש מזמרים:

טובים מאורות שברא אלהינו. יצרים בדת בבניה ובהשכל. פח וגבורה נתן בהם. להיות מושלים בקרב תבל: מלאים זיו ומפיקים נגה. נאה זיום בכל העולם. שמחים בצאתם וששים בבואם. עושים באימה רצון קונם: פאר וכבוד נותנים לשמו. צהלה ורנה לזכר מלכותו. קרא לשמש ויזרח אור. ראה והתקין צורת הלבנה:

סדר קריאת שמע שעל המטה:

הריני מוחל לכל מי שהכעיס והקניט אותי או שחטא כנגדי בין בגופי בין בממוני
בין בכבודי בין בכל אשר לי בין באונס בין ברצון בין בשוגג בין במזיד בין בדבור בין
במעשה. ולא יענש שום אדם בסבתי⁴³⁹.

שמע ישראל. יי אלהינו. יי אחד⁴⁴⁰:

בלחש – ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ואהבת את יי אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך: והיו הדברים האלה
אשר אנכי מצוך היום. על לבבך: ושננתם לבניך ודברת בם. בשבתך בביתך ובכלכתך
בדרך ובשכבך ובקומך: וקשרתם לאות על ירך. והיו למטפת בין עיניך: וכתבתם על מזוזת
ביתך ובשעריך⁴⁴¹:

ויהי נעם אדני אלהינו עלינו. ומעשה ידינו כוננה עלינו. ומעשה ידינו כוננהו⁴⁴²:

ישב בסתר עליון. בצל שדי יתלונן: אמר לי יי מחסי ומצודתי. אלהי אבטח בו: כי
הוא יצילך מפח יקוש. מדבר הוות: באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה. צנה וסחרה
אמתו: לא תירא מפחד לילה. מחץ יעוף יומם: מדבר באפל יהלך. מקטב ישור צהרים: יפל
מצדך אלה ורובה מימינך. אליך לא יגש: רק בעיניך תביט. ושלמת רשעים תראה: כי
אתה יי מחסי. עליון שמת מעונך: לא תאנה אליך רעה. ונגע לא יקרב באהלך: כי מלאכיו
יצוה לך לשמרך בכל דרכיך: על כפים ישאונו. פן תגוף באבן רגלך: על שחל ופתן תדרך.
תרמס כפיר ותנין: כי בי חשק ואפליטהו. אשגבהו כי ידע שמי: יקראני ואענהו. עמו אנכי
בצרה. אחלצהו ואכבדהו: ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי⁴⁴³:

ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי⁴⁴⁴:

יי מה רבו צרי. רבים קמים עלי: רבים אמרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים.
סלה: ואתה יי מגן בעדי. כבודי ומרים ראשי: קולי אל יי אקרא. ויענני מהר קדשו. סלה:
אני שכבתי ואישנה. הקיצותי כי יי יסמכני: לא אירא מרובות עם. אשר סביב שתו עלי:
קומה יי. הושיעני אלהי. כי הבית את כל איבי לחי. שני רשעים שברת: לי יי הישועה. על
עמך ברכתך סלה⁴⁴⁵:

השביבנו יי אלהינו לשלום. והעמידנו מלפנו לחיים ופרוש עלינו סבת שלומך.
ותקננו בעצה טובה מלפניך. והושיענו למען שמך. והגן בעדנו. והסר מעלינו אויב דבר
וחרב ורעב ויגון. והסר שטן מלפנינו ומאחרינו. ובצל כנפיך תסתירנו. כי אל שומרנו

- מאיר הסידור -

⁴³⁹ ראוי למחול לכל מי שחטא כנגדו וציערו ובזכות זה האדם מאריך ימים (מ"ב רלט סק"ט).

⁴⁴⁰ קורא על מטתו פרשה ראשונה של שמע ומברך המפיל חבלי שינה על עיני וכו': הגה ויקרא
קריאת שמע סמוך למטתו ואין אוכלים ושותים ולא מדברים אחר קריאת שמע שעל מטתו אלא
יישן מיד וכו' ואם קרא קריאת שמע ולא יוכל לישן מיד אז חוזר וקורא כמה פעמים זה אחר זה עד
שישתקע בשינה ושיהיה קריאתו סמוך לשינתו וכו' ואומר יושב בסתר עליון, ואומר ה' בסתר
עליון, ואומר ה' מה רבו צרי עד לה' הישועה, ואומר ברוך ה' ביום ברוך ה' בלילה ברוך ה' בשכבנו
ברוך ה' בקומנו ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן וגו' ה' שומך וגו' מעתה ועד עולם בידך
אפקיד רוחי וגו' יברכך ה' וגו' עד וישם לך שלום ואומר השכיבנו עד סמוך לחתימה (רלט א).

⁴⁴¹ טוב לומר תמיד כל קריאת שמע עם אל מלך נאמן (מ"ב רלט סק"א).

⁴⁴² מקורו?

⁴⁴³ תהלים צא. רלט א.

כל אלו הפסוקים שנהגו לאומרם הוא להגן שלא יבוא עליו ח"ו דבר רע. ואם הוא חולה או
אנוס די במה שיאמר פרשה ראשונה של ק"ש וברכת המפיל לבד. (מ"ב רלט סק"ט).

⁴⁴⁴ מקור?

⁴⁴⁵ תהלים ג ב-ט. רלט א.

ומצילנו אתה. כי אל מלך חנון ורחום אתה. ושומר צאתנו ובואנו לחיים ולשלום מעתה ועד עולם⁴⁴⁶:

ברוך י"י ביום. ברוך י"י בלילה. ברוך י"י בשכבנו. ברוך י"י בקוּמנו⁴⁴⁷:
 כי בדרך נפשות החיים והמתים. אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש⁴⁴⁸:
 בדרך אפקיד רוחי. פדיתה אותי י"י אל אמת⁴⁴⁹:
 אלהינו שבשמים. יחד שמך וקנים מלכותך תמיד. ומלוך עלינו לעולם ועד⁴⁵⁰:
 יראו עינינו וישמח לבנו ותגל נפשנו בישועתך באמת. באמור לציון מלך אלהינו.
 י"י מלך. י"י מלך. י"י ומלוך לעולם ועד⁴⁵¹:
 כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד. כי אין לנו מלך אלא אתה⁴⁵²:
 המלאך הגאֵל אתי מכל רע יברך את הנערים. ויקרא בהם שמי ושם אבותי
 אברהם ויצחק. וידגו לרב בקרב הארץ⁴⁵³:
 ויאמר אם שמוע תשמע לקול י"י אלהינו והישר בעיניו תעשה. והאזנת למצותיו
 ושמרת כל חקיו. כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך. כי אני י"י רפאך⁴⁵⁴:
 ויאמר י"י אל השטן. יגער י"י בך השטן. ויגער י"י בך הפחר בירושלים. הלוא זה
 אור מצל מאש⁴⁵⁵:
 ה' שמרך ה' צלך על יד מינך: יומם השמש לא יכבה וירח בלילה: ה' ישמרך מכל
 רע ישמר את נפשך: ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם⁴⁵⁶:
 הנה מטתו שלשלמה. ששים גפרים סביב לה מגברי ישראל: בלם אחזי חרב.
 מלמדי מלחמה. איש חרבו על ירכו מפחד בלילות⁴⁵⁷:
 יברכך י"י וישמרך: יאר י"י פניו אליך ויחנך: ישא י"י פניו אליך וישם לך שלום⁴⁵⁸.
 ג"פ⁴⁵⁹:
 הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. ג"פ⁴⁶⁰:
 לישועתך קויתי י"י. קויתי י"י לישועתך. י"י לישועתך קויתי. ג"פ⁴⁶¹:
 בשם י"י אלהי ישראל. מימיני מיכאל. ומשמאלי גבריאל. ומלפני אוריאל.
 ומאחורי רפאל. ועל ראשי שכינת אל. ג"פ⁴⁶²:

- מאיר הסידור -

- 446 ברכת ק"ש של ערבית. רלט א.
 447 רלט א.
 448 מקור?
 449 רלט א. תהלים לא ו.
 450 מקור?
 451 מקור?
 452 מקור?
 453 מקור?
 454 מקור?
 455 זכריה ג ב. רלט א.
 456 תהלים קכא ה-ח. רלט א.
 457 מקור?
 458 במדבר ו כד-כו. רלט א.
 459 מקור?
 460 מקור?
 461 מקור?
 462 מקור?

שיר המעלות. אשרי כל ירא יי'. החלך בדרךכו: יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך: אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בנך בשתילי זיתים סביב לשלחנך: הנה כי כן וברך גבר ירא יי': וברך יי' מציון. וראה בטוב ירושלים כל ימי חייך: וראה בגים לבניך. שלום על ישראל: רגזו ואל תחטאו. אמרו בלבבכם על משפכם ודמו סלה. ג"פ⁴⁶³:

ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם. המפיל חבלי שנה על עיני ותנומה על עפעפי. ויהי רצון מלפניך יי' אלהי ואלהי אבותי. שתשביבני לשלום ותעמידני לשלום. ואל יבהלוני רעיוני וחלומות רעים וחרהורים רעים. ותהי מטתי שלמה לפניך. והאר עיני פן אישן המות. כי אתה המאיר לאישון בת עין: ברוך אתה יי'. המאיר לעולם כלו בכבודו⁴⁶⁴:

סדר מוצאי שבת:

ויהי נעם אדני אלהינו עלינו. ומעשה ידינו כוננה עלינו. ומעשה ידינו כוננהו⁴⁶⁵:
ישב בסתר בסתר עליון בצל שדי ותלונן: אמר לידוד מחסי ומצודתי. אלהי אבטח בו: כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות: באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה. צנה וסחרה אמתו: לא תירא מפחד לילה. מחץ יעוף יומם: מדבר באפל יחלך. מקטב ישוד צהרים: יפל מצדך אלה וירבה מימינך. אליך לא יגש: רק בעיניך תביט. ושלמת רשעים תראה: כי אתה ה' מחסי. עליון שמת מעונך: לא תאנה אליך רעה. ונגע לא יקרב באהלך: כי מלאכיו יצוה לך. לשמרך בכל דרכיך: על כפים ישאונו. פן תגוף באבן רגלך: על שחל ופתן תדרוך. תרמס כפיר ותנין: כי בי חשק ואפלטוהו. אשגבהו כי ידע שמי: יקראני ואענהו. עמו אנכי בצרה. אחלצהו ואכבדהו: ארך ימים אשביעהו. ואראהו בישועתי⁴⁶⁶. ארך ימים אשביעהו. ואראהו בישועתי:

ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. וקרא זה אל זה ואמר: קדוש. קדוש. קדוש ה' צבאות. מלא כל הארץ כבודו: ומקבלין דין מן דין. ואמרין קדיש בשמי מרומא עלאה בית שכינתה. קדיש על ארעא עובד גבורתה. קדיש לעלם ולעלמי עלמאי ה' צבאות. מליא כל ארעא זיו יקרה. ותשאני רוח. ואשמע אחרי קול רעש גדול: ברוך כבוד ה' ממקומו: ונשלתני רוחא. ושמעית בתרי קל זיע סגיא דמשבחין ואמרין: בריך וקרא דידוד מאתר בית שכינתה: ה' ימלך לעולם ועד: ה'. מלכותה קאם לעלם ולעלמי עלמאי.

ה' אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו. שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך. והכן לבבם אליך: והוא רחום. וכפר עון ולא ישחית. והרבה להשיב אפו. ולא יעיר כל חמתו: כי אתה אדני טוב וסלה. ורב חסד לכל קראיך: צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת: תתן אמת לעקב. חסד לאברהם. אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם: ברוך אדני יום יום יעמם לנו. האל ישועתנו סלה: ה' צבאות עמנו. משגב לנו אלהי יעקב סלה: ה' צבאות אשרי אדם במח בך: אתה חוננתנו למדע תורתך. ותלמדנו לעשות חקי רצונך. ותבדיל ה' אלהינו בין קדש לחל. בין ה' הושיעה. המלך יענגנו ביום קראנו: ברוך הוא אלהינו שבראנו

- מאיר הסידור -

⁴⁶³ מקור?

⁴⁶⁴ יתנהג האדם כפי טבעו דהיינו אם טבעו להרדם באמצע ק"ש טוב יותר שיקדים ברכת המפיל מה דאפשר ואם אין טבעו לזה טוב יותר לאחר ברכת המפיל עד לבסוף (מ"ב רלט סק"ב). אם תאב לשנות או לדבר איזה ענין נחוץ נראה שמותר אך יחזור ויקרא פרשת שמע אכן אם כבר אמר ברכת המפיל יזהר בזה כי יפסיק בין הברכה להשינה (שם סק"ד):

⁴⁶⁵ ואומרים ויהי נועם וסדר קדושה באריכות כדי לאחר סדר קדושה שאז חוזרים רשעים לגיהנם (טור) ובזמן שאין אומרים ויהי נועם כגון שחל יו"ט בשבוע אין אומרים סדר קדושה אבל אומרים ויתן לך (רצה א). ופסוק ויהי נועם צריך לאומרו מעומד. ויש מקומות שא"א ויהי נועם בבית האבל רק מתחילין יושב בסתר וגו' (מ"ב סק"א).

⁴⁶⁶ נוהגים לכפול פסוק אורך ימים (מ"ב סק"א בשם הטור).

לכבודו. והבדילנו מן התועים. ונתן לנו תורת אמת. וחיי עולם נטע בתוכנו. הוא יפתח לבנו בתורתו. וישם בלבנו אהבתו ויראתו ולעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם. למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו. שנשמר חקיך בעולם הזה. ונזכה ונחיה ונראה ונירש טובה וברכה לשני ימות המשיח ולחיי העולם הבא. למען יזמרך כבוד ולא ידם. ה' אלהי לעולם אודך: ברוך הגבר אשר יבטח בידוך. והיה ה' מבטחו: בטחו בידוך עדי עד. כי ביה ה' צור עולמים: ויבטחו בך יודעי שמך. כי לא עזבת דרשיך ה': ה' חפץ למען צדקו. יגדיל תורה ויאדיר:

לדוד ברוך יי צורי המלמד ידי לקרב אצבעותי למלחמה: חסדי ומצודתי משגבי ומפלט לי מגני ובו חסיתי הרודד עמי תחתי: יי מה אדם ותדעו בן אנוש ותחשבהו: אדם להבל דמה ימיו כצל עובר: יי הט שמיך ותחד גע בהרים ונעשנו: ברוך ברק ותפיצם שלח חייך ותהמם: שלח ידיך ממרום פצני והצילני ממים רבים מיד בני נכר: אשר פיהם דבר שוא ומינם ימין שקר: אלהים שיר חדש אשירה לך בנבל עשור אומרה לך: הנותן תשועה למלכים הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה: פצני והצילני מיד בני נכר אשר פיהם דבר שוא ומינם ימין שקר: אשר בגינו כנטעים מגדלים בגעוריהם בנותינו כזוית מחטבות תבנית היכל: מזונו מלאים מפיקים מזן אל זן צאננו מאליפות מרבבות בחוצותינו: אלופינו מסבלים אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחבתינו: אשרי העם שכבה לו אשרי העם שיי אלהיו:

למנצח בגנינת מזמור שיר: אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה: לדעת בארץ דרכך בכל גוים ישועתך: יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם: ישמחו וירננו לאמים כי תשפט עמים מישר ולאמים בארץ תנחם סלה: יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם: ארץ נתנה יבולה וברכנו אלהים אלהינו: וברכנו אלהים וייראו אותו כל אפסי ארץ:

פסוקי ברכה:

ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש: ועבדוך עמים וישתחוו לך לאמים. הוה גביר לאחריך וישתחוו לך בני אפך. ארריך ארור ומברכך ברוך: ואל שדי יברך אתך ויפרך וירכך. והיית לקהל עמים: ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך. לרשתך את ארץ מגריך אשר נתן אלהים לאברהם: מאל אביך ועזרך ואת שדי ויברכך. ברכת שמים מעל ברכת תהום רבצת תחת. ברכת שדים ורחם: ברכת אביך גברו על ברכת הורי. עד תאות גבעת עולם. תהיין לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו: ואהבך וברכך והרפך. וברך פרי בטנך ופרי אדמתך. דגנך ותירשך ויצהרך. שגר אלפיך ועשתרת צאנך. על האדמה אשר נשבע לאבותיך לתת לך: ברוך תהיה מכל העמים. לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך: והסיר יי ממך כל חלי. וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך. ונתנם בכל שנאיך: המלאך הגאל אתי מכל רע. וברך את הנערים. ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק. וידגו לרב בקרב הארץ: יי אלהיכם הרבה אתכם. והנכם היום ככוכבי השמים לרב: יי אלהי אבותיכם יספ עליכם ככם אלה פעמים. וברך אתכם באשר דבר לכם: ברוך אתה בעיר. וברוך אתה בשדה: ברוך אתה בבאך. וברוך אתה בצאתך: ברוך טנאך ומשארתך: ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך. שגר אלפיך ועשתרות צאנך: יצו יי אתך את הברכה באסמיך ובכל משלח ידך. וברכך בארץ אשר יי אלהיך נתן לך: יפתח יי לך את אוצרו הטוב את השמים. לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך. והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה: כי יי אלהיך ברכך באשר דבר לך.

והעבדת גוים רבים ואתה לא תעבט. ומשללת בגוים רבים ובך לא ימשלו: אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בי"י. מגן עזרך ואשר חרב גאותך. ויפחשו איביך לך. ואתה על במותימו תדרוך: מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך. שובה אלי כי גאלתיך: רנו שמים כי עשה י"י. הריעו תחתיות ארץ פצחו הרים רנה יער וכל עץ בו. כי גאל י"י יעקב ובישראל יתפאר: גאלנו י"י צבאות שמו. קדוש ישראל: ישראל נושע בי"י תשועת עולמים. לא תבשו ולא תכלמו עד עולמי עד: ואכלתם אכול ושבוע. והללתם את שם י"י אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא. ולא יבשו עמי לעולם: וידעתם כי בקרב ישראל אני. ואני י"י אלהיכם ואין עוד. ולא יבשו עמי לעולם: כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון. ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה. וכל עצי השדה ימחאו כף: הנה אל ישועתי אכסח ולא אפחד. כי עזי וזמרת יה י"י. ויהי לי לישועה: ושאתם מים בששון מפעני הישועה: ואמרתם ביום ההוא. הודו לי"י קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו. הזכירו כי נשגב שמו: זמרו י"י כי גאות עשה. מודעת זאת בכל הארץ: צהלי ורני ישבת ציון. כי גדול בקרבך קדוש ישראל: ואמר ביום ההוא. הנה אלהינו זה. קוינו לו ויושיענו. זה י"י קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו: בית יעקב לבו ונלכה באור י"י והיה אמונת עתיך חסן ישועות חכמת ודעת. יראת י"י היא אוצרו: ויהי דוד לכל דרכיו משכיל. וי"י עמו: פדה בשלום נפשי מקרב לי. כי ברבים היו עמדי: ויאמר העם אל שאול היונתן ימות. אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל. חלילה. חי י"י אם יפל משערת ראשו ארצה. כי עם אלהים עשה היום הזה. ויפדו העם את יונתן ולא מת: ופדוני י"י ישבון ובאו ציון ברה. ושמחת עולם על ראשם. ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה: הפכת מספדי למחול לי. פתחת שקי ותאזני שמחה: ולא אבה י"י אלהיך לשמע אל בלעם. ויהפך י"י אלהיך לך את הקללה לברכה. כי אהבך י"י אלהיך: אז תשמח בתולה במחול. ובחורים וזקנים יחדו. והפכתי אכלם לששון ונחמתיים ושמחתים מגונם: בורא נב שפתים שלום. שלום לרחוק ולקרוב אמר י"י ורפאתיו: ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים. לך דויד ועמך בן ישי שלום. שלום לך ושלום לעזרך כי עזרך אלהיך. ויקבלם דויד ויתנם בראשי הגדוד: ואמרתם בזה לחי. ואתה שלום ובינתך שלום וכל אשר לך שלום: י"י עז לעמו יתן. י"י יברך את עמו בשלום: אמר רבי יוחנן בכל מקום שאתה מוצא גדלתו של הקדוש ברוך הוא. שם אתה מוצא ענותנותו. דבר זה כתוב בתורה. ושנוי בגביאים. ומשלש בפתובים: כתוב בתורה. כי י"י אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים. האל הגדול הגבר והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד: וכתוב בתורה. עשה משפט יתום ואלמנה. ואהב גר לתת לו לחם ושמלה: שנוי בגביאים דכתיב. כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו. מרום וקדוש אשבון. ואת דבא ושלפ רוח. להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדבאים: משלש בפתובים. דכתיב. שירו לאלהים זמרו סלו לרכב בערבות ביה שמו. ועלוז לפניו: וכתוב בתורה. אבי יתומים ודין אלמנות אלהים במעון קדשו: יהי י"י אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו. אל יעזבנו ואל ישלנו: ואתם הדבקים בי"י אלהיכם. חיים בלכם חיים: כי נחם י"י ציון נחם כל חרבתייה. וישם מדברה בערן וערבתה בגן י"י. ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה. י"י חפץ למען צדקו. יגדיל תורה ויאדיר: שיר המעלות. אשרי כל ירא י"י החלך בדרכיו: יגיע כפיך כי תאכל. אשריך וטוב לך: אשתך כגפן פריה בירכתי ביתך. בגיך בשתלי ויתים סביב לשלחנך: הנה כי בן יברך גבר. ירא י"י: יברך י"י מציון וראה בטוב ירושלים. כל ימי חייך: וראה בנים לבניך. שלום על ישראל:

סדר הבדלה:

נוטל הכוס בידו ואומר:

הִנֵּה אֵל יִשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד⁴⁶⁷: כִּי עָזִי וְזִמְרַת יְהוָה יִי. וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה:
וְשִׂאבְתָּם מִיָּם בְּשִׁשׁוֹן. מִמַּעַיְנֵי הַיִּשׁוּעָה: לִי־יִשׁוּעָה. עַל עַמְּךָ בְּרִכְתֶּךָ סֶלָה: יִי צְבָאוֹת
עֲמֹנוּ. מִשְׁגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יִי צְבָאוֹת. אֲשֶׁר־יְאֹדָם בְּמַח בֶּךָ: יִי הוֹשִׁיעָה. הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ
בַּיּוֹם קָרָאנוּ: לַיהוּדִים הֵיטָה אוֹרָה וְשִׁמְחָה וְשִׁשׁוֹן וִיקָר. בֵּן תִּהְיֶה לָנוּ: כּוֹס יִשׁוּעוֹת אֲשָׁא.
וּבְשֵׁם יִי אֶקְרָא:

סִבְרֵי מְרִנָּן⁴⁶⁸:

בְּרוּךְ אַתָּה יִי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. בּוֹרֵא פְרֵי הַנֶּפֶן:
עַל הַבְּשָׂמִים⁴⁶⁹ – בְּרוּךְ אַתָּה יִי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. בּוֹרֵא מִיְנֵי בְּשָׂמִים:
עַל הַנֵּר⁴⁷⁰ – בְּרוּךְ אַתָּה יִי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. בּוֹרֵא מְאוּרֵי הָאֵשׁ:
בְּרוּךְ אַתָּה יִי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַמְּבַדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחָלָל. בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ. בֵּין
יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים. בֵּין יוֹם הַשְּׂבִיעִי לְשִׁשִּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה:
בְּרוּךְ אַתָּה יִי. הַמְּבַדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחָלָל:

זמירות לסעודת מלוה מלכה:

מחבר זמר זה שמו יעקב מנח חזק וחתום שמו בראשי החרוזים מהחרוז השני:
בְּמוֹצָאֵי יוֹם מְנוּחָה. הַמְצִיא לְעַמְּךָ רוּחָה. שְׁלַח תִּשְׁבִּי לְנִאֲנָחָה. וְנָס יָגוֹן וְאֲנָחָה: יְאֵתָה
לְךָ צוּרִי. לְקַבֵּץ עִם מְפֹרֵי. מִיד גּוֹי אֲכֹזְרִי. אֲשֶׁר בָּרָה לִי שׁוּחָה: עַת הוֹדִים תַּעֲזוּר אֵל. לְמַלְט
- מאיר הסידור -

⁴⁶⁷ סדר הבדלה יין בשמים נר הבדלה וסימנך יב"ה: הגה ונהגו לומר קודם הבדלה שעושים
בבית הנה אל ישועתי וגו' כוס ישועות אשא וגו' ליהודים היתה אורה וגו' לסימן טוב. ובשעת
הבדלה יתנו עיניהם בכוס ובנר. ונוהגין לשפוך מכוס של יין על הארץ קודם שסיים בפה"ג כדי
שלא יהיה הכוס פגום. וטעם השפיקה דאמרין כל בית שלא נשפך בו יין כמים אין בו סימן ברכה,
ועושיין כן לסימן טוב בתחלת השבוע, גם שופכין מן הכוס לאחר הבדלה ומכבין בו הנר, ורוחצים
בו עיניו משום חיבוב המצוה (רצו א).

⁴⁶⁸ אומר הבדלה מיושב: הגה וי"א מעומד וכן נוהגין במדינות אלו. ואוחז היין בימין וההדס
בשמאל ומברך על היין ושוב נוטל ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס ומחזיר היין לימינו
(רצו ו): והיין בשמאל - ואינו מניחו אז מידו משום דכל הברכות של הבדלה מצוה להיות על הכוס
(מ"ב שם סק"ל): ומברך על ההדס - ומניחו (כח) ורואה בצפרנים ומברך בורא מאורי האש ואח"כ
מחזיר היין לימינו וגומר ההבדלה (שם סק"א):

⁴⁶⁹ מברך על הבשמים אם יש לו ואם אין לו אין צריך לחזור אחריהם (רצו א): מברך על
הבשמים - והברכה הוא (א) בורא מיני בשמים על איזה מין שהוא (מ"ב סק"א).

⁴⁷⁰ מברך על הנר בורא מאורי האש אם יש לו וא"צ לחזור אחריו (רצו א): מברך על הנר וכו' -
משום דתחלת ברייתו הוי במוצאי שבת, כדאמרין בפסחים דף נ"ד במוצ"ש נתן הקב"ה דעה
באדה"ר וטחן ב' אבנים זו בזו ויצא מהן אור (שם סק"א): בורא מאורי האש - דכמה נהורא איכא
בנורא לבנה אדומה וירוקה (שם סק"ב).

משנה ברורה סימן רצח וא"צ לחזור אחריו - שאין מברכין אלא לזכר שנברא האור במוצ"ש
וכנ"ל וע"כ יוכל לברך על הכוס אפילו בלא נר ומתי שיזדמן לו אח"כ שיראה אש ויהנה לאור יברך
בורא מאורי האש ואך דוקא בליל מר"ש ולא יותר דעבר זמנו (שם סק"ג): מצוה מן המובחר לברך
על אבוקה ויש מי שאומר שאם אין לו אבוקה צריך להדליק נר אחר לצורך הבדלה חוץ מהנר
המיוחד להאיר בבית. הגה ונר שיש לו שתי פתילות מיקרי אבוקה (רצו ב): נוהגים להסתכל
בכפות הידים ובצפרנים: הגה ויש לראות בצפרני יד ימין ולאחוז הכוס ביד שמאל ויש לכפוף
האצבעות לתוך היד שאז רואה בצפרנים עם הכפות בבת אחת ולא יראה פני האצבעות שבפנים
(רצו ג): נוהגים להסתכל וכו' - הטעם דהא בעינן שיוכל להכיר לאורו בין מטבע למטבע וכדלקמיה
ולכן נוהגים להסתכל בצפרנים לראות אם יוכל ליהנות לאורו ולהכיר בין מטבע למטבע כמו
שמכיר בין צפורן לבשר ועוד שהצפרנים הן סימן ברכה שהן פרות ורבות לעולם וגם מסתכלים
בכפות ידים שיש בשרטוטי היד סימן להתברך בו (שם מ"ב סק"ט): שאז רואה וכו' - ויש נוהגין
לפשוט אח"כ הד' אצבעות ולראות מאחריהם על הצפרנים (מ"ב סק"א). אין מברכין על הנר עד
שיאותו לאורו דהיינו שיהיה סמוך לו בכדי שיוכל להכיר בין מטבע מדינה זו למטבע מדינה אחרת
(רצו ד): שיוכל להכיר - וע"כ אם הוא יוצא בברכת הבדלה מאחריים ורוצה לצאת גם בברכת במ"ה
יקרב עצמו אצל האש כשיעור זה כדי שיהיה יוכל לצאת גם בברכת בורא מאורי האש ועיין מש"כ
לעיל בסוף סימן רצ"ז (מ"ב שם סק"ג):

עם אשר שואל. ראות טובך בבוא גואל. לשה פזורה נדחה: קרא ישע לעם נדבה. אל דגול מרבבה. יהי השבוע הבא. לנו ולכל ישראל לישועה ולרוחה: בת ציון השכולה. אשר היא היום געולה. מהרה תהיה בעולה. באם הבנים שמחה: מעינות אזי יזובון. ופדויי י"י עוד ישובון. ומי ישע ישאבון. והצרה נשכחה: נחה עמך כאב רחמן. יצפצפו עם לא אלמן. דבר י"י אשר נאמן. בהקימך הבטחה: וידידים פליטי חרץ. נגינתם יפצחו במרץ. בלי צוה וכלי פרץ. אין יוצאת ואין צוה: יהי החדש הזה. כנבואת אבי חוזה. וישמע בבית זה ובבתי כל ישראל. קול ששון וקול שמחה. קול חתן וקול בלה: קול מצהלות חתנים מחפתם ונערים ממשתה נגינתם: חזק ימלא משאלותינו. אמיץ יעשה בקשתנו. והוא ישלח במעשה ידינו. ברכה והצלחה: במוצאי יום גילה. שמך נורא עלילה. שלח תשבי לעם סגלה. רוח ששון והנחה: קול צהלה ורנה. שפתינו אז תרננה. אנא י"י הושיעה נא. אנא י"י הצליחה נא: מחבר הזמר רבי שילא ושמר חתום בסופי תיבות ראשונות של הזמר: חדש ששוני אל נא והביא את אליהו הנביא: אמן וחזק רפיון ידי. ברח מלאכתי וכל מעבדי. גואלי זכור עניי ומרודי. דברך הטוב הקם לעודדי. הרץ ושלח ושמח לבבי. את אליהו הנביא: נעד והבן די ספוקי. זמן מזוני ולחם חקי. חלב חיל גוים חיש להניקי. טובך תשבע עוללי ויונקי. יבא משיחי לעיר מושבי. את אליהו הנביא: כונן לעם זו צורי צור לחבוש. לחם לאכול ובגד ללבוש. משנאי יחזה ירא ויבוש. גוה הר שער בקרוב תכבוש. ששוני יגדל בראות סביבי. את אליהו הנביא: עמון ומואב מהרה תכלה. פדותך לעמך בקרוב תגלה. ציון תמלא מעם אלה. קרית מלך רב אז נעלה. שכן תשכן בתוך עם צבי. את אליהו הנביא:

מחבר זמר זה שמו אלעזר וחתום בראשי החרוזים:

אגיל ואשמח בלבבי. בראותי כי מאויבי תריב ריבי. ולציון גואל תביא. איש צמח תצמיח. אליהו הנביא ומלך המשיח: לבן בעמים יחד. תפול אימה ופחד. לבם יפחד. בעת יעלה גוי אחד. וארחותיו יצליח. אליהו הנביא ומלך המשיח: עוד ממזרח למערב. יעור לעשות הרג רב. בארם וערב. לערוך מלחמה וקרב. על אויביו יצריח. אליהו הנביא ומלך המשיח: ודים מלכי אדמה. יטור נפיש וקדמה. משמע ודומה. נוסו נגבה וימה. אשר אתכם יברית. אליהו הנביא ומלך המשיח: רנו כל עברי ארץ. כי הגה רענן אזורח. אורו זרח. קנה כפתור ופרח. על הר ציון יפריח. אליהו הנביא ומלך המשיח:

מחבר הזמר רבי אברהם ושמר חתום בראשי החרוזים:

אלהים יסעדנו. ברכה במאודנו. וזכר טוב וזכרנו. בכל משלח ידינו. אלהים יסעדנו: ביום ראשון למלאכה. יצו אתנו ברכה. ויום השני ככה. ימתיק את סודנו. אלהים יסעדנו: רבה צבאי ישעי. בשלישי ובקריעי. בחמישי אך לא בעי. ישלח את פודנו. אלהים יסעדנו: הכן טבות טבת. ביום הששי זבת. קודש הלול ושבת על כל מחמדינו. אלהים יסעדנו: מעדנים לנפשנו. נתן ביום קדשנו. ורעננה ערשנו. ולילה אור בעדנו. אלהים יסעדנו. ברכה במאודנו. וזכר טוב וזכרנו. בכל משלח ידינו: מחבר הזמר רבי נחמן ושמר חתום בראשי החרוזים: אלי חיש גואלי עבדך ישכילי. מבשר טוב אלי. את אליהו הנביא: נאוו על ההרים. שלוחי יוצר הרים. ורגלי המבשרים באמור שובי: אלי חבי כמעט רגע. כל מחלה וכל נגע. אויביך אפגע. יום נקם בלבי: אלי מלכך יבא לך. יפה את בלך. ורעייתי למולך. גלעדי התשבי: אלי נופת תמופנה. שפתי בני יונה. כי בא עת להננה ציון נחלת צבי: אלי: אדיר איום ונורא. בצר לי לך אקרא. י"י לי לא איכא: גדור פרצת היכלי. דגול מהר חבלי. י"י יהי עוזר לי: הן אתה תקותי. ולישועתך קויתי. י"י עוז ישועתי: וך ונקי כפים. חזן פורשי כנפים. י"י ארך אפים: טובך תחיש לעמך. יהי עלינו בנאמן. י"י עשה

למען שמך: כונן בית מכוונך. להרביץ בו צאנך. י"י באור פניך: מיוחד להצילי. נהלני לציון קודש גורלי. י"י שמע בקולי: סעוד וסמוך לנמקרים. עזור נא את הנשואים. י"י יוצר הרים: פדה עמך מעזים. צאנך מיד גוזזים. י"י עושה חושים: קרב קץ נחמה. רחם אום לא רחמה. י"י איש מלחמה: שבון כמאז באהלנו. תמיד אל מחוללנו. י"י מלכנו הוא יושענו:

זמר זה מיוסד ע"פ א"ב, ואח"כ חתם המחבר שמו ישי בר מרדכי חזק בכל חצי חרוז, ומעשה זמר זה נמצא בברייתא:

איש חסיד היה. בלי מזון ומתיה: בביתו עוסק מלבוש. ואין בנך ללבוש: גזון בחשובה אשה. וגם בבנים חמשה: דברה לו האשה. יותר אין להתנאשה: המבלי לחם לאכול. בערום ובחוסר כל: ותורה מצאת כי ינעת. מה נאכל מעתה: זהיר כבר נשוק. הלא תצא לשוק: חנון ורחום במרומו. אולי יגמלנו ברחמיו: טוב לקניו מחסה. רצון יראיו יעשה: יעצת ברעת ובחכמה. עצתך בלי להספימה: בצאתי לבשת ולכלמה. מבלי כסות ושלמה: לאין בדי לפורטה. אפילו שנה פרוטה: מהרה ושאלה משכנים. מלבושים נאים מתקנים: נלבש והשליך יחבו. על י"י אשר אהבו: סחו ילדיו בפלולם. אל ישוב דך נכלם: עבר בשוק בסברתו. והנה אליהו הנביא לקראתו: פץ לו המבשר. באמת היום תתעשר: צוני בכל כבודך. כי הנני עבדך: קרא למי ברעתו. קנות עבד אין כמותו: רחש איך ישנה דינו. עבד למבור את אדונו: שת לו חכמתו בקרבו. והחזיק בו כמו רבו: תגר קנאו באהבים. בשמונה מאות אלה זהובים: תבעו מה מלאכתך. אם בגזן חכמתך: תכלית טרקלין ופלטרין. הרי אתה בן חורין: יום ראשון במפעלים. פעל עם פועלים: שוע בחצי הלילה. ענני נורא עליה: יומתי ונמפרתי להעבדי. לכבודך ולא לכבודי: בורא עולם בקנין. השלם זה הבנין: רחמיך יכמרו בחנינותי. כי לטובה פונתי: מלאכי רחמים ממעונותו. אז החלו לבנותו: רבו בני המלוכה. ותשלם כל המלאכה: דין הסוחר בראותו. כי נגמרה מלאכתו: כלולת מנדלים נאים. לפי ענין הפנאים: יזכר לך עתה. אתמול אשר דברתי: חפשי בודאי ובברור. כנמת לענין שחרור: זה קימו באמת. ופרח לו איש האמת:

אמר י"י ליעקב. אל תירא עבדי יעקב: בחר י"י ביעקב. אל תירא עבדי יעקב: נאל י"י את יעקב. אל תירא עבדי יעקב: דרך כוכב מיעקב. אל תירא עבדי יעקב: הפאים ישרש יעקב. אל תירא עבדי יעקב: וירד מיעקב. אל תירא עבדי יעקב: זכר זאת ליעקב. אל תירא עבדי יעקב: חדות ישועות יעקב. אל תירא עבדי יעקב: טובו אוהליך יעקב. אל תירא עבדי יעקב: יורו משפטך ליעקב. אל תירא עבדי יעקב: כי לא נחש ביעקב. אל תירא עבדי יעקב: לא הפיט און ביעקב. אל תירא עבדי יעקב: מי מנה עפר יעקב. אל תירא עבדי יעקב: נשבע י"י ליעקב. אל תירא עבדי יעקב: סלח נא לעון יעקב. אל תירא עבדי יעקב: עתה השב שבות יעקב. אל תירא עבדי יעקב: פדה י"י את יעקב. אל תירא עבדי יעקב: צוה ישועות יעקב. אל תירא עבדי יעקב: קול קול יעקב. אל תירא עבדי יעקב: רני ושמחי ליעקב. אל תירא עבדי יעקב: שב י"י את שבות יעקב. אל תירא עבדי יעקב: תתן אמת ליעקב. אל תירא עבדי יעקב: מחבר זמר זה שמו יצחק הקטן ושמו רשום בראשי החרוזים מהחרוז השני: המבדיל בין קדש לחול. חטאתינו הוא ימחול. זרענו וכספנו ירבה כחול. וכפוכים בלילה:

יום פנה כצל תומר. אקרא לאל עלי גומר. אמר שומר. אתא בקר וגם לילה: צדקתך בחר תבור. על חטאי עבור תעבור. כיום אתמול כי יעבור. ואשמורה בלילה: חלפה עונת מנחת. מי יתן מנוחת. ינעתי באנחת. אשחה בכל לילה: קולי כל ינטל. פתח לי שער

הַמִּנְטָל. שְׂרָאשִׁי נִמְלָא מָל. קְנֻצוֹתֵי רְסִיסֵי לִילָה: הֶעֱתֵר נֹרָא וְאִיוֹם. אֲשֻׁנַּע תְּנָה פְדִיוֹם. בְּנִשְׁף בְּעָרְב יוֹם. בְּאִישׁוֹן לִילָה: קְרָא תִיךְ יְה הוֹשִׁיעֵנִי. אֶרַח חַיִּים תוֹדִיעֵנִי. מִדְּלוֹת תִּבְצָעֵנִי. מִיּוֹם וְעַד לִילָה: מַהֲר טָנוּף מַעֲשִׂי. פֶּן יֵאמְרוּ מִכְּעִסִּי. אֵיךְ נָא אֱלוֹהִי עָשִׂי. הַנּוֹתֵן זְמִירוֹת בְּלִילָה: נִחְנֶנּוּ בִידֶךָ בַּחוּמָר. סֶלַח נָא עַל קֵל וְחוּמָר. יוֹם לְיוֹם יִבִּיעַ אִמְרִי. וְלִילָה לִילָה: הַמִּבְדִּיל בֵּין קָדֵשׁ לְחֹל. חַטָּאתֵינוּ הוּא יִמְחֹל. זֶרַעֲנוּ וְכִסְפֵּנוּ יִרְבֶּה בַּחוּל. וְכַכּוֹכָבִים בְּלִילָה:

אֱלֹהֵינוּ הַנְּבִיא. אֱלֹהֵינוּ הַתְּשָׁבִי. אֱלֹהֵינוּ הַגִּלְעָדִי. בְּמַהֲרָה יָבֹא אֱלֵינוּ עִם מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד: אִישׁ אֲשֶׁר קָנָא לְשֵׁם הָאֵל. אִישׁ בָּשָׂר שְׁלוֹם עַל יְד יְקוֹתִיאל. אִישׁ גֵּשׁ וְכִפָּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: אֱלֹהֵינוּ: אִישׁ דּוֹרוֹת שְׁנַיִם עָשָׂר רְאוּ עֵינָיו. אִישׁ הַנִּקְרָא בְּעַל שַׁעַר בְּסַמָּנוּ. אִישׁ וְאִזּוֹר עוֹר אִזּוֹר בְּמַתָּנוּ: אֱלֹהֵינוּ: אִישׁ זָעַף עַל עוֹבְדֵי חַמְנִים. אִישׁ חָשׁ וְנִשְׁבַּע מִהָיוֹת גְּשָׁמֵי מַעֲוָנִים. אִישׁ מָל וּמִטָּר עָצַר שְׁלֹשׁ שָׁנִים: אֱלֹהֵינוּ: אִישׁ יָצָא לְמִצָּא לְנַפְשׁוֹ נַחַת. אִישׁ כָּלְפָלוּהוּ הַעוֹרְבִים וְלֹא מֵת לְשַׁחַת. אִישׁ לְמַעַנּוּ נִתְבָּרְכוּ כֹד וְצַפְחַת: אֱלֹהֵינוּ: אִישׁ מוֹסְרֵיו הִקְשִׁיבוּ כְּמַהֲרִים. אִישׁ נִעְנָה בְּאֵשׁ מְשָׁמֵי גְבוּהִים. אִישׁ סָחוּ אַחֲרָיו י"י הוּא הָאֱלֹהִים: אֱלֹהֵינוּ: אִישׁ עֲתִיד לְהַשְׁתַּלַּח מְשָׁמֵי עֲרֵבוֹת. אִישׁ פִּקִּיד עַל כָּל בְּשׁוּרוֹת טוֹבוֹת. אִישׁ צִיר נֶאֱמָן לְהַשִּׁיב לֵב בָּנִים עַל אֲבוֹת: אֱלֹהֵינוּ: אִישׁ קָרָא קָנָא קְנָא תִי לִי בַתְּפָאֶרָה. אִישׁ רָכַב עַל סוּסֵי אֵשׁ בְּסַעְרָה. אִישׁ שְׁלֹא טַעַם טַעַם מִיתָה וּקְבוּרָה: אֱלֹהֵינוּ: אִישׁ תְּשָׁבִי תַצְלֵנוּ מִפִּי אֲרִיּוֹת. יְבַשְׁרֵנוּ בְּשׁוּרוֹת טוֹבוֹת. יִשְׁמַחֲנוּ בָּנִים עַל אֲבוֹת. בְּמוֹצָאֵי שְׁבָתוֹת: אֱלֹהֵינוּ: אִישׁ תְּשָׁבִי עַל שְׁמוֹ נִקְרָא. תַצְלִיחֵנוּ עַל יְדוֹ בַתּוֹרָה. תְּשָׁמִיעֵנוּ מִפִּי בְּשׁוּרָה טוֹבָה בְּמַהֲרָה. בְּמַהֲרָה תוֹצִיאֵנוּ מֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה: אֱלֹהֵינוּ: אֲשֶׁרֵי מִי שְׂרָאָה פָּנָיו בַּחֲלוּם. אֲשֶׁרֵי מִי שֶׁנָּתַן לוֹ שְׁלוֹם וְהַחֲזִיר לוֹ שְׁלוֹם. י"י יִבְרַךְ אֶת עַמּוֹ בְּשְׁלוֹם: אֱלֹהֵינוּ: בְּכַתּוּב הִנֵּה אֲנִכִּי שִׁלַּח לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא. לְפָנֵי פֶא יוֹם י"י הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא. וְהַשִּׁיב לֵב אֲבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם:

סדר נטילת לולב:

בְּרוּךְ אַתָּה י"י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת לֹולֵב:
בַּפֶּעַם הָרִאשׁוֹן שֶׁמִּבְרַךְ עַל הַלּוּלָב מִבְּרַךְ גַּם שֶׁהַחַיִּינוּ:
בְּרוּךְ אַתָּה י"י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעֵנוּ לְזֶמֶן הַזֶּה:

סדר הלל:

אלו ימים שגומרים בהם את ההלל (בגולה): ב' ימים ראשונים של פסח, ב' ימים של שבועות. ט' ימים של חג הסוכות עם שמיני עצרת. ח' ימים דחנוכה, והסימן הוא בבט"ח⁴⁷¹:

בְּרוּךְ אַתָּה י"י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְקַרְא אֶת הַהֲלֵל:
הַלְלוּהָ הַלְלוּ עַבְדֵי י"י. הַלְלוּ אֶת שֵׁם י"י: יְהִי שֵׁם י"י מְבֹרָךְ. מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם:
מִמְזִרַח שָׁמֶשׁ עַד מְבֹאֵא. מְהֻלָּל שֵׁם י"י: רָם עַל כָּל גּוֹיִם י"י. עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי פִי י"י
אֱלֹהֵינוּ הַמְּנַבִּיחַ לְשִׁבְתָּ: הַמְּשַׁפִּילִי לְרֵאוֹת בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ: מְקִימֵי מַעַפֵּר דָּל. מַאֲשַׁפֵּת יָרִים

- מאיר הסידור -

⁴⁷¹ קורים הלל בדילוג בין יחיד בין צבור וי"א שהצבור מברכין עליו בתחלה לקרוא את ההלל ולבסוף יהללך והיחיד אין מברך עליו ויש אומרים שאף הצבור אין מברכין עליו לא בתחלה ולא בסוף וזה דעת הרמב"ם וכן נוהגין בכל מלכות א"י וסביבותיה: הגה ויש אומרים דגם יחיד מברך עליו וכן נוהגין במדינות אלו ומ"מ יזהר אדם לקרות בצבור כדי לברך עליו עם הצבור (תכב ב): מצות קריאת הלל מעומד (תכב ז): לפי שההלל עדות שבחו של מקום ונפלאותיו ונסים שעשה לנו ומצות עדות בעמידה (מ"ב סק"ח), ומדברנן לא מחמרין בסמיכה ויש להחמיר לכתחלה דסמיכה לא מקרי עמידה, וסמיכה מועטת שאם ינטל אותו דבר לא יפול בודאי מותר (ביה"ל ד"ה מעומד). בחוה"מ שהוא יו"ט גמור יש לחלצם קודם הלל (מ"ב תכג סק"י):

אָביוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִים. עִם נְדִיבִי עִמּוֹ: מוֹשִׁיבִי עֶקְרֶת הַבַּיִת. אִם הַבָּנִים שְׂמַחָה. הַלְלוּיָהּ:

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. בֵּית יַעֲקֹב מִעַם לוֹעֶז: הִיתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מִמְּשָׁלוֹתָיו: הֵימָּה רָאָה וַיָּנֶם. הִירְדֵּן יִסָּב לְאַחֹר: הַהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים. גְּבְעוֹת כְּבָנִי צֹאן: מֶה לָּךְ הֵימָּה כִּי תִנּוֹם. הִירְדֵּן תִּסָּב לְאַחֹר: הַהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים. גְּבְעוֹת כְּבָנִי צֹאן: מִלִּפְנֵי אֲדוֹן חוּלֵי אֶרֶץ. מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: הַהֶפְכִי הַצּוּר אָנֹכִי מִיָּם. תִּלְמִישׁ לְמַעֲיָנוּ מִיָּם:

בר"ח ובהוה"מ פסח גם שני ימים האחרונים של פסח מדלגין זה⁴⁷²:

לֹא לָנוּ יְיָ לֹא לָנוּ. כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד. עַל חֲסִדְךָ עַל אֲמִתְךָ: לְמָה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם. אֵיךְ נָא אֱלֹהֵיהֶם: וְאֵלֵהֶנּוּ בְּשָׁמַיִם. כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה: עֲצִבְתָּהֶם בְּסֶף וְוָהֵב. מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ. עֵינִים לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנִים לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ. אֶף לָהֶם וְלֹא יִרְחוּ: יְדֵיהֶם וְלֹא יִמְשִׁיחוּ. רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִחַלְכוּ. לֹא יִהְיוּ בְּגִרוֹנָם: כְּמוֹתָם יִהְיוּ עֲשִׂיהֶם. כֹּל אֲשֶׁר בְּטַח בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בִּיְיָ. עֲזָרָם וּמִגְנָם הוּא: בֵּית אֱהֲרֹן בְּטַחוּ בִּיְיָ. עֲזָרָם וּמִגְנָם הוּא: יִרְאֵי יְיָ בְּטַחוּ בִּיְיָ. עֲזָרָם וּמִגְנָם הוּא:

יְיָ יְכַרְנוּ יְכַרְךָ. יְכַרְךָ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל. יְכַרְךָ אֶת אֱהֲרֹן: יְכַרְךָ יִרְאֵי יְיָ. הַקְּטָנִים עִם הַגְּדֹלִים: יִסֶּף יְיָ עֲלֵיכֶם. עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם לִיְיָ. עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאֶרֶץ: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לִיְיָ. וְהָאֶרֶץ נָתַן לְבָנֵי אָדָם: לֹא הַמָּתִים יִחַלְלוּ יָהּ. וְלֹא כָּל יוֹרְדֵי דוּמָה: וְאֵנְחָנוּ נְכַרְךָ יָהּ. מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם. הַלְלוּיָהּ:

בר"ח ובהוה"מ פסח גם שני ימים האחרונים של פסח מדלגין זה⁴⁷³:

אֶהְבְּתִי כִּי יִשְׁמַע יְיָ אֶת קוֹלִי תַחֲנוּנָי: כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי. וּבִימֵי אֶקְרָא: אֶפְפוּנִי חֲבָלֵי מוֹת. וּמִצְרֵי שְׂאוֹל מִצְאוּנִי. צָרָה וַיִּגְוֹן אֶמְצָא: וּבִשְׁם יְיָ אֶקְרָא. אָנָּה יְיָ מִלְּטָה נַפְשִׁי: תַּחֲנוּן יְיָ וַצְדִּיק. וְאֵלֵהֶנּוּ מִרְחֹם: שִׁמְרֵם פִּתְאֹמִים יְיָ. דְּלוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי לְמִנוּחַיִכִּי. כִּי יְיָ גָּמַל עֲלֵיכִי: כִּי חֲלַצְתָּ נַפְשִׁי מִמוֹת. אֶת עֵינֵי מִן דְּמָעָה. אֶת רַגְלִי מִדָּחִי: אֶתְחַלֵּךְ לִפְנֵי יְיָ. בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הִיאֲמִנֵתִי כִּי אֲדַבֵּר. אָנֹכִי עֲנִיתִי מֵאֵד: אָנֹכִי אֲמַרְתִּי בְּחָפְזִי. כֹּל הָאָדָם כְּזָב: מֶה אָשִׁיב לִיְיָ. כֹּל תַּגְּמוּלוֹתַי עָלַי: כּוֹס יִשׁוּעוֹת אֲשָׂא. וּבִשְׁם יְיָ אֶקְרָא: נִדְרֵי לִיְיָ אֲשַׁלֵּם. נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ. הַמּוֹתָה לְחִסְדִּיו: אָנָּה יְיָ כִּי אָנֹכִי עֲבָדְךָ. אָנֹכִי עֲבָדְךָ בֶּן אֲמִתְךָ פִּתְחָתָ לְמוֹסְרִי: לָךְ אֲזַבַּח זֶבַח תּוֹדָה. וּבִשְׁם יְיָ אֶקְרָא: נִדְרֵי לִיְיָ אֲשַׁלֵּם. נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ: בְּחֻצְרוֹת בֵּית יְיָ. בְּתוֹכִי יְרוּשָׁלַיִם. הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּ אֶת יְיָ כָּל גּוֹיִם. שִׁבְחוּהוּ כָּל הָאֱמוּנוֹת: כִּי גָבַר עָלֵינוּ חֲסִדּוֹ. וְאַמֵּת יְיָ לְעוֹלָם. הַלְלוּיָהּ:

ש"ץ: הוֹדוּ לִיְיָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ⁴⁷⁴:

[קהל: הוֹדוּ לִיְיָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: יֹאמֶר נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:]

ש"ץ: יֹאמֶר נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:

[קהל: הוֹדוּ לִיְיָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: יֹאמְרוּ נָא בֵּית אֱהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:]

ש"ץ: יֹאמְרוּ נָא בֵּית אֱהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:

- מאיר הסידור -

⁴⁷² והמנהג הפשוט שמדלגין מן לא לנו עד ה' זכרנו וגו', ומן אהבתי כי ישמע וגו' עד מה אשיב (מ"ב סק"ב).

⁴⁷³ ע"י לעיל הערה 472.

⁴⁷⁴ הש"ץ אומר הודו לד' וגו' והקהל עונים אחריו הודו וגו' והוא אומר יאמר נא וגו' והקהל עונים אחריו הודו וגו' וכן ביאמרו נא בית אהרן וביאמרו נא יראי ד', וכתבו האחרונים דאף דאמירת יאמר נא ישראל וגו' יאמרו נא בית אהרן וגו' יאמרו נא יראי ד' וגו' יוכלו הצבור לצאת במה ששומעין מפי הש"ץ דשומע כעונה מ"מ טוב יותר שיאמרו בעצמם בנחת דלפעמים אינו מכוין וכן נוהגין כהיום (מ"ב סק"ב).

[קהל: הודו לי"י כי טוב כי לעולם חסדו: יאמרו נא יראי י"י כי לעולם חסדו:]

ש"ץ: יאמרו נא יראי י"י כי לעולם חסדו:

[קהל: הודו לי"י כי טוב כי לעולם חסדו:]

מן המצר קראתי יי. ענני במרחב יי: יי לי לא אירא. מה יעשה לי אדם: יי לי בעוזרי. ואני אראה בשנאי: טוב לחסות בי"י. מבטח באדם: טוב לחסות בי"י. מבטח בנדיבים: כל גוים סבבני. בשם יי כי אמילם: סבבני גם סבבני. בשם יי כי אמילם: סבבני כדבורים. דעכו באש קוצים. בשם יי כי אמילם: דחה דחיתני לגפל. ויי עזרני: עזי וזמרת יי. ויהי לי לישועה: קול רנה וישועה באהלי צדיקים. ימין יי עשה חיל: ימין יי רוממה. ימין יי עשה חיל: לא אמות כי אחיה. ואספר מעשי יי: יסור יסרני יי. ולמות לא נתנני: פתחו לי שערי צדק. אבא בם אודה יי: זה השער לי"י. צדיקים יבאו בו:

⁴⁷⁵ אודך בי עניתני. ותהי לי לישועה. אודך בי עניתני. ותהי לי לישועה: אכן מאסו הבונים. היתה לראש פנה. אכן מאסו הבונים. היתה לראש פנה: מאת יי היתה זאת. היא נפלאות בעינינו. מאת יי היתה זאת. היא נפלאות בעינינו: זה היום עשה יי. נגילה ונשמחה בו: זה היום עשה יי. נגילה ונשמחה בו:

אנא יי הושיעה נא ⁴⁷⁶:

אנא יי הושיעה נא:

אנא יי הצליחה נא:

אנא יי הצליחה נא:

ברוך ה'א בשם יי. ברכנוכם מבית יי. ברוך ה'א בשם יי. ברכנוכם מבית יי. אל יי ויאר לנו. אסרו חג בעבותים. עד קרנות המזבח. אל יי ויאר לנו. אסרו חג בעבותים. עד קרנות המזבח. אלי אתה ואודך. אלי אתה ואודך. אלי אתה ואודך. הודו לי"י כי טוב. כי לעולם חסדו. הודו לי"י כי טוב. כי לעולם חסדו: יהללך יי אלהינו על מעשיך. וחסידיך צדיקים עושי רצונך. וכל עמך בית ישראל. ברנה יודו ויברכו וישבחו ויפארו וירוממו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלפנו. כי לך טוב להודות. ולשמך נאה לזמר. כי מעולם ועד עולם אתה אל: ברוך אתה יי מלך מהלל בתשבות:

יש נוהגין לומר בר"ח אחר הלל פסוק זה ושוב לאריכות ימים ⁴⁷⁷:

ואברקם זמן בא בימים, ויי ברכך את אברקם בכל: זבדיה ישמרנו ויחינו, בן יהי רצון מלפניך, אלהים חיים ומלך עולם אשר בידך נפש כל חי אמן. ג"פ:

קדיש תתקבל:

יתגדל ויתקדש שמה רבא. אמן:

בעלמא די ברא ברעותה וימליך מלכותה בתיכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב, ואמרו אמן:

יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא:

יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתחדר ויתעלה ויתהלל שמה דקדשא. בריך הוא. אמן:

לעלא מן כל ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא. ואמרו אמן:

- מאיר הסידור -

⁴⁷⁵ ובמקומותינו המנהג לכפול מאודך עד סוף הלל (מ"ב סקי"ט).

⁴⁷⁶ מקור למנהג הש"ץ.

⁴⁷⁷ מקור?